A politológus, tanár most nem levéltárak mélyén kutat, nem archívumok polcait rendezgeti, nem merészkedik politikai analízis labirintusába. A könyvlapokon egy letűnt kor mindennapjai elevenednek meg: a munkahely, a guruló forintok, a sarki kisbolt, sport, zene, csók, tánc, utak, utcák, utazások. Országok, népek, arcok tűnnek fel, akik olykor bátran előretekintenek, máskor megverten vonulnak vissza; sokszor azonban ellátnak egészen a máig.

Az általuk megformált szavak, a papírlapokon masírozó betűsorok célja nem más, mint megmutatni az Olvasónak azt az államot, amelyet úgy hívnak: Magyar Népköztársaság.

X 249427

Andreisik Tibor

Születtem a Magyar Népköztársaságban

Garbo KIADÓ

SZTE Klebelsberg Könyvtár
J001187656

© 2016 Andreisik Tibor
Minden jog fenntartva

ISBN 978-615-5696-05-3

SZTE Klebelsberg Könyvtár SZEGED 2.

Kiadja: GARBO Kiadó
Felelős kiadó: Máté Gabriella
Szerkesztő: Pató Andrea

Nyomdai előkészítés: Csizmazia Zoltán
Borítókép: Fortepan / Kovács László Péter

Nyomdai kivitelezés: D-Plus Kft.
Felelős vezető: Németh László
www.d-plus.hu

A kiadó elérhetőségei:
www.garbokiado.hu
szerk@garbokiado.hu

X 249427

Tartalomjegyzék

Előhang 5
I. Úttörőnek lenni 7
II. Góóóól! 10
III. Gyerünk a moziba be 15
IV. Egy forintért megmondom! 20
V. Gyarmatvilág 22
VI. A zene kell! 26
VII. Hangzáshűség középfokon 34
VIII. Szeánsz 41
IX. Magyar hangok 45
X. Munka vagy meló? 50
XI. Olimpiai év, avagy terjeszkedj keletre 77
XII. A Paradicsom 89
XIII. Ki beszél itt szerelemről? 129
XIV. Az ígéret földje 135
XV. A szovjetek országa 171
XVI. Lengyel, magyar két jó barát 241
XVII. Vissza a Szovjetunióba! 263
XVIII. Vas, érc, bánya és minden más 274
XIX. Uram! Óvd a királynőt! 298
Utóhang 336

Előhang

Hirtelen, de mégsem váratlanul érkezett meg a hideg; a város szívesen fürdőzött volna tovább az október közepi napsütésben. Ennek azonban – úgy tűnik – ezzel a nappal véglegesen befellegzett. A cementszürke ég fáradhatatlanul köpte az utakra valószínűtlenül apró, szúrós, éles cseppjeit. A folyó környékét percek alatt beterítette a köd. Nem az az egészséges, mindent eltüntető tejfehér fajta, hanem a nagyvárosokra jellemző, annak minden gázával, gőzével összeölelkező, homályos, de így-úgy mégis átlátható lepel.

Az összetört, felbontott út, az összegyűjtött szutykos, sáros kőtörmelék és a megsebzett területet óvni igyekvő szedett-vedett drótkerítés észrevétlenül simult bele az általános, lehangoló szürkeségbe. Emberi mozgásnak szinte nyoma sincs, csak néhány zavart autós kereng delejezetten. Látván a parkolósávok helyén tátongó gödröket, mindegyik sebesen a rakpart felé veszi útját.

Az oroszok állítólag valami monstre filmet, szuperprodukció-félét csinálnak a háborúról, itt mindjárt készíthetnének néhány tucatnyi vágóképet. Nemigen kellene semmihez sem hozzányúlni. A hely szelleme pofoz ki efféle gondolatokat belőlem, jobb is minél hamarabb az egész felfordulást magam mögött hagyni. A sétálóutcára átvezető aluljáró – hála a jó sorsnak – még fungál, ez képviseli az állandóságot ebben a zűrzavarban. Hideg, szurtos, működő oldalfalát végig, majdhogynem a lépcsőig képek ékítik. Székesfővárosunk életét mutatják be mintegy pannószerűen. Érdeklődve lesem őket. Elsőre meghatározatlan, furcsa érzés kerít hatalmába; van benne megkönnyebbülés – végül is magam mögött hagytam a bombatölcséreket és a metsző szelet –, de van benne valamiféle hiányérzet is.

Egyik oldalon fekete-fehér reprók a millenniumi időkből: szatócsbolt a Monarchiából, társzekerek, odébb dolgos, vagy csak annak tűnő polgárok tesznek-vesznek…

Átellenben színes fotók. Itt is dolgos népek, ők is tesznek-vesznek, jönnek-mennek, sőt áramlanak. A 90-es évek Pestje ez, új idők nagy tanúja. Az

egész miskulanciát a Lánchíd oroszlánjai meg a hídfő koronás címere zárja. Majd fél évszázad meg... Nyomtalanul eltűnt. Nem létezett Budapest, nem létezett az ország, tán nem léteztem én se...

Mire leülepednek bennem ezek a megállapítások, már a túloldal lépcsősorának tetején járok. A korzó fényreklámjai vívnak reménytelennek tűnő küzdelmet a lassan leszálló estével és a gomolygó ködde1. Balra hatalmas pillérek, oszlopok kontúrjai tűnnek elő. Ami sehogy sem sikerült a villódzó neonlámpáknak, sikerül az a magasba törő traverzek csúcsainak. Lándzsaként hasítják át a Dunát és a várost magába ölelő piszkos párát. A homály csaknem elnyeli az oszlopokat, a függőkábeleket, majdhogynem az egész testet, amikor karcsún, büszkén előbukkan az Erzsébet híd. Budapest talán legszebb, de ha nem a legszebb, mindenképpen egyik legkarakteresebb építménye. Mégsem tűnt el az a negyven év... Éppen itt ölt testet néhány méterre tőlem. Bennem él, hisz benne éltem.

Momentumokat, pillanatképeket, múltbéli filmkockákat próbálok felelevéníteni. Egyetlen segítségem: az emlékezet. Képes az emlékezet képeket, foszlányokat folyamatos, pergő filmmé alakítani? Bizonyosan. Az elkövetkező oldalakon sorjázó visszatekintés inkább emlék- vagy gondolatzuhatag, semmint egységes dokumentumfilm.

A gondolat pedig vélemény, a vélemény gyakran ítélet. Nem szándékom ítélkezni, csupáncsak emlékeimet jelenítem meg. Emlékképeim természetszerűleg szubjektívek, hiszen én emlékezem, emlékeimben saját élményeim jelennek meg: egy elsüllyedt államalakulat hétköznapjai. Sorsát értelemszerűen nem követhettem végig, hiszen magam a hatvanas években csatlakoztam hozzá. Ha a történelem képzeletbeli visszapillantó tükrébe nézek, megkerülhetetlen az is, hogy a máből tekintek vissza. Ez nem jelent folyamatos összehasonlító elemzést a jelennel, de természetesen emlékképeimben jócskán megjelennek komparatív elemek is.

Egyszerű, hétköznapi, tulajdonképpen átlagember emlékezik. Mindenesetre remélem, hogy a hétköznapiság nem jelent szükségszerűen érdektelenséget, szürkeséget, egyhangúságot. Emlékezem tehát. Mit idézek fel? Mi emlékezetem tárgya?

A történelem fintora? Kényszerű élettér? Lakó- avagy születési hely? Netalántán szülőhaza?

Egy ország, ahol felnőtté lettem: a Magyar Népköztársaság.

I.
Úttörőnek lenni

Így, ebben a szép, hosszú, hivatalos formában leírva vagy kimondva: Magyar Népköztársaság, persze elég ritkán találkozott az emberfia.

Aztán szólított a sors, a még nem nagybetűs élet, valahogy úgy, ahogy *A nagyidai cigányok*ban jó Gerendi Márton „hítta" Csóri Ferenc vajdát, éspedig: „esküdjél meg – tartsd fel három ujjod". Így emeltem én is – sokadmagammal egyetemben – három „ujjom", s ismételtem átszellemülten: „... hűséges fia hazámnak, a Magyar Népköztársaságnak". Meg még tizenegy pontot kántáltunk el a legnagyobb átéléssel, majd mindegyikünk nyakába felkerült a vörös nyakkendő. Úttörőkké lettünk. Úttörő! Kiskamaszként mennyi gondolat, képzet villant fel bennünk! Utat törünk! Mint a Gojko Mitić-féle indiánfilmekben a mindenre elszánt, félelmet nem ismerő vadnyugati telepesek. De hát nekik nem is volt vörös nyakkendőjük! Nekünk van, ezért mi nem bántjuk az indiánokat. Hogy is tehetnénk, hisz rajtunk a munkásmozgalom vérveres, sok csatát látott „győzedelmes" zászlajának egy kis darabja! Ha akarom, én vagyok Winnetou, ha akarom, Csapajev, ha akarom, az utolsó mohikán, ha akarom, maga Timur, egész csapatával együtt!

Az úttörőélet összetartozást jelentett, mely az iskolából indult, aztán onnan kiszabadulva messze maga mögött hagyta az iskola falait. A kalandos gyermeki lélek könnyen megtalálta benne önmagát, a játékot, az együvé tartozás élményét. A nyakkendő egésszé forrt közösséget jelképezett, melyben minden gyerek igazi örömforrást lelt. Fontosnak, elismertnek érezhette magát akár őrsvezetőként, sportfelelősként, őrsi vagy rajpénztárosként, programszervezőként és így tovább. Az úttörőlét önmaga megbecsülést jelentett, fontos része volt az általános iskola nevelési rendszerének. Eszköz a közösségformálásban, forma a gyermeki személyiség mind sikeresebb kibontásához. Az ünnepnapokon kötelező egyenruha, a példás szervezettség, alakiság ellenére sem voltak az úttörők a párt harci kerékpáros, fakardos katonái, a

tojásból éppenhogy kikelt mini párttagok. A foglalkozásokon, összejöveteleken a gyerekek gyerekek maradtak, nem esett szó politikáról.

Az úttörőszervezet egybefogta, szervezte a fiatalok majdhogynem egész szabadidős tevékenységét. Valóban egészen aktívak voltunk, segítettük az öregeket, hulladékgyűjtést szerveztünk, a jobb tanulók pártfogolták a lemaradókat, az erősek a gyengéket, a gyorsak a lassúakat. Rengeteget mozogtunk, rendszeresen sportoltunk. Mindenki törekedett az úttörők tizenkét pontja szerint élni. Ezek nem voltak biblikus mélységű sarokpontok, de erős morális tartást jelentettek.

Az úttörőszövetség keretein belül, de a kisiskolások életkori sajátosságait szem előtt tartva, igazi magyar sajátosságként jelentek meg nálunk a kisdobosok. Létük 48-as nemzeti hagyományainkból táplálkozott, Damjanich seregének önfeláldozó kisdobosát idézte. Mit jelképezett az égszínkék kisdoboskendő? Az olykor követhetetlen magasságokba röppenő kisgyermek egészséges, játékos lelkületét, amelyben ott volt Vuk, a kelekótya rókakölyök, Lajka, a hős kiskutya, Frédi és Béni, Lolka és Bolka, s benne volt Gavroche, a párizsi barikádok vadóca, vagy Ványka, a háborúban hirtelen elárvult, aztán hogy, hogy nem mégis apára találó szovjet kisfiú.

A kisdobosnak hat pontot kellett betartania, úgymint:

1. A kisdobos hűséges gyermeke a magyar hazának.
2. A kisdobos szereti és tiszteli szüleit, tanítóit.
3. A kisdobos szorgalmasan tanul és segíti társait.
4. A kisdobos mindig igazat mond.
5. A kisdobos tiszta, rendes és pontos.
6. A kisdobos úgy él, hogy méltó legyen az úttörők vörös nyakkendőjére.

Első blikkre igazán „embert próbáló" feladatnak tűntek, de az álmatlan éjszakákat nem a hat, később tizenkét pont betartása okozta, sokkal inkább egy-egy csillebérci, zánkai táborozás előestéje. A csomagolás izgalmai, a tábori egyenruha előkészítése, a várható élmények sokasága felpiszkálta a gyermeki fantáziát, megrezegtette a gyerekszíveket. Rendesen megmozgattak mindenkit az éves, kétéves programok: az „Együtt egymásért!", a „Néppel tűzön-vízen át!" a „Nem térkép e táj".

A Balaton, a budai hegyvidék, ormok, bércek, tetők, síkok, kinek-kinek szűkebb, tágabb pátriája, az úttörővasút hosszan kanyargó vonala, a nagy találkozások felejthetetlenek, s máig benne élnek igen sokunkban. Hiszen a boldog, önfeledt gyermekkort akarjuk megélni életünk minden percében, ezt keressük minden pillanatban.

Talán ezt fürkészte, kutatta tiritarka indián fejdísszel homlokán Cseh Tamás is a Bakony zugaiban, erdeiben? Úttörő becsületszavamra: én meg nem mondom!

SZTE Klebelsberg Könyvtár SZEGED 2.

II.
Góóóól!

Mozgásban lenni, mozogni nem csak gyerekként jó dolog. Az a szép, ha mindenki mozdul. Nem fontos feltétlenül egy emberként, elérhetetlenül magas, magasztos célokért moccanni. Tökéletesen elég magunkért. Népi államunk sietett minél több polgárát mozgásra ösztökélni, valahogyan a sport bűvkörébe bevonni.

Edzett Ifjúságért mozgalom, munkahelyi, lakóhelyi olimpiák, úttörőversenyek, falusi szpartakiádok igyekeztek minél többeket sportolásra bírni.

Húúú, a sport! Képtelen vagyok összerendezni gondolataimat, ha a sportról van szó. Rekordok, gólok, diadalok, bukások... A Magyar Televízió, a *Telesport* jut eszembe. Szórakoztatóan, hozzáértéssel követte, kommentálta a sporteseményeket. Érdekes, a műsor neve branddé vált, túlélte a Népköztársaságot. Szőnyi János vagy a jellegzetesen recsegő hangú Vitár Robi „bácsi" volt-e? Valami dereng... Valamelyikük így zárta a műsor egyik blokkját: „Kedves Nézőink! Ezek voltak mai sporthíreink, most pedig következzék a labdarúgás!".

Hát jó, legyen! Hagyjuk a sportot! Jöjjön a foci!

A boldogság feneketlen kútja, melyből a népköztársaság polgárai jó nagyokat meríthettek. A kék madár, amely a rettenetes ötvenes években is itt repkedett közöttünk! Csurig telt tribünök, majd százezres Népstadion, lengő-lobogó nemzetiszín zászlók. Zeng-zúg a „Hajrá, magyarok!".

Mi voltunk a legjobbak! A legyőzhetetlenek, az utánozhatatlanok. Legmélyebb álmunkból felriadva is szavaltuk a névsort: Grosics, Lantos, Lóránt, Buzánszky... Ők a mi aranylábú fiaink! Az Aranycsapat. Mindenkit megvertek, minden meccset hoztak... Csak egyet nem. Terített piros rebetli. Pedig három gólt rúgtunk mi is! Arról nem tehetünk, hogy az utolsót nem adták meg! A vébéről a csapat a „kertek alatt" érkezett haza. Aztán 56 vihara teljesen szétszórta őket. A fél társaság lelécelt. Mentek, mert menniük kellett. Realisták vagy renegátok? Még Öcsi is, a mi Öcsink, a szemünk fénye, a mindenünk! Ő is lelépett... Puskás Ferenc! A Néphadsereg főtisztje! Őrnagy! Dejszen itthon mindent megkapott! Ráadásul Spanyolországban, a Realnál kötött ki. A gyűlölt Franco-rezsimben... A többiekből végül nem lett nagy játékos, a világ szép csendben elfeledte őket. Mindazonáltal 54-et soha nem törölte belőlünk a feledés. Megfogadtuk: visszavágunk. Megmutatjuk! Nemcsak a németeknek, de az egész világnak! A magyar név megint szép lesz... Az itthon maradottakból és a feltörekvő újakból az Aranycsapatnál is jobb gárdát kovácsolunk!

1958-ban még túl közel volt a történelmi trauma, a csoportkörből nem mentünk tovább. 62-re egész jó kis garnitúra állt össze. A csoportkörben erősödött a csapatszellem, első helyről léptünk tovább, a négy közé jutásért a kiszámíthatatlan csehszlovákokat kaptuk. Végig támadtunk, a kapusuk azonban elképesztően jó napot fogott ki. Tichy hiába tüzelt, a szovjet bíró, Latisev káposztás kertbe nézett... Vesztettünk. Az északi szomszédok egészen a döntőig jutottak, ahol a brazilokkal aztán nem bírtak. Mi a dél-amerikaiakat legyűrtük volna! Az hétszentség! Mint ahogy le is gyűrtük őket – négy évvel később, az angliai világbajnokságon. De nagy meccs volt! Három gól! Mindenki ordított, mint a sakál! Mármint a bányász lakótelep lakásában. Egyetlenegy szobában vagy húszan. Ugyanis csak a lőmesternek volt tévéje. Két és fél évesen ott kúsztam, másztam, totyogtam idegen zoknikba, bokákba, csizmaszárba kapaszkodva. Elöl villódzik valami, hörög, kiabál, kurjant az egész brigád: „Jancsi!!!", meg: „Feriiii, Ferikénk, menj végig! Lőj!!", meg: „Kálmán! A szűzangyalát, hát helyén van a szíved!". Közben négy Melbát vertek ki a kezemből... Aztán csak arra emlékszem, emelnek, dobálnak, csókolgatnak összevissza. Másnap kaptam majd egy csillényi csokit.

A szovjeteket megverjük, Latisevet megbosszuljuk, s már a négy között is leszünk! Ott meg bármi megtörténhet. Nyomtunk, rohamoztunk, jobbak voltunk... 1:2. Megint mehetünk haza! Elhasaltunk. Ilyen nincs! Várhatunk újabb négy évet!

Egyébként válogatottunk mindig ott volt a labdarúgó világbajnokságokon. Igen, igen! Ez így van! Még akkor is ott volt, amikor nem volt ott!

A 68-as olimpián bajnokok lettünk. Ez az akkori futballszcénában nem osztott, nem szorzott, mindenesetre jó ómen a mexikói vébére. A kijutásért vívott küzdelemben selejtezőcsoportunkban az első helyet szereztük meg. Ez rendben is van, ezt vártuk a fiúktól. A gond annyi volt, hogy holtversenyben

a csehszlovákokkal végeztünk az élen. Rájátszás, semleges pályán. A marseille-i stadion tükörsima gyepén. Ha a Wankdorf a magyar foci Mohácsa, akkor ez a nagymajtényi sík... 1:4. Az eredmény elborzasztó, ennek ellenére azt mondom, nem hullámzó teljesítmény, zuhanórepülés beteljesedése. Egész egyszerűen a legfontosabb pillanatban nem tudtunk koncentrálni. Mészöly rettenetesen szívére vette a történteket, egész nemzedékét felelőssé téve vádolta önmagát, amiért a szurkolóktól elvette a továbbjutás mámorát. A ma fénytörésében Marseille – s az előtte lejátszott selejtezősorozat – egyértelműen továbbjutás még akkor is, ha 69-ben a nemzethalál vízióját rajzolta meg. Az egy másik dolog, hogy Kálmán – immár edzőként – 82-ben busásan visszaadta a Vélodrome-ban elvesztett vagy veszni vélt örömöket.

Marseille-ből okulva duzzadó erővel, acélosan készültünk a nyugatnémet vb selejtezőire. A csoportmeccseket veretlenül hoztuk, és... Kiestünk. Jött Edström. Valahogy bekeveredett az ötösünk közelébe. Mindennek tetejébe pont kockafejére érkezett a labda. Az élére... Szegény Bicskei! Mozdulni se tudott. 3:3. Vége. Felfoghatatlan. Jó játékkal, vereség nélkül itthon maradtunk. Továbbjutással felérő kiesés.

Az élet megy tovább, nem néztünk vissza. Legfőképpen haraggal nem. Máris itt vannak az újak! Az első válogatott meccsén az osztrák védelemből kergebirkát csináló Törőcsik, az „Úttörőből" induló életveszélyes Nyilasi, a vidéki Kiss Laci, Détári meg a többiek.

78-ban a tapasztalt, sok csatát megélt Baróti Lajos „Kese" és „Nyíl" köré épített egy igen jó csapatot. A fiúk nem ijedtek meg a River Plate puskaporos légkörétől. A portugál bírót viszont teljesen megzavarta a pattanásig feszült argentin politikai helyzet, s mindkét előbb említett kulcsjátékosunkat kiállította. Mélyütés. Nem tudtunk felállni, a másik két meccset képtelenek voltunk hozni.

82-ben az izgága, kőkemény, könyörtelen, de következetes Mészöly Kálmán csinált jó kollektívát. Kálmán mellett anno nem mehetett el egy gyorsvonat sem. Hej, ha ezt maradéktalanul át tudta volna plántálni csapatának hátsó alakzatába! A védelem azonban elengedte a belga csatárt. Pedig ha megfogja, taccsra teszi, földbe döngöli... Ki tudja, hol álltunk volna meg? Középdöntő? Elődöntő? Döntő?

Jött 86. Együtt lélegző, összeforrt, a sikert döbbenetes erővel akaró, rakkoló társaság. Majd egy máig érthetetlen, bivalyerős gyomros a szovjetektől. 0:6. Nem tértünk magunkhoz. Irány haza. Legalább ott voltunk. Megpróbáltuk.

Klubcsapataink is benne voltak az európai foci vérkeringésében. A Dózsa a Benficával, a Bayernnel, Leedsszel, Crvena Zvezdával, Celtickel játszott, a Videoton UEFA-döntőbe jutott, a Vasas és a Honvéd miatt se kellett szégyenkeznünk. A Fradi KEK-döntőbe került.

Győzni nem tudott, a Dinamo Kijevet nem sikerült megszorongatnia sem. Igaz, a kijevi klub akkoriban magát a szovjet válogatottat jelentette.

Hányszor de hányszor álltunk ott, a nap kapujában! Csak egy lépés, és miénk a világ! Hogy a búbánatba' van ez? Soha nem sikerül! Ki, mi a bűnös? Állandó balszerencse? A csillagok keszekusza állása? A turáni átok? Valahol mélyen, legbelül tudtuk. Lassan, szinte szótagolva, a szavakat vontatottan kimondva formáltuk a választ: a nép-köz-tár-sa-ság.

Az izzadságszagú, kámforos, nikoflexes, átláthatatlan, követhetetlen rendszerével. A sok fukar szocialista iparbáróval, a nagyvállalatok nagyokosaival, az újkor magyar nepmanjaival, az öltözők környékén sertepertélő pártkorifeusokkal, az örökkön-örökké mindenbe belepofázó potentátokkal. A vékonyan csordogáló lovettával, követhetetlen kifizetésekkel, soron kívüli autókiutalással, hol ennek, hol annak a játékosnak kiosztott trikotázzsal, balatoni lángosos bódéval, belvárosi étteremmel, butikkal, Duna-parti büfögővel.

Ezek a fiúk többet érdemelnek. Nem csak ők, a szurkolók – az ország is! Tiszta viszonyokat, felelős tulajdonost, állhatatos klubvezetőt, önfeláldozó támogatókat, makulátlan, egyértelmű szerződéseket, új világot. Hozzáértést, profizmust. Tudtuk, eljön egy jobb kor, magához ölel minket és... És? Jóemberek! Eljött! Itt van! Megérkezett! Révetegen, bágyadt tekintettel nézzük azóta is Puskás hátrahúzós trükkjét, meg ahogy Wright és Eckersley kimozdul, a labda Kocsishoz száll, és a hosszú léptű Hidegkúti lő, góóóóóól! Így tovább, a végtelenségig.

Vajon a brazil gyerekek még mindig Pelé félpályás emelését lesik, az angolok időtlen idők óta azt, ahogy Hurst lövését Tilkowski a felső lécre tolja, a németek Rahnt és Waltert sírják vissza, a hollandok megkönnyezik, ahogy Cruyff áthámozza magát a német védelmen? Jószerivel már Van Bastent is elfelejtették!

Ha a fenti országokban ez így lenne – persze lehetne kapásból még vagy húsz más nemzetet sorolni –, már réges-rég az összes pályát, stadiont, arénát

felszántották s behintették volna jófajta erdélyi sóval. Mi itthon küzdünk tovább, rendületlenül bámuljuk Puskás grundcselét az angolok ellen.

Ha ma a futball akadémiák, a liga, az első osztály játékosait, a külföldi légiósainkat s az itt játszó külhoniakat egyetlen spílerré gyúrnánk össze, az sem érne fel a 69-ben a marseille-i pályára kifutott bármely játékosunk kisujja lába körméig se.

Nem baj, mindjárt itt van 2018! Nem, nem! Nem az orosz labdarúgó világbajnokság!

Á, dehogy! Újra kerek évfordulója lesz a wembley-i 6:3-nak. Így már tuti a siker, nem igaz?

III.
Gyerünk a moziba be

Nem kellett ám minden egyes alkalommal elbattyogni a futballmeccsekre. Egy villódzó kis doboz ugyanis behozta az élményt egyenesen a lakásunkba.

Egyesek szerint a televízió éppen olyan mákony, mint maga a foci. Mások azt mondják, nem más, mint ablak a világra. Vajon a köznép társasága elég szélesre tárta? Azt tudom, még Iljics sem győzte eléggé hangsúlyozni, milyen nagy szüksége van a szovjetek államának a filmre, a mozgóképre, a rádióra, a könyvekre, a tájékoztatásra. A nép szomjazik a szépre, a jó szóra, s ha lassú, jól megszűrt kortyokkal is, de csillapítani kell szomját!

Szép lassacskán minden háztartásba beszivárogtak a készülékek. Az Orion meg a Videoton gyártotta őket, néhány import darab is színesítette a választékot. Az indulást nem tudom felidézni, még a tojásban sem voltam, az mindenesetre feldereng, hogy a Magyar Televízió komoly gárdával s elsöprő lelkesedéssel dolgozott. Az idők folyamán játékfilmes stúdiók, műhelyek, szerkesztőségek, animációs csoportok meg „mittudomén", milyen egyesülések, szekciók ontották a műsorokat. Nagy népi játékok születtek, mint a *Táncdalfesztivál*, *Ki mit tud?*, *Röpülj Páva*, *Riporter kerestetik* s így tovább. Egészen elképesztő mennyiségben készültek tévéjátékok, tévéfilmek, sorozatok. A magyar irodalom klasszikusai jelentek meg a képernyőn Arany Jánostól kezdve Kemény Zsigmondon keresztül Tamási Áronig. A külföldi szerzőkről nem is beszélve. Adaptációk egész sora Csehovtól Goldonin át Vernéig.

Karizmatikus figurák – kommentátorok, műsorvezetők, bemondók, riporterek, színészek – számlálhatatlan seregét termelte ki, illetve mutatta meg a tévé. Megjelentek a Népköztársaság igazi héroszai, a sorozathősök: Eke Máté, Bors, Láng Vince, a magyar Rin-Tin-Tin-Kántor és a többiek.

Nem volt könnyű dolguk, bár Sova doktort, Stirlitzet, Surdát nézettségben nagy nehezen le-nyomták, gondjuk a Belfegor, Derrick, Kojak, Starsky és Hutch-féle alakokkal akadt elég.

A televízió, a tévézés egészen pórusainkig hatolt, életünk fontos részévé vált, olyannyira hogy lassan órára sem volt szükségünk. Az időmérés hagyományos, fizikai mértékegységeit felváltották az ilyesfajta kiszólások: „Csak a *Tenkes* után tudok menni...!", „Találkozzunk inkább a *Zorro* előtt...", „A *Daktari* alatt nem jó, inkább holnap!".

Egész kerületek, városrészek néptelenedtek el egy-egy Jean Marais-, John Wayne-film sugárzásának idején, de tömegeket szippantottak fel az utcákról a Mikroszkóp- vagy Vidám Színpad-közvetítések is.

A műsorok, híradók, kosztümös egész estés filmek, tévéjátékok legyártása, az itthoni és külhoni közvetítések bonyolítása, a nyugati filmek bemutatása jelentős anyagi forrás felhasználását feltételezte. Honnan volt a pénzmag? – kérdezi a jelenkor.

Honnan, honnan? Hát... „Kőcsööönből!" – zúgja mindjárt a választ teli torokból. Meglehet, a mának van igaza. Negyedszázada már, hogy a Népköztársaság hamvait szerte-széjjel hintette a szél; azóta – a rossz nyelvek szerint – a „kőcsön" megtízszereződött és a hétköznapi ember – napjaink terminus technikusával szólva a „zemberek" – a mai napig „kőcsönből" él. A „kőcsön" mai életünk központi részévé vált. A munkanélküli, sodródó tömegek azzal a fajtájával élnek nap mint nap együtt, amit nyelvünk a mély hangrendű, baljós hangulatú uzsora szóval jelöl. A dolgozó, munkás, serény bérből-fizetésből élők pedig újkori Sziszüphoszként görgetik, szuszakolják maguk előtt bankszámlahitelük örökös negatív szaldóját, mivel javadalmazásuk nem fedezi a megélhetés költségeit. Tömegek dőlnének kardjukba, ha a bank ukkmukkfukk megszüntetné a számlahitel-infúziót...

Napjaink Magyarországának az az elképesztő nagy „malaca", hogy az idők végezetéig mutogathat vissza a Népköztársaságra mint igazi hamiskártyásra. Az, hogy az államadósság az elmúlt huszonöt évben mi módon hízhatott sokszorosára, arról – szerényen – nem szól a fáma.

A Televízió és a sokáig vele szimbiózisban élő Magyar Rádió a rendelkezésükre bocsátott erőforrásokat okosan használta. Ez a minőségi televíziózás és rádiózás elterjesztését jelentette, jelentős műszaki fejlődést hozott. A Televízió, a Rádió az egész magyar kultúrának vált egyik legfőbb mecénásává. Mindkét szervezet bizonyította azt, hogy a szutykos, megvetett, lesajnált korszaknak önnön érdekei mellett voltak értékei is.

Igazi bizonyíték lehet erre jelenünk: M3 néven új tévéadó indult. Pedig tele

a mai köztévé pénztárcája! Teli bukszával sem lehet értékes, új műsorokat létrehozni? Nosza, nyúljunk vissza a tegnaphoz! Valamikor, régen már létezett harmadik csatorna, pontosabban 3. műsor. Igaz, nem a tévében, hanem a rádióban. Jellegtelen név, ámbár érdekes, különleges, igazi delikát programmal jelentkezett. Élő koncertbemutatók, kortárs zenei művek felvételei, nívós komoly- és könnyűzenei műsorok bemutatása, az első sztereóadás, az első kvadrofon rádiójáték sugárzása. Ezek jutnak hirtelen eszembe az adóról, melynek neve később Bartók Rádióra változott.

Legjobban a mozit szerettem. Vidéki lévén nem a nagy városi filmszínházak, hanem a falu kultúrházának nagyterme jelentette a színes szélesvásznú élményt. Popkorn, kóla, mindenféle rágcsák s az ezekkel együtt járó papírzörgés, csámcsogás, böfögés, kérődzés ismeretlen fogalmak voltak.

A nézőtéren a tömeg egy emberré forrt össze. Na, nem mindjárt. A publikum a bevezető film és a főcím alatt kóstolgatta egymást néhány beszólással, ordítással: „A félszemű megöli majd a nőt!", „Nem! Barom! A vén spiné maga a gyilkos!", „A partizánoknak annyi lesz. Bekerítik őket." Ilyesféle, a filmtől függően változó hörgések keveredtek a „Kovalík, mostmá' fogd be a pofádat!", „Nem Kovalík volt, hanem Köves!", „A nagyfilm után széthasítom mindkettőt!" típusú beköpésekkel. Ez egyébként eltarthatott a film közepéig, sőt a végéig is, már ha a film csapnivalónak bizonyult. A jó mozi azonban hamar elnyomta a széksorok gerillaakcióit, a sereg elcsendesedett, kezdett együtt lélegezni, együtt reagálni a vásznon történtekre.

Milyen filmek voltak? Mindenfélék. Western, korabeli amerikai akciófilm, szovjet háborús eposz, olasz neorealizmus, az új hullám, a DEFA Dinári-hegységben forgatott indián filmjei, krimik, hazai alkotások tömkelege. A magyar közönség nem láthatott minden filmet. Azok, melyek hazánkat, a Magyar Népköztársaságot ekézték, eltűntek a süllyesztőben. A nyugati filmesek célkeresztjébe azonban csepp kis országunk nemigen került, legalábbis nagyon direktben nem. A hazai filmforgalmazás a Szovjetuniót ért kritikákra reagált ilyen érzékenyen. Így a hazai közönség – fájdalom – lemaradt olyan opusokról, mint a James Bond- és a Rocky-széria egynéhány epizódja. Valahogy kibírtuk.

Az se igen vágott földhöz, ha a nyugati filmek jókora késéssel érkeztek hozzánk. Az a fő: láthatjuk őket.

A záró képsorok után a jónép nem mindjárt haza, hanem a Kultúr mögötti

parkba vagy még odébb, a térre indult, hogy kisebb-nagyobb csoportokban meg- és kitárgyalja a látottakat. Legyen az a *Vértestvérek* a Dean Reed–Gojko Mitić-duóval, Norman Wisdom-, Pierre Richard-komédia, *A fej nélküli lovas* Oleg Vidovval, az Óvakodj a törpétől meg ilyenek.

Ezek a beszélgetések nem a „Bevezetés a műelemzésbe" tantárgy tiszta leképezését jelentették, s az olyan filmek, mint a *Cséplő Gyuri* vagy az *Árvácska* rendesen összezavart minket. Azt se tudtuk, miért ültük végig, de éreztük, el kellett rájuk jönnünk. Ken Loach filmje, a *Kes* pedig végképp szíven ütött, még sokáig a tér padjaihoz szögezett mindenkit.

Rendezettebb, szervezettebb, bár kötelező jellege miatt kicsit nehézkesebb formát jelentett a középiskolai mozilátogatás. Itt nem lehetett ész nélkül mindenfélét huhogni a székek közül, másfelől a homogén gimnazista publikum valahogy mégis oldottabban nézte végig a filmeket, az azonos korosztály szabadabban vitatta meg immár az iskolában, osztályfőnöki vagy műelemzés órán a látottakat. Az irányított beszélgetés ellenére parázs viták alakultak ki, végül is a filmek „magukért beszéltek". Havonta egy alkalommal vonultak át az osztályok a szomszédos utca mozijába. Mindig pénteken, úgy dél körül, matiné jelleggel.

Harmadikban, majdhogynem a hetvenes-nyolcvanas évek fordulóján a következő filmeket néztük meg: *Etűdök gépzongorára* (Mihalkov), *Kínai negyed* (Polanski), *Szomszéd szeretők* (Truffaut), *Katasztrófa földön-égen* (Mitta), *Egymásra nézve* (Makk Károly), *Nyolcvan huszár* (Sára Sándor), *Szívzűr* (Böszörményi Géza).

Az valóságos áldást jelentett, hogy a moziban majd minden filmhez, a tévében pedig mindegyikhez nívós magyar szinkron készült. A lengyel, román, szovjet tévé bőszen feliratozott vagy monoton férfihang mondta alá az egész filmet. Náluk minőségi ugrást az jelentett, ha a női szereplőket női, a férfi szereplőket férfi alámondással jelezték. Ilyeténképp egy kétszereplős Patyomkin-szinkron jött létre: az eredeti hangsáv mindig hallatszott egészen finoman.

Valahonnan sejlik, a franciák mennyire magasztalták, szinte nemzeti hősükké emelték Maigret felügyelőt, akit belga író formált hús-vér alakká, de való igaz, maga a rendőrfelügyelő tősgyökeres francia. Rengeteg filmet, tévéjátékot, színpadi darabot, tán még musicalt is készítettek a Maigret-történetekből. Frankhonban az az egyöntetű vélemény alakult ki, messze a legjobb közülük – szégyen és gyalázat – a BBC sorozata Rupert Daviesszel. Tökéletesen hozta a figurát. Az igazán megdöbbentő, hogy a franciák nem hallhatták Básti Lajossal, az itthoni magyar hanggal! Köpni-nyelni se tudnának!

Azért, hogy többek között Maigret-t lássuk és magyar hanggal halljuk, nem kellett mást tennünk, mint a postásnak leperkálni a havi ötven vagy hatvan forintos tévédíjat, melyet a meglevő készülék után kellett fizetni. Az, hogy hány televízió van otthon, nem számított. Egyetlenegynek számolták mindahányat. Ténylegesen van-e tévéd, sumákolsz, van, de nem csengeted a díjat, senki nem ellenőrizte. Mindenki rendesen fizetett.

Summa summarum: ha nem csurrant, akkor cseppent. Akadt tehát pénzecske az előfizetésből, „kőcsönbűl", no meg az eladott műsorokból, filmekből is befolyt valami. Mekkora siker volt többek között a Pannónia Filmstúdió *Mézga család* című rajzfilmsorozata! Tucatnyi ország vásárolta meg, jellegzetes magyar nyelvi fordulatai ellenére megtalálta útját a külföldi néző szívébe.

Mézgáék Aladárja vajon hányféle pénznemben kukorékolta az éterbe szállóigévé vált, büszke, kaján kiáltását: „Egy forintért megmondom!".

IV.
Egy forintért megmondom!

Egy forint... Mit csinált Mézga Aladár a kapott forinttal? Rögtön elverte? Gyűjtötte, gyűjtögette? Netalántán takarékbélyeget vett? Beletette a kutyás, nyelvét nyújtogató fémperselybe? Az biztos: egy olyasfajta kiskamasznak, mint a legkisebb Mézga gyerek, egy forint – a szféria bemutatásakor, tehát a hatvanas, hetvenes évek fordulóján – valóságos kincset jelentett.

Mindjárt bevághatott két gombóc fagylaltot, egy egész medvecukrot, bocskorszíjat, két mini Boci csokit, s akkor még mindig maradt húsz fillér a nehezebb időkre. A nagyobbak, egyszersmind szertelenebbek rögtön betörültek két sósborszeszes cukorkát, a kis húszasért meg azon nyomban kértek egy szál szépen celofánozott Ezüst Kossuthot, esetleg Filtolt, ott helyben a közért kávéspultjánál. Összetartás (értsd: őrsi gyűlés) után pedig nagy peckesen a középső és a hüvelykujj közé csippentve szippanthattak néhány slukkot, ahogy azt a tévében Bors Mátétól látták.

Egy forint biztos bázist jelentett a nagy kártyacsatákba való beugráshoz is. Ezek a zsugapartik leginkább úttörőtáborban, lámpaoltás után estek a legjobban. Két-három testes, megbízható szovjet zseblámpa fénye mellett, a takaró alatt indult a fájer tízfilléres alapon. A sápadt fényben imbolygó árnyak között nem csak a szemnek volt nagy szerepe; a gyakorlott fül azon nyomban meghallotta a „bankban" koppanó „páncélos" jellegzetes csengését. A súlyos két- és ötforintos alaposan felhizlalta a tétet. Aztán furcsa, kiömlött tintához, égett bakelithez hasonló szag érződött... Utána azonnal jött a semmivel sem összetéveszthető surrogás: valaki papírpénzt dobott a kasszába! Már ordít is: három-negyvenig áll!!

A lámpa sárga fényében a zöld papirost többen kéknek látják. Szentséges a-tya-úr-is-ten! Egy igazi húszas! Majd Petőfink révedő tekintetét meglátva gyorsan kiderül: tízes az istenadta! Nem baj, így is igazi vagyon...

Egy jól sikerült táborozás után az ember – úgy is, mint öntudatos úttörő – kikerekedve, boldogan, egyszersmind gazdagon térhetett haza.

Hej, egy tízes! (Ha ezt Aladár látná!) Egy álló hónapig utazhatsz a pesti tömegközlekedéssel, degeszre tömheted a hasad a sarki cukrászdában. Rigó Jancsi, téli fagyi, miegymás. Telefalhatod magad az üzemi konyhán. Tíz forintért csurig telt a Babetta karcsú tankja. A minden hájjal megkentek az ár-érték viszonyt még tovább javították! A szürke, komor, szögesdrótokkal erősített kerítések tövében beszerzett benzin literárát ötven fillérre nyomták le. A hazai naftától aztán a Rigák, Verhovinák szinte megtáltosodtak!

Másfajta örömök kedvelői egy tízesért – amennyiben diákok – a Zeneakadémia Nagytermében igazi élményt szerezhettek. Például megnézhették, meghallgathatták Arturo Benedetti Michelangelit. No persze a jegyár helytől függően felkúszhatott akár hatvan forintig is. A belépőjegyek egyszerű nyomtatott papírdarabkák voltak, sokszor az előadó neve nélkül csak a helyet, a kezdést, no meg az árat jelezték.

Így a három nappal későbbi David Ojsztrah-hangversenyre is be lehetett slisszolni az előző heti jeggyel. Természetesen ezt a módszert nem lehetett automatikusan alkalmazni, de az ilyesfajta furfangok még több mézet csepegtettek az amúgy is édes dallamokba. A magas kultúra iránt kevésbé fogékonyak egy tízesért egy hétig minden álló nap moziba járhattak vagy éppen strandolhattak. Ezekhez a programokhoz mindenképpen papírpénz (vagy annak megfelelő apró) szükségeltetett. Visszagondolva elég különös, hogy a bankókon nem a munkásmozgalom alakjai szerepeltek, hanem a magyar történelem, a kultúra meghatározó figurái.

Kékvérűeket, igazi arisztokratákat nem találhattunk rajtuk, bár egy vezérlő fejedelem azért befért az illusztris társaságba. Igen. Petőfi, Dózsa, Rákóczi, Kossuth, Ady, Bartók... Fokozatosan – a népköztársasággal együtt – eltűntek a megszokott arcképek, a címleteken egyre szaporodni kezdtek a nullák, velük párhuzamosan jelentek meg hercegek, királyok, grófok. Meglehet, majd jönnek naplopók és burzsoák is... Nem baj, semmi gond! Így talán még én is magyar bankjegyre kerülhetek!

V.
Gyarmatvilág

A Népköztársaság polgárának egyvalamije, pontosabban csak egyvalamije volt: pénze.

Na, nem tonnaszám lezsírozott forintbankók. Majd mindenkinek összejöttek megtakarításai, félretett pénze, takarékban gyűjtött összegek, összegecskék, melyeknek nagyságát csak saccolni tudom: jellemzően két-háromhavi munkabérnek megfelelő summa lehetett. Ez aztán vagy hízott, vagy nem, de csendes biztonságot jelentett. A teljes létbizonytalanság, a minden cél nélküli tengődés ismeretlen fogalmak, mivel minden egyes ember dolgozott vagy legalább munkahellyel rendelkezett.

Pénzecskéjéért mit vehetett? Nem sokat. Valamit. A forint nem került bele a világ pénzügyi vérkeringésébe. Annak az országnak törvényes fizetőeszköze, amely Európa hátsó udvarával szövetkezett, olyan államokkal, melyek egész történelmük során állandó fáziskésésben voltak a fejlett Nyugattal szemben. A cári Oroszországot (asszonynevén Szovjetuniót) nem kell bemutatni. Az államiságát kereső, elveszítő, majd megtaláló kivérzett Lengyelország, a Balkán két kehes királysága, Bulgária és Románia (Albániáról jobb nem is beszélni), a korhadt Monarchiából kiszakadó, saját útját kereső Csehszlovákia, a szétszakított, szétvert, legyőzött Németország egyik fele meg mi, örök vesztesek...

Ez a társaság lépett szövetségre azért, hogy minden eddiginél szebb világot építsen, soha eddig nem látott virágzást hozzon polgárai számára úgy, hogy ezalatt teljesen „kivonul a természetből" s nem vesz tudomást a körötte zajló piaci folyamatokról, hanem tervgazdaság szerint építkezik.

Ilyen mozgástérben lavírozott, ezen a kényszerpályán találta magát népköztársaságunk. Sokan sokféleképpen magyarázták, határozták meg hazánk helyzetét ebben a szövetségben.

Ámbár meg-, át- és túléltem ezt a korszakot, nem igazán könnyű pontos jellemrajzot adnom. Kapóra jön jelenkorunk, mely talán legjobban a „Nem

leszünk többé szovjet gyarmat!" – felkiáltással mutat rá a mögöttünk hagyott időszak esszenciájára.

Gyarmat. Így, magában is rettentően lekicsinylő, bántó, fájó szó. Hát még jelzős szerkezetben!

Szovjet gyarmat... Lassan, átszűrten jelennek meg előttem a régmúlt kontúrjai, majd egyre erősebben élesedik a kép, filmkockák tömege tűnik elő:

Kijevi, leningrádi lányok álmodnak nagy, kollektív álmot magyar férjről, szovjet emberek sokasága szeretne megcsípni magyarországi kiküldetést, budapesti utazást, mátrai nyaralást. Aki nem mer nagyot álmodni, marad otthon. Türelmetlenül lesi, mikor érkezik a GUM, CUM, Gyetszkij Mir áruházak polcaira magyar kolbász, szalámi, májkrém, szamorodni, pirospozsgás szabolcsi alma, Amo szappan, Caola sampon, Tisza cipő, miegymás. A szovjetek országában a jó, jóízű, finom, ízléses, mennyei, minőségi s ezekhez hasonló jelzők habozás nélkül behelyettesíthetők a „vengerszkij", tehát a „magyar" szóval.

Az a sanda gyanúm, a Magyar Népköztársaság a világtörténelem első gyarmata, mely jobban élt, mint gyarmattartója, sőt eme jólétének nem elhanyagolható hányadát maga a gyarmatosító finanszírozta. Ebben a jelenségben mennyi volt a magyar gazdaságpolitikai furfang, a reálpolitikai elem, a világpolitikai konstelláció? Ezt akkor sem, most sem vagyok képes igazán kibontani, túl sok a fehér folt. Mint a mindennapok embere, azt éreztem, népgazdaságunk csuklóból veri a szövetség legnagyobb, egyben legmeghatározóbb tagjának, a Szovjetuniónak gazdaságát. Azt mindenki tudta, a nyersanyagok és energiahordozók majd teljes egésze a SZU-ból érkezik, melyből aztán hazánk valamicskét ügyesen reexportált – kemény valutáért. Ezen kívül a hatalmas ország biztos piacot jelentett a magyar áruknak. A szovjet export inkább mennyiségi, semmint minőségi követelmények alapján állt össze, de az állandó kiszállítások, a folyamatos termelés, az ezáltal generált bevételek óvatos fejlesztéseket tettek lehetővé, melyek eredményeképpen néhány termékünk lassacskán utat talált a devizával fizető, „igényes" nyugat és a harmadik világ piacgazdaságába.

A szovjet kereslet biztos hátországot nyújtott a növénytermesztés és állattenyésztés számára is. Ízletes, jóféle étkekkel csurig teltek a hazai üzletek polcai. A nagy múltú román, bolgár kertészetek alig kivehetően látták hátunkat. Mi magunk arra ébredtünk, mezőgazdaságunk a dán, francia, holland

agrikultúrával versenyez. Az, hogy az ország produktív periódust él meg, a hétköznapokban is átjött.

A fentebb említett bolgárok, románok örültek, ha érvényes útlevéllel egyáltalán magyar földre léphettek. A keletnémeteknek a Magyar Népköztársaság, különösen a Balaton, egész életre szóló élményt jelentett. Az átránduló csehszlovákok tágra nyílt szemmel bámulták nagyvárosaink zsongó, zsibongó kávéházainak teraszait. Örökös jó barátaink, a lengyelek állandó vendégek voltak nálunk. Miért jöttek hozzánk újra és újra? Megmondom: jóllakni!

A Népköztársaság megvalósította azt, hogy hazánk meghatározott szövetségi rendszeren belül annak hangsúlyos, primér, respektált eleme legyen. Visszagondolva a történelem menetére, ez eleddig nemigen sikerült. Jó, jó! Igaz! Vakok között félszemű a király!

Azt hiszem, úgy a legérthetőbb az egész szituáció – különösen azok számára, akik a korszakot meg sem élték –, ha előreszaladunk a mába.

Magyarország egész története során sem volt ilyen kedvező, szerencsés helyzetben, mint ma. Háborúnak nyoma sincs, külső veszély nem fenyeget, olyan klubnak vagyunk tagja, amely hatalmas politikai, katonai, gazdasági rendszert jelent. Hazánk a történelemben példátlan gazdasági lehetőségeket biztosító közösség része lett, melytől az átlagpolgár számára egyszerűen felfoghatatlan nagyságú összegeket kap fejlesztési programjaihoz. Ez a szövetségi rendszer is Unió, noha nem szovjet, hanem európéer alapokon állt össze. Érdekes, a jelenlegi kormányzó erő interpretációjában az Európai Unióhoz való viszonyunk szintén a gyarmat szó hangsúlyos kinyilatkoztatásában manifesztálódik: „Nem leszünk brüsszeli gyarmat!".

Lehetnénk éppen… Miért ne? Brüsszeli, strasbourgi, luxemburgi. Teljesen mindegy. Előző pozíciónkat még egyszer figyelmesen végigolvasva, megrágva, megemésztve gyarmati sorunk a következőképpen alakulhatna: „Párizsi nők tízezrei epekednének magyar férfiszívekért: talán sikerülne megcsípni valamilyen budapesti melót! Kezdetben megfelelne a kisegítő munka, később valószínűleg összejönne egy pincérnői, pultos lányi státusz is. A fizetés természetesen nem az otthoni gyengécske euróban, de jó magyar forintban lenne. Végre normális javítóműhelyben lehetne szervizelni a leharcolt Opelt, Renault-t stb. Az Unióban minden annyira bizonytalan! A Magyarországra szállított export alkatrészek egészen biztosan jobbak, bizonyosan eredetiek. A magyar szerelők amúgy is csodákra képesek!

Itthon az ELTE, JATE, SOTE, Corvinus, Pázmány hallgatói unottan lesnék az egyetemi hirdetőtáblát. Már megint leuweni, bruges-i meg Sorbonne-részképzés és ösztöndíj! Utazás, tankönyv, koszt, kvártély… Mindent fizetnek! A havi apanázs majdnem annyi, mint a kurzusvezető professzor havi bére…

Hááát… Inkább hagyjuk! Jobb itthon! Utazni kell, törődni! A nyelvet se tudjuk még igazán. Meg a francia koszt! Békacomb, csigák, mindenféle kágyilló! A nők meg… Olyan semmilyenek! Mindegyiken kenceficék, ki tudja, miből kotyvasztott pacsulik illata! Szóval: maradunk! Majd a tanszék összehozza valahogy a kellő létszámot!"

Annyira jó álmodni! Alvás közben pihe-puha vánkosok között. Minél vadabb az álom, annál jobban hánykolódsz, forgolódsz, két éned van. Kontrollálatlan gondolataid cikáznak kobakodban, mígnem megnyugvást találsz, tested elernyed, karjaid a kerevet szélére hullanak, mutatóujjad lágyan, finoman ér az ágyad melletti éjjeliedénybe. Felébredtél.

A valóság Európai Uniója számít rád, a része vagy, lehetőségek egész ármádiáját nyújtja neked. De hol vannak már a régi, szovjet ösztöndíj feltételei? Az EU milliónyi problémával küzd. Költségvetési hiány, deficit, szeparatizmus, idegenellenesség, hiperbürokrácia, egyebek. Úgy néz ki, itt most mindenki félszemű! Egyetlenegy nemzet halad, menetel előre rendületlenül, határozottnak tűnő léptekkel. De nini! Mozgása furcsa, bizonytalan. Mi van vele? Csak nem világtalan?

A nemjóját! Ezek mi vagyunk! Magyarok. Elkeserítő. Kétségbeejtő. Az igazi tragédia nem ez, hanem az, ahogy a magyar jelen a fenti állapotot tálalja. Ugyanúgy, mint a jól ismert történet egyszeri cigánya, ki megvakult lovát pálinkába áztatott zabbal jól megtömve sarkantyúzza, így ajánlva országnak-világnak megvételre. A pejkó eszeveszett sebességgel vágódik az istálló melletti betonfalnak.

– Te, cigány! Vak ez a ló, nem ér egy fabatkát se!

– Nem vak ez, nagy jó uram! Csak bátor!

A hajdanvolt király ma mezítelen. Pőrén „vívja" szabadságharcát, ki tudja, ki ellen… Barátai, szövetségesei megcsappantak, aki maradt, jobbára az is értetlenül nézi hosszú-hosszú évek óta tartó vak vágtáját, süllyedését. Az ország, amely elképesztően nehéz körülmények között tudott úttörő lenni, ma pellengéren áll, s egyre gyorsabban zuhan alá, az európai peremvidék felé.

VI.
A zene kell!

Arra, amerre a mai Magyarország zuhan, onnan próbált a Népköztársaság kikecmeregni. A perifériáról, a gödör aljáról, felfelé. Kapaszkodni feljebb, egyre feljebb... A határ a csillagos ég! Vörös csillagokkal tele, hisz *„Mióta ember néz az égre, / Vörös csillag volt a reménye."* Ady tudhatott valamit, amit mi még nem. Mindenesetre a csillag vöröse s az általa szimbolizált testvériség és egyenlőség eszméje kellett, hogy adjon olyan lökést az országnak, mellyel képes lesz egyre magasabbra jutni. A népi köztársaság elindult magasztos célja, a totális egyenlőség, a szabadság kommunisztikus álmának megvalósítása felé. Minden szív egyszerre dobban, minden izmos kar egyszerre lendül, mindenki egy ritmusra lép. Hát... Nem volt ez büszke menetelés, inkább lassú, medvetáncszerű kecmergés, melynek során az utópisztikus, meghatározhatatlan, ködös egyenlőségeszmény, a kommunizmus helyett egyszer csak a félperiférián találta magát az ország! Nemhogy a kommunizmus eléréséhez, de a félperiférián való mozgáshoz– Görögország, Portugália vagy az akkori Mexikó nívóján való maradáshoz – is borzasztó energiák kellettek. Kifogyhatatlan energiacellákkal pedig ki más rendelkezhetne a legtöbbel, ha nem az ifjúság. A fiatalság, mely az előtte haladó generációt mindig kíváncsian, kétkedve, kritikával szemléli. Új kitörési pontokat, kikezdhetetlen, kompromittálatlan értékeket keres; ilyen értékeknek bizonyult a ritmus, a zene.

Ahhoz, hogy ezeket az értékeket az egész társadalom számára megjelenítse s örök erényként magába zárja, az ifjúságnak keményen meg kellett harcolnia. Népköztársaságunk ugyanis nem nézte jó szemmel – s akkor még finoman fogalmaztam – a Nyugatról érkező, szertelen, csapongó, korlátokat egyáltalán nem ismerő, minden ellen lázadó popkultúrát. Nem pusztán arról volt szó, hogy merőben szokatlan, friss, szabados gondolatok és gondolkodásmód érkezett a nyugati popzenével, hanem arról, ahogyan ezek az ideák, életérzések testet öltöttek.

Töprengő, elmélkedő, a világot újraértelmező vagy újraértelmezni próbáló csoportok, csoportosulások jöttek létre. Élő, lüktető sejtek, melyek a gondtalan fiatalságot nem uniformizált együtt masírozásban vélték megvalósulni.

A Népköztársaság érzékelte ezt, s „vigyázó" kezét a folyamatok ütőerén tartva megpróbálta ellenőrizni, befolyásolni az alakuló magyar popkultúra vérbő pulzálását. Résnyire nyílt az ajtó, majd szélesebbre és szélesebbre tárult. Először a szovjet esztrád és a San Remó-i vonal képviselői jelentek meg, a táncdalénekesek. A táncdalfesztiválok színpadára nehezen furakodtak fel, de aztán csak-csak odaértek az elektromos hangszereiket „nyúzó", a televízió kamerái előtt jól fésültnek fazonírozott, de felettébb öntudatos beatzenészek. Míg tőlünk nyugatabbra diákok barikádokon küzdöttek a hippimozgalom jelszavait skandálva nemzedékük elismeréséért, addig itthon két tábor, az „ósdi", „elmaradott", „giccses" tánczenészek akaszkodtak össze a „progresszív", „értékes" zenét hallgató beatimádókkal. A népi köztársaság mintha az amerikai szvingkorszakból kinőtt populárisabb, könnyebben emészthető dalokat bemutató magyar Sinatra-, Darin-, Tormé-utánzatok mellett tette volna le a voksát... Ezt a vonulatot nyomta a rádió, a televízió, ezt a – később jókora olasz negédességgel, Celentanóval, Morandival kevert – stílust prezentálták az első könnyűzenei lemezek. Ugyanígy megjelentek a Rosemary Clooney-k, Peggy Lee-k, Patti Page-ek hazai halovány másolatai. A Pavone-, Cinquetti-féle talján cukormáz persze itt sem hiányozhatott. A Táncdalfesztivál, az Erkel Színház kiglancolt deszkáin megszülettek a Népköztársaság első igazi amorózói, csinos, nett, divatos frizurájú cicababái. Legtöbbjüknek mellesleg egészen jó hangjuk volt, s ezt a hangot rafinált, minőségi hangszerelés, igényes nagyzenekar támogatta meg.

A másik csapat, a „beatnyikek" látszólag nehezebb utat jártak meg. Segítséget, bátorítást ők is kaptak, sőt jelentősnek mondható megjelenési lehetőségeket is. A még szinte tapasztalatlan fiatal bandák, az alakuló szubkultúra, kultúrházak, művelődési házak pincéiben, termeiben, a főiskolai, egyetemi diák- és KISZ-klubokban, az üzemek, gyárak szakszervezeti, urambocsá' MSZMP-tagszervezeti helyiségeiben (Bosch, Metró, Danuvia, Csili, Újpesti Munkásotthon stb.) játszottak, próbáltak, koncerteztek. Gyakorolták s fejlesztették önmagukat és a műfajt. Ha évtizedes késéssel is, de létrejöttek az ismert nyugati klubok (Cavern, Marquee) itthoni szitanyomatai, bennük pedig megszületett a beat, a rock and roll, a rock. Eleinte az irányzatok ős-

hazájának nyelve, az angol dominált, majd teret nyert a magyar. Minden elkezdett zubogni, zuborogni, forrni. A korszak jellegzetes politikai szlogenje kapott új értelmet: „Virágozzék sok szál virág!". A távoli keletről származó jól ismert jelmondat így megvalósulni látszott. A szikes földből új stílusok, gondolatok, zenei elképzelések tarkabarka rétje nőtt ki. Vele pedig furcsa, eleddig teljesen ismeretlen életélmény. Valóban virágzott rengeteg virág. De nem mindegyik! Miért nem mindegyik? Milyen színűek lehetnek a szirmok? Melyikük mennyi öntözővizet kapjon, s főleg mikor nyíljon? Senki se tudta. Az ifjúság igyekezett igazán jól érezni magát. Miért mérik – ha kell, subler-rel – már a bejáratnál a hajunk hosszát? Tíz miniszoknyára hány fakabátot tudsz összeszámolni? Ilyen s ehhez hasonló kérdések foglalkoztattak minket, aztán az évek során másodlagos, harmadlagos tényezővé váltak. A fiatalság életébe mindinkább olyan fogalmak szivárogtak be, mint az eksztázis, öröm, mámor.

Az új életérzés, a hatalmas tömegbázis a magyar könnyűzenét minőségi teljesítményre ösztönözte. Valós értékét úgy tudom a legjobban érzékeltetni, ha felidézek néhány régi pillanatot... Séta a Vinohradyn, kezemben dupla LGT-lemezzel, vagy mondjuk az Élő Omega albummal ugyanígy, a Kalinyin proszpekten. A felém zúduló embertömeg láttán egy pillanatra az említett együttesek valamely tagjának érezhettem magam. A hirtelen jött népszerűségben nem lehetett sokáig fürdeni, elég egy kis élveteg bambulás, és se a hanglemez, se büszke birtokosa sem marad egyben.

Az igazi döbbenet azonban egy bécsi hanglemezboltban ért. A hetvenes-nyolcvanas évek fordulóján a kíváncsiság meg egy IBUSZ-csoport sodort az osztrák fővárosba. A csoportos utazásból fakadó, a szokásosnál is szűkösebb valutakeret (gyakorlatilag zéró schillingállomány), a pénztelenség nem engedett meg jószerivel semmit. No de a bámészkodás, bambulás nem került semmibe! A többemeletes hanglemezáruház választéka földhöz vágott. Itthon a nyugati poplemezek behozatala a nulla körül mozgott. Népköztársaságunk féltékenyen őrizte az ilyen-olyan úton, nagy nehezen megszerzett dollárcentjeit.

Itt pedig a polcokon az AC/DC-től kezdve Zappáig minden! Egy egész szint az otthon szinte páriaként kezelt dzsesszel! Kit érdekeltek akkoriban a klasszikusok?! Azért a földszinten – csak úgy fél szemmel – hirtelen kb. tízféle Carmen-felvételt láttam. Teljesen megzavarodtam. Mellettem termett

a könnyűzenei részleg egyik fiatal lányka eladója. Összes gimnáziumi angoltudásomat mobilizálva próbáltam magam valahogyan megértetni. Kedves, csinos, segítőkész leány volt, szegényke honnan tudhatta volna, egy legatyásodott kelet-európai kuncsafttal van dolga. Nem is olyan nagy baj ez, fő a mélyről jövő, őszinte érdeklődés!

Azt se sejthette, hogy egy ilyen magamfajta tizenéves, akinek hét tonna amerikai rocklemez sem lenne elég, az maga a két lábon járó rocklexikon. Az elérhetetlen álmok tényleges, széles spektrumú ismereteket generáltak, olyan tudást, amit ez az osztrák csitri képtelen volt lepipálni. Kértem néhány Joe Cocker LP-t, rögtön hozta. A Chicagóval sem volt különösebb baja, de a *Transit Authority* albumukat nem ismerte. Fekete pont. A Colosseumhoz és a Chase-hez hozzá sem tudott szagolni, J.J. Cale-t pedig összekeverte John Cale-lel. Szántszándékkal nem mozdultam el a C betűről. Megkértem, hozzon nekem valamilyen Nat King Cole-lemezt, de csak Capitol márkán. Teljesen megkeveredett. Sosem gondoltam volna, hogy egy ilyen földi paradicsomban, kőkemény valutáért dolgozó eladót ennyire kellemetlen helyzetbe hozok. Megsajnáltam. Kértem, mutassa meg a hazai könnyűzenét. Szomorkásan kísért a terem egyik eldugott sarkába, ahol girbegurba betűkkel írt tábla fogadott: „Österreiche Pop". Alatta valami dobozféle, benne néhány fekete koronggal. Próbálom megértetni a kislánnyal: nem az ez évi termésre vagyok kíváncsi, az eddigi egész osztrák könnyűzene érdekel! „Ez az egész!" – bökte ki önérzetesen. (10-15 lemez, köztük kettő tiroli jódli). Na ez az igazi döbbenet a köbön! Az otthoni magyar popzenei lemezgyűjteményem ehhez képest a kaliforniai aranymezők! Mondjam azt, kincsesbánya? Akkor nem mondtam semmit! Végül – igazi címeres ökörként – két Nazareth-lemezt vettem... Ez van. Illetve ez volt akkoriban a menő, a non plus ultra. (Az Astoriánál, míg a hetes buszt vártam, majdnem kitépték a kezemből.)

Különben... Teljesen mindegy, milyen lemezt veszek akkor ott, Bécsben. Mindegyik holland, nyugatnémet utánnyomás volt. Különösebb értékkel ma egyik sem bír. Ellenben a magyar kollekcióm! Az idők során még tovább hízott! Az A.E. Bizottságtól Zoránig, majd minden itt van a polcon. Egyik értékesebb, mint a másik. Talán hallgassunk valamit!

Már itt is van a kezemben a borító. A narancssárga-kék, rózsaszínnel megspékelve bizarr képzetet kelt, különösen a bohócot cipelő elefánt a meghökkentő. Lentebb a jókedvűen mosolygó előadók. Még nem csúsztattam

ki a korongot tasakjából, s már elért az első impulzus: lendület, vidámság, optimizmus. A lemez 1973-ban került a boltokba, címe: *Staféta*. A Generál együttes játszik, a Mikrolied Vokállal egyetemben. Ami a barázdákon futó hangszedőről legeslegelőször „lejön", az a boldogság, az ifjúság határtalan életereje s életszeretete. Rengetegszer hallhatjuk a „boldog", „boldogság", „boldog vagyok", „boldog sziget" szavakat, szószerkezeteket.

A lányok hangja hol „a cappella" lebeg, hol harsányan süvít. Nem pusztán hangulati aláfestés – végig egyenrangú játszótársa a fiúknak, az album hangulatának alapvető hordozója. A zenei textúrát itt akusztikus, ott éles elektromos gitárok szövik, emezek pihentetőn simogatnak, amazok fékezhetetlen elánnal húznak, visznek előre, rántanak bele a muzsikába. Az együttes igen jó érzékkel találta meg az egyensúlyt frontemberének vásott kölykös, hasító falzett hangja és szólógitáros énekesének meditatívabb énekmódja között. A billentyűjáték finoman színezi a hangzást, csakúgy, mint az egy-egy pillanatra bevont szimfonikus zenekar. Szerepe különösen a záródalban nő meg, szövegét szinte himnikus mélységűvé teszi, a refrént az egész csapat együtt énekli:

„Messze szálljon az énekünk,
ahogy messze száll a szél,
Minek nem áll semmi útjába
és így bárhová elér.

Messze szálljon az énekünk,
Hallja minden fiatal,
Olyan tisztán éljük életünk
Ahogy bennünk él a dal."

A *Staféta* a hetvenes évek magyar fiatalságának bizakodó, reményteli gondolatait közvetíti hallgatójának. A hangszórókból áradó zene egyáltalán nem tűnik mesterkéltnek, őszinte életérzést mutat. A korszak hiteles lenyomata. Örök értékké vált, az egyetemes magyar popkultúra megbecsült darabjává, egyike könnyűzenei albumaink legjobbikának.

Napestig hallgathatnánk a lemezeket! Még egyet kiemelek a betűrendben álló LP-k közül. Generál, Halász Judit, Hobo Blues Band, Hungária, Illés...

Igen, ez az. Illés. A kor szupersztárjai, igazi idolok. Ez az albumuk 1971-es, egyszerű, hófehér borító, műsorszámok nélkül. Csak az együttes neve szerepel rajta. A tasak ennyiben erősen hajaz a három évvel korábbi Beatles-nagylemezre, mely *Fehér Album*ként ismert. Ennek is meg kell lennie valahol! Aha, előkerült. Valóban. Hófehér borító, a brit négyes neve alig észrevehető rajta, inkább tapintható, semmint látható, mert dombornyomással került rá. A mieink egyszerű fekete betűkkel jelezték nevüket. Mindkét csapat már az LP kézbevételekor jelezni kívánta vásárlójának, mi vagyunk a legjobbak, a minőségre biztosíték a nevünk. Ne tétovázz, vegyél meg! Nem csalódsz! A Beatles lemeze dupla, kihajtható borítót kapott, belül olvasható a dalok listája. A brit négyes ezen kívül hatalmas poszterrel s négy portréfotóval kedveskedett rajongóinak. A The Beatles *(Fehér Album)* időtálló érték, eklektikusságában mutatta meg azt, előadói képesek időről időre megújulni, s azt, hogy a *Bors őrmester* után is van élet. Ha már az Illés kapcsán szóba hoztam, hadd emeljek ki egyetlenegy dalt. Címe: *Back In The USSR* (Vissza a Szovjetunióba). Ez idáig nem történt meg az, hogy valaki az angol közbeszédben a Szovjetuniót néven nevezze. Mindig a távolságtartó Russia (Oroszország) szerepelt, mintegy finoman jelezve, a Downing Street nem szíveli igazán ezt az államalakulatot. Azt hiszem, ez a dal volt az első nyugati rock'n'roll, melyben elhangzott a „comrade", az elvtárs szó. (A dal, az album megjelenésének huszadik évfordulóján Paul McCartney új lemezt jelentetett meg, melyet csak a Szovjetunió területén forgalmaztak Melódia márkán, címe *Sznovo v SzSzSzR* – Újra a Szovjetunióban). Na de most kezemben az Illés *Fehér Album*át tartom, a lemezjátszó tányérra is mindjárt ez kerül fel.

A lemez címe: *Human Rights* (Emberi Jogok). Nini, ebben is van valami! Egy inzert hullik ki belőle. Rajta a fontos infók. Az albumot Angela Davisnek ajánlják a zenészek, a felirat felett fekete-fehér fotó, Angela bilincsben. Miért éppen neki szól a lemez, nem tudható. Mennyire azonosultak vele a fiúk, ezt szintén nem tudhatom. Azt gondolom, a fekete polgárjogi aktivista, harcos feminista, mellesleg az Egyesült Államok Kommunista Pártjának (CPUSA) tagja, később alelnöke az Illés számára több mint vállalható figura. Különösen annak fényében – ha már a Beatles és az Illés között hidat építettünk –, hogy John Lennon egy évvel későbbi *Some Time In New York City* című kettős albumán egy dalt énekelt Davisről, *Angela* címmel. Két évvel később pedig a Santana *Lotus* című koncertalbumán találhatjuk a *Free Angela* c. számot.

Az Illés zenekar az egész A oldalt Angela Davisnek szenteli, egyfajta oratórikus beat-mise formájában. A számokat Mensáros László narratúrája fűzi fel egyenes, egységes fonalra.

A B oldal egyszerű popdalok gyűjteménye. Egy szerzeményt választottam innen, az oldal nyitószámát, címe *Kégli-dal*. Szimpla tinglitangli, oldalindító mivolta azonban fontossá tette.

Kezdősorai a következők:

„Sok kérdést már megoldottunk,
nem volt soha ilyen jó dolgunk.
Mégis, az ember néha úgy érzi,
bosszantó, ha sehol egy kégli!"

Mintha a Népköztársaság akkori állapotának lenne egyfajta látlelete! Fenti sorokat mindenféle hangszerkíséret nélkül, didaktikus határozottsággal szavalja el a banda középponti figurája. Egyéb hangulati elemek híján nem támaszkodhatunk másra, mint a szavak fogalmi jelentésére: Rengeteg gondunk van, de jól élünk. Jobban, mint eddig bármikor. Ha még több lakás épülne, nem lehetne egy szavunk se!

Akarva-akaratlan, de valós képet rögzített ez a néhány sor. A 60-as évek végén, a 70-es években az ország termékeny gazdasági szakaszt élt meg, lakói úgy érezték, gyarapodnak. Panellakások tízezrei épültek s falusi kockaházak. Jelentős pluszt termel a háztáji, egyre több gép jelenik meg a háztartásokban, mindennapossá válik a televíziózás, fillérekért elérhetőek a világirodalom remekei, egy mozijegy vagy hanglemez. Lassan polgárjogot nyer a sokáig tabunak számító, nyugatról érkező popkultúra. Megjelennek az első dzsesszlemezek, először igaz, antológiák formájában, majd önálló albumok látnak napvilágot (Csík, Deseő, Pege, Szabados). A magyar nóták egyeduralmát hirtelen megtöri egy barna borítójú lemez. A borítón ennyi: Sebő Együttes. Zakatol a táncházmozgalom. Alapító figurájának, Sebő Ferencnek köszönhetően megszületett hangzó emléke, ez az album. Ízléses, informatív, kihajtható tasakot kapott, jó érzés kézbe venni. Egy évvel később megjelenik a *Magyarországi cigánydalok* című kettős album, színre lép a Vízöntő, a Kaláka, a Vujicsics. Az autentikus népzene egyre közelebb került az emberekhez. Szóval egyre több LP jelent meg, az ember alig győzte pénzzel. Én kollégistaként akkoriban otthonról heti száz forint zsebpénzt kaptam. Így összejött havonta szűk ötszáz forint. Ennek felét hanglemezre költöttem. Az ötven és kilencven forint közötti árakat tekintve havonként 3-4 lemezzel bővült gyűjteményem, melynek alapját a nagybátyámtól elkunyerált kora 70-es évek poplemezei jelentették.

A hanglemezeket persze meg is kellett hallgatni valamin…

VII.
Hangzáshűség középfokon

Egy jó apparátus beszerzése türelmet, körültekintést, különös figyelmet igényelt. A nyugati cuccok szinte elérhetetlenül drágák voltak, az import kétségbeejtően szűk. Maradt a magánbehozatal vagy a Bizományi méregdrága, kétes értékű és műszaki előéletű választéka. A helyzet nem volt annyira rossz, mint amennyire első látásra annak tűnt. A magyar ipar (BEAG, Orion, Videoton) gőzerővel termelt. Igyekezett minőséget nyújtani, s ez hol sikerült, hol nem. Többnyire nem, de az általános igyekezet, a belefeccölt energia, a két nagy itthoni elektronikai gyártó által generált piaci verseny, versenyféle végül mégiscsak a minőség felé pofozta a gyártást. A jó minőség vagy legalábbis annak erős érzete bizony ezeket a hazai szerkezeteket luxuscikké emelte. Nem a „hű, de drága!" kategóriát jelentették, azonban egy átgondolatlan, felelőtlen vásárlás könnyen elúsztathatta a család összes megtakarítását.

A Minimax hangdobozpáromat a Balatonra utazván, Fehérváron szereztem be a Videoton márkaboltban, a szakszervezeti busz pedig ingyen hazavitte. Brit exportból visszamaradt darabok voltak, a bányarobbantásnál használt tiszta rézkábellel használva tisztességes hangot lehetett belőlük kihozni, anno igazi vetélytársai az angol piac erős törpéinek, a KEF kiteknek és a Goodmans Maxim dobozoknak. Erősítőt a megyeszékhely Centrum Áruházában vettem, egy lengyel Merkuryt. Nem csupán „amerikás" neve miatt, árban ezt engedhettem meg magamnak. A Vidi Cleopatra drágább, az akkor előjegyezhető Orion torony pedig teljességgel elérhetetlen volt számomra, majdhogynem kitette egy Trabant árát. (Az Oriont nem is lehetett darabonként megvenni, csak egyben.)

Fa oldallapok, fa tetőlap. Elöl fémlemez aluszínben, rajta a felirat: Merkury Hi-Fi. A frontlapon sejtelmesen megvilágított műszerek. Összességében pofás volt. Gyerünk haza! A tévéantenna zsinórját megbabrálva azt egészen

a rádióerősítőig vezettem. Rézkábel, Minimaxok, *3. műsor* bekapcs. Sztereódióda kigyullad, a mutatók kiváló vételt mutatnak. Éppen a *Lemezbörze helyett* című műsor kezdődik: Weather Report – *Heavy Weather*. Fúziós dzsessz, nagy lökésekkel, elektromos hangszerekkel. Fémes pengésű gitárhúrok, még fémesebb zongorahang. Szaxofon, tamburin, bongó, konga és erőteljes lábdob. Azonnal tudtam: valamibe istentelenül belenyúltam! Amit a fehérvári mérnökök a Minimaxba beletoltak, azt a Merkury ki is csalta a dobozokból. Nem túl testes, de egységes, mély basszus, szépen csilingelő cintányérok, élethűen csattan a dob kávája, kissé bágyatag közép, de összességében rendkívül élvezetes. Úgy-ahogy a zenekar is kirajzolódik előttem. Nagy hangerőn sem kuszálódik össze, torzítást nem tapasztalok, majdhogynem kirepülök a fotelből! Kár, hogy rögzíteni nem tudom a műsort, magnóra jelenleg nincs pénzmag. Különböző üzleti machinációkba keveredve megváltam szeretett Tesla 440-es lemezjátszómtól. Árukapcsolással kelt el, magával rántott egy Orister erősítőt is.

Igazság szerint a Tesla fordulatszáma még új hajtószíjjal is ingadozott, sehogy se tudtam megszüntetni a nyávogást. Gondoltam, újabb típusra cserélem, azt rebesgették, valamilyen szenzoros változat az utódja. Hangszedővel együtt ötezer forint. Ennyit az eladott cuccért nem kaptam. A japán csodamasinák, Taya, Hitachi, Pioneer ára hét-, nyolc-, kilencezret kóstált.

Nem rúghattam labdába. Egyelőre marad a rádiózás... Annyira nagy élményt jelentett az új rádióm, aznap le sem szakadtam róla. El sem mozdultam a *3. műsor*ról. Akkoriban csak ez az egy adó sugárzott sztereóban. A könnyű műfajt szűkmarkúan mérte. Sebaj, mindegy csak zene legyen! Kodály-kórusok, az Új Zenei Stúdió műsora utána török népzene. Életemben nem hallgattam efféléket, de most... Késő délután porig sújtva applikáltam vissza a tévébe a buherált antennakábelt. Búskomorságomból korszakos felismerés menekített ki: Hiszen borsodi vagyok! Itt lakunk a csehszlovák határ közelébe', Rozsnyó, ha ötven kilométer! Itt dekkolok „Teslaország" mellett! Homokot honnan máshonnan, ha nem a Szaharából?! Kevéske pénz – a régi lemezgyalu meg az erősítő ára – megvan. Útlevél van. Érettségi szünet is van. Meg még van két darab zsír új keletnémet 60 perces magnókazettám!

Kettőjükért valamelyik cimborától szerzek közlekedőeszközt egy napra. Vasárnap este két OR-WO kazettával szegényebben s egy Verhovina 50-essel gazdagabban vártam a másnapot.

A moci ott pihegett a kerítésünk előtt. Mi egyszerűen csak „SO" motornak hívtuk, a tankjára biggyesztett ötvenes szám ugyanis feliratnak látszott, mellette hatalmas betűkkel: MOTO. A szovjetek tudták, mitől döglik a légy! Két sebesség, berúgókar helyett pedálok, kontrafék, mélybordó szín, krómozott sárvédők! Nem szabad agyonhajtani s meghálálja! Aznap este nem aludtam egy szemhunyást sem... Próbáltam elképzelni a másnap rám váró utat.

Legutoljára a szüleimmel, az ő útlevelükben szerepelve, az aknászbrigáddal jártam arra. Végül csak elbóbiskoltam. Verőfénnyel ébresztett a reggel. Gyors rendezkedés. Mindent besuvasztottam az ülés alá: tíz darab százas, hat ötszázas bankó, útlevél, drótkefe, smirglipapír, gyertyakulcs, két Magneti Marelli gyertya. Pénz és paripa oké! Fegyver nem kell, hacsak nem veszszük annak a halálfejes gyűrűmet, amit a Piramis pólómhoz akartam felvenni azért, hogy színt vigyek a kinti utcaképbe. A gyűrűt még a bányásznapon lőttem a sörkertbe települt céllövöldében. Igazából nem is lőttem, a lövöldés adta nekem, miután egy kék hasú húszast durrogtattam el minden találat nélkül. Inkább a zsebemben tartom, nehogy a határon begerjedjenek. Ahogy átlépem, rögtön felhúzom. Elég a lamentálásból! Indulás! Irány Aggtelek! Irány Domica! A szerpentinen lefelé csorogva elég hamar elérem a kis házikót. A ház egyik fele Magyar Népköztársaság, a másik Ceskoslovenská Socialistická Republika. Helyben vagyok. Határőrök, vámosok összekeveredve, nagy egyetértésben kvaterkáznak. Jó jel! Nem morcosak! Valóban. Atyaian kérdik: „Hát te, öcsi, hova?". Mondom: „Rozsnyóra. Lemezjátszóért!". „No, akkor vigyázzak, mer' máma nagy meleg lesz! Ne feledjem, négy órakor záróra, utána se ki, se be!" Jó tudni. Villámgyorsan koronát váltok a házacska IBUSZ irodának csúfolt parányi kalickájában, s már zúgok is Domicán át Pelsőc felé. Fél óra múltán érkezem a Plesivec helynév táblához. Itt szép, nagy lejtő fogad, kikapcsolt motorral gurulok lefelé, egészen a főútig. Aha! Itt a nagy tábla. Balra Rimavska Sobota, jobbra Roznava. Kettesbe lököm a sebváltót, benzincsapot nyitom, beröffen a kis gép. Harminc és negyven között lebeg a sebességmérő. Koszlott, szürkésfehér mutatója alatt ott virít: „Szgyelano v Eszeszeszer". Berreg a motor, kékes füstfelhő, teli torokból ordítom, hogy: „Szállj, szállj! Szállj fel magasra!". Meg azt, hogy „Born tu bi váááájd!". Mi a boldogság? Hát ez! Kanyargó országút, valószínűtlenül zöld erdők. Mögöttem az Aggteleki-karszt, előttem a Szlovák Nemzeti Park dolinái. Még néhány perc és azt is meg fogom tudni, mi van a boldogságon túl!

Kismotor az állványon, ez már a rozsnyói főtér. Sarkán a gazdabolt ajtaja tárva-nyitva. Van itt minden: kasza, kapa, fűnyíró, permetezőgép. Az emeleten kapcsolók, kábelek, csatlakozók és így tovább. A „szentély" a földszinten, a bolt végében van. Ez a szórakoztatóelektronikai pult.

Az eladó készségesen mutatja, íme, ez a 440-es utódja, a 470-es. Mi a csuda ez? Szenzoros panelnek nyoma sincs, az egész gép mintha a Marsról cseppent volna ide! Sötét, füstszínű plexivel borított lapát formájú kobaltszürke sasszi. A plexitető alatt lapított, bolondos formájú hangkar. Pontosan olyan, mint a gégeorvos spatulája. Szintén szürke. Elöl két csavarlyuk a hangszedőnek, a kábelek a kar alsó részén fóliaszerűen futnak. Első látásra fenomenális! Van benne valami olyasfajta báj, ami mindig is jellemezte Csehszlovákiát. Az ország olykor morcos darabossága mellett érződött a Menzel-filmekre jellemző vidám túlfűtöttség meg a jellegzetes švejki esetlenség. Most ez az egész egy lemezjátszóban öltött testet. Legalábbis az én szemüvegemen keresztül. A lencsék látóterébe azonnal benyomult az a 2300 koronás árcédula, amit a doboz oldalára ragasztottak. Nincs is ennyi pénzem! Most mi lesz? Fancsalin nézem a kartondobozt. A tetején: „Tesla Litovel, Vyrobeny v Ceskoslovensku". Megvilágosodtam! Nem otthon vagyok, ez itt Cseszkó! Itt nem muszáj a hangszedőt is megvenni! Így azon nyomban 1800 koronára esik az ár. Egy ötszázassal beljebb vagyok! Tesla tűt bárhol kapok. Majd a visszaváltott koronán otthon veszek valamit.

Nem tudom, hogy csinálta, miként kereskedett, de a dán Ortofonnak megérte velünk, a keleti blokk országával üzletelni. Minden, magára valamit adó hangtechnikai boltban lehetett Ortofon hangszedőket kapni. A gyár egész szortimentjét! A legfelső szegmens hiányzott. Azok ára biztosan kitett volna egy autót. Ha nálunk is árusítják majd, akkor tuti lőttek a Népköztársaságnak! Ekképp morfondírozom magamban. Alig érzékelem, hogy a boltos a csomagoló felé menőben barátian bökdös: tud hangszedőt adni kettőszázötvenért, nemrég vitték le az árát. Eredetileg ötszáz koronát kóstált. Forgatom a dobozát. Jó, nagy, olyan két családi gyufányi! Rajta gyerektenyérnyi logó. Valamiféle betűszó. Silabizálom az egymásra csúszó betűket, ha megfeszülök, se tudom értelmezni. Mi a csuda lehet ez? Csak nem egy japán import tű? Vagy megint Csehszlovákia viccel meg? Exportra készült Tesla? Az nem lehet ennyi! A skatulyát nem merem megnyitni, a beleszuszakolt, összehajtott papírt viszont kivarázsolom belőle. Terítem szét a pultra... A kirelejzu-

mát! Most már értem! Lassan szótagolva olvasom. Nem csak magamnak, de az időközben visszatért boltosnak is: „Moszkóvszkij Ópitnij Zavód Pulszár". Együtt bólogatunk. Ez ruszki. Eladóm persze hivatalból tudta, mutatja a márkajelzést: GZM. Orosz „szpecklasszos" gimnazistaként már meg is fejtem: Golova Zvukosznyimatyelnaja Magnyitnaja. Együtt nyitjuk a dobozt. Minden benne van, tű, tűvédő, csavarok, no és a hangszedő. Bazaltszínű, kecses, mint egy T-34-es. De tényleg! Végső soron a tankok között könnyed, légies jelenség volt. A pult két oldalán nevetünk. Kissé bágyadtan, de szívből. Utóvégre, ha a pickup hozza a T-34-es hatékonyságát és tartósságát, nem járhatok rosszul. Egymás tenyerébe csapunk s azon nyomban indulok is a pénztárhoz fizetni. Csehszlovákia kimért, precíz ország, itt az üzletben minden óramű pontossággal és lassúsággal történik. Pénztár, csomagoló, garanciajegy, pecsét, számlaérvényesítés, árukiadás. Van időm. Egyébként madarat lehet velem fogatni. Összeállt a szisztéma! Cseh lemezjátszó, szovjet hangszedő, lengyel erősítő (rádióval!), magyar hangsugárzók. Egységben az erő! Összejött csaknem az egész KGST! Ennek örömére bevágok egy Kofolát a téren. Bizisten ez rosszabb, mint a mi hazai kólaszörpünk! Ráérek, sétálok – a tér átellenes oldalán a Supraphon boltba. Baljós jel, a kirakat Karel Gott-lemezekkel teli. De ma! Ez az én napom! Alig mondom ki az előadók neveit, s máris előttem fekszenek a Collegium Musicum- és Fermáta-albumok. Veszek egyet-egyet, plusz még egy réges-régi Collegium-kislemezt. Mire visszaérek az üzletbe, még mindig a csomagolással pepecselnek. Szerencsére! Beletetetem a lemezeket a nagy dobozba. A GZM-et külön csomagoltatom, így dugom el a moci ülésében rejtőzködő olajos rongy mélyébe. Jobb a békesség! Nem feltétlenül kell tudni azt a határon, mit vettem, mennyit s mire költöttem. Majd azt mondom, az összes lóvét megettem, megittam a Fekete Sasba'. Elég lesz nekik a lemezjátszó nyugtája!

Utóvégre szépen összehaverkodtunk, povedálunk cseppecskét a boltos sráccal erről-arról, aztán bepöccentem a Verhovinát. Indulás. A főtérről nyílegyenesen zúzok ki a városból. A méretes pakk nem fér el a kismotor még kisebb csomagtartóján, de gyönyörűen felfekszik a benzintankra. Két combbal egyensúlyozom, a doboz éppen az államig ér, felette jól látom az utat, az előttem húzódó hegyvidéket. Kerreg a motor, hazafelé azt gajdolom: „A becsület ennél mégis többet ér!". Meg azt, hogy „Szvíiít hóm Alabama!". Jaj, de szép is az élet! Legalábbis Szalócig. A motor fordulata hirtelen leesett,

a gáz markolata pedig valószínűtlenül könnyen járt. Basszus! Elszakadt a bovden! Mit csináljak? Kilavírozok az út szélére, csomagomat leeresztem az országútra. Megnézem, mi a helyzet. Valóban a gázbovdennel van a baj, de nem el-, hanem kiszakadt a markolat nútjából. A huzal végén ólomgolyószerű valami. Ez feszül bele a vájatba, ebből tört le egy darab. Mi legyen? Mire begyalogolok Pelsőcre, lemegy a nap, a határ meg bezár. Kéredzkedjek fel motorostul egy teherautóra? Mindegyik Rimaszombat felé megy! Egyik se hazafele! Hogy az a cimbalomszögekkel kivert, rézfánfütyülő... Nana, várjunk csak! Mi ez itt a zsebembe'? A gyűrű! A halálfejes! El is felejtettem! A jobb kezemre húzom, a középső ujjamra... Ahogy a nagykönyvben! Frankó! A szemgödör és az állkapocs közötti részbe pont befeszül a bovden törött vége. Úgy-ahogy adjusztálni is tudom. Nehezen, de lehet.

Betolom a mopedet. Beröffen. Üresbe teszem, magam elé applikálom a pakkomat. Oké! Kuplungkar, egyes, a gyűrűvel húzom a huzalt. Motor felbőg, kuplung ki, indulok. Hajrá! Még egy rettenetes motorbőgetés, kettesbe váltottam. Jöhet Pelsőc! Felfelé vár a nagy emelkedő, az meredek lesz! Szó szerint. Meg kell, hogy oldjam, ha máshogy nem, teljes gázzal. Utána majdcsak beérek Hosszúszóra s találok valakit, aki megreparálja a gépet. Hosszúszó utcás falu, a főutcán van a „potraviny", az élelmiszerbolt. Mellette kell, hogy legyen valami garázsféle, vagy szervizállomás, vagy tudom is én, mi... Na, gyerünk! Feszül a gázbovden, ezt tényleg lehetetlen állítani! Ömlik a motorba a nafta, repesztek, a mutató ötven felett lebeg. Tartom a teslás dobozt, egyelőre jól bírom. A moci is, bár szegényke folyamatosan maximumon dolgozik. Hasítom a szelet, a sebesség miatt a hűtés hatásfoka jobb. Egészen a pelsőci nagy meredélyig. Itt vagyok az alján. Irtózatos motorhang, a szerkezetet visszahajítom egyesbe, és csutkán felkaptatok a tetőre. Az áldóját! Felhozott! Azonnali pihenő gépnek, embernek. Nemhogy a blokkon, de a deknin is simán tíztojásos rántottát süthetnék. A kipufogó szinte izzik. Sebaj, egy köpés Hosszúszó, kettő a határ! Jó félórás pihegés után újra nekilendülünk. A Tesla, a Verhovina meg én egyetlen teremtménnyé lettünk. Még egy emelkedőcske, s látom a táblát: Dlhá Ves. Néhány kanyar, s itt a hlavná. Odébb kockaépület: potraviny. Megjöttünk. Lásd csodát, az élelmiszerbolt mellett valaki serényen reszel, bütyköl valamit. Harsány „Jó napot!" után rögvest hadarom a problémámat. Értetlen szénfekete szempár néz rám, azonnal olajfoltos, gépzsíros kezét nyújtja: „Frantísek, Olomouc!".

Ez nem lehet igaz! Itt vagyok öt kilométerre az átkelőtől, s kibe botlok? Egy csehbe! De hát hol a ménkűbe találkozzon az ember egy igazi csehvel, ha nem Csehszlovákiában! A gesztikulálás meg a nagy közös nyelv, az orosz, segít. Semmi perc alatt előkerül a forrasztópáka, ón, sav. Már cineli is a bovden végét, illeszti a furatba a forrasztott huzalvéget, próbálgatja a gázmarkolatot, csettintget, kacsingat. Hadovál, hogy „Frantísek pomoci, Frantisek dobri, SoMoto dobri, Litovel dobri, Ceskoslovensko dobri!". Bambulok, lesek, mint ponty a hálós szatyorba'! Fel se ocsúdok, húz a közértbe. Még mindig révülök, előttem Kofola – mi más –, ő egy staropramenes csatos üveg hasát simogatja, együtt süvítjük, „Ceskoslovensko a Madarsko prátelství". Fogalmam sincs, mit jelent, de aztán beugrik, az oroszban is van ilyen, valószínűleg a brat: testvér szóból jön, tehát testvériség. Később a határon tudom meg, jelentése barátság. Fizetni nem enged, inkább belém diktál még két Kofolát. Ennyi „fagifort" életemben nem ittam! Egyébként hűs volt, gyöngyöző. Jólesett. Nagyszerűen éreztem magam. Beszélgettünk, zsinatoltunk még egy kicsit az abc előtt, aztán Franta az ölembe segítette a csomagot, babusgatta, becézgette kicsit a Teslát, „Dobri gramofon, szuper gramofon!". Még hallottam: „Ahoj!", meg hogy „Prátelstviiii!", de a falu már jócskán távolodóban volt.

Minden jó, ha a vége jó! Átsuhanok az első határsorompó alatt, újra a kis házikónál vagyok. Mindkét csapat érdeklődéssel lesi a mozdulataimat. Legfőképpen azt, ahogy a tankon a csomaggal bepöfögök a piciny határállomásra. Fejcsóválva nyittatják ki a dobozt, számla, gépkönyv, lemezek. Minden előkerül. Valóban rákérdeznek a maradék pénzre. Mutatom a benzintartályt meg a bendőmet: ehol a pénz, itt van bennük. A szentségit! Ezek még megvámolnak! De nem. „A fene a jó dolgodat, te gyerek!" kiáltással indítanak utamra.

VIII.
Szeánsz

Nagy kalandom északon gyönyörű szépen alakult. Elégedetten cipeltem fel új szerzeményeimet telepi lakásunkba. Azon nyomban nekilátok az installáláshoz, hatkor jön a haver a motorért, akkor én már nagyba' zenélni fogok! Alig várom, hogy prezentálhassam neki a rendszert. Kicsomagolok mindent. Felszerelem a szovjet piköpöt a karra, csatlakoztatom a négy színes vezetéket. Bepattintom a hangkart, tűnyomóerő 1 pond, az oldalerőt ehhez állítom. Szemre a tű merőlegesen áll a tányérra helyezett hanglemezen. A Fonográf legelső albuma. Vajon hogyan szól majd? Csatlakoztatom a játszót a rádióerősítőhöz, ötpólusú aljzat, egy mozdulat, semmi mágia. A hangszórók az eredeti helyükön, a sztereótér rendben. A Tesla villásdugója a konnektorban, a lemeztányér forogni kezd, a szívem majd kiugrik. A befutóbarázdát alig hallani. Ez jó ómen! Felcsendül a *Szombat esti lány*. Dús férfivokál, egzotikus ütőhangszerek, mély tónusú hangzás, basszusban gazdag zene. Ez nem úgy szól, mint a rádióadás! Sokkal, de sokkal jobban! Élethű a sztílgitár, bennem dobban a lábdob. Tolcsvay László *Az első villamos*ban mintha itt énekelne a szobában. Teljesen be vagyok szívva. Egyik akkori legféltettebb kincsem, a *Made In Japan* kerül le a polcról. Pedig koncertfelvételt venni majdhogynem ugyanazt jelenti, mint étteremben fasírtot rendelni! Megreszkíroztam, mert tudtam, a Deep Purple japán turnéjáról készült korong nem pusztán sietve összelapátolt koncertalbum, hanem a rock esszenciája. A Múzeum körúton vettem ötszáz forintért egy minden hájjal megkent ragyás képű neppertől. Hajthatatlan, rendíthetetlen alak, a mai napig álmodom vele. A falat támasztva, irdatlan mennyiségű lemezt egyensúlyozott az ölében. Közöttük találtam rá a *Made In Japan*ra. Ott virított rajta a „Pressed In Italy" felirat. Mindjárt rákérdeztem: „Eredeti nyomat?". „Hogyne!" – jött szemrebbenés nélkül a válasz. „Olasz ez, jóember, nem eredeti! Négyszázat adok érte." Rögvest replikázik: ő is ezt magyarázza! Originál olasz! Egy „Ady" és kész! Na jó, ad

egy plusz lemezt, vegyem ki, itt van a sor végén. Megtaláltam, sörhasa éppen azt támasztja. Ez is talján termék. A legtrehányabb préselések az olasz nyomatok, de mit csináljak? Olaszország akkoriban az álmok netovábbja, a vágy titokzatos tárgyaként élt bennünk. „Velence, Róma, Nápoly, Verona! Arrivedercsi amor!". A nők, Monica Vitti, Virna Lisi, Lollobrigida meg a többiek. Alfa Rómeó Dzsúlietta! Elérhetetlenek! Legalább ez a két LP az enyém! A második sárga borítós, felül gyöngyvirágokkal. A virágok alatt fekete garbós figura fehér inges kollégájával vizslatja a kottát. Richter, Karajan. Egészen vastag betűkkel: Tchaikowsky. Már csak ez hiányzott! Deutsche Grammophon. Komolyzene. Hová süllyedtem? Most má' mindegy! Ha adnak, fogadd el! Hogyha ütnek, szaladj el! Így került most a lemezjátszó mellé ez a zongoraverseny is, bár még soha a büdös életben nemhogy nem hallgattam, de ki se vettem a tokjából. A *3. műsor* rádiós élményein felbuzdulva az új láncomon most meghallgatom!

Először azonban szigorúan „Pörpül": „Csájd in tájm". Ian Gillan hangja pont olyan, mint a *Jézus Krisztus Szupersztár*ban! Hasít, át a szoba falán, át az egész sztratoszférán. Elmondhatatlan élmény, csakúgy, mint a *Füst a víz felett* riffjei. Még egy nagyot léggitározom, aztán jöhet a Csajkovszkij! Álmomban sem gondoltam volna, hogy ez a Richter lemez meg a Merkury így együtt új, kardinális problémafaktort hoz életembe: a klasszikus zene iránti érdeklődést, hovatovább a műfaj szeretetét. Ez azért baj, mert ezen túl már a jóisten pénze sem lesz elég finanszírozni a lemezvásárlást.

Itt játszik előttem a teljes szimfonikus zenekar, muzsikusait magával ragadja a zongora, ők meg engem visznek, húznak magukkal. Itt nincs elektromos erősítés, ez természetes zenekari hangzás. Végighallgatom az első oldalt, fordítom a korongot, hallgatom tovább, pontosabban nemcsak én hallgatom, hanem immár hallgatjuk. Befutott motorjáért jó cimborám.

„Szépöcsém! Ez nagyon jó!". Ezzel az antréval huppan mellém, s lelkendezve hallgatja végig velem a harmadik tételt. Rögvest döntünk: az egész hóbelevancot állványostul, kábelestül, készülékestül, lemezestül sürgősen meg kell mutatnunk az Ikreknek. Az Ikrek a szomszéd faluban laktak, ők voltak azok, akik tíz kilométeres körön belül nyugati hifitoronnyal rendelkeztek. Mindketten Nyugatnémetbe' melóztak.

Egy hosszúnyakúért megszerezzük a bányagépjavító dobozos UAZ-át söfőröstül. Szombaton felpakolunk s lecsorgunk a két testvérhez. Összedobjuk a cuccot, első menetben egy Universum toronnyal hasonlítjuk össze. Én még ilyen szépet nem láttam! Világító diódák, villogó ledek sora, távirányító! Két négyutas termetes hangfal! Universum? Mi a túró ez? Rossz nyelvek azt beszélték, valamelyik nyugatnémet áruház exkluzív, mindentudó márkája, amit a szomszédban a keletnémet RTF szerel össze. Nem úgy néz ki... Bár ilyesféle dolog velem is megesett. Igaz, jóval később, de megesett. Elhatároztam, veszek magamnak egy igazán jó, „komoly" órát Londonban. Meg is találtam, majdnem ötven fontot csengettem ki érte. Csillogó-villogó számlap, krono-, baro-, termométerrel. Itthon, a metrón direkt úgy fogtam a kapaszkodót, hogy mindenki lássa. Fürödtem a kíváncsi tekintetekben. Szűk fél évvel később – elemcserénél – világosodtam meg: órámat a cseljabinszki Vosztok gyár készítette, kimondottan a brit piacra, Sekonda márkanéven. Ez idő tájt hoztak haza a komáék nagy boldogan Nyugat-Berlinből pofás Waltham színes tévét. Arról meg kiderült, valójában Videoton! Nincs ezzel valójában semmi baj, de a valutakeretet szépen lenyelte, miközben itthon jó magyar forintért megvehették volna a hazai márkajellel.

Szóval az Universum is csinos volt, ám döngött, maszatolt, kent, dübörgött. Vangelist, Jean-Michel Jarre-t valahogy hozta, de a mi lemezeinkkel nem bírt. Szerelés, pakolás, továbbálltunk a másik jómadárhoz. Ő komoly Sony toronnyal operált. Impozáns szerkezet, ezernyi szolgáltatás, funkció, kütyü rajta. Fényei, mint a karácsonyfa. Kígyó bűvölte szemmel nézem, teljesen elvarázsol. Nem tehetek róla, megigéznek a kijelzők, valahogy bensőségesebbé teszik a zenehallgatást, legalábbis Tony Bennettet, Mel Tormét, Bing Crosbyt meg ilyeneket. Mi jelenleg az Ikrek Lajtán túli portyáinak szerzeményeit, Floydot, Yest meg Springsteent hallgatunk. Aztán jönnek a mieink: a Hobo Blues Band első LP-je. Klassz, ahogy a két énekes a *Hey Joe*-t hozza, megmozgat minket az Édes otthon, eltűnődünk a *Leples bitang* és a *Rózsadomb blues* című dalokon. „Beülünk" még egy Mini-koncertre, a szobában ide-oda szárnyal a fuvola; szinte kirajzolódik Török Ádám izgága mozgása. Felteszem rozsnyói kislemezemet, a Collegium Musicumot, a „keleti Emersont". Mindenkinek tetszik! Félve köhögöm be, tulajdonképpen egy Haydn-darab átiratát hallottuk, nem hallgatnánk meg a Csajkovszkijt? Az Ikrek hallani sem akarnak semmiféle klasszikus zenéről! Azonnal tűnjek el a balfenéken!

De a naturális hang, a minden elektromos erősítéstől mentes zene rajzolja meg egy rendszer igazi képességeit! Nagy nehezen elfogadja a brigád

a javaslatomat. Elejétől végéig hallgatjuk a *B-moll zongoraversenyt*. Még szerencse, hogy suttyomba' a szimfonikus lemez mellé besuvasztottam a szatyorba tulajdonképpeni másik egyetlen komolyzenei albumomat, Benkő Dániel és a Bakfark Consort legelső felvételét. *Kollégiumi zene Magyarországon.* Réges-régi, majd három évszázadot átfogó muzsika, diákdalok, verbunkos zene, magyar táncok, kuruc énekek. Együtt, ekképpen fedeztünk fel új zenei területeket, megannyi mezsgyét, stílust átlépve s új ösvényeket taposva. Voltaképpen törzsi rituálék voltak ezek, hol a totemoszlopot a lejátszóberendezés jelentette, és a szertartás közben magunk se igen vettük észre: már nem a készüléket, hanem a muzsika lényegét figyeljük.

Egész nap szeánszoztunk. Megszületett a verdikt: az Universum azonnal megy a Bizományiba, sorsa beteljesedett. A Sony maradhat. Végig partiban volt a Merkury–Tesla–GZM–Videoton-lánccal. Hangdobozaitól azonban minél hamarabb meg kell válni, a Minimaxokat bekötve szárnyakat kapott. A két testvér hamar átvágta a gordiuszi csomót. Az Universum és a japán hangfalpár percek alatt elkelt a bizóból. (Naná! Nyugati pedigrével!) Egyikük mindjárt megvette az Orion tornyot, másikuk pedig Bécsből hozott a Minimaxhoz hasonló kis brit Tannoy hangfalakat. Mindjárt két párat, hogy az Orion is megkapja azt, amit megérdemel.

Az Ikrek hálálkodtak egy sort, nélkülem soha nem világosodnak meg. Búcsúzóul még esdekelve kérik – szigorúan kölcsönbe – a Csajkovszkij- és a Benkő Dániel-lemezt. Ej, ej, fiúk, hisz kívülről fújjátok... Persze, persze! Duóban szavalják: „Autót, feleséget, hanglemezt kölcsön nem adunk!". Na jó! „Túszul" kérem a Yes *Tomato* című albumát és a *Tízezer lépés*t az Omegától.

Szerettem ezeket az összeröffenéseket, a közösségi zenehallgatást akár otthon, egymás között, akár a gimi ifjúsági vagy a főiskola KISZ-klubjában. Megtanultam becsülni az egyszerűt, a szikrázó üveggyöngyök nem vakítottak el. Megszerettem a fekete lemez meleg hangját, s ma az áruval megrakott műszaki áruházak polcai előtt, a sokcsatornás fröccsöntött csodák láttán minduntalan felsejlik a „régi" sztereó – urambocsá'– monó hang.

Merkury és csapata a mai napig biztos támpont a két-három lakás árát kóstáló audiofil berendezések hallgatásakor. Mennyi svindlit, mennyi kóklert leplez le a fülemben örökre megtelepedett egyszerű, keleti lánc hajdani hangképe!

IX.
Magyar hangok

Amikor ezekre a régi időkre, a hanglemezre, a Teslára gondolok, azonnal feltűnik egy logó: Hungaroton. Becsületes nevén: Magyar Hanglemezgyártó Vállalat. Huncut garas állami támogatás nélkül hajózott a népgazdaság vad vizein. Milliós nagyságrendű eladott lemez generált óriási bevételt a cégnek. Kizárólagos, egyedüli kiadója a könnyű és a nehéz műfajnak. Versenytárs nélküli monopolhelyzete egymaga garanciát jelentett a sikerre? Benne volt ez is, de amennyire szerepet játszott a kizárólagos piaci helyzet, annyira valós paraméternek tűnt a hozzáértés. Különösen a komolyzene terén. A Hungaroton nem érte, nem is érhette el a mamutkiadók színvonalát és eladott lemezeinek példányszámát, azonban stabilan megkapaszkodott a világpiaci középmezőnyben. Állta a külföldi versenyt, neve minőséget, hovatovább rangot jelentett. Megannyi művésze ostromolta a világszínvonalat. Néhányuk elérte, sőt túlszárnyalta azt. Legnagyobb kedvencem közülük Kocsis Zoltán lett. Sőt több annál: ugyanúgy csodáltam s bálványoztam, ahogy akkoriban mondjuk Kóbor Jánost, Presser Gábort vagy Révész Sándort lehetett. Megfogott a lazasága, lezsersége. A zongorához, zongorázáshoz igazából nem értettem, ma sem értek. Nem baj, maga a zene a fontos, az élmény, amit a művész a hallgatójának átad. Szóval elég sok lemezét megvettem. Nem ismertem Bartók műveit, illetve csak azokat, amelyek a zenei általánosban látóterembe kerültek. Gyermekdalok, *Magyar képek.* Inkább a népies, nemzeti klasszicista oldalát. Aztán megvettem a *Zongoraversenyek*et a Fesztiválzenekarral. Így bontakozott ki előttem egy másik Bartók. A Kocsis–Fischer-összjátékot meg ezt az egész „Fesztiválzenekar-dolgot" tulajdonképpen a Hungaroton indukálta. Kár, hogy ennek a két zenésznek a pályája aztán nem futott együtt, ámbár azt mondják, a párhuzamosok a végtelenben találkoznak.

Olyannyira odavoltam ezért a fiatal zongoristáért, hogy a frizurámat olyan vadócossá, félkócossá akartam tenni, mint ahogyan azt tőle láttam. Első

igazi, vadiúj, nyugaton vásárolt klasszikus lemezemen az ő neve szerepelt. Jóval nagyobb betűvel, mint a szerzőé és a címé: J. S. Bach: *Die Kunst der Fuge*. Én balga, azt hittem, ez is olyan lesz, mint az általam hallott többi Bach-mű! A fúga szóról rögtön a *D-moll toccata és fúga* melodikus, dallammal teli monumentalitása villant fel.

Honnan tudhattam volna, milyen nehéz ez a zene? Ráadásul a borító! Rajta egy fiú, csibészesen, hetykén zsebre dugott kézzel... Az évek során hallottam másokkal – többnyire ex-szovjet zongoristákkal – *A fúga művészetét*, de ez a Kocsis-album mindvégig kedves maradt. Az igazsághoz hozzátartozik: akkor, a nyolcvanas évek közepén majdhogynem megtébolyodtam, amikor rájöttem, ez a dupla Philips LP igazából itthon készült. A Hungaroton rögzítette. Megvehettem volna forintért is! Az MHV-re jellemző volt az efféle huszárvágás. Nagy, neves nyugati kiadókkal kooperált, világhíres vendégművészek utaztak ide, a mieink pedig lehetőséget kaptak náluk. Modern felvételtechnikát alkalmazott, nem csak tartotta, de erősítette pozícióit a világpiacon. Licenclemezei révén ismerkedtem meg Kleiberrel, Klempererrel, Menuhinnal, Pavarottival, Carrerasszal, Domingóval.

Sok energiát pumpált bele a vállalat a magyar pop csúcsra futtatásába. A világhírre, a világhír elérésére gondolok. Sajnos sehogy se sikerült. Vagy nem is sikerülhetett? A monopolhelyzet, a kézi vezérlés, egyszemélyi döntések miatt? A menedzselés hiánya miatt? Újra a népköztársaság a ludas? Pedig mennyire vártuk! Nekünk is lesz Abbánk, Bee Geesünk, de minimum egy „nyomorult" Falcónk. Nem lett. Azóta se. Ezerszer felemlegettük: hej, ha a mi együtteseink, énekeseink bármelyike a nyugati féltekén próbálhatta volna meg! Akkor mi lett volna?

Ma már sejtem, mi lett volna! Ugyanaz lett volna, mintha egy ápolónő, bádogos, tanító vagy sebészorvos ment volna nyugatra. Jóval több lett volna a fizetése, a tetejébe kemény valutában kapta volna. A „sóbiz" jellege folytán persze talán több bevételt eredményezett volna a zenélés.

Gondtalanabb élet? Meglehet. Világhír? Aligha. Megbecsülés? Boldogság? Csakis itthon! Popzenészeink vitathatatlan tehetsége, hangszeres tudása, dalszövegeik fajsúlyos mondanivalója, kreativitásuk kikezdhetetlen és tiszteletre méltó. E paraméterekhez adódott hozzá a hazai közönség mérhetetlen szeretete, a fiatalság turbulens mozgása. Irányzatok, áramlatok, mozgalmak és félmozgalmak kavalkádja. Csövesek, szakadtak, digók, popperek, punkok, alternatívok, magyar új hullám, under- és upperground.

A hetvenes és nyolcvanas évek rögvalója, társadalmi viszonyai emelték a magyar könnyűzenét, a zenészeket szupersztári státuszba. Tudom, sokan vannak, voltak azok, akik máshogy gondolták és távoztak.

Elsőként megint csak a komolyzene jut eszembe. Cziffra György, Ligeti György, Marton Éva, Schiff András... Megvalósították önmagukat? Vitték valamire? Művészetük maximálisan kiteljesedett? Elég csupán még egyszer, lassan, szótagolva kimondani e neveket, s meg is kaptuk a választ.

A könnyű műfaj? Barta Tamás, Laux József, Mándoki László, Országczky Miklós... A gitárfenomén Barta pályáját kaliforniai revolvergolyó zárta. Laux az Államokban anyagi biztonságot talán igen, zenei hírnevet viszont nem szerzett. A Dzsingisz Kán-os Mándoki irigylésre méltó kapcsolatrendszert, szép nyugatnémet karriert épített, a világhírrel többször is összetalálkozott, ám azt önmaga el sosem érte. Országczky? Eltűnt. Ha nem megy kívülről, majd megy az belülről! A lemezgyár rendületlenül próbálkozott. A Fonográffal country and eastern stílust kreálva, a Neotont diszkó fronton nyomatva, valamint az LGT intellektuális rockját a brit piacra bevezetve operált a nemzetközi popbörzén. Nem jött be. Sebaj, ezeket a csapatokat így is rajongásig szerettük. Talán az Omegának sikerült – két világ között ingázva, ingadozva – a legmesszebb jutni. Német nyelvterületen arattak jelentős sikereket. Ezek a sikerek a világszenzációhoz, az angolszász közönség meghódításához nem bizonyultak elégnek, ahhoz azonban igen, hogy a csapat mélyen elgondolkodjon, menjen-e vagy maradjon. Maradt.

Így maradt az itthoni, sőt kelet-európai csúcspozíció, a közönség részéről pedig a csöppet sem gyengülő, őszinte, szívből jövő érdeklődés és ragaszkodás. Érdekes, ezzel párhuzamosan az együttes egyre gyengébb és gyengébb albumokat hozott össze, tevékenységét egyre inkább az üzleti vállalkozás szervezése, semmint az önfeledt játék jellemezte. Azt mindig tudtuk: az Omegát az állandó hang- és színpadtechnikai fejlesztés ösztönzi, hangszerparkja irigylésre méltó, fokozatosan épített ki saját stúdiót a legmodernebb berendezésekkel. Ugyanez jellemezte egyébként a Hungarotont is. Műszaki apparátusa, stúdiótechnikája, felvételi, vágó- és keverőpultjai igazi minőséget jeleztek, hozták az európai sztenderdet.

Az MHV lényeges, középponti elemévé a legújabb technológiát felvonultató dorogi hanglemezgyár és raktárbázis vált. Végterméke, a hanglemez és a rajta rögzített üzenet a világ számos országába eljutott. A Hungaroton címke közvetítette hazánk kulturális életének jókora szeletét a nagyvilág felé. Tisztességes szónikus minőségben és művészi színvonalon. Sorsa a népköztársaság megszűntével beteljesedett. Emblematikus példájává vált majdhogynem az egész magyar ipar és agrárium jövőbeli helyzetének. A Magyar Hanglemezgyártó Vállalat létét, jövőképét, perspektíváját legjobban nyelvünk igen kifejező, különös hangulati elemekből épült ikerszava, a kótyavetye fejezi ki. Ezzel a vállalattal, a dorogi gyárral együtt elvitte a víz Bábolnát, a BEAG-ot, Elzettet, Fortét, Globust, Ikarust, Lehelt, Malévet, Magyar Optikai Műveket, Mirelitet, Oriont... Csak a gyermekkori mondóka jut eszembe: „Tovább is van, mondjam még?". Minek? Na, igen! Ha a Titanic süllyed, mindent visz magával az örvény. Egyeseknek vagy sikerül megkapaszkodniuk valamiben, valakiben, vagy nem. Tán még segítség is érkezik. Gazdaságunkra vetítve ez a segítség általában külföldi tőkeinjekciót, külhoni tulajdonost, avagy merész honi nagyvállakozót, olykor kalandort, szerencselovagot jelentett.

A túlélés reményében aztán a régvolt patinás cég nemcsak tulajdonost, de termékpalettát, márkajelzést, nevet váltott. A gyár, a termelés természetesen maradt a régi helyen, itthon.

A Hungaroton dorogi gyárát széthordták, gépeit leszerelték, hírmondója sem maradt. A vállalat megtartotta a nevét, piaci pozíciói viszont elvesztek. Az erős középmezőnyből a „futottak még" kategóriába került, valahova oda, ahová a magyar futball.

Lemezeit nemhogy külföldön, de itthon is rettenetesen nehéz megtalálni, mintaboltja, zeneszalonja réges-rég bezárt, exkluzív értékesítési pontjai nincsenek. A gazdag archívum, a Bartók-összkiadás, hűséges művészei, a klasszikus zene kismesterei, ún. „első felvételek", az internetes értékesítés nagy nehezen a felszínen tartják. Fejfája nincs, tehát nem jutott a román Electrecord vagy a bolgár Balkanton sorsára. Hajdani nagy, keleti riválisának a cseh(szlovák) Supraphonnak ma már csak az egyre távolodó ülepét látja. A jelenlegi cseh kiadó ma olyanokkal van versenyben, mint a Harmonia Mundi, a Hyperion, a Chandos vagy a Telarc. Története hatalmas fordulatot akkor vett, amikor a fiatal csehszlovák állam – akkori szófordulatot használva – pártja és kormánya úgy határozott, a Prága melletti Lodenicében

korszerű lemezgyárat épít. Nem már meglévő festéküzemet vagy gumigyárat alakított át, hanem teljesen új gyártó-, csomagoló- és szállítóbázist hozott létre. A gyár ma is gőzerővel termel, digitális lemezt gyárt, terít, csomagol, nyomtat. Az általános vinil boomnak köszönhetően ma ez a telep Európa legnagyobb hanglemezgyártója. Nemcsak présel, hanem belső tasakot, külső borítót is előállítanak nyomdagépei. Matricáz, az öt-, hét-, tízlemezes kartonboxokat is azonnal elkészíti. Lodenice jelenleg a Supraphonon kívül nagy mennyiségben látja el a világ vezető kiadóit, teljesen önállósult.

A Supraphonnal szorosan összeforrt a Tesla név, a Tesla lemezjátszókat sokáig ezzel a márkanévvel is forgalmazták. A Tesla él és virul, számtalan gyára működik Csehországban és néhány Szlovákiában. Lemezjátszói osztrák közreműködéssel megvásárolhatóak mindegyik kontinensen. Virágzik tehát, csakúgy, mint például a Škoda. Hajtottuk mindegyiket, az ős Feliciát, az Octaviát, az ezres meg a százas szériát. Egy kiadós balatoni utazáskor majd szétrobbant a fejünk a farmotor miatt. Oda se neki! Kutyaharapást szőrivel! A Vidi autós rádiómagnóba berepül egy AC/DC kazetta. Max hangerő, és irány az északi part! Bon Scott nagy nehezen legyőzte a Mlada Boleslav-i csodát.

Melyik volt jobb? A Mi Ikarusunk vagy a Škoda? Az egyik tizenkilenc, a másik egy híján húsz... Csehszlovákia felbomlása után a Škoda megjárta a poklot, zuhanórepülésbe került, de nem irányíthatatlan zuhanásba! Partnerre talált, akitől új impulzusokat kapott, régmúlt cseh ipari hagyományokon alapuló kreativitása megújult. A konszern megbecsült, egyenrangú, büszke tagjává vált úgy, hogy mindvégig megőrizte s ma is őrzi nemzeti identitását. Márkajele, az indián tolldísz az egész világon ismert és respektált logó. A vállalat a cseh gazdaság turbómotorja.

A mi Ikarusunk? Úgy éreztük, szárnyal! Túl közel került a naphoz...

Nekünk jószerivel semmink sem maradt, csupán a bérmunka. Gyártunk, szerelünk, összerakunk. Ez – szívemre mondom – egyáltalán nem probléma! A nyolcvanas években a géemkák, péjéték, gebinek, garázsok, sufnik, a maszek kiépülő világában az ember jobb híján önmagát facsarta. Második, harmadik munkahelyen hajtott, elképesztő energiákat mozgósított. Így nehezen, de előrejutott. A munkabírás, munkafegyelem, szervezettség, szaktudás, motiváció, a munka szeretete nálunk mindig adott volt, ma is az. Csak ne legyünk olcsójánosok!

SZTE Klebelsberg Könyvtár SZEGED 2.

X.
Munka vagy meló?

János? Mi sohasem hívtuk így, mindenki Janónak szólította. Janóval, nagy zenebolondok lévén, szinte sülve-fővе együtt voltunk, dacára a kettőnk között lévő jó hároméves korkülönbségnek. Tizenévesek között ez a különbség számottevőnek mondható, mindjárt alá- és fölérendeltséget teremtett, ha máshogy nem, hát fizikai alapon. Janó jókötésű, jó kiállású, erős gyerek volt hosszú, nagy tenyérrel, rajta vékony, csontos ujjakkal. Taslijairól legendák keringtek. A nála kisebbeket előszeretettel ültette hangyabolyba, gyakran csanalazta meg őket, de a nála nagyobbaknak is gondolkodás nélkül nekiment, feltéve, ha nem álltak fürtökben előtte.

Ennek ellenére mi ketten jól kijöttünk. Első szóra hozta a kismotorját, így indulhattam anno a szlovák útra. Állandóan fúrt-faragott, a Verhovinát berhelte, mindenféle elektromos kütyüt kreált, összerakott egy működőképes „vókitókit" is. Ennek segítségével lőttük be a háromemeletes padlásterébe szerelt szuperantennát akképp, hogy ő a földszinti lakásból instruált az adóvevőn keresztül. Centiméterenként forgattam addig, amíg meg nem hallottam hörgését a parányi hangszóróban: „Most jó! Gyere le!". Azon nyomban leviharzottam, minél hamarabb látni akartam az eredményt. Mindent elnyomott Janó örömkiáltása: „Nézd, mit fogtam!". Nem túl tisztán, enyhe hóeséssel vibrált előttünk az Elefántcsontparti Televízió monoszkópja. Fényképezőgép – 99 forintos szovjet csupaplasztik Etűd – s a fekete-fehér felvételek rögvest elkészültek. A fotószakkörben hívtuk elő őket. Sikerültek! A képeket beküldtük az *Ezermester* nevű havilap szerkesztőségébe. Írtunk néhány illedelmes sort, hogy világszenzáció meg ilyenek... Röpke hónap múltán – a vakáció vége táján –, egy meglehetősen meleg napon ordítva keres a postás: csomagunk van! Tikkadtan, de leírhatatlan izgalommal nyitjuk ki. Két karton négercsók! A szerkesztőségtől. A monoszkópért! A lakótelepi gyerekekkel együtt egy ültünkben betörültük. A sok krémes csokoládét. A kánikulában. A lényeg: megmaradtunk.

Janót a kézzelfogható, mi több, ehető siker újabb nagy tettekre ösztökélte. Amennyire tőlem telt, segítettem, bár ellentétben vele, egyáltalán nem számítottam gyakorlati embernek. Úgy is mondhatnám, kétbalkezes voltam. Janó az elektronika dzsungelében keresett járható csapásokat és nagy arccal jelentette ki, megfelelő ösvényt csak és kizárólag külföldi szakirodalom bevonásával taposhatunk. Az idő tájt a külhoni szakirodalmat az orosz nyelvű könyvek, folyóiratok jelentették. Beszerzésük faluhelyen nem volt egyszerű, távoli könyvtárakban kellett kutakodni, Uszty-Ilimszkben, Tengizben dolgozó sógornak, komának könyörögni, hozzon ezt-azt. Ad hoc alapon kaptunk néhány szakkönyvet Tatjánától, Janó leningrádi levelezőtársától. Tánya komoly, tizedikes, határozottan csinos arcú lányka volt, legalábbis ez jött le arról a színes, kissé retusált műtermi fényképről, amit Janónak küldött. A „Lenfoto" helyett a „Lenfilm" felirat is állhatott volna rajta. A kislány annyira hasonlított névrokonára, Szamojlovára. Az orosztanulásban Janónak hatalmas lökést adott Tányecska, a nyelvkönyv száraz lapjai helyett élő, érzékelhető, már-már tapintható hajtóerő. Először azt hittem, a mélybarna szempár, az úttörőnyakkendő alatt sejtelmesen emelkedő domborulatok fogták meg jó barátomat. „Én ilyen földi dolgokkal nem foglalkozom, bodi!" – jelentette ki durcásan. Engem így szólított: bodi. Nálunk, a bányavidéken használatos kifejezés ez, azt mondják, az angol nyelvből jött; jó cimborát, testvért, valami ilyesfélét jelentett. Sok kis bányásztelepülés terült el a szomszédban, keményen küzdöttek a szénért, de ők ezt a megszólítást nem használták, csak mi, ércbányászok. Ha együtt voltunk, Janó előszeretettel kántálta: „Így, bodi! Úgy, bodi! A lányok per pillanat engem nem érdekelnek, bodi!". Pedig... Már említettem, jó kiállású gyerek volt, kiköpött Tarzan! A telepi csajok csapatostul koslattak utána. Ő maga magasabb régiókban mozgott, oda fehérszemély nem érhetett fel. „Ha egyszer, valamikor lánygyermek mellett lehorgonyzok, az olyan nő lesz, bodi, a napra lehet majd nézni, rá nem!"

Jelenleg azonban ennél komolyabb problémát kell megoldania, jelesül Orion hangsugárzóinak basszusátvitelén muszáj javítani.

A kisszoba parkettjén hasalunk nagy egyetértésben, előttünk vékonyka könyv a Szovjetszkoje Ragyio kiadásában, mellette szorosan a négy testes, vörös Hadrovics–Gáldi-féle *Orosz magyar szótár*. Tagozatosként sírtam ki szüleimtől. Bár ne tettem volna! A fáma azt mondja, annak idején néhányat

a Kreml falába is beépítettek, ezért olyan masszív az a védfal! Az biztos, emelni, lapozni embert próbáló feladat. Mint Janó első számú szakfordító segítője, elzsibbadt az egész karom. Teljesen akkor lombozódtam le, amikor cimborám közölte, torkig van a ruszkikkal!

– Ezek? Fent kóborolnak a világűrben, maholnap rakétáik kilövik Nyújorkot, de nemhogy keresztváltót, egy tisztességes félcipőt se tudnak összehozni! Elegem van belőlük!

Ezen aztán se Tatjána, se a Verhovina sem tudott érdemben változtatni. Szombat estéken fülünkben a jó öreg Kazal László ismert kupléjának soraival dőltünk le: „Oly jó ez a vasárnap, az ember örül az ágynak…!". Horpasztottunk is másnap délig! Ámde Janó nem! Vasárnap

reggel hétkor fenn kukorékolt, hogy elcsípje a tévében a német nyelvleckét. Nyomban utána meg Adit és Tinát, velük pedig a németek intervíziós sportműsorát, amit emlékezetem szerint a műsorfolyamban egyedül mi, magyarok nem szinkronizáltunk, hanem alámondással közvetítettünk. Így jobban átjött a műsor hangulata, a versenyző keletnémet gyerekek és családtagjaik kiáltozása, no meg a két riporter lelkes kommentárja.

– Ez fontos, bodi! A nyelvtanulásban a természetes környezet csodákat tesz!

Janó átállt a precíz, szerinte mindentudó németekre. Beszerezte a *Tanuljunk nyelveket!* sorozat könyveit, a megyei postán vett néhány *Neues Deutschland*ot, a Rostockban dolgozó vendégmunkás unokatesó pedig hozott neki egy egész évfolyam *Mozaik* képregényújságot. Ezeket bogarászta. Azt nem mondom, éjt nappallá téve, ámde egyenletes elánnal. Ez a lendület, a német nyelvtanulási mizéria nem akadályozta abban, hogy együtt tervezgessük szokásos évi balatoni nyaralásunkat, melyet általában a bányász szakszervezet üdülőjében töltöttünk. Addig sakkoztunk az időpontokkal, mígnem azonos turnusba kerültünk. Ha nem fértünk be a nyaraló gyerekek közé, addig sündörögtünk szüleink körül, amíg rá nem vettük őket arra, a két család azonos időpontot kapjon.

Nekünk, hegyvidéki gyerkőcöknek a Balaton maga volt a világmindenség, bár a víz nem számított teljesen idegen közegnek számunkra. A jegeces, hirtelen mélyülő bányatavak vizében edződtünk, tudtunk mutatni néhány kunsztot a bronzbarna balatoni srácoknak. Közülünk a prímet Janó vitte, ő tudott egyedül pillangózni. Spriccelve, fújtatva szelte a hullámokat, mozgását a partról endékás lányok „Delfin! Delfin!" sikításai kísérték. Itt, a magyar tengernél, az üdülő melletti kempingben ismerkedtünk meg Jürgennel és Heidivel. Valahonnan Lipcse mellől érkeztek hozzánk szüleikkel. A csatos egyenszandálban és a kék-fehér csíkos bolgár matrózpólóban úgy néztek ki, mint az ikrek. Kiderült, nem testvérek, hanem osztálytársak. Janó mindjárt a szárnyai alá vette őket, hurcolta a lángost, hekket, palacsintát. Cserébe nem várt semmit, csupán kedves német szavakat. Olyannyira összemelegedtek, hogy az elkövetkező nyarakon – ha tehették – mindig összefutottak. Néhány évvel később már szülői kíséret nélkül, egyedül érkeztek, mégpedig motoron, egy MZ-n. Jürgen otthon a technikum padjait koptatta, kispénzű diákként új, nagy motort nem engedhetett meg magának, így apja régi Trophyját saját kezűleg újította fel. A tóparton csodájára jártak a masinának. Ez volt az a típus, melynek első lámpája nem forgott együtt a kormánnyal, indexének narancssárga szemei pedig a kormányvégeken ültek. Gyönyörű volt, küllői csillogtak a tó vizéről visszaverődő nap fényében. A parton keresve sem találtunk ennél szebbet, egyvalamit – pontosabban egyvalakit – leszámítva. Heidit! Teljesen megváltozott. Feszes lengyel Odra farmernadrágot, az idevezető úton Prágában vásárolt Botas sportcipőt viselt rékliszerű fehér felsővel. A lecsatolt bukósisak alól lágyan omlott alá gesztenyebarna haja, egészen a derekáig. Az első keletnémet lány volt, akit nem kellett hunyorogva néznem, hogy szépnek lássam. Nemcsak én voltam így ezzel, hanem az egész móló. Az évek során a pár az üdülővároska szerves részévé vált, rendszeresen visszajártak ide, a déli partra. Heidit mindenki egyszerűen csak Hédinek hívta, így magyarosabb. Jürgen maradhatott Jürgennek. Voltaképp magyar név ez – közölte velük egyre javuló némettel Janó –, ha lenyiszszantjuk a mássalhangzókat az elejéről és a végéről, mindjárt kész is van a pasas, fickó, ipse körülbelüli magyar megfelelője. Cserébe Hédi Janót Jano-nak, később átalakítva Jonasnak nevezte. A János sehogy se ízlett neki, nem jött a nyelvére. Ahogy szaladtak az évek, egyre több endékás turista látogatott a Balatonhoz, menetrendszerűen érkeztek Jürgenék is. Mint férj és feleség – Heidi és Jürgen Bender – jelentek meg a strandon. Hédi szebb volt, mint valaha, simán verte Katarina Wittet. Janó óriási dínomdánomot csapott tiszteletükre. Az üdülő parkja estére hatalmas sörkertté változott, az arcokat krumpli- és szalonnasütéshez rakott tüzek lángjai világították meg. Jürgen borzasztóan jól érezte magát, odavolt Janóért meg a Plattensee-ért. Szomorú-

ságot csupán a múló napok okoztak, a gyarapodó naplementék közelebb hozták a nyaralás végét, a hazautazás napját. Hédiéknek az utazás első etapját a csehszlovák-magyar határ jelentette, ők nem Ausztria felé tartottak. Jürgen szerette hazáját, a Demokratikus Köztársaságot, ahogy ő gyakran emlegette, Bach és Wagner szülőföldjét. A megszokott utcákat, a kerti lugast, szobája falát beborító könyveit, hangszalagtárát, az öreg Emzét, a régi iskolatársakat. Ezek a pontok képezték le benne a haza fogalmát. Odavolt munkájáért a Sachsenringen Zwickauban. A karosszériaüzemben dolgozott, büszke volt arra a Trabantnak nevezett kis szappantartóra, melyet az üzem összerakott. A Balatonnál – Janó akadozó tolmácsolásával, szépszámú hallgatóság előtt – akadémiai székfoglaló hosszúságú, lángoló beszédet mondott a kisautó nagysága mellett. Érdekes, hogy egy éppen arra kószáló stuttgarti gépészmérnök helyeselt a legharsányabban:

– Valóban, a Trabi születése pillanatától autónak nevezhető. Vita nélkül veri a Citroën Kacsát, a Topolinót vagy akár a Renault 4-et. Csakhogy ezek a gyártók folyamatosan fejlesztettek, új típusok garmadáját köpték az utakra! A Trabant? Szinte egy helyben áll!

Jürgent elgondolkodtatta a fenti megjegyzés. Ezt érzékelte az NDK-nál is. Egy helyben áll. Valahogy olyan volt minden otthon, mint a Janónak ajándékba hozott Amiga lemezsorozat piszkosszürke borítói. Baljós hangulatú, szomorkás, letargikus. No persze az Amiga Jazz-széria igazi értékét nem a sötét tónusú borítók, hanem a bennük rejlő felvételek jelentették. Ha forgott a hanglemez, Jürgenben minden megváltozott, s az előbbi pesszimista jelzők jámbor melankóliává szelídültek. Számára az NDK maga volt a biztonság, életét egységes keretbe foglalta. Azt csinálta, amit szeretett, munkahelye biztos volt, megélhetésük óvónő feleségével soha nem forgott veszélyben. A másik Németország – mint minden keletit – természetesen őt is foglalkoztatta. A nyugati részen közeli, távoli rokonai nem lévén először a nyugatnémet magazinok bögyös címlapfotói és a Quelle áruház katalógusának mesés árurengetege jelentette számára a Szövetségi Köztársaságot. Ezek a benyomások nála a felszínt kapargatták. Első, igazi, mély élménye az NSZK-ról – több mint furcsa – a sajnálat, a szánalom érzése volt. Tizenhat éves lehetett, amikor Sparwasser azt a gólt lőtte... Látta a tévében Helmut Schön timsós ábrázatát és azt, ahogy Beckenbauer, Breitner, Vogts meg a többiek összetörten levonulnak a pályáról. NSZK–NDK 0:1. Megsajnálta őket. Nem

értette: itt is, ott is fekete-vörös-aranysárga zászlók lengenek... Miért nem egy csapatban játszik minden német játékos? Egy a pálya, egy a zászló, egy a nyelv! Nem értette, de meg volt győződve arról, a két ország a nagy, közös álomban majd egyesül! Az, hogy mi az a nagy közös álom, az a kommunizmusnak nevezett valami, amelyben a két Németországból egy lesz, nehezen tudta meghatározni. Összevissza keveredtek a fejében az iskolai történelemkönyvek sorai és a műszak utáni sörözések világmegváltó kinyilatkoztatásai. „A bőség kosarából majd mindenki egyenlően részesül", meg az, hogy „Mindenki szükségletei szerint...". Létezhet-e, létezik-e ez egyáltalán? Kételyei csaknem megfojtották, aztán hirtelen megvilágosodott. Hogyne létezne! A Balaton, az maga a kommunizmus! Örökké mosolygó emberek, falatnyi bikiniben flangáló, tüneményes lányok, a part menti sörözőkből áradó friss lángos illata... Vitorlák, színek, felhők! Ezek nem a *Szomorú vasárnap* magyarjai! Itt a munkásosztály tényleg a paradicsomba megy! Elmondhatatlanul szeretett Magyarországon lenni, felesége pedig annyira élvezte az ittlétet, hogy otthon elkezdett magyarul tanulni.

A történelem kereke máshogyan fordult, nem úgy, ahogy azt Jürgen álmaiban ezerszer elképzelte. A végeredmény azonban a megálmodott lett: egységes Németország. Minden megváltozott, végtelen távlatok nyíltak, s amire egyáltalán nem számított: új, kellemes, már-már gondtalan élet jött. A család lánygyerekekkel bővült, és beköltözött Lipcsébe. Életükben egyetlenegy változatlan pont maradt: a Balaton. Ide hűségesen, tele el nem feledett emlékképekkel, két-három évente mindig ellátogattak. Alig várták, hogy újra találkozhassanak Janóékkal.

Janó a keleti végekről Nyugat-Magyarországra költözött, ott, az Alpokalján talált magának párt, Lettit.

Letti több volt, mint jelenség, nem csak a neve miatt, „amúgy" is. Letícia. Ilyen nincs! Ha nem látom, nem hiszem el! Gyerekkoromban – éppen Janóval együtt – láttam kultúrházunk színháztermében a *Kalandorok* című filmet. Ebben volt a női főszereplő neve Letícia. Halványan dereng a sztori, amire élesen emlékszem, az a film zenéje, egy dal, melyet Alain Delon énekelt, mormogott el mélabúsan: „Letiszia, zsönöszavepa...". Nem csupán ezt a dalt, de általában a francia sanzont leheletgyenge, áttetsző finomság jellemzi. Ugyanaz a kellem, küllem, csín, báj van benne, mint a „mi" Letíciánkban. Ébenfekete hajkorona, elöl rakoncátlan, kósza fürtökkel, melyek mögül sö-

tétbarna, keleti vonású szempár fürkészi a világot, s mint a láp, legmélyebb mocsár húz, von magába. A szemeket különlegesen légies, lágy ívű szemöldök övezi. A valóság ez esetben teljesen feledteti a filmvásznat? Éppen ellenkezőleg: átélhetővé, valóssá teszi azt. Szavakkal leírni a Letti-effektust szinte lehetetlen. Mindezt megfejelte valószínűtlenül mély, Juliette Grecót idéző, bársonyos, alt hangja. Ez az érzéki hang pedig keszekusza, de igazgyöngyként tündöklő, apró fogak közül tört elő. Letti tökéletességét az adta, hogy nem volt tökéletes. Janó nem fürösztötte tejben-vajban feleségét: „Elszalad vele a ló, aztán meg a fejemre nő!". Szóval nem az a férfiember volt, aki munka után szépen csomagolt krémessel, bonbonos dobozzal állít haza. Kezében virágot temetésen, ha láttam. Egy-egy kiadós veszekedését Lettivel a harmadik, negyedik háztömb is hallotta, pláne akkor, amikor az egész szóváltást a még kisbaba Sankó ütemes üvöltése is megszínezte. Egy népes nápolyi család sírva könyörgött volna a kottáért. Mindezzel együtt Janó odavolt Lettiért. Ha feleségére csak ránézett, vagy amaz rá, hideg borzongás futott át rajta, úgy érezte, eléri még a csillagokat is.

Most, mint pávakakas nézte a két lányt, ahogy sebesen szaladnak a víz felé. A parton mindenki úgy ismerte őket, „a két Letti". Együtt több mint életveszélyesek voltak. Kikenve-kifenve, tűsarkúban próbáltak férjeikhez rohanni a kikötőbe. Éppen lakodalmas menet keresztezte útjukat. Az egész esküvői sokadalom vált szempillantás alatt sóbálvánnyá cigányprímásostul, násznagyostul, örömapástul, vőfélyestül, vőlegényestül. A menyasszony azóta átkozza a pillanatot, a vőlegény tán egész életét... Mire a lagzis sokadalom felébredt kényszerű, de mézédes álmából, a lányok már a móló macskakövén csattogtak az induló zenés sétahajó felé.

Jürgen és Hédi rengeteg időt töltöttek együtt, ám ez nem jelentette azt, hogy nap mint nap egymás sarkát tapossák. Azt vallották, a legnagyobb élmények egyike, ha egyedül, mindenféle segítő, gyámolító kéz nélkül fedezed fel az ismeretlent. Jürgen vakon, térkép nélkül vezetett a Balaton-felvidék hepehupáin, Hédi elhagyott bakonyi falvakban gyakorolta a magyart. A megélt kalandokat Janóék kicsike vityillójában beszélték át. A gyűszűnyi telek s rajta az ősrégi, icipici kétszemélyes Erdért-faház Letti szülei után maradt rájuk. Jürgen kiváltképp szeretett itt lenni, a ki tudja, honnan idekeveredett nyírfák sóhaja és a hullámverés ellazította. Míg felesége a háziakkal a házban ténykedett, teljesen szabadjára eresztette gondolatait. Azon tűnődött, mit szeret

jobban: a Balatont vagy magyar barátait? Avagy a kettő egy és elválaszthatatlan? Sose gondolta volna, hogy idegenben, felnőttkora zenitjén új, igaz barátokra lel. Az ember ebben a korban nehezen vagy egyáltalán nem épít új barátságokat.

A feleségek vidáman készítették elő a vacsorának valót, gyöngyöző nevetésük teljesen elnyomta a tó vizének tompa moraját. A lányok jól megértették egymást, évődve karikírozták ki a strand pohos, füttyögő férfi vendégeit. Munkájuk is összekötötte őket. Letti vezető óvónőként dolgozott, Hédi szintén óvónő volt egy lipcsei óvodában. A két fiú úgymond teljesen összenőtt, különösen azóta, amióta nemcsak azonos munkakörben, de tulajdonképpen azonos vállalatnál hajtották a verklit. Janó Győrben szerelte a cég prémiummárkájának motorjait, Jürgen ugyanezt csinálta a konszern kultikus sportautóival. A szalagnál dolgozott, büszke volt arra, hogy széles ismereteivel, szaktudásával hozzájárulhat a márka egész világot átfogó sikereihez. A gyár is megbecsülte őt, bankszámlájára havonta szép summa érkezett, s azon kapta magát, hogy a felesége fizetésével együtt valójában el sem tudja költeni a befolyó összeget. Na persze a földkerekség összes pénzét el lehet költeni! A család nem szórta szét keresményét. A társasházi kétszintes lakás részleteitől kezdve a lányok iskoláztatásáig mindenre tellett. Jürgen feleségével együtt egy dolgot szívből utált: spórolni. Voltaképpen nemhogy spórolni, de beosztani sem kellett azt, amit ketten megkerestek. Hó végén maradt feleslegük, számlájuk külön-külön is olyan volt, mint e balatoni éj teliholdja: nagy, vastag, kövérre hízott.

Ha egy Boxster vagy egy Panamera ficánkolna az ülepe alatt, istenuccse elégedett embernek érezné magát. Tudta, ezeket a típusokat, az imádott autót, amelyben két keze munkája is benne van, nem engedheti meg magának. Egyelőre! Nem baj, ha a lányok kirepülnek, s ő már vén kripli lesz, addigra összehoz magának egy Porschét. Csak azért is! A gyárhoz, a céghez addig sem hűtlen, lám, milyen szépen elvan a nagyvállalat elegáns szedánjával! A kocsikat három-négyévente cseréli, Golffal kezdett, aztán jött a Bora, most egy Passattal hasít. Nincs ebben semmi különös. Luxusra nem költenek, hacsak nem vesszük annak a kétévenkénti nyaralásokat. Félreértés ne essék: nyaralni minden évben elmennek. Az NDK mindennapjai oly mélyen éltek bennük, hogy Heidivel úgy döntöttek, minden második évben valahol a létező szocializmus valamelyik országában vakációznak. Még a gyerekekkel Kubá-

ban kezdtek, aztán jött Kína, jövőre pedig a vietnami tengerpart a cél. A nagy utazások között biztos cölöp a Balaton, ahová mindig hálával teli ragaszkodással érkeznek. Ez a vidék az, ahol Jürgen képes egészen feltöltődni testileg, szellemileg. Gondolatai tovább cikáznak, érdeklődéssel figyeli barátját, ahogy a fahasábokat rakja nagy szakértelemmel a mindinkább erőre kapó tűzre. Gondolatai áramlanak egyre tovább és tovább. Éppen azon mereng, Janó miért nem cseréli le kocsiját? Oly régi, talán már személyi igazolványt is kaphatna... A választ a tűz egyre erősödő lángjainak fénye adja meg. A lángnyelvek sejtelmesen tükröződnek vissza az autó fényezésén. Hát persze! A kocsit Janó polírozza, gondozza, szereli, babusgatja időtlen idők óta. Mintha most jött volna le a szentgotthárdi futószalagról! A feleségek harsány követelőzésére tegnap is inkább az Astrával mentek abba az elegáns veszprémi étterembe, ahová Janó hívta meg őket. A lányok végigénekelték az utat, az autó hangrendszerét Janó telepítette, eszméletlenül jól szólt! Jürgen jól ismerte az énekesnőt, látta a drezdai kultúrpalotában meg a tévében a Friedrichstadt-Palast műsorán. „Shusha Koncz! Ungarn!" A felesége és Letti teljes beleéléssel danolták: „Rohan az időőő! Elmúlik a nyár, közeleg az őőőősz...!". Jürgen nem ismerte, de Hédi imádta ezt a dalt, innen tanulta meg a rövid és hosszú ő közötti különbséget.

Odavolt a dallamáért is. Jürgen sehogy se tudta megérteni, hogy a fenébe jelenhet meg egy zárt kocsiszekrényben ilyen élethűen a zene. Az énekes mintha az előttük futó úton, éppen középen, a szaggatott vonalon énekelne! Ott lebegett előtte hosszú haja, tisztán érzékelte a gazdag fúvós szekciót, a mindent átszövő elektromos gitár hangját és az itt-ott megjelenő Hammond orgonát. Munkaidő után sokszor időzött még a gyárban, sündörgött a tesztelők között, nézte a Cayenne-ket, sokáig hallgatta beépített akusztikai rendszerüket. Melyik a jobb? Az vagy a Janóé? Fogas kérdés. Amikor a Burmeistert hallgatta, rögtön kész volt a verdikttel: ennél jobb nincs! Amikor meg a Janó installációját fülelte, akkor is ugyanezt érezte. Barátja széles taglejtésekkel magyarázta, a hangátviteli láncba bűn mindenféle processzorokkal, ekvalizátorral, hangszínszabályzóval belemászni. A legszebb hangot a manipulálatlan jelút adja. A kocsi azonban más! Itt egyenesen kötelező belenyúlni! A kasztni ugyanis ide-oda dobálja a hangot, muszáj valamiképpen megzabolázni! Janó így is tett. Ízléssel munkálta meg az A oszlopokat, ide fülmagasságban minőségi hangszórókat ültetett. A rádió előre kialakított gyári helyére olyan fejegységet szerelt be, amelyik nem tartalmaz erősítő

részt, az erősítők az ülések alatt bújtak meg. A gyári hangszórók helyére a lehető legjobb sugárzókat építette be. Az egészet megspékelte egy mélysugárzóval. Kábelezett, az ajtókat, réseket, üregeket kitömte bitumennel, hogy ne zörögjenek, s kész is lett a koncertterem.

Az a jó Janóban, hogy mindent ripsz-ropsz megcsinál, mindenhez ért. Az autó befecskendező rendszerétől kezdve a tojásos lecsóig, mindenhez. Mindenről el lehet beszélgetni vele, németnyelv-tudása súrolta a tökéletest. Ebben a pillanatban is ágálva, németül hívta barátját a kerti terülj, terülj kis tölgyfa asztalkához, ám a feleségek még nem kerültek elő. A faházikóban papírfecnikre felírva számoltak valamit veszettül, nagy komolyan. Jürgen kissé lelombozva indult az asztal felé, minduntalan elkámpicsorodott, ha az elválásra és a búcsúvacsorára gondolt. A teríték és a szíves invitálás azonban gyorsan felvidította.

Azt nem tudta, hirtelenjében honnan jött, hogy csúszott ki a száján a kérdés, de aztán megbékélt vele, hiszen ő mondta ki. Az egységes, új, virágzó Németországban az emberek mindenről beszélhetnek s beszélnek is, ezt a témát azonban nagy ívben kerülik vagy a legjobb esetben is kurtán, furcsán mormognak valamit. Jürgennek rögtön bevillant a vállalat „viselkedési kódexének" néhány sora: „Minden dolgozónk anyagi megbecsülése egyedi megállapodások eredményeképpen jön létre. Etikátlan magatartásnak tartjuk a más munkatársak, kollégák jövedelmére vonatkozó kérdéseket..."

Most már mindegy! Ha kimondta, kimondta! Ha megkérdezte, hát megkérdezte! Különben is. A barátság az barátság. Őneki Janó előtt semmi titka, takargatnivalója nincsen! Ez oda-vissza érvényes kell, hogy legyen!

Janót meg is lepte a kérdés, meg nem is. Boldogult ifjúkorában, akkor, amikor a bányánál kezdett és sikta után a jónép vagy a presszó, vagy a sörkert, legrosszabb esetben hazafelé tartott, gyakran beszélték át meg át egymás anyagi helyzetét. Ki milyen bányásznapi prémiumra számít, mennyi lesz a hűségpénz, mennyi kell még a szekrénysorhoz, mennyi hiányzik a jövőre érkező Wartburghoz. A pénz, akárcsak az időjárás vagy a foci, hétköznapi témának számított. Ma máshogy van.

Ízlelgette a német szavakat, próbálta a mondatot minél gyorsabban átültetni magyarra. Hirtelenjében az „összeszed" igét nem tudta hova tenni, ezért kicserélte az általa érzékletesebbnek, magyarosabbnak vélt „összehoz" szóra. A kérdés fejében így állt össze:

– Jonas, te a cégnél mennyit hozol össze?

Most már csak egy apró gond akadt. Mit s hogyan számoljon? A legjobb lesz euróban kalkulálni, jó barátját meglehet, összezavarná a sok nulla. Összeadott, kivont, osztott, szorzott; két műszak, az utalványok, a családi pótlék… Nem, annyi nincs! Sebaj, kerekít.

– Ötszáz euró – pökte ki kaján vigyorral.

Jürgen nyaka megnyúlt. Ez lehetetlen! Hiszen ez majdnem annyi, mint a fizetése! Na jó, az ő németországi keresményét nem éri el, de közelíti. Pontosan annyi, mint otthon, lent a rámpánál dolgozó kollégái és a lengyel, török targoncások bére. Végül is…

Nem is lehetetlen! Éppenséggel nagyon is lehet! Sőt. Ennyi kell, hogy legyen! Elvégre a négykarikás márka annyi autót ad el, amennyit nem szégyell! Sikeres, és sikere nem ismer országhatárokat. A sikerből pedig mindenki teljesítménye szerint részesül. Mérhetetlen büszkeség töltötte el. Büszke volt a német kreativitásra, a fejlesztésekre, a technológiára, egész Németországra. A megvert, megalázott, szétszakított országra, mely egykor nem számíthatott másra, csak a győztesek irgalmára. Ma pedig egy és erős, az európai gazdaság lelke. Lám, nem csak saját polgárai jólétének letéteményese, de másoké is. Elmondhatatlanul örült annak, hogy hazája nem feledkezik meg arról az országról, melyben ez a kis, Kárpát-medencei nép él. Jürgen számolatlanul sokszor járt Magyarországon, érdekelte az ország, igen sokat olvasott róla, s nem pusztán tarkabarka útikönyveket. Igyekezett megismerni a magyarokat, tudta, történelmük sok esetben futott együtt velük, németekével. Tisztában volt vele, rengeteg igazságtalanságot, szenvedést, veszteséget megélt nép a magyar, bár annyi rosszat talán nem kapott, mint ők, németek. Igen. A magyarok sok mindent átvészeltek, jó sorsuknak hála, azt az újkori történelmi élményt viszont nem, amit a német nép. Vajon milyen lett volna – mondjuk a Duna vonalán kettévágva – két külön országban: Nyugat- és Kelet-Magyarországon élni? Két fővárossal: Budával és Pesttel?

Szeretett vezetni a Vértes útjain, a Bakony szerpentinjein. Egy idő után már képtelen volt fejben tartani, hány olyan kocsival találkozott, melynek hátuljára számára egészen furcsa matrica tapadt. Hamar kiderítette, ez egy térkép, mely Nagy-Magyarországot ábrázolja az ún. történelmi határokkal. Jürgennek fogalma sem volt arról, mit jelent az, Nagy-Magyarország. Egyet viszont biztosan tudott. Amióta a világon van, ő ilyet otthon sohasem látott.

Sem régen, sem most. Sem a keletnémet, sem a nyugatnémet autókon nem lehetett látni egységes Németország-matricát. Sem jelvényeken, sem pólókon. A máról ne is beszéljünk! Eszébe sem jut senkinek autójára Németország térképét ragasztani Kelet- és Nyugat-Poroszországgal, Alsó-Szilé-ziával, Kelet-Pomerániával, a Szudéta-vidékkel, Elzásszal, Lotharingiával… Bárki is tenné, a Bundespolizei járőrei azonnal kiemelnék a forgalomból, s azon nyomban lekaparnák a kocsiról az ilyen ragasztmányt. Nagy valószínűséggel még a rendszámot is leszednék…

Egyszeriben eszébe jutottak azok az izgalmas órák, amikor Janóval együtt szurkoltak Németországnak az árnyas lombok borította part menti söröző-ben. Egymás után nézték a világbajnokság meccseit. A csapat sajnos nem bírta a hajrát, a spanyolok ellen elhasalt. Letörten bambultak a képernyőre, csak akkor kezdtek szedelőzködni, amikor a tévé már az ország időjárási helyzetképét mutatta. Alul, feliratként futottak a magyar nagyvárosok nevei, közöttük olyanok, mint Brassó, Nagyvárad, Pozsony, Újvidék s mások. Jürgen újfent nem értette, miért nem szerepel nevük – legalább zárójelben – azon ország nyelvén, melyben lakóik ma boldogulnak, vagy legalábbis boldogulni próbálnak. Maga elé idézte a német közszolgálati televízió, a ZDF meteorológiai műsorát. Elképzelte, mi történne, ha a kép alsó sávjában sorakozó városok között egyszer csak felbukkanna Breslau, Danzig, Königsberg, Markirch, Posen, Stettin, Strassburg neve. Jobb bele se gondolni!

Nem is tette, inkább diskuráló barátjára figyelt. Újra elárasztotta a büszkeség és az öröm. Teljességgel megszűnt benne a közeli búcsúzás okozta szomorkás hangulat. A búcsút immár nem elválásnak, hanem a következő balatoni vakáció első mozzanatának látta. Nem búcsúzkodtak hosszan, vég nélküli ölelésekkel. A lányok összepuszilkoztak s integetve, együttesen kiáltották: „Viszlát két év múlva!”. Hédiék számára véget ért a nyár, már csak egyetlen rövid éjszaka maradt. Jürgen komótosan vezetett Földvárra, az Annabellába. Még gyerekkorában, első balatoni útja után elhatározta, hogy egyszer, ha felnőtt lesz, itt fog megszállni. Lenyűgözte a szálloda hatalmas, szigorú, tekintélyt parancsoló tömbje. Azóta kastélyszállók, wellnesshotelek, panziók erdeje nőtt ki a tó mellett, de ő ragaszkodott ehhez az ősrégi masztodonhoz. Tágas apartmant vett ki, nem zavarták az egyszerű bútorok, imádta a kilátást a Tihanyi-félszigettel. Különösen esténként szeretett az erkélyen üldögélni. Megnyugtatta a sötét víztükör, néha megvárta, ahogy a

hold lezuhan messze, a földnyelv mögé, vagy fennakad az apátság templomának tornyain. Az utolsó estét mindig szobájának balkonján töltötte, szertartásosan elpöfékelt egy szál cigarettát. Ilyenkor nem lélegezte be mélyen a dohányaromával keveredett levegőt, apró slukkjai egybeolvadtak felesége mély álmából táplálkozó szusszanásaival. Egyébként már régóta nem dohányzott, füst- és gondolatfelhőbe temetkezve ábrándozott. Visszaemlékezett azokra az időkre, amikor még Juwelt meg Kárót szívott. Felsejlett az első, Balatonnál vásárolt Fecske íze. Most is magyar cigarettát vett, ráérősen nyitotta a dobozt. Hamar megtalálta a hamutartót s a fotelt készült kicipelni az erkélyre, amikor meghallotta Heidi éles hangját. Egész nap a magyar és német kifejezések sajátságos elegye lengte körül s az imént elhangzott, anyanyelvének súlyos, tömör szavai egyenesen a szívébe fúródtak: „Jürgen, Schatz! Hast du gewusst, dass die fünfhundert euro von Jonas kein Wochenlohn sondern Monatslohn bedeutet?".

Aztán ezek a szavak szétfutottak agytekervényeiben, sokáig visszhangoztak fejében.

„Jürgen, szívem! Te tudtad, hogy a Jonas ötszáz eurója nem heti, hanem havi bér?"

Egész éjszaka nem aludt egy percet sem. A teljes doboz cigarettát elszívta, vég nélkül merengett, százszor meg százszor végigfuttatta szemét a parton. Számára a Balaton soha nem tűnt olyan vészjóslóan sötétnek, mint ezen az estén. Tudta, a szokásos két év elmúltával – életében először – nem tér vissza a magyar tengerhez.

Janóék türelmetlen izgalommal várták újra barátaikat, de azok ezúttal nem jöttek el Magyarországra. Janó kissé meglepődött, ám hamar napirendre tért a dolog fölött. Érzékelte azt, manapság minden képlékeny, változik. Világos volt számára, Európa nyugati felén sem kolbászból van a kerítés. Nagy baj nem lehet, mert a szokásos húsvéti és karácsonyi képeslapok mellett havonta érkeztek az elektromos levelek Németországból, amik a megszokott jókívánságok mellett egyvalamit mindig tartalmaztak: „Mikor jöttök végre Lipcsébe?".

Bizony, jó lett volna kimozdulni! Akkor is, ha valamilyen szinten a Balaton megunhatatlan...

Az embernek néha kellenek idegen, a megszokottól eltérő impulzusok. Ismeretlen szavak, gesztusok, ízek, illatok, az otthonitól eltérő utcakép, valami gyökeresen más, a hétköznapokból kiszakító, mély változás. Azt mondják, így tudjuk magunkat igazán kipihenni.

De jó is lenne Hédiéknél! Tán mégiscsak kolbászból van náluk az a kerítés! Hja, itthon már rég nem azt vizslatjuk, miből lehet a mi palánkunk, hanem azt, mikor, miért s hogyan tűnt el, ki fújta meg, rombolta szét?

Janó tudta, külföldi utazásra most gondolniuk sem szabad. Fia átlépte a kamaszkor küszöbét, búcsút intett a kisgyermekkornak. Megváltozott érdeklődésének iránya és intenzitása. Hirtelen mindent tudni akart, mindent egyszerre megismerni. Iskolai és iskolán kívüli programok tömkelegét kellett nagy gyorsan biztosítani neki; könyveket, különórákat, vízilabdaedzést meg mindenféle mást. A tetejébe a gyerek egyes-egyedül annyit evett, mint két, Pál-napkor a pusztán kódorgó farkas. Észre se vették és kinőtt mindent. Kis közösségük semmi extrára nem költött, igyekezett fenntartani magát. Huszonöt-huszonhatodika táján kíváncsian kérdezték egymást, kinek mennyi van a bankszámláján.

– Hétezer-kétszáz! – így Letti.

– Nekem negyvennyolcezer! – rikkant Janó.

– Mínuszba! – sivítják mindketten.

Ugyanazzal a nevetéssel nevettek össze, mint ahogy Móricz *Hét krajcár*jának kutakodó hősei...

Lelkiismeretesen dolgoztak. Az egyikük közalkalmazottként nevelte sok szeretettel az emberpalántákat, a másik az ország legmodernebb, legnevesebb, leginnovatívabb üzemében hajtott éjt nappallá téve. Mégsem jutottak egyről a kettőre. Mozdulatlan álltak, míg a világ elrohanni látszott mellettük. Semmiféle utazást nem engedhettek meg maguknak, a lipcsei út távolabbra került, mint valaha. Janót egyébiránt nem zavarta, ha felesége pityereg vagy sírdogál, akkor sem, ha ez a jelenség az ide-oda guruló krajcárok miatt egyre gyakoribbá is vált. Egyetlen dolgot nem tudott elviselni: amikor Letti zokog. Pedig most ez történt. Abban a pillanatban, ahogy Janó kimondta:

– El kell adni a birtokot!

Először egy krumplis fazéknak nevezett nagy, nehéz lábas koppant a fején, majd rögtön ezután éles süvítéssel elrepült füle mellett a kis fanyelű kés, ki az ablakon. Aztán férje széles mellkasára borulva Letti kínkeservesen sírni kezdett:

– A kertet ne! A Balaton az egyetlen menedékünk! A szüleim hagyatéka! Az életben egy hangos szót nem hallasz, nem veszekszem többé veled, drágám! Csak a kis házat ne! Kérlek, ne!

Janót halálra rémítették a könnyel áztatott mondatok. Egy jó kiadós marakodás, veszekedés nélkül a lét mit ér? Hisz ez az élet sója! Vacsoraidőre családi tanácsot trombitált össze, ahol maga vázolta fel az általános helyzetet. Azt nem mondhatnám, hogy harsány szóváltás követte a beszámolót, inkább hosszú, mély csend. A hallgatást Sankó lassú, tagolt kérdése törte meg: – Apa, akkor otthagyod a gyárat?

A kérdés a lényegre tapintott, önmaga lett a válasz is. Amit ketten soha nem mertek kimondani, azt a tizenhárom éves gyerek azonnal, őszintén kibökte. Igen. El kell felejteni a győri üzemet. Janó több mint jól beszélt németül, tájékozott volt, ereje teljében levő, intelligens és ügyes. Ha kell, Innsbruckig is elmegy! Muszáj elhagynia a családját. A legeslegszebb feleséget, a serdülőkor megannyi buktatójával küzdő fiát! Nem baj! Hétvégeken hazapattan. Meglehet közelebb, a szomszédban is talál melót! Egyet kikötött: akármilyen munkát nem vállal be. Világ életében a gépolaj „illatával" kelt, feküdt. Nem megy el szőlőt kapálni, pultosnak, pincérnek se áll! A haverok éppen most szóltak, kellene odaátra a megye kettőbe egy jó balbekk jó pénzért. Janó csak nevetett. Inkább türelmesen várt, gépiesen felvette a gyárban a műszakot s szakadatlan küldözgette részletes, régi vágású önéletrajzát Ausztria minden zugába. Láss csodát, egy zúzmarás ősz végi nap valahonnan a világháló mélyéről válasz érkezett.

Régóta keresnek szerelőt. Ekkor meg ekkor jelenjen meg a Depóban! Izgatottan kereste a helységnevet a térképen. Az áldóját! Nincs is olyan messze! Itt van Morvamezőn, alig száz kilométer. De mi lehet ez a Depó? No, majd Mikuláskor meglátjuk, ugyanis december hatodikán lesz jelenése a tetthelyen! Aznapra szabadságot vett ki, s amilyen izgalommal méregette novemberben a térképen a távolságot, ugyanolyan izgalommal mérte vezetés közben az odaút idejét. Másfél óra elmúltával hajtott át öreg autójával a telep kapuján. Míg leparkolt, végigfuttatta tekintetét a területen. Tulajdonképpen egy terjedelmes mezőgazdasági gépállomást látott.

Otthon, régebben az ilyet egyszerűen traktorállomásnak mondták. A bejárat feletti tábla „Haszongépjármű-javítás" felirattal fogadta látogatóit. Jobbra Lindner traktorok sorakoztak, feljebb egy tréleren buldózer árválkodott lánctalpai nélkül, mögötte csupa üveg fülkés Bjelorusz csattogott be a műhelyek felé. Tovább nem volt érkezése nézelődni, deres hajú, töpörödött, madárcsontú emberke igyekezett felé. Markusként mutatkozott be. Az ismerkedés után azonnal sétára invitálta Janót. Elsőként a hangárokba kalauzolta, a szerelőcsarnokokat mutatta meg a bennük dolgozó stábbal. Zömében környékbeli osztrákok, de a precíziós esztergánál két szlovén fiú ügyködött, a régi gépnél meg egy ide nősült lengyel. Markus a karintiai szlovéneket nagy hangon jugoszlávoknak nevezte, s éppen arról magyarázott, hogy itt, a depóban mindenféle gépet javítanak, olykor új alkatrészeket is készítenek. Szükség van az esztergákra. „Meglehetősen régi gépeket javítunk, az itteni gazdák megbecsülik a tíz-húszéves technikát akkor is, ha néha-néha gondot okoz. A komputervezérelt, hipermodern csodákat a márkaszerviz vagy a lízingcég babusgatja. Minden más a miénk. Típustól, gyártótól, kortól, a hiba jellegétől függetlenül. Tele vagyunk munkával, de senkit sem küldünk el! Mindent megcsinálunk!"

Tényleg így volt. Janó a szeme sarkából látta, ahogy a legnagyobb épületben egy Steyr erőgép motorját emelik ki. Te jó isten! Mikor is volt a kezе alatt Steyr motor? Volt-e egyáltalán? Hát persze hogy volt! Pillanatok alatt visszarepült az időben, haza, északra, szűkebb pátriájába. Fel, egészen a dombtetőre, a „Kettesi" műhelybe, a bánya nagy javítóbázisába, vissza inaséveibe. Az első hajtómű, melyet darabokra szedett, az a bányaüzem Ikarus 630-asának motorja volt. A fémtestbe nagy, büszke betűkkel öntötték bele: Csepel. De hát ezt a magyar gyár az osztrákoktól vásárolta, aztán maga, a saját márkanevén hozzáértőn legyártotta. Kis változtatásokkal sok-sok hazai gépet hajtott ez a Steyr-származék. Bizony, ezt a motort szerelte Janó. Meg sok minden mást. A külszín gigantikus Gödöllő dömpereit, jószerivel az egész tehergépkocsiparkot. Hatalmas, háromtengelyes Tatra billencseket, GAZ-okat, izmos Zileket. Ha a fejtésen vagy a kutatóknál lerobbant egy-egy kis Donbass dózer, vagy megszorultak az eszkavátor huzaljai, azonnal ugrott. Akkor is, ha a közelben gazdálkodó téesz telefonált kérlelőn: nem indul a Dutra, lecövekelt a Zetor. Ahogy fejlődött a bánya, úgy fejlődött az ő tudása, itt vált igazi szakemberré. Nem ijedt meg a méregdrága Komatsu, Caterpillar munkagépektől sem. Néhányszor kibabráltak vele ezek a monstrumok – hát hogyne babráltak volna ki –, de csak igen-igen ritkán.

Kalandozó gondolataiból az őt kísérő öreg szavai rántották vissza a jelenbe. A szerelőaknákat, a műszer- és gépparkot mutatta meg. Janónak elsőre feltűnt a tisztaság és rend, mely a telepet jellemezte. Szerencsére ez a rend nem torkollott kibírhatatlan osztrák pedantériába. Egy-egy itt-ott felbukkanó gépzsíros rongy, olajos kóccsomó vitt bele valami bensőségesen emberit a helybe. Tetszett neki a placc, az öreg kevésbé. A telepmester soha nem nézett rá, örökké hunyorgó csirkeszemei állandóan a messzi távolt pásztázták. Az irodaépületeknél jártak, majd egy testes, konténerszerű építményhez értek. Kiderült, ez az üzemi étkezde. A helyiség valójában egy patyolattiszta konyha volt, hosszú, széles étkezőasztallal. Két magas, robusztus amerikai típusú hűtőszekrénnyel, egy-egy gáz- és elektromos tűzhellyel, két mikrosütővel, kézi mosogatóval és egy ipari teljesítményű mosogatógéppel, teljes edény- és evőeszköz-arzenállal. Itt mindenki melegítheti elő- s akár el is készítheti ebédjét. Az ebédidő egy óra, az eredményes munkavégzéshez kell a nyugodt, megfelelő idejű, jó hangulatú táplálkozás. Az ősz hajú rendületlen magyarázott és mutogatott tovább. Az irodában bemutatta kolléganőit, két csitrit, akik a Depó adminisztratív ügyeit intézték, bérszámfejtést, alkatrészrendelést, hibafelvételt, panaszbejelentést, szóval a teleppel összefüggő minden ügyes-bajos dolgot. A vezetői iroda puritán, de ízléses. Funkcionális bútorokkal berendezett. Itt beszélgettek tovább, persze főképp az öreg vitte a szót.

– A régió, amit kiszolgálunk, a főváros, Bécs éléskamrája. A gazdák elvárják tőlünk a gyors, odaadó, szakértő segítséget. Precíz, pontos munkát várok szerelőimtől. A feladat, a munka nehéz. Összetartást, átlagon felüli odafigyelést, áldozatot kíván. A meghozott áldozatot igyekszünk honorálni. Nálunk nincsen bón, tikett, zseton, ilyen-olyan utalványok! Bér van. Fizetés van. Elolvastam az önéletrajzát. Azt a munkaszeretetet várom el Johann, öntől, ami a bányagépjavítóban jellemezte, s azt a tempót, ahogy Győrben dolgozott. Illetményét havi ezerhatszáznyolcvan euróban állapítom meg. Ezzel a nettó bérrel veszem fel önt szerelői állományunkba. Bérének járulékait az Osztrák Köztársaság törvényei alapján társaságunk kalkulálja ki s utalja tovább a költségvetésbe. Amennyiben megbecsüli magát, természetesen számíthat a munkája után kiérdemelt osztrák nyugdíjra is. A munkaidő nyolc óra, s reggel nyolckor kezdődik. Elvárom, hogy 7.45-kor tisztán, munkaruhában, kipihenten a telepen rendelkezésre álljon. A munkaidő vége 16.45. 17.00 órára a

műhely, a gépek, a munkaterület vakító tisztán ragyogjon. A depót 17.01-kor lehet elhagyni. Minden szerelőnek kötelezően kell egy hét végi napot vállalnia havonta. A beosztást az én vezetésemmel, a többiekkel közösen készítjük el. A hétvégi napra dupla órabér jár minden egyes szerelőnek. Ha túlóráznia kell, akár külső területen, minden megkezdett óráért szintén kétszeres órabér jár. Munkaszerződését megkapja a lányoktól. Otthonában figyelmesen olvassa át. Két hét múlva, kérem, jelenjen meg cégünk bécsi központjában, ahol munkaszerződését aláírja. Arra kérem, magyarországi ügyeit zárja le, itt a telepen első munkanapja január másodikán lesz, akkor kell nálam megjelennie. Adok önnek, Johann, egy szándéknyilatkozat-félét, amolyan előszerződést, amivel az Osztrák Köztársaság területén lévő bármilyen bankfiókban számlát tud nyitni. (Az öreg Janót következetesen Johannak, Ausztriát pedig Osztrák Köztársaságnak nevezte.)

A fizetését erre a számlaszámra fogja megkapni. Nem szükséges semmilyen összeget rajta elhelyeznie, az előszerződés tartalmazza azt, mennyi pénz fog havonta a számlájára érkezni. Még annyit, próbaidő nálunk nincs, illetve ha úgy tetszik, az első év annak számít. Ezen időszakon belül mi is, ön is indoklás nélkül megválhatunk egymástól. Az erre vonatkozó részt munkaszerződésében természetesen megtalálja. Viszontlátásra!

Janó majd kibújt a bőréből. A hírt, amellyel hazaállított, felesége nem hitte el, legalábbis addig nem, amíg a szerződésmásolatot és az aláírt előszerződést saját szemével meg nem látta. Mindenféle számok táncoltak előtte, velük együtt az alsó tagozatos számtanórák felelevenedő emlékképei. Szorzó, szorzandó… Szorzat. Minden, a papírlapokon szereplő összeget háromszázzal szorzott… Nem. Ez lehetetlen. Férjének egyhavi nettó, kezdő keresete túlszaladt a félmillió forinton. Szerencsére ki sem kell költöznie, viszonylag kényelmesen elautózhat oda-vissza új munkahelyéig. A tetemes benzinköltség ellenére is főnyeremény! Hangos hozsannák és halleluják hasították szét a konyha csendjét jókora gellert kapva a konyhaasztal széles lapján. Itt örült együtt a kis család. Letti először könnyezett, majd mindhárman nevetni kezdtek. A házaspár valahol mélyen képtelen volt feldolgozni a történteket. Egy biztos: azonnal értesítik Hédiéket: jövőre mennek Lipcsébe! Még nem tudni mikor, de mennek! Egyelőre az új munkáról nem írtak semmit, kár lenne előre inni a medve bőrére, no meg a régi sincs még lezárva. Éveket húzott le a szalagok mellett… A fiúknak rendez majd egy hetedhét határra

szóló murit! Arról ellenben fogalma sem volt, hogy fogja minél gyorsabban lebonyolítani „leszerelését".

Annyit tudott, az évben sok szabadnapja bennragadt, talán emiatt hamar megkapja az obsitját. A gyár irodaépületének falai vakítón fehérlettek, méretes üvegfelületei hidegen szikráztak a decemberi napsütésben. Olyan volt itt minden, mint egy óriásira nőtt fogorvosi rendelőben, azzal a különbséggel, hogy itt mindenki mosolygott. Somolygott az az elegáns, öltönyös alak is, aki kezébe nyomta papírjait, majd különösen finom, szinte lebegő kézmozdulattal ajtót nyitott.

Azután negédesen elköszönt. Ennyi volt minden. Azt se mondta, fapapucs! Janó bolyongott még egy keveset az épületegyüttes folyosóin, mindenhol szemébe vágott a cég jól ismert márkajele, a szabadba kilépve minduntalan karikákat látott. Végül úgy hagyott ott mindenkit, mint Szent Pál az oláhokat.

Az ausztriai munka jó volt. Érdekes és változatos. Valóban mindennel foglalkoztak. Hidraulika, kormány-, futó- s váltóművek, minden rendű és rangú masina megfordult Janó kezei között. Permetező, vetőgép, kombájn. Napokig bíbelődött egy ősrégi lengyel Ursus traktorral, majd életet lehelt a helyiek vén iskolabuszának Ford motorjába. Egészen jól érezte magát az új helyen, a csapat rövid idő alatt befogadta. Szerette a „brigádot", a nagy munkahelyi főzéseket. Egy héten egyszer valaki mindig korábban érkezett s már rotyogott is a konyhában a zurek, készült a csevapcse, a pljeskavica. Janó általában lecsóban, paprikás krumpliban utazott, de szívesen felkelt egy igazi, magyaros töltött káposzta kedvéért is.

Nem elhanyagolható tényező, hogy fizetése óramű pontossággal érkezett, minden hónap első munkanapján burgenlandi bankszámláján landolt. Egyetlenegy dolog maszatolt bele ebbe az idilli képbe: az öreg Markus. Sandán figyelte a magyar mozdulatait, bizalmatlanul méregette, csirkeszemei kíváncsian lesték, s a legváratlanabb pillanatban kezdtek el pislogni Janó válla fölött. A jó múltkor két alak rohant be lélekszakadva a műhelybe: lerobbant a közeli útépítés úthengere. A vasszörny mozdulatlan áll a munkaterület közepén, akadályozva mindenféle mozgást. Kétfős szlovén–magyar segélycsapat száguldott a helyszínre. Maguk se tudták, hogyan, de háromórás gigászi küzdelem után beröffentették a monstrumot. Az építők nem győztek hálálkodni, két karton ezüstkék dobozos energiaitallal indították vissza a telepre a segítő duót. Az öreg, míg a javítás számláját írta, egyre csak a fejét csóválta.

„A rossz törjön ki!" – mormogta Janó bosszúsan, a borsodi emberek őszinte indulatával.

Jó mélyen bent jártak a tavaszban, s lám, egyszer csak szóba került a nyári szabadságolás. Az ősz főnök vezetésével, egymás szavába vágva osztották be az időpontokat, csak Janó ült szótlanul. Új fiú lévén, mindenfajta beleszólás nélkül neki szeptember első két hete maradt. Oda se neki! A szeptember a legszebb hónap! Legfeljebb a gyerek nem jön velünk Lipcsébe!

Otthon egész este az autóutat tervezték. Merre mennek, milyen hosszú lesz utazásuk, s legfőképpen: mit tegyenek majd a CD-tárba. Letti rögtön kijelentette, a hosszú úton operát, éspedig *Traviatát* fog hallgatni! Callaszszal! Janó nem értette, miért éppen Verdi kell egy ilyen hosszú vezetéshez. Szerette az operákat, no de ez a zirgő-zörgő, torz ötvenes évekbeli felvétel már most, jó előre kikészítette. Miért nem felesége nagy kedvencével, Beverly Sillsszel hallgatják meg? Vagy legalább Anna Netrebkóval! Különben neki teljesen mindegy, ki énekel, ő legfőképpen a zenekart figyeli, azt, hogy milyen kontúrokat rajzol. Ezen aztán istenesen összekaptak, a vita legszebb napjaikat idézte meg. Minél kisebb dolgokon vesztek össze, annál nagyobb vehemenciával küzdöttek egymással. Minél erősebb a harc, annál édesebb a békülés. Percek múltán minden hangos szóváltást elfelejtettek. Elsőként Janó visszakozott, nagyon is jól ismerte szíve csücskét. Megértette, feleségét a zenehallgatásban nem igazán a füle, hanem a szíve vezeti. Autózás közben órákig képes volt hallgatni Robert Johnson özönvíz előtti blueslemezeit, a cédéjátszó ki tudja, hányszor ismételte a *Crossroad*ot. A felvétel eredetileg még sellaklemezre készült, de feleségét ez egyáltalán nem zavarta, az akkordok és az énekszó így is a lelke mélyéig hatolt.

Szóval immár nagy egyetértésben írták meg barátaiknak eljövendő utazásuk indulásának és visszaútjának dátumát. Lelkiismeretesen, részletesen tudósítottak a majdani autóút kiváltotta összezördülésükről. Letti Héditől várt megerősítést saját igazához, Janó ugyanezt várta el Jürgentől. Az ausztriai munkáról tudatosan nem szóltak. Meglepetésnek szánták. A válaszban egy betű, annyi sem érkezett a *Traviatá*ról, ellenben olyan örömujjongás jött, amire egyáltalán nem számítottak. Rá egy hétre baseballsapkás fiatalember kopogott ajtajukon. Először azt hitték, az új gázóra-leolvasó az, de emberünk nem volt kíváncsi semmiféle gázfogyasztásra, csak egy aláírást kért nagyobbacska borítékért cserébe. Mire a háziak felocsúdtak, a furgon elpor-

zott. Izgatottan tépték fel a papirost, fejlécén Letti rögtön felismerte Hédi ákombákomjait. Benne két, füzetecskének látszó valamit találtak, borítólapjukon a Lufthansa sárga-kék logójával. Meg egy újabb lapocskát, ezúttal Jürgen soraival: „Ne autóval gyertek! Fárasztó! Itt küldjük a repülőjegyeket!". Aláírás: „A két Bender". Az efféle konspiráció nem vallott rájuk, de hát a név kötelez. Osztap helyett Jürgen. A nagy kombinátor. Hangos nevetések közepette pörgették a jegy lapjait, vidáman betűzték: Vi-en-na–Le-ip-zig, Le-ip-zig–Vi-en-na. Akkor kámpicsorodtak el kissé, amikor belegondoltak abba, bizony autó nélkül nem lesznek oly szabadok, mint ahogyan azt megszokták. A környéket így nehéz lesz kettesben felfedezni. No, nem baj! Fő a jó szándék. Ezt mindennél többre értékelték. Boldogan tervezgettek tovább. Bécsbe az Astrával pattannak ki, Schwechatnál letérnek, a kocsit a reptéri parkolóban hagyják. A *Traviatát* így is meghallgathatják, legfeljebb a harmadik felvonás lemarad. Semmi szükség arra, hogy hazafelé Letti bömböljön. Napról napra a legnagyobb boldogságban ábrándoztak, álmodoztak, amikor beütött a kénköves ménkű!

Pedig ez a nap is úgy indult, mint a többi. Jóval Szent István után jártak, közeledett a várva-várt vakáció. Janó a depóban teendőit vetette papírra, szombaton ugyanis ő a soros műhelyügyeletes. Fertály óra múlva, lassan nekikezdhet a szerszámok pakolásának, a takarításnak. A szombati feladatok számbavétele után még leírta váltótársának a vasárnapi tennivalókat. Ekkor jelent meg az öreg. Tőle szokatlan, mély morgással adta utasításba: a munkát ebben a minutumban fejezze be, a többiek majd összepakolnak helyette. Hétfőn reggel kilenckor pedig jelenjen meg a cég bécsi irodájában. „Törjön ki a rossz! Vén labanc!" – sziszegte fogai között Janó.

„Á! Nem fog ezen semmi! Miért nem húzott el már nyugdíjba? Majdnem hetvenéves!" – morfondírozott tovább mérgesen. Hát ennyi. Lehetett volna hosszabb... Habár rövidebb is. Pedig istenuccse, jól érezte itt magát! Csak az öreg... Érzékelte nap mint nap, érezte főnökének fürkésző szemeit majd minden mozdulatában, sőt legbelül a zsigereiben. Kollégái értetlenül, csodálkozással teli részvéttel figyelték, ahogy beül öregecske járgányába s lassan kihajt a kapun.

A tükörben, a hátsó szélvédőn keresztül még egyszer visszanézett a bejárat hosszú feliratára, pillantását bágyadt mosoly kísérte. Nem, nem torzított a tükör. Tényleg bazsalygott. Egyáltalán nem volt letört, még csak szomorú sem.

Az igaz, nem szívderítő ily módon távozni a telepről. A morvamezei csatát elvesztette, de nem csüggedt. Háborút, igenis még nyerhet! Minden rosszban van valami jó! Most jó nagyot pihenhet. Németországba – a történtek ellenére – természetesen elutaznak! Tűnődve visszaszámolt. Háromnegyed évet dolgozott. Dehogy dolgozott! Hajtott! Mindenütt ott volt, mindenre figyelt. Tán túl sokat főzőcskézett a konyhában? Kár ezen rágódni! A lényeg az: kilenc hónapos győri fizetésének megfelelő összeget tett félre osztrák bankszámláján. Csinos kis summa gyűlt össze, több mint egymillió forint. Euróban! Otthon egy évtized alatt se tudott ennyit félrerakni. Majdhogynem teljesen megtanult németül, a munka során tökéletesen elsajátította a nyelv beszédfordulatait, minden témában magabiztosan kommunikált. Így nem lesz nehéz új melót találni!

Az otthoni kis csapat borúsabban látta a helyzetet, a sebtiben összerántott családi tanács fancsali ábrázattal hallgatta a családfő beszámolóját. Rövidke csend után újfent Sankó szólalt meg:

– Apa! A gyár nemrég indította az új hármasok gyártását! Minden ügyes kézre szükségük van. Visszamész, ugye?

Hány éve házasok? Úgy tűnt, időtlen idők óta. Ez idő alatt egyetlenegyszer sem szaladt ki szájukon olyan egyöntetű kinyilatkoztatás, mint most. Fiuk felvetésére egyszerre üvöltöttek fel: – Sohaaaa! – Ezzel a végső, nagy felkiáltással tették el magukat másnapra, meg azzal: úgy még nem volt, hogy valahogy ne legyen!

Reggel a városból kivezető úton Janó torlódásba futott, jelentős késésbe szaladt bele. Nem vette túlzottan szívére, de azért beletaposott a gázba. Szerencsére ismerte az utat, hisz már járt a központban akkor, amikor felvették. Az ENSZ-negyed mögötti térségbe érkezett, modern irodaházba. A recepción főnöke ideges, rosszalló fejcsóválása fogadta. A magyar szabadkozva követte az emeletre, a ház eldugott zugába. Ajtó, mellette réztábla, rajta a cég neve. Beljebb irodahelyiségek, mögöttük kényelmes tárgyaló. Itt titkárnő várta őket, ezüst haja kontyba szedve, blúzának apró patentjai állig begombolva. Mintha a Grimm-meséből lépett volna elő Holle anyó. Mozdulatai azonban szögletesek, sarkosak, pillantása akár a viperáé. A széles asztalon gondterhelten rendezgette a szükséges papírokat. A cégvezető – meglepően fiatal, nyurga férfi – rögvest a tárgyra tért. Gépiesen olvasta fel az elé helyezett papirost. Janó úgy tett, mintha fülelne, de összességében nem érdekelte

az elhangzó szöveg. Hallójáratait erősen szűrve érték el a bugyborékoló szavak. Egykedvűen hallgatta őket.

Az ügyvezető mindent részletesen, pontosan olvasott. A cég rettentően hosszú nevét, a munkáltatói, munkavállalói adatokat. Lassan tért a lényegre. A telepvezető javaslatára a mai napon nevezettet – itt a Janó pontos neve, lakhelye, születési dátuma, munkában eltöltött ideje, meg minden más következett – felmenti a javító, szerelői munkakör alól. Ebbéli állása a mai napon megszűnik. Ugyanezen dátummal nevezettet a javítóműhely vezetőjévé nevezi ki. Munkabérét ideiglenesen eddigi bérének kétszeresében, 3200 euróban állapítja meg. Itt az öreg finoman, tapintatosan közbeszólt: – Ez esetben a Johann bére nem 3200, hanem 3360 euró lesz. – Holle anyó rögtön javított.

Műhelyvezetői beosztását három hónapig eddigi főnökével, Markus Steinnel gyakorolja. Ez idő alatt megismeri a telep pénzügyi, munkaszervezési, személyzeti, logisztikai és egyéb adminisztratív feladatait. Stein úr január elsejével nyugállományba vonul, utódja ettől kezdve kapja meg a teljes vezetői jogokat, havi 4000 eurós illetményét tehát ekkortól folyósítjuk…

Janó körül ekkor már minden forgott, pörgött. A falak, a lámpák, a bútorok, arcok, vállak, lábak. Úgy érezte, ő is lebeg, a súlytalanság állapotában aztán nagy nehezen sikerült egy, a szobában libegő kézfejet elkapnia. Ekkor rájött, a képzelete játszik vele, az öreg szorítja meg a kezét s tiszta szívből gratulál. Szavai visszhangként csengenek-bonganak a tárgyalóban, újdonsült igazgatótársát a Naschmarktra invitálja. Szokása szerint hunyorítva magyaráz. Olyan helyet tud, hol a marhalábszárnak nincsen párja! Nem! Nem! Most nem. Janó e pillanatban képtelen társas lényként létezni. Visszautasítja a szíves meghívást. Az öreg rövid „Megértelek fiam!"-mal búcsúzik, magára hagyva majdani utódját. Amaz még nem ül autóba, összetett, összehangolt mozdulatokra jelenleg alkalmatlan. Lassan, komótosan bandukolva indul a Duna irányába. A napfény tündöklő szikrái élesen csillannak a felhőkarcolók fémes testén. A magas épületek mint alumíniumpapírba csomagolt hatalmas csokoládétáblák bólogatnak feléje. Még mindig túl gyenge gondolatait egységes rendszerbe sorakoztatni. Világéletében utálta a számokat, ha tehette, számológépet használt, az élet azonban egyetlen kalkulátormentes matematikai műveletre hamar megtanította: hárommal szorozz, majd tégy két nullát az eredményhez. Igen. Hárommal szorozni, két nullát a végére

dobni! Hárommal szorozni, két nullát a végére dobni! Sétája közben egyre ezt hajtogatta, az előtte kirajzolódó forintösszeg sehogy se fért a fejébe. Feldolgozhatatlanná vált számára. Ösztönösen felesége számát kezdte telefonján pötyögni, majd villámgyorsan törölte a hívást. Isten ments! Neki szüksége van a párjára! Ha az asszony hirtelen meghallja a hírt, menten szívszélhűdést kap! Majd szépen, fokozatosan, otthon… Észre sem vette, s már a Reichsbrückén baktatott. A folyó fuvallata és a Mexikoplatz forgataga határozottan jót tett neki. Egy grúz bisztróba ült be, hinkalit eszegetve gondolt át mindent. Lettivel Milánóba utaznak a Scalába, meg a bécsi operába, meg Pestre a MÜPA-ba, meg mindenhová! A miskolci, zempléni, veszprémi fesztiválokra! Kár, hogy Sankó nemigen szereti a zenét! Az iskolában is olyan bambula! Németből viszont osztályelső! Tanulhat tovább osztrák iskolában! De hát ezeket a terveket még felesége vel szövögették együtt…

Együtt ábrándoztak, amikor Janó télen a depóba szegődött! Akkor mit mondjon most?! Nem mondott semmit. Nem álmodott, nem képzelgett, nem tervezett tovább. Egyvalamit érzett. Azt érezte, igazi, európai polgár. Meg azt érezte, hogy halhatatlan. A szó klasszikus értelmében halhatatlan. Mint az olümposzi istenek. Azt érezte, sérthetetlen. Ő és a családja is.

A turisztikai szakemberek, az utazásból élők, élükön a különböző légitársaságokkal, folyamatosan sírtak-ríttak a lejtmenetbe kapcsolt üzletmenet miatt. Mindez a bécsi nemzetközi légikikötőn egyáltalán nem látszott. Tömve volt utasokkal, a Lufthansa pultja előtt is tömör glédában álltak az utazók. Letti sűrű szempillaerdő mögül szórta ártatlan pillantásait utastársai felé, így körülötte a férfinép még jobban tömörülni látszott. Janó felesége válla fölül azt az egyenruhás tüneményt fikszírozta, aki a másik, üres pultnál a német légitársaság számítógépének monitorját figyelte. Tűzvörös kleopátra frizura, türkizkékből smaragdzöldbe váltó tengerszemek. Janó a látványtól majdhogynem feltörülte a padlót. A különleges szépség megszédítette. Mibenlétét megfogni, meghatározni nem tudta, gyorsan, sommázva így értékelt: ez a vörös „mesemény" majdnem olyan szép, mint a feleségem! Szívesen tovább fűzögette volna a gondolatot, ha nem hasít fülébe a reptéri megafon karcos hangja: „Letizia und Janos…" Itt Janó a családnevüket vélte felismerni, és a bubifrizurás látomás pultjának számát. Aztán még egyszer ugyanez angolul, aztán újra németül, s így tovább, felváltva. Átszuszakolták magukat az

üres asztalhoz, ahol „Kleopátra" azonnal a jegyüket kérte. Janó készségesen nyújtotta a tiketteket, közben próbált belesni a kis patakba, a légikisasszony rafinált dekoltázsába. Éppen csak elmerült a látványban meg a hegyi tavak kékjében, amikor éles, szúró fájdalmat érzett vádlijában. Felesége rúgta bokán a pult takarásában, kétszer is. Ha a harmadik is betalál, ugrik a lipcsei út! Ezt nem kockáztathatta, tekintetét visszakényszerítette a pultra s figyelmesen hallgatta a Lufthansa-lányt. Egykettőre kiderült, rossz sorban várakoztak az utasfelvételre, jegyük ugyanis első osztályra szól.

Letti mindennek elhordta tudatlan férjét, aki valóban nem vette észre az FC jelzést a jegyen; csak az időpontot, a reptérkódot meg a járatszámot figyelte. „Megállj, Jürgen, te nagy kombinátor! Kerülj csak a kezeim közé!"

A rövidke repülőút így fejedelmi kényelemben telt, finom rajnai borok kíséretében. A Lipcse-Halle repülőtér jóval kisebb, családiasabb, mint a bécsi. A lengedező kézerdőből rögtön kitűntek vendéglátóik, akik vad hadonászással üdvözölték Janóékat. Pillanatok múltán újra együtt volt a nagy négyes, egymást túlharsogva, a viszontlátás örömével telve, összekapaszkodva indultak az autó felé. Aztán elhallgattak, hirtelenjében nem tudtak megszólalni sem, némán örültek. A csendet Jürgen törte meg, jellegzetesen suta taglejtéseivel kísérve mondandóját. Bizony, olykor a legízletesebb palacsintatésztába is belecsúszhat valami... Sajnos minél hamarabb Warnemündébe, Heidi szüleihez kell utazniuk. A városba vezető hosszú autóúton végig Jürgen beszélt, érzékletesen ecsetelte a kialakult helyzetet. Az alsó szólamot Heidi vitte: „Ne aggódjatok, mi mindent elrendeztünk! Hét-nyolc nap múlva jövünk vissza. Gondoltuk, itt hagyjuk nektek a lakáskulcsot, de a lányok otthon vannak, nem tűnik jó ötletnek..."

Folytatni nem tudta a mondatot, a nagy beszéd közepette ugyanis célhoz értek, az autó közvetlenül a főbejárat előtt állt meg. Letti furcsa formájú, kalligrafikus, bordó színű „M" betűt látott az épület tetején. Pillantása még tovább futott, kirajzolódott előtte a teljes felirat: „Marriott-Leipzig". Ekkor már bőröndjeik az előcsarnokban álltak. Jürgen az aranysujtásos ajtónállóval pusmogott szerfelett bizalmasan, majd ugyanígy susmogott a recepció vezetőjével is. A menedzsernek tűnő férfi név szerint üdvözölte a vendégeket, s az egész kompániát a szálloda lakosztályába kísérte. Büszkén mutatta a tágas erkélyt a város panorámájával, s Jürgen sűrű, egyetértő bólogatásával kísérve közölte azt is, a magyar házaspár a szálloda vendége, az éttermek, a

wellnessrészleg, szauna, masszázs, meg még ki tudja, mi minden, korlátlanul rendelkezésükre áll. Mindezért fizetniük egy centet sem kell. Jürgen egy szigorú, de hálás tanító elismerő fejbólintásaival honorálta a hotel vezető munkatársának a megtanult lecke pontosságával felmondott beszámolóját. Janó nehezen ocsúdott, szeme sarkából a méretes baldachint, a hatalmas lapos tévét, az útikönyvekkel teli polcot vizslatta, meg azt, ahogy a felesége tettetett szigorúsággal ellenőrzi a minden földi jóval megpakolt hűtőszekrény tartalmát. Mire teljesen magához tért volna, német barátai már két oldalról karolták: „Érezzétek jól magatokat! Egyetek, igyatok! Itt minden értetek van!" – csicseregte Hédi, s férjével együtt harsányan búcsúzkodva hátrált a lift felé. Távozásukat akkora „Schweisse!" kurjantás szakította meg, hogy az erkély faltól falig üvegtáblái majdnem beleroppantak. „Az autóóó!" Jürgen csatakiáltásával kísérve trappoltak le a szálloda parkolójába. A gyöngyházfehér A3-at mintha most tolták volna ki a kereskedésből vagy a gyárból. A belső tükrön árválkodó, kóbor papírtáblácska jelezte csak, bérautó ez. Letti tágra nyílt szemmel, érdeklődve nyitogatta az ajtókat, nem győzött betelni az üvegtetővel és a kocsiba zsúfolt elektromos ketyerék garmadájával. Jürgen tudálékos ábrázattal közölte, az autó nem gyöngyház, hanem gleccserfehér, s azt is, a lábát lejárta, míg az általa megfelelőnek vélt típusra és felszereltségre rátalált. Komoly képpel jelentette a díszes társaságnak, a kocsi tartozéka még egy benzinkártya, s az első ülésen azok a *Traviata*-cédék amelyekről az egymás közt áramló levelekben annyit hallott.

Janónak elsőre az tűnt fel, ezeket a felvételeket lehetetlen a sarki hanglemezboltból csak úgy, ripsz-ropsz, máról holnapra beszerezni. Az autóról nem is beszélve! Gyanús! Jürgen Bender, a nagy konspirátor! Gondolatainak fonalát képtelen volt továbbfűzni, a két feleség kislányos sikítása megakasztotta. Egymást túlszárnyalva sikoltoztak, nyomogatták az autórádió gombjait. A méretes panelről a Bang & Olufsen felirat nézett velük farkasszemet. Az olasz opera színpompás nyitóképe mintha egyenesen hozzájuk szállt volna ide, a kocsiszekrénybe.

A nagyvilági miliő, az édes élet taktusai ölelkeztek össze a német város lüktető valóságával.

Letti egészen fellelkesülten süvöltötte:

– Ez majdnem olyan szépen szól, mint a miénk!

– Biztosan jól is megy! – replikázott Hédi. – Hajtsátok meg istenesen!

– Kitapossuk a belét! – Letti vércsehangjára aztán már nem jött válasz, hacsak annak nem számítjuk a Passat távolodó dízelmotorjának tompa zúgását.

Egyedül maradtak. De nem lettek magányosak. Kitárulkozott nekik Lipcse, s ők boldogan fogadták azt, amit egy európai nagyváros adni képes. Felfedezték minden zegét-zugát, bejárták a környéket. Autóztak le és fel, Hallétől Drezdáig, sőt még tovább, egészen Karlovy Varyig. Elmentek a Gewandhaus koncertjeire. A közös hangverseny-látogatások felidézték megismerkedésüket, megismétlődött a megismételhetetlen. Végtelen csókcsaták, a lakosztály királyi méretű franciaágya, fejedelmien gazdag, olykor a vánkosokra borult reggelik, kalapnyi méretű őszirózsák és irgalmatlanul száraz német pezsgő buborékjai csipkézték merész ábrándjaikat. Az itt töltött gondtalan napok éjszakáin egyetlenegy dologról ábrándoztak: „Miért ne lehetne egy tizenhárom éves fiúgyermeknek kistestvére?".

Olyannyira egymásba feledkeztek, észre sem vették a múló időt, a tovarepenő napokat. Szinte a semmiből keveredtek elő német barátaik. Az újbóli viszontlátás örömére Jürgen wolfsburgi utazást szervezett. Janó reflexszerűen az autógyárra gondolt, de úti céljuk ezúttal nem az volt. A wolfsburgi Aquába indultak. Janónak a Michelin-feliratról azonnal a gumiabroncs jutott eszébe, gasztronómiai ismereteit a sült szalonna, sztrapacska, „mackó" háromszög határolta be. Itt most szó szerint csillagokat látott, a hétfogásos vacsora kellemesen elfárasztotta. Pazar, terített asztal mellett beszélték át az elmúlt két évet. A közelmúltról, a warnemündei utazásról egy szó, annyi sem esett. Beszélgetésük középpontjában Janó ausztriai karrierje állt. Ő vitte a szót. A történtek részletes elmesélése után eltűnődött. Sok mindent megélt, annyi mindent látott... Ott volt kisfia születésénél, aztán beúszott elé az a pillanat, amikor menyasszonyi ruhájában először meglátta Lettit. Önmagát is beleszámítva, embert nem látott még annyira örülni, mint Jürgent, amikor az osztrák történéseket végighallgatta.

Sokáig beszélgettek, az asszonyok perlekedtek még egy kicsit valami receptért, amit az étterem séfje a két nőt meglátván azonnal, készségesen átadott.

A másnapi reptéri búcsú hosszú volt és forró. Egymásba karolva, egymásra borulva, nagyokat hallgatva köszöntek el, a végén szinte egyszerre szólaltak meg: – Viszlát jövőre, a Balatonon!

XI.
Olimpiai év, avagy terjeszkedj keletre

Nem kerestem mindenáron a nálam nagyobbak társaságát, ám sokszor úgy alakult, velük lógtam. A középiskolás korosztály – főleg a végzősök – a felnőttkor kapujához érkezve gyakran hajlanak világmegváltó tervek sokaságával bombázni környezetüket, de legfőképpen önmagukat. Az őrültebbnél őrültebb elképzelések megvalósításához szükséges élettapasztalat persze teljességgel hiányzott. E képességek megszerzéséhez várt tizenéves baráti társaságunk újabb és újabb ötleteket. Álmomban sem gondoltam volna, hogy piedesztálra végül engem emelnek a következő beköpés miatt: „...Akkor menjünk Moszkvába!".

A felvetés nem is volt annyira vad, mint amennyire első hallásra annak tűnt. Azzal tisztában voltam – ha máshonnan nem, hát anyám előző évi Moszkva–Leningrád-i szakszervezeti utazásából –, hogy odakint nem minden fenékig tejfel. Anyu a generális nívót, az emberek jólétét az adott ország húsboltjainak általános állapotában mérte.

Egy „húsáruházba" tért be valahol a Krasznaja Presznyánál, akkori kereskedelmi képviseletünk környékén. Meghatározatlan rangú, rendű, állagú és állapotú mócsingok és nyesedékek, meg a skálán valahol a barna, szürke és zöld színárnyalataiban játszó szafaládészerű valami és kész. Ez minden.

– Hááát, kisfiam! Az egész kóceráj elbújhatott Karcsi húsboltja mögött!

Nálunk a faluban az üzleteknek nemigen volt nevük. Ha az embernek valami kellett, akkor a szükséges dolgokat „Esztinél", a „Berti-boltban" vagy „Marikánál" szerezte be. Bármelyik kereskedelmi egységünk űberelte volna a szovjet főváros megannyi üzletét. Ezek az infók mélyen elgondolkodtattak, ellenben elszántságunkat meg nem törték. 1980-at írtunk, az olimpia évét. Olimpia! Moszkvában! Ezt látnunk kell! Az egész vállalkozás mézesmadzagját a „gazellák", az amerikai futónők reménybeli látványa jelentette. Ennek az ábrándképnek az égisze alatt tervezgettünk. Az első lépés az útle-

vél. A kitöltött útlevélkérő lapot – ha jól emlékszem – a járási rendőrkapitányságra kellett elküldeni. Milyen csatornákon, hova került aztán, engem nem érdekelt, az annál inkább, hogyan szerzem meg hozzá a fater beleegyező aláírását. A nélkül az egész egy fabatkát se ér. A szignóhoz végighallgattam szép ívű szentbeszédét a Szovjetunióról és Moszkváról. Mindjárt az elején próbáltam meglepni azzal a kérdéssel, amit a szakszervezeti útról hallottak keltettek bennem. Ez a hatalmas, erős ország tényleg ennyire lepukkant?

A faternak a pillája sem rebbent.

– Fiam, a szovjet emberek több energiát mozgósítanak, nagyobb áldozatot hoznak a kommunizmus építéséhez, ez megjelenik az életszínvonalukban. Az olimpia ezért is mérföldkő. Az Unió most megmutathatja a világnak, mire képes; azt, hogy új fejlődési pályára áll. Most az egész város s rajta keresztül a hatalmas ország lázasan készül! Komoly munka folyik, minden és mindenki megújul! Moszkva új ruhát kap. Brigádok százai aszfaltoznak, parkosítanak. Az üzleteket feltöltik, Moszkva és Taskent között állandó légihíd létesül, a friss gyümölcsöt, zöldséget szakadatlan hordják az Antonov és Iljusin óriásgépek.

A faterben pillanatok alatt öltött testet a Panoráma útikönyvsorozat. A széria a szivárvány ezernyi, tündöklő színével festett le bármily úti célt, legyen az Mamaia, a Rilai-hegység, Provence vagy akár Karaganda. Apám teljesen belelkesült, a jól értesültek informáltságával szórta szóvirágait mindenről, ami a játékokkal egy kicsit is kapcsolatos. Olyan kifejezéseket hallottam akkor tőle, amilyenekkel addig a Szovjetunióval kapcsolatban csak igen ritkán, jobbára a NEP-korszakról szóló filmekből meg az Ilf–Petrov-könyvekből ismertem.

Tolvajok, zsebesek, stricik, prostik... Ezeket a szovjet belügy mind begyűjti, a simlis taxisokat megregulázzák. Olyan lesz egész Moszkva, mint a mennyország! Külön csapat foglalkozik a város dekorálásával, információs ábrák, zászlók, tájékoztató táblák formatervezésével. Tömegek tanulnak angolul, franciául.

Éreztem, sínen vagyok. Rájöttem arra, bármely országra is mutatnék a földgömbön, az öregem nagy valószínűséggel bevágja a kukába az útlevélkérő lapomat. Kivéve egyet: a Szovjetunióét.

Surrogva, sisteregve futott a golyóstoll hegye a nyomtatványon. Szívdobogva lesem, ahogy lassan mozog, kalligrafikusan vési a papírra furcsa csa-

ládnevünket. Keresztnév és kész! Mégse! A kéz megáll, tétovázik, majd a toll az asztal szélére gurul. Apám felkapja, de nem ír tovább, az iránt mini karmesteri pálca gyanánt használja, lelkesülten szaval tovább az eljövendő versenyekről, Szovjetországról s rólunk, magyarokról.

Óriási lendülettel szalad tovább mondandója, a hanghullámok szinte a falhoz szegeznek:

– Drága fiam! Most nem csak sportolóink készülnek, meg például ti, életetek nagy utazására, de készül egész Magyarország! Ferihegyről feneketlen gyomrú, öblös hasú gépek hordják a cseresznyét, epret, málnát, egyszóval a friss magyar gyümölcsöt Moszkvába. Záhonyban vagonszám pakolják az almát, konzervet a széles nyomtávú kocsikba. Az Orion, a Videoton segédkezik a mikrohullámú televíziós lánc kiépítésében. A BEAG komplett rádió- és tévéstúdiókat szerel fel, keverőasztalokat, kommentátorpultokat, vezérlőket épít ki. A Mechlabor stúdiómagnetofonokat, a Mechanikai Gépgyár rengeteg kameraállványt exportál. A Lenin Stadion eredményjelző táblái is tőlünk vannak. Folytathatnám a sort, most legyen ennyi elég. Szóval azt akarom mondani, fiam, ahogy a mieink megbecsülik magukat odakint, úgy viseld magadat te is! – Azzal alákanyarította a lapra utónevét, s kezembe nyomta a papirost. Egész fészekalja madarat lehetett volna velem fogatni, annyira örültem. Fejemben cikáztak apám szavai, hazai vállalataink nevei, teljesen meg voltam győződve arról, hogy az Olimpia hivatalos itala pedig nem lehet más, mint a Szobi csipkeszörp. Nem lett az, viszont az útlevelem három hét múlva megérkezett. Bordóvörös borítójú kis könyvecske számtalan belső lappal. Jóval termetesebb, komolyabb, mint a már meglevő személyi igazolványom, mely kétségkívül jelezte: vagyok, létezem. Az útlevél azonban ennél jóval többet jelentett: a mozgást, a megnyíló távlatokat, a világot! Hát persze hogy Majakovszkij jutott eszembe! A *Vers a szovjet útlevélről* című költeményéből kigyomláltam a Szovjetunió szót, a záró sorok számomra így festettek: *„Olvassátok, / irigyeljétek – / én a Magyar Népköztársaság / polgára vagyok!”*.

Oda-vissza legalább hússzor elolvastam az első oldalt, azt, hogy az útlevél az MNK tulajdona, meg hogy a magyar állampolgár külföldön is köteles a Népköztársaság jogszabályait megtartani és magyar állampolgárhoz méltó magatartást tanúsítani s így tovább. Nagyujjam begyével pörgetve a lapokat tudatosult bennem: többé nem a más úti okmányába beírt néhány sor, hanem

független, az utazás szabadságával rendelkező önálló személyiség vagyok. Jó, jó, az igaz, beljebb tenyérnyi pecsét, ún. „ablak" jelezte ennek a független, önálló személyiségnek a szabadságát. Kiutazási engedély Bulgária, Csehszlovákia, Lengyelország, Német Demokratikus Köztársaság és Románia területére. Cölöpök közé préselt, szó szerint határok közé szorított szabadság volt ez, bár nem oktalanság megjegyezni, az utazásnak ezzel az erősen korlátozott módjával mindenki korlátlanul élhetett. A ma emberének ez több mint szánalmas, hiszen akár másnap reggel indulhat a Boszporuszhoz vagy akár a Jóreménység fokára. Az is igaz, a jelenkor magyar társadalmának igen jelentős része ezzel a szabadsággal csak erősen korlátozottan vagy még úgy se tud élni. Ugyanis egy megveszekedett buznyákja sincs arra, hogy mozduljon. Örül, ha a járási székhelyre elkeveredik, s ügyes-bajos dolgait úgy-ahogy intézni tudja. Nekünk anno nem ez volt a gondunk. Az útleveleket – már akinek még nem volt – mindenki megkapta. A „majakovszkiji" vöröset persze, a nyugati, kék passzus hadkötelezettek számára jószerivel elérhetetlennek bizonyult. Ez a tény minket nem vágott agyon, a ránk váró utazás egy egészen új univerzumot ígért. Barátaink közül a legkedvesebb barátunkhoz, a nagy, dicső országba, a Szovjetunióba indulunk. Jól tudtuk, az ember a barátait figyelemmel, gondosan választja meg, pláne a legkedvesebbet, a legjobbat! Kis hazánk is így gondolhatta, ezért hirtelen, csak úgy, nem engedett a SZU-ba, ehhez külön kiutazási engedély, másik ablak kellett. Nem estünk kétségbe, nyílegyenesen betrappoltunk a legelső utunkba eső Expressz Ifjúsági és Diák Utazási Iroda kirendeltségébe. Másodmagammal nyitottam rá a fiatal, farmeros Alföldi papucsos ügyintézőre, egyelőre csak terepszemlét tartani. Fel kellett mérnünk, mi mennyit kóstál, hogyan intéződik az ügy, mily módon teszünk szert az olyannyira áhított pecsétre. Az operátor akadozva beszélt, kissé szaggatottan fűzte egymásba szavait. Fiatal kora ellenére valahogy egy nagy tál aludttej benyomását keltette. Végül is meg kell hagyni, értelmesen, minden lényeges körülményre kiterjedő figyelemmel vázolta fel az általános helyzetet.

A többieknek aztán már jól felpörögve, szélsebesen hadartuk el azt, amit az irodában hallottunk: a hivatalos része a dolognak megy, mint a karikacsapás. Az előleg befizetése után az Expressz intézi a kiutazási engedélyt. Ha útlevelünk van – márpedig van –, az ablakot automatice megkapjuk. A stemplin az áll majd, egyszeri kiutazási engedély a Szovjetunió területére, magán célból.

Ez nem jelenti azt, hogy ide-oda tekereghetünk, csatangolhatunk az országban, ott ugyanis minden előre megtervezve, szervezetten, együttesen zajlik. Az Expressz partnere az Inturiszt majd mindenben segít, a szállodai bejelentővel a szovjet Belügy regisztrál minket, egykettőre megkapjuk a szükséges passzust. Nem kell mindjárt összecsinálni magunkat, ez olimpia! Minden lazább, szabadabb, mint máskor, azért nyugodtan bóklászhatunk egymagunk is. Arról azért senki se álmodjon, gondol egyet, s elvonatozik Buharába vagy Szamarkandba! Próbálkozni lehet, de ha fülön csípik, azonnal paterolják is haza!

Nem ez volt a gond, hanem az, mennyiből tudjuk összehozni a portyánkat keleten. Egy hetes moszkvai út 4200 Ft. Aeroflot hoz, visz. Ez ötnapos ott-tartózkodást jelent. Az oda- és visszaút, a cihelődés, a be- és kijelentkezés, a reptéri ingázás egy-egy napot lopna el a teljes hétből. Az összeg bár meg nem rendített, elég húzósnak tűnt. Egyhavi átlagbér. Jobban járunk, ha a kéthetes vonatutat választjuk. Itt négy napot bukunk az utazással, ottlétünk viszont a duplájára nőne, valamint háromezer forintos árral számolhatunk. Két ötszázast beváltok rubelre költőpénz gyanánt, így mégiscsak négy lepedővel kell kalkulálni.

Jó lett volna, hogyne lett volna jó repülővel! Ferihegy–Seremetyevó! A gépről lekászálódva, nagy arccal silabizálni: „Mockba". Pláne úgy, hogy repülőgépen addig egyáltalán még csak nem is ültem! Vagy mégis? Rémlik, kisiskolás koromban – ki tudja, hol, tán Debrecenben – végigvágtáztam egy földbe cövekelt, kiállított IL–14-esen…

Nem, nem! A magasból minél hamarabb le kell jönni a földre! Muszáj megfogni minden fillért! Komoly, minden részletre kiterjedő tervezetet dolgoztam ki a négyezer forint összelapátolására. A helyzetet nehezíti, hogy az Expressz már áprilisban tartja tenyerét az előlegért. Július elején pedig ki kell csengetni az egész összeget! Úgy számoltam, nyári egyhavi melóval a külszínen, a kutatóknál vagy földmunkával a sportpálya építésén összeszedek egy ezrest.

Van egy dugi ötszázasom a nehezebb időkre, szülői támogatásként tán ki tudok sírni még egyet. Így elindulhatok a „vásárba" fél pénzzel. A másik felét meg az innen-onnan összeszedett, a korabeli szovjet viszonyokat felskiccelő élménybeszámolók alapján szándékoztam összegereblyézni. Ezen beszámolók gyújtópontjában csaknem állandóan az áruhiány állt. Azzal szá-

moltam, az olimpia alatt ugyan jelentősen enyhülhet, de reményeim szerint el nem tűnik.

A Centrum Áruházban eladói gyakorlatát teljesítő ipari tanulótól egy bélásért szereztem vadiúj címkéket. A két forintba belefért még a pöpec műanyag reklámszatyor is, melyen kék ruhás, macsó, szakállas figura feszített elégedetten hüvelykujját felfelé tartva. A nadrágomat először is jó alaposan kimostam, a tiszta anyagra ráapplikáltam a matricákat. A patyolattiszta, kőmosott jelleget kapott farmert lazán belecsúsztattam a reklámtatyóba, s íme: meg is született az éhes szovjet piacra szánt új, igényes Trapper.

A faternak egy árva szó, annyit se szóltam előkészületeimről, azonnal rám süti, „szpekuljant".

Még csak az kéne! Utazás, olimpia, hosszú combú amerikai atlétanők: fuccs! Az utazási előkészületekben így anyu vált igazi szövetségesemmé. Ő maga már megjárta a sztyeppéket, első kézből kaptam tanácsokat. Szerény készletemet jóváhagyólag vizslatta át. Figyelmeztetett: szúrósabb, áthatóbb, szigorúbb tekintete a szovjet határőrnél senki másnak nincs. Alapvető viselkedésmódját az a feltevés határozza meg, hogy az útleveledbe ragasztott kép nagy bizonyossággal nem azonos önmagaddal, s a kezében tartott passzus több mint valószínű, hamis. Nála az egész világon csupán egy kellemetlenebb ember létezik: a szovjet vámos. Annak ellenére, hogy a Szovjetunióba bevinni s onnan kihozni tulajdonképpen mindent korlátlanul szabad, nem árt az óvatosság. A szovjet vámos állhatatosan keresi, árgus szemmel lesi, hatodik érzékkel kutatja az országát cinkelő, a szovjet társadalmat ekéző termékeket. Ebbe a kategóriába aztán minden belefért. Izzasztó pillanatokat okozhat akár egy, a vonatasztalkán felejtett nyitott *Világ Ifjúsága* is középső, poszteres részén mondjuk a Sex Pistolsszal. Anyám ezen gondolatok szellemében ellenőrizte majdani utazásom cókmókjait. A farmergatyóval nem lehet gond, az személyes holmi, s már régóta nem az imperialista fellazítás megvetett eszköze.

A moszkvai fiatalok zenei horizontját a magam szerény módján két hanglemezzel kívántam tágítani, a Beatles *Rubber Soul*jával és egy Santana-válogatáslemezzel. A farost meg a két albumot olyan 120-150 rubelre taksáltam. Szülém közben totálisan beleélte magát a kérlelhetetlen szovjet „tamózsnyica" szerepébe, zordonan közölte: a hanglemezek ismeretlenek számára, bármi lehet rajtuk, nem engedheti be őket a Szovjetunió területére...

Mutatom még egyszer a lemezborítókat! A Santanán fekete alak tart kezében hófehér madarat. Ez Picasso békegalambja! A kép s a lemezen hallható zene szimbolikus, az elnyomott latin-amerikai népek szabadságvágyát fejezi ki. A Beatles-lemez még fontosabb, ezen négy fiú játszik, közülük a Lennon nevűt évekig vegzálta az „efbiáj", ő a világ legeslegismertebb békeharcosa! Az Unióban is mindenki ismeri őt. Ez a lemez egyébként kultúrtörténeti mérföldkő, ugyanis róla egy szám az egyik első nyugati popszerzemény, amely szovjet gyártású korongon megjelent. Igaz, az egyszerű borító hallgatott az előadók nevéről, csak annyit írt: „Vokalno Insztrumentalnij Anszambl". A dal címe meg *Gyevuska*. Amúgy mindkét hanglemezt ajándékba viszem.

Anyám hangosan dicsért, ez az, így jó lesz, nem kell mindjárt berezelni az első tányérsapka, egyenruha, paroli láttán. Ha az a műsor, amit az előbb elnyomtam valós, s oroszul is el tudom majd rebegni, akkor itten baj nem lehet!

A többiekkel együtt eljátszottunk még megannyi helyzetgyakorlatot. Ezekben a szerepjátékokban az örök kárvallott az orosz tamózsnyik lett. Kirajzolódni látszottak várva-várt utazásunk meghatározó erővonalai, a tél múltával elkezdtünk visszaszámolni. Nem, nem volt korai! Éreztük, az idő nekünk dolgozik.

Úgy alakult, az olimpiából végül csak a záróünnepséget láttam. Igaz, azt mindjárt valahonnan a harmadik, negyedik sorból! Ez igen jó helynek számított, heves közelharcot nem kellett érte folytatni, de egy kis kar- és könyökmunkát igényelt. Irtózatos hangzavar. Mögöttem mindenki ordít, ágál, kalimpál, hadonászik. Előttem elképzelhetetlenül színes kavalkád. Hatalmas tömegeket mozgató élőképek, egységes tömbként mozgó, masírozó emberi korpuszok, lámpák és fények már-már követhetetlen játéka s a látótérből lassan kiúszó, égbe emelkedő olimpiai kabalafigura. Hátrébb gyerekek bömbölnek. Míííisa! Míííisa! Az ordibálás, füttyögés egyre erősödik. Elől két Raduga színes tévé vibrálva, villódzva önti elénk ezeket az ünnepi képsorokat.

Közvetlenül fölöttük cirill betűs felirat: „Hotel Cserno More".

A szivárvány színei tündököltek a közvetítésben, a több mint fél mázsás monstrumok nevükhöz méltóan teljesítettek. Jó volt nézni őket. Otthon a színes tévé luxusnak számított, kb. fél Wartburg árát kérték érte, igaz, várni nem kellett rá éveket, azonnal szállították.

Emlékszem, éppen a Keravillban bámészkodtam. A polcokon Munkácsy Colorok sorakoztak, mindegyik bekapcsolva; így együtt valamiféle tört, szí-

nes, szélesvásznú élményt adva. Élénkszőke, babaarcú bemondónő csivitel a képernyőkön. A csicsergést csak képzeljük, a hangerő minimumon, ezért jobb híján csak szemezünk vele az üzlet férfi eladóival. Hirtelen a hölgyecske arca elkomorul, ám rendületlenül olvas tovább. Ketten ugranak a potméterekhez:

„...sült Államok sportolói nem vesznek részt a Moszkvai Olimpiai Játékokon". Nem akartam hinni a fülemnek! Már csak szófoszlányokat hallok; az amerikai kormány, Olimpiai Bizottság, Kongresszus, Szenátus, az Elnök s így tovább. A sistergős tüzes istennyila sejtelmes angyalszárnysuhogásnak tűnt ehhez a hírhez képest. A bejelentés letaglózott bennünket. Most mi lesz velünk? Az ábránd, amit a csodás amerikai futónőkről szőttünk, ábránd marad? Ezekben a kecses, valószínűtlenül hosszú combokban nem csupán a lehengerlő szépséget láttuk, de beleképzeltük egész Amerikát! Az égbe nyújtózó felhőkarcolókat, San Francisco utcáit, a limókat, Raquel Welch darázsderekát, Woodstockot, a Doorst, Marvin Gaye-t, Diana Rosst, a fekete zenét meg minden mást, amit a Charles Bronson-filmekből ismertünk vagy ismerni véltünk. Ami után olyannyira vágyódtunk! Szívünkből-e? Lelkünkből-e? Ki tudja... Inkább valahonnan a gyomorszáj tájékáról jött ez a csodálat és vágyódás. Végtére mindegy. A fő az, kétségkívül létezett. Egy elképzelt életérzés – mily különös – a messzi keleten, a szovjetek földjén válik édes valósággá. Türelmetlenül vártuk Moszkvát, s találkozásunkat a Nyugattal.

Moszkva? Szovjetunió? A SZU-t nem csodáltuk, nem vágyódtunk utána. De hittünk, bíztunk benne. Teli tüdővel fújtuk: „Miru mir!". Békét a világnak, békét minden népnek!

A Szovjetunió eltökélten, kőkeményen harcolt a békéért, az USA tűzzel-vassal küzdött a szabadságért. Első hallásra fából vaskarikának tűnik ez a nagy adok-kapok. Akkor talán nem, ha a jelenkor szótárából a csapból nap mint nap folyó „fékek és ellensúlyok" kettőst citáljuk elő.

Ez az! Fékek és ellensúlyok! A Szovjetunió volt az Egyesült Államok ellensúlya, az USA pedig a SZU fékje. Az egyik bevonult ide, a másik csapatokat küldött oda. Ez támaszpontot létesített itt, az légibázist épített ott. Emez deszantosokat dobott ide, amaz tengerészgyalogosokat oda. Így ment a végtelenségig, a nagyvilágban valamiféle paritást teremtve. Ebben az ütésváltásban testvérünkkel, a Szovjetunióval harcoltunk az emberiség békéjéért. Mi, tizenévesek ennek a küzdelemnek a milyenségét nemigen láttuk át,

nekünk az jött le, ebben a nagy nekifeszülésben az Államok valahogy egyre többször marad le a „csatlakozásról", egyre többször fut vakvágányra. Úgy tűnt, a Disznó-öböl menti fiaskó óta nem tudja összeszedni magát. Aztán ott az istentelen nagy vietnami kudarc. Laosz, Kambodzsa... Ha a térségben történteket egy hosszú teniszmeccs részeként figyeljük, az amerikai jelenlét Indokínában kétségtelenül nem más, mint kettős hiba. Még tovább: Afrika. Angola, Eritrea, Mozambik... Hiába keverte ügyesen a kártyát az USA Dél-Amerikában – Che Guevarát sikerült elcsípni, a Moneda palotában Allende életét áldozta Chiléért, majd egész Santiagót beterítette a fegyverropogás.

Mégis, a kontinensen az ég tudja honnan, a csillagos lobogókat lángcsóvába borítva, valahonnan a föld alól, megjelentek a sandinisták. Jött az iráni forradalom. A sah kereket oldott, az ígéret földjén talált menedéket, jókora pácban hagyva a teheráni amerikai képviselet személyzetét. Egy teljességgel sikertelen túszmentő akció, ráadásul Pakisztánban sem úgy alakultak a dolgok, ahogyan azt Washington elképzelte... Ezután kapta a Fehér Ház a hírt: a szovjet hadsereg bevonult Afganisztánba.

Ennyi emberes taslit a nemzetközi nagypolitika kocsmaasztalánál nem sokan bírnának! Az Egyesült Államok viszonylag jól bírta az ütéseket, az utolsó horog azonban beakadt. Ezt az USA már nem állta, rendesen begerjedt. Amerika is elengedett – meglehetősen vakon – egy rettenetes parasztlengőt, ami aztán az olimpiai játékokat találta meg. Ki volt az, kinek a fejéből pattant ki, hogy a piszkos politikát belekeverje a sport tiszta világába? A Carter adminisztrációé e kétes érdem.

Pedig Carter visszaadta nekünk a koronát... Most mi legyen? Mit csináljunk? Lebénultunk. Amerika nem jön. Rögtön a nyugatnémetek, japánok is jelezték: kiszállnak. Ezután majd visszakoznak a britek, franciák, olaszok is? Kihátrál az egész Nyugat? Csonka olimpia, csonka lélekkel? Nem tudtuk magunkban tartani. A bányász ősök egyenes szókimondásával csak kiszaladt a szánkon: „Ganaj társaság!".

Rövidke vita, tépelődés után feladtuk. Hagyjuk a francba az egészet! Menjünk a bolgár tengerpartra! Az elkeseredésbe racionális érvek is keveredtek. Így legalább az Expressz nem húz le minket, sőt örökre el lehet felejteni! A kiutazási engedéllyel se kell törődnünk, nem kell külön ablak. Egy vonatjegy, s indulhatunk! Hát ekképp kerültünk Moszkva helyett Várnába!

Bulgária nem volt rossz hely. Igaz, jó se. A végtelennek látszó víztükör, a horizont mögül váratlanul felbukkanó elképzelhetetlen méretű hajók s a fekete-tengeri kikötőváros sétálóutcáján hömpölygő tömeg persze elkápráztatott. Nem beszélve a bolgárok hihetetlen érzékéről, ahogy a part menti szállodáknak nevet adtak: Ambaszador, Asztorija, Bellevü, Metropol, Internacional, Atlasz, Palma, Rubin, Edelvejsz s így tovább. Mintha a Costa Brava adna randevút a francia Riviérának vagy Vegas Monte-Carlónak. Kicsit beljebb csatangolva a fövenyen, a szabadstrandokon, a kempingekben... Na, itt találkoztunk igazán a rögvalóval. A kioszkok, bódék, büfék kebapcse-svepsznarancs-kefír egyhangú szentháromságával, amit meg-megtört egy-egy tál sopszka, szurtos stanicli caca. Komolyan mondom, otthon a bányatóhoz spontán kitelepülő lángosos bodega, füstös lacikonyhás sátor, medve-, gumi- és vattacukros a hetedik mennyország a bolgár választékhoz képest. Balatooon?! Az egy másik bolygó.

Az utakon leharcolt autók. Rajtuk az összes műanyagot: index-, fék- és hátsó lámpabúrát sápadt fehérre „szítta" a sós, tengeri levegő. A járgányokat úgy-ahogy egyben tartotta a barna összes árnyalatában pompázó örökké éhes rozsda. Ha valami változatosságra vágytunk, rögtön betúrtunk az Ambaszador vagy Internacional szálló halljába kicsikét ejtőzni. Vadkempingben edződött, mongol bőrgatyós, kék-fehér pólós sziluettünket észlelve a recepció felől azon nyomban jött a kiáltás: „Interhotel!".

Két ujjunk közé csippentve, határozottan – mint futballbíró a pirosat – mutattuk fel csillagos, kalászos, pajzsos, vörös útlevelünket, s már masírozhattunk is befelé! Így keveredtünk a Cserno More hotel elegáns, öblös „vesztibjuljába". Itt lestük megigézve az olimpia záróünnepségét. A bolgárok majd minden luxusszállójuk nagytermébe, halljába színes tévéket raktak. Egyrészt mint plusz szolgáltatást a megbecsült, jól tejelő valutás fürdővendégeknek, másrészt országnak-világnak meg akarták mutatni azt a hatalmas haditettet, amit a balkáni ország ezen az olimpián véghezvitt. A Bolgár Népköztársaság ugyanis az éremtáblázaton a harmadik helyet szerezte meg!

„Ki, ha mi nem!" érzülettel telítve üvöltöttek úton-útfélen, szerfelett jó hangulatot teremtettek a Cserno More szálloda halljában is.

A záró ceremónia grandiózus, színpompás volt. A szovjetek nagy mesterei a nagyszabású felvonulásoknak, parádéknak, díszszemléknek, élőképeknek. Most is beleadtak apait-anyait. Az olimpia legvégén Misa mackó a levegőbe

emelkedett, integetve hagyta el a Luzsnyikit. A körülöttünk levő gyerekek hüppögését elnyomta az öröm, az ujjongás. Az általános jó hangulatban fel sem tűnt, hogy a finálében egyszer sem látszott, hangzott el: „Da szvidanyija v Losz Anzselesze!".

Majdnem négy év múlva, a Szovjetunió szenvtelenül, diplomatikusan bejelentette: nem indul a Los Angeles-i olimpián. Valamit elhintett az okokról is. Összességében ezek az okok nem fontosak, nyilvánvaló válaszlépés volt ez a moszkvai olimpia előtt történtekre. A diplomáciában ez a viselkedés mindennapos, azt lehet mondani, elfogadott: ha te kiutasítod a diplomatánkat, mi is kiutasítjuk a tiédet. Bezárod nálunk követségedet? Mi is bezárjuk külképviseletünket nálatok. A szovjet reakció temérdek szomorúságot okozott. Újabb csonka olimpia, újabb veszteség a versenyeken. Az igazi gyászhangulatot az hozta, amikor világossá vált, a szovjet kormány lekopírozza a 80-as amerikai döntést, s szövetségeseit, a baráti országokat, a világ „haladó" népeit nyomatékkal kéri, ne vegyenek részt az 1984-es Los Angeles-i olimpiai játékokon. A döntést nem kívánja befolyásolni, azt a Nemzeti Olimpiai Bizottságokra bízza.

Saját sportszerveit szigorú politikai határozattal távolmaradásra utasította.

A Magyar Olimpia Bizottság a távolmaradás mellett döntött. A Magyar Népköztársaság nem indította sportolóit a Los Angeles-i olimpián.

A hazai sporttársadalmat mélyütésként érte a hír, a sokk okozta kómából a Jóakarat Játékok („Igri Dobroj Voli") próbálta életre pofozni. Ezek a versenyek pontosan annyit értek, mint az 1980-as philadelphiai Szabadság Harangja („Liberty Bell") sportverseny. Röviden annyit, mint a proszektúrán fekvőnek egy csattanós cvikipuszi.

Itthon az iskolai rajgyűlésektől kezdve, a gimnáziumi Kilián-körök, egyetemi, vállalati KISZ-

bizottságokon keresztül, söntéseken, edzőtermi öltözőkön át egészen a nyugdíjas klubokig mindenki a kialakult helyzetet elemezte, értékelte, bírálta, avagy magasztalta. Mit kellett volna tennünk? Hogy lett volna a legjobb?

Hol lakik az igazság? Fogalmam sincs. A legegyszerűbb az, ha az Olvasó kiválasztja magának az általa helyesnek vélt választ:

a) Szégyen és gyalázat! Mennünk kellett volna! Nyolcvannégyben már nem totyogtunk a Szovjetunió nyomában, mint egy kiskacsa, s a nagy testvér sem fogta oly erősen kezünket! Sok területen kerestünk új utakat, elég,

ha a Nemzetközi Valuta Alapba, Világbankba való belépésünkre gondolunk. Arról ne is beszéljünk, a szintén KGST- és Varsói Szerződés-tag Románia bezzeg kiutazott!

b) Még az kellett volna, hogy a félbolond Ceauşescuval vegyenek minket egy kalap alá! Talán a káposzta is megmarad és a kecske se battyog haza éhesen, ha csapatunk az olimpiai zászló alatt indul a játékokon, s a lehető legkevesebb sportvezető kíséretében versenyez.

c) Sehova se! A jenkik 80-ban többek között minket, vezető sportnemzetet sem tiszteltek meg azzal, hogy nyílt, a sportra jellemző tiszta küzdelemben méressék meg magukat. A politika szutykos, híg, fekete levesébe beleaprították a sportot, hát egyék is meg, amit kotyvasztottak! Egyébként is: a történelem legsötétebb bugyraiba alámerülő, sokat szenvedett, de büszke nemzetünk ezeréves történelme során egyvalamiben tántoríthatatlan: ez pedig a szövetségi, szövetségesi hűség!

XII.
A Paradicsom

Van úgy, az ember képtelen megérteni, értelmezni szavakat, pedig használja, ismeri, szereti az anyanyelvét. Nem arról van szó, hogy azonosulni nem tud egy szó fogalmi jelentésével, avagy szimplán antipatikus számára az az érzet, amit átad, hanem egész egyszerűen értelmezhetetlen neki.

Lehet ez a jelenség villanásnyi. Vegyük azt, amikor egyes mássalhangzók faramuci módon találkoznak, esetleg szétválni készülnek ott benn, a szó belsejében. Ilyen szavunk például a „vízsugár". Érezzük, élvezzük a szó ritmusát, hangkészletét, melódiáját, de az istennek se esik le a jelentése. Ilyen szó a „babinda".

Leginkább a megfoghatatlan, absztrakt szavak jelenthetnek nehézséget. A hangsort értjük, ám pontosan leképezni magunkban nem tudjuk, mivel az általa kivetített nyelvi információt még nem éltük át. Temérdek ilyen szó van, úgymint „kebelbarátság", „lólengés", „szívszerelem", „vérbosszú" – s még sorolhatnám naphosszat. Számomra ilyesféle jelenség volt az „édenkert" szó. Nagy vonalakban éreztem, megértettem én, mi lehet ez. A Szentírás mélységébe ásó, a hosszú és rövid ajakréses magánhangzó lüktetése miatt kellemes harmóniájú valami. Jelentése azonban mégsem állt össze bennem egységes egésszé. Legalábbis addig nem, ameddig meg nem tapasztaltam azt a képződményt, amit akkor úgy hívtak: Jugoszlávia.

Az ország mindig is a látóteremben volt, kívülről fújtam: „Glavni i odgovorni urednik: Sinisa Skarica." Meg azt, hogy: „Odgovorni urednik: Stanko Terzic".

Többek között ezek a nevek szerepeltek azokon a jugoszláv lemezeken, amelyek révén a nyugati popkultúra eljutott hozzánk. A lemezborítókról a kiadók márkaneveivel együtt néztek vissza a jugoszláv városok nevei: Jugoton/Zagreb, RTB/Beograd, RTL/Ljubljana, Diskoton/Sarajevo. Utóbbi lemezeit marha nehezen lehetett beszerezni, a Diskoton jó zenéket nyomott,

ő adta ki az *Ifjú Amerika Hangját*, a Motown felvételeit. Szarajevó persze nem ezekben a lemezekben mutatta meg leginkább saját énjét, de nekem ez jelentette a legtöbbet. No meg az olimpia, amire az egész föderáció jókora elánnal készült. Lakói meg akarták mutatni mindenkinek, hogy a második világháború élet-halál harcában nemzetté egyesült Jugoszlávia egységes és erős. Nemzetközi tekintélye töretlen, népei kölcsönös megbecsülésben élnek. Köztük a magyarok, kikről az a hír járta, ebben a soknemzetiségű államban széles körű autonómiával rendelkeznek, kultúrájukat őrzik, a magyar nyelvet szabadon használják, munkájukat elismerik, szépen boldogulnak, gyarapodnak. Útlevelükkel bármikor, bárhová szabadon utazhatnak, olyan államalakulat kivételes státuszú polgárai, kiktől a földkerekség egyetlen országa sem követel beutazóvízumot (vagy ha igen, azokat egy kezemen meg tudom számolni).

Csak jó hírek jöttek dél felől, akár az adriai nyaralásról hazatérők, akár a gimnáziumi énekkar szabadkai portyájáról érkezők élményeit hallgattam. Rettenetesen piszkálta a csőrömet a kórus egynéhány tagjának kezében látott teli reklámtatyó. Oldalán felirat: „Robna kuca »Beograd« ulica Borisa Kidrica, Subotica, Jugoslavija". Pillanatok alatt nagymenő lehettél, sőt több annál, az élet császára, ha a műanyag táska tartalmát magadra aggattad. A Pink Floyd kettős albumát hónod alá csapva, tetőtől talpig Slovenijasport szerelésben (Puma Borovo csuka, Adidas melegítő, válladon Speedo sporttáska, kócos fürtjeiden pedig piros juharleveles hajpánt) villansz be a gimibe. A hatás leírhatatlan. Mintha ma helikopterrel érkeznél a suliba, s a gépet te magad tennéd le az iskolaudvarra, vigyázva, a rotorral meg ne sértsd a diri ott parkoló, agyonhajtott Fiat Pandáját.

Bizton állíthatom tehát, Jugoszlávia több mint izgatta a fantáziámat. Arra már nem volt érkezésem, hogy belekezdjek az utazás hogyanjának és miként jének feltérképezésébe, ugyanis rohamléptekkel közeledett az érettségi és a felvételi. Azt, hogy egy tizenhét-tizennyolc éves gyerekember teljesen tisztában van jövőjével, kijelenteni felelőtlenség. Ebben a vonatkozásban én egykori tizenhárom éves önmagammal néztem szembe. Az általános iskola után a „Na, most merre?" kérdésre a gimnázium nyelvtagozata kínált megoldást, az érettségi közeledtével meg a továbbtanulás délibábja. Ha összejönne, újabb négy évem lenne arra, hogy tisztábban lássak. Sikerült! Boldogan lobogtattam az értesítő levélkét: felvételt nyertem magyar–orosz

szakra. Öröm a köbön! Oda-vissza többször is elolvastam a levelet, annyira el voltam telve magammal. Sokadszorra ötlött szemembe a sor: „Felsőfokú tanulmányait sorkatonai szolgálatának letöltése után kezdheti meg". Hát így állunk! Hív a haza! Vár a néphadsereg! Nép-had-se-reg? Sejtelmem sem volt, mi az; ha volt is, egészen halovány. Visszagondolva az akkori időkre azt tudom mondani, néphadseregünk hadsereg volt. Az persze kérdés, milyen, de kétségkívül hadsereg.

Én aztán tényleg nem sokat tudtam róla. Azzal tisztában voltam, a katona egyenruhában jár, meghatározott rend szerint szervezi életét, lakhelye a laktanya. Láttam az utcán meglehetősen vidáman flangáló, barna öltönyös, keki inges, nyakkendős, viszonylag elegáns, tányérsapkás egyedeket. Nem lesz ezzel gond! Addig nem is volt, ameddig a fiatalokkal csurig töltött vonatról le nem zavartak minket. Szeged helyőrség. No – mondom –, közelebb kerültem Jugoszláviához! (Ekkor még lövésem sem volt arról, messzebb akkor se lehetnék tőle, ha éppen a Szaturnuszon csücsülnék.)

Éjnek éjszakája. Sötét épülettömb, hol szobáról szobára irányítanak, lökdösnek, tuszkolnak minket. Civil ruhánk papírzsákban várja a postai bélyegzőt, reggel indulhat hazafelé a pakk. Farkasként üvöltő egyenruhás alakok, a két kezembe tornyozott dolgokat nemhogy tartani, de számba venni sem tudom; gyakorló, szolgálati gyakorló, karbantartó ruházat, honvédsapka, zoknik, gatyák, trikók, öv, póló, melegítő, pizsama, dorkó, az ifjúgárdistákénál jóval vaskosabb surranó… Amit tudok, rögtön magamra aggatok, a tetemes maradékkal egyensúlyomat vesztve épp elvágódnék, amikor két erős kéz fog vissza. Elviselhetetlen fájdalom a jobb vállamban. Ne má'! Máris meglőttek? Meg. A pisztoly ütése tompán puffan. Egy injekciólövet a jobb karomba. Rögvest elájulok! Nem, mégse! Újabb puffanás. Újabb lövet, ezúttal a bal karomba. Ez észhez térít, visszalök az életbe. A hacukáimmal elvánszorgok az elhelyezési körletig. Mint mindenki, rakodok, pakolok. Azt a patrac életet! Mennyi istenverte felesleges holmi! Tányérsapka, félcipő, élre vasalt nadrág, elegáns ing meg sehol! Nem így képzeltem. Tizenöt emeletes ágy. Különösebben nem zavart. A gimnáziumi évek alatt koleszban laktam. Tenyérnyi szobában hetedmagammal. Itt a körletben az egy emberre jutó légköbméter többnek tűnt, mint a kóterben. Bár, ha harminc ember horkantja, böffenti, durrantja tele… Mindegy. Nem lényeg. Szóval, ez Szeged. Az ország legkülönlegesebb laktanyája. A szolgálati szleng szerint tele táposokkal, vagy

ahogy itt hívtak bennünket: egerekkel. Az egyéves katonai szolgálatukat töltő főiskolai, egyetemi előfelvettekkel. Zömében bölcsészekkel, tanár szakosokkal, műszaki egyetemistákkal meg a népköztársasági ösztöndíjasokkal, a külföldi előfelvettekkel, a tíz hónapos szolgálatot teljesítő ún. vakegerekkel. Közülük legtöbbet a Szovjetunió szippantott fel. Repülésirányítók Rigában, tengerészek Ogyesszában, újságírók, közgazdászok, diplomaták az IMO-n, olajipari szakemberek a Gubkinon s így tovább. A többiek Berlinbe, Bukarestbe, Prágába, Szófiába spricceltek szét, egynéhányan Belgrádba.

A legénységi állományt tekintve tehát a szegedi garnizon különleges helynek számított, itt a sorkatonák nem aszerint verbuválódtak, hogy minél távolabb kerüljenek otthonuktól. A Magyar Néphadsereg bevonulási rendjének eme fő elve nálunk nem játszott meghatározó szerepet. Persze igen sokan érkeztek jó messziről, de a zászlóaljak feltöltését a bennük szolgáló kiskatonák azonos jellege határozta meg. Kulturált, intelligens közeg volt ez, melybe a középiskola padjaiból éppen csak kikerült, pimaszul fiatal friss szellemek próbáltak egységes egésszé összeállni. Közöttünk a huszonöt éves már aggastyánnak számított. Az idegen, merőben szokatlan körülmények, az egyenruha, a minden percünket könyörtelenül beosztó katonai rend, a Rejtő-könyvekből jól ismert, az idegenlégióban évtizedeket lehúzó zupás őrmester ordítását sokszorosan túlharsogó üvöltések miatt rengeteg tanácstalan tekintet tükröződött vissza azon a foncsorozott szemüveglencsén, amely az én suta, félénk pillantásomat takarta. Az alapkiképzés után sorra kerülő eskütételkor is ott ült ez a riadalommal keveredett félszegség a szemekben. A századok egyenként, tömbökben kanyarodtak az alakulótérre. Mélyzöld szolgálati uniformis, fényesre csuszatolt bakancsok, méregzöld sipka. A mellkasokon keresztbe fektetett fegyver, a felhőknek meredő csőszájfékek, komoly, a délvidék kora őszi napsugarain barnult fiatal arcok... Külön-külön, meglehet, begazolt újoncok, de így együtt csakúgy sugárzott belőlünk a hadsereg ismeretlen, titkokkal teli, fenyegető energiája.

Igen, volt bennünk büszkeség vagy legalább a büszkeségnek halovány érzete. Megcsináltuk ezt a kemény négy hetet, közösséggé formálódtunk. Ripsz-ropsz letudjuk az előttünk álló háromszáz napot, s jöhetnek a diákélet örömei. A néphadsereg igyekezett ezeket a heteket tartalommal megtölteni és próbálkozásai közepette határozottan jelezte, kísérletének alanyai – tehát mi – nem egy Lehár-operett parolis, aranysujtásos résztvevői vagyunk! Le nem

rohadt rólunk a gyakorlóöltözék, az olyan szavakat, mint kimenő, kimaradás, eltávozás, szabadság hírből, ha ismertük. Maradt a szolgálat, a „helybetopi". Alapkiképzés, emgé (értsd mezőgazdasági) meló, népgazdasági munka, téli kiképzés, alapidőszaki hadgyakorlat, állandó őrszolgálat, összfegyvernemi nyári hadgyakorlat, műszaki zár semlegesítése, csapatépítés. Ezeket a programokat egészítették ki a laktanyán belüli különféle foglalkozások és szolgálatok. Ekképp kb. 30-35 hetet sikerült valós tartalommal megtölteni. Ezekben a hetekben az egyszerű baka azt érezhette, nemcsak végrehajt, hanem létre is hoz valamit, hasznos része a gépezetnek. No, nem az a fogaskerék, amelyik a többit hajtja, de mindenképpen fontos csavar. Az igaz, kreatív ötleteket, egészséges gondolatokat kitermelni, javaslatokat, elképzeléseket megrajzolni soha ne próbálj! Ha nem gondolkodsz, nem tévedsz.

Fennmaradt még úgy 10-12 hétnyi idő, amikor ez a „nem gondolkodsz, nem hibázol" érzület szinte meghatványozódott. A garnizont – ugye – el nem hagyhattad, ide-oda tengtél-lengtél, cél nélküli feladatokat teljesítve. Sokadszorra mostad fel a körletet, seperted össze az alakulóteret sandán lesve, vajon ma milyen színre festetik át veled az ég azúrkékjét. Hamar megvilágosodott előtted, Goncsarov *Oblomov*ja hozzád képest a hiperaktív, céltudatos ember archetípusa. Néhanapján azt sem tudtad, fiú vagy-e avagy leány, hasznos-e vagy felesleges.

Minden energiádat mozgósítottad arra, hogy egy jó mély árkot áss, amit aztán még fáradságosabb munkával még aznap betemess. Ezt a furcsa kettősséget akkor, ott, a Zalkában egy hely próbálta oldani, a laktanyakönyvtár. Polcain jószerivel mindent megtaláltál. Appolinaire-től Zweigig, mindenkit. Akinek megvolt a kellő affinitása, becsületes filozófiai szortimenttel találkozhatott, Adornótól, Arisztotelésztől kezdődően Hegelen át, Marcusén, Marxon keresztül egészen Wittgensteinig. A könyvek felszívták az összezárt közösségben óhatatlanul létrejövő vibráló feszültséget, ami a hónapok során aztán mégis eltűnni látszott az egymás közötti szoros emberi kapcsolatokban. A seregben ritkán alakult ki igaz barátság, viszont a haverságnál, komaságnál jóval mélyebb összetartozás jellemzett minket, olyan kapcsolat, amire hasztalan keresek megfelelő szót, sehogy se találok. Valami, ami innen van a barátságon, de mindenképpen túl a cimboraságon. Valami, ami megmutatta a békeidőben szolgáló katonafiúk között születő bajtársiasság gyengécske csíráit. Mire rájöttünk volna, milyen is ez a viszony, addigra a civil életben

találtuk magunkat. Néhány főiskolai év elteltével hasított belém a felismerés, mennyire élesen, hűen tükrözte vissza a néphadsereg a népköztársaság mindennapjait. Másfelől azt is feltétlen meg kell jegyezni, a szolgálat egy éve alatt a szabadságolások, hazautazások álomképe sokakat összezavart, morális tartása megtört, képes volt társain átnézni, sőt áttaposni. A magasabb rendfokozat megszerzése, a vélt kedvezmények elérése és az ezekért folytatott machinációk sora, a rangkórság meg a mindezek kísérőjelenségeként fellépő stressz, csalódás, kudarc, kiszolgáltatottság meghozta-e a hőn áhított kimaradást, szabadságot? Nemigen…

Addigi rövidke életemben, a középiskolás évek alatt megtapasztaltam ugyan néhányat a fentiekből, ám mindennapjaimat nem ilyen élmények határozták meg. A szegedi szolgálat jelentékeny dózisban adagolta őket, nem másra készített fel, mint a „nagybötűs életre". Ma már tudom, mit vizionált: a jelenkor magyar viszonyait. Abban az időben nem elmélkedtem ezen, egyáltalán nem töprengtem az elmúlt egy év hasznosságáról, haszontalanságáról. Csakúgy, mint minden társam, örültem a nyárutónak, készültem felsőfokú tanulmányaim megkezdésére és minden hájjal megkent obsitosként tervezgettem jól megérdemelt jugó turnémat. Mindent részletesen át kellett gondolni, megrágni, előkészülni, éppen úgy, mint ma. Tripadvisor, Lonely Planet meg egyebek nem lévén, a barátok, ismerősök, haverok véleményére támaszkodhattam. A dél-magyarországi katonatársak döngő mellkassal jelentették ki, ők kishatárátlépővel járnak át, egyszóval nagy királyok. Azt is megmondták: Jugó fasza hely!

A kishatárátlépő a határsávban élőkre vonatkozott, nálam szóba se jöhetett. Akkor meg mi az öreg ördögöt csináljak? Jugoszláviába milyen útlevél kell? Csak nem a nyugati, kék? Az nem lehet! JSFR. Jugoslavska Socialisticka Federativna Respublika. Jugoszláv Szocialista Föderatív Köztársaság. Nincs olyan nyugati állam, mely szerepeltetné nevében a szocialista jelzőt! Kelet ez! Nem a vadabbik fajtából, de kelet! S a jugoszláv dinár? Hja, nem olyan, mint a mi forintunk! Szabadon váltható, konvertálható, kvázi egyenrangú az amcsi dollárral. Kicsit több rajta a nulla, meg hiányzik róla, hogy „Istenben hiszünk", de végtére is ugyanaz. Akkor mégiscsak nyugat lesz ez! Hogy is volt a laktanya politikai foglakozásain?

A telhetetlen kapitalista Nyugat előbb-utóbb letarol minket. Ha hagynánk! De nem hagyjuk! Csapásra csapással válaszolunk. Nem adjuk meg magunkat!

Védekezünk! Mindhalálig! A legjobb védekezés meg… A támadás! Megindulunk! Mi, a Magyar Néphadsereg meg az egész nálunk héderelő Szovjet Déli Hadseregcsoport. Mögöttünk meg tepernek végig a további hatalmas szovjet tankhadosztályok. Nekünk igen fontos feladatunk lesz: a papíron semleges, egyébként felettébb sumák osztrák hegyivadászok blokkolása.

– Törzsőrmester elvtárs! S ha délről ránk másznak az olaszok?

– Őket, fiam, megfogja a Jugoszláv Néphadsereg! Ahogy nekilendülünk, a jugó flotta azonnal megszórja a talján kikötőket!

No, akkor jó. Jugoszlávia velünk van. Egészen biztosan vörös útlevél kell oda! Egyébiránt ezek a politikai foglalkozások az ország összes helyőrségében rendszeresen zajlottak. Általában törzsőrmester, törzszászlós, ritkábban alhadnagy nagy ívű előadását fogták keretbe, végső kicsengésük pedig majd mindig a következő záróképpel fejeződött be: „Emberek! Katonák! Elvtársak! Fiaim! Ha becsülettel, hősiesen küzdünk mindvégig, akkor immár nemcsak a Föld egyhatodán, de egyhetedén, egynyolcadán, sőt meglehet, egytizedén is győzhet a szocialista világrend!".

Azt már én teszem hozzá, hogyha a Jugoszláv Néphadsereg is beszáll, akkor ez az arány egészen egytizenketted részig is módosulhat. Akárhogy is, Jugoszlávia nem lehet mással, csak velünk!

Veszettül mehetnékem volt, mégse indultam. Megnyíltak a polgári élet szépségei, meg kellett ismerkednem a főiskolával. Szeminárium, gyakjegy, zéhá, kollokvium, szigorlat. Efféle szavakkal kellett barátságot kötnöm. Jobb letudni a félévet, túl lenni az első vizsgaidőszakon. Tavasszal meg jöhet Jugó! Jól éreztem. A szemeszter nem bizonyult sétagaloppnak. Kétszer el is vágódtam, de végül legyűrtem. Mély lélegzetvétel – értsd néhány hónap –, s indulás! Megtudakolom, melyik úti passzus szükséges, milyen útlevélkérő lap kell, mennyi valutát válthatok, mennyibe fáj az utazás. Azt is el kéne döntenem, a jókora országba hová is megyek. Atyavilág! Mekkora bog! A gordiuszi csomó ehhez képest óvodás masni. A termetes gubancot a népköztársaság jókora suhintással átvágta. Megszűnt a kétútleveles rendszer, a vörös okmányt (Agyő, Majakovszkij!) eltüntette a történelem, egységes, kék útlevél jött. Teljesen megváltoztak az utazás szabályai. Engem a „jugoszláv vonal" érdekelt, de természetesen minden más lehetőség is, mely ezzel az új, kék könyvecskével megnyílni látszott. Az állampolgár „helyzetbe" került, az egységes útlevéllel tulajdonképpen a világ összes országába utaz-

hatott. A Lajtától nyugatra lévő országokba külön útlevél, külön kiutazási engedély többé nem szükségeltetett, azt maga az új útlevél testesítette meg. Természetesen a szükséges beutazó vízumokat be kellett szerezni. A Magyar Népköztársaság a baráti, keleti blokk országait kivéve csaknem egész Európával vízumkényszerben állt. A vízumot (vagy vízumokat) különösebb mizéria nélkül be lehetett szerezni a fővárosban megtelepedő külképviseleteken. Kicsengetted a vízumdíjat és kész. Ausztria, Finnország és Málta egy fillért se kért, mivel vízum hozzájuk nem kellett. Közülük Finnországot bárki gondolkodás nélkül bevállalta volna, de messzi és hideg.

Máltáról azt se tudtuk, hogy a térképen van. Neve a diáknyelvben az ok nélküli, céltalan utazást szimbolizálta.

Mindent gondosan megtervezve, csordultig telt szívvel, kezedben malomkeréknyi liliommal indultál jövendő istennődhöz a lánykollégium emeleti szobájába. Alig taposol be, már a küszöbnél emberes füles fogad. Fültövödön érzed a rózsaszínre lakkozott kis karmok sajgó karcait. Rosszabb esetben a már régóta ott dekkoló másik kandúr pofoz ki. Leforrázva, porba sújtva, dúlva-fúlva vágod be magad – utolsó pénzeden – az éppen ott rostokoló taxi hátsó ülésébe. A hátraforduló sofőr „No, hová lesz a séta, fiatalúr?" kérdésére dühösen feleled: „Máltaaaa!".

Ausztria az más. A vágy titokzatos tárgya. A Nyugat. Annak minden kincsével. Közel van. Ráadásul a bukszádat is úgy-ahogy megtömheted. Az ötven dolláros ősrégi valutakeretet meghatszorozták. Ez valamivel több, mint hétszáz nyugatnémet márkát jelentett, szigorúan három évre kiporciózva. A Nemzeti Bank akkori, hivatalos árfolyamán mintegy háromhavi magyar átlagbér összege. Első hallásra jókora summának, szép útravalónak tűnt, a csavar ott van a dologban: ezért az összegért az egyszerű, nyugatnémet melós három hetet, ha dolgozott. Arra persze mindenképpen elég, hogy az ember a Triglavtól a Bojana torkolatáig egész Jugoszláviát bejárja. De hát minek mindjárt ilyen nagyot harapni? A hároméves valutakeretet egyből elszórni! S éppen Jugóra? Ha féltestvér is, mégiscsak testvér! Nemde? A fene vinné el azt a konvertibilis dinárt! Úgy látszik, a szocialista haza koponyájába is befészkelték magukat ezek a gondolatok. Utazási szempontból a nagy testvért és a féltestvért egy kalap alá szuszakolták.

Ezek szerint mégis létezik kiutazási engedély? A Szovjetunió és Jugoszlávia hogy, hogy nem azonos stemplin szerepelt, az útlevélbe pecsételt külön

engedélyen. Automatikusan bekerült még az új dokumentbe a régi, vörös papirosból jól ismert nagy pecsét, mely a béketábor államaiba jelentett állandó beugrót.

A szovjet téma világos: IBUSZ, Expressz, Volántourist, Cooptourist. Az utazást az iroda szervezi, szállodát is ő foglal. Rubelt annyit válthatsz, amennyit csak akarsz. Ahová kérted, oda mész. Ne tekeregj túl sokat, ne bitangolj el a csoporttól! Ismerős a szitu, még az „olimpiai" időkből. A SZU tiszta sor. Megint oda jutottam, ahonnan elindultam! Jugoszlávia hogy a francba került egy csapatba a Szovjetunióval? Hát úgy, hogy immáron rá is külön utazási szabályok vonatkoznak. Mindent egyhamar kiderítettem. Először is: az országba való beutazáshoz természetesen fel lehet használni a hároméves valutakeretet. (Így egy háromtagú család, feltéve, ha mondjuk érettségiző gyereket nevel, kemény kétezer márkával vághat neki az Adriának, s ott egy olyat nyaral, hogy a hazafele úton tán még el is szégyelli magát.)

Másodszor: a jugoszláv elvtárs: elvtárs! Ezen felül szomszédaink közül a leghosszabb határszakaszon a jugoszláv föderációval találkozunk, és ezen a határvonalon túl számottevő magyar él. Ezért új útlevelünkhöz évente ún. látogatóablak igényelhető, melyhez minden évben 2200 forintnyi dinár váltható. Ez az! Ez kell nekem!

Hej, ha még a DVTK is jól játszana, de boldog lennék! Idén olyanok, akár a harmat. Még a végén kiperegnek nekem. Rettentő zabos voltam rájuk! Nem idegesítem magam, lecsúszom Ózdra. Inkább őket nézem meg a kupában. Hátha megint jó meccset látok! Láttam a Kohászt 81-ben. A csapat akkor a Fradit alázta. A nyolcvanadik percben Ambrussal, Kajdival már két góllal ment. Az óraszerkezeten is emberek csüngtek. A Ferencváros nagy nehezen mégis kihomorította a mérkőzést 4:4-re. Hát igen. Egy Nyilasi, egy Szokolai mégiscsak valakik. Sose tudni, mikor cseppen az emberfia egy jó meccsre! Összekötöm a kellemest a hasznossal, Ózdon váltom ki dinárjaimat. Az lesz a legjobb, ha még a kupameccs előtt elintézem. A főutca IBUSZ-lerakatában sürgés-forgás. A „Magdika! Van dinárunk?" kérdésre megremegek, mint a kocsonya. A „Hogyne lenne!" válasz megnyugtat. Adom a pénzt, az útlevelet, jó sok papírt írok alá, és kapom a ropogós bankókat. Szemem sarkából stírölöm végig az irodában tényked stábot. Nem felejtettek el ezek valamit? Egy cetlire még rányomom a szignómat, s útlevéllel kezemben – lapjai között a friss dénárokkal – búcsúzkodom.

Jó messze, már a stadionnál cövekelek le. Kíváncsian pörgetem az útlevél lapjait. Jól éreztem! Hiányzik a „Látogatóvaluta kiadva" pöcsét. Valóban elfelejtették! A derbire szinte nem is figyelek, szerteszét szaladnak gondolataim. Ha minden ilyen eldugott, kisebb irodában efféle trupp dolgozik, akkor... Akkor irány Gömör, Abaúj, Zemplén. Az egész megye! Encs, Újhely, Patak, Szerencs, Tokaj. Péter, Putnok! Vagy ott nincs is IBUSZ? Nem gond, OTP is jó! Ha csak a felében van dinár, az négyszer kétezer-kétszáz forint! „Kőkemény" dinárban, árfolyamon! Az ördög vinné el ezt az egész keményvaluta-mizériát!

A magyar gazdaság a nyolcvanas évek fordulójától egyre nehezebben jutott devizabevételekhez. No persze, mikor nem? Az olajválság után azonban minden nagyot változott. A nyugati piacokon valóságos élet-halál harcot jelentett termékeink értékesítése. A fejlesztések lassulni látszottak, majdhogynem megálltak. Ugye ekkor az „erő sötét oldalán" álltunk, a fejlett nyugat innovatív termékei elérhetetlenek számunkra, ki tudja, hányféle tiltólistán szerepelt Magyarország. Mindennek tetejébe még a Szovjetunió is megkergült. Már nem vette át nyakló nélkül a magyar árut. Válogatott, alkudozott. Példának okáért olyan egyszerű termék, mint a szabolcsi alma, ezentúl nem mehetett a fáról egyenesen a vagonokba. A gazdák dúlva-fúlva válogatták méretsablonok segítségével a gyümölcsöt, foguk között sziszegve: „No! Ide jutottunk! A szovjetnek is elment az esze!".

A gazdaság vért izzadott, hogy valutabevételekre tegyen szert, s az országot finanszírozni tudja. Meg biztosítani polgárainak legalább azt a háromévi kevéske valutakeretet. (Meg az évenkénti cseppecske jugó látogatóvalutát, amit az olyan égetnivaló pernahajderek, mint én, szeretnének minél jobban megsokszorozni.)

Az a nagy büdös igazság, ezt az új útlevelet – papíron legalábbis – minden magyar állampolgár kiválthatta. Járt vele tehát a háromévenkénti valutakeret is. Akkoriban az utazás, a helyváltoztatás igénye ugyanúgy létezett, mint ma, gyakorisága, intenzitása azonban jóval gyengébb volt. Különösen nyugatra. A repülés oda jószerivel luxus. Úton, vasúton könnyebb, ám a vízumok, benzinkártyák, hálókocsijegyek nehézkesebb beszerzése, az idegennyelv-tudás hiánya mind-mind befolyásolta az indulási hajlamot. Ezzel együtt a nyolcvanas évek jóval több teret nyitott a szemlélődésre, a kíváncsiság csillapítására, mint az előző időszak.

Rengeteget morfondíroztam akkor ezen, s most is minduntalan visszagondolok rá. Azt kell mondjam, összességében az utazásnak fiskális akadályai nem voltak. Oda mehettél, ahová beengedtek, s annyi pénzt szánhattál rá, amennyit össze tudtál kaparni. Ez egyre nehezebbé vált. Nem csupán a valutahiány miatt, de megérkeztek az áremelések, az élet drágább és drágább lett. A háztartások megtakarítása csökkent, bár meg nem állt – köszönhetően annak, hogy az átlag magyar több helyen robotolt. Ha annak a bizonyos gyertyának három, négy vége lett volna, akkor az egyszeri polgár mindet égette volna. Így „csak" a két vége égett, de úgy ám, mint a robbantózsinór. Nem mindenkit, a többséget azonban ez jellemezte. Az ember még mindig úgy érezte, előre halad. Nem tudta, mi felé, de halad.

Spanyol, olasz, görög tengerpart? Ne már! Mi ez, vicc? Még többen azonban azt gondolták: miért ne?!

A hároméves valutakeretet kiváltotta az egész család. Szülők, két, három, négy nagyszülő, nagynénik, nagybácsik. Az öregek már úgysem utaznak, de a keret nekik is jár!

(Az évtized vége felé, a világútlevél megjelenésekor ez aztán valóságos népi játékká vált. Boldog-boldogtalan, a tizenhatodik születésnapját aznap ünneplő kamasztól a vastüdőben fekvő öregapóig mindenki kiváltotta, kiváltatta útlevelét és az ezzel járó valutaösszeget. Az ország majdnem belerokkant.)

Szóval ezt a nevetséges, lesajnált három évre kiporciózott összeget igen könnyen meg lehetett duplázni, sőt négyszerezni, ötszörözni. Sok utánjárást igényelt, de kivitelezhető volt. A határon persze vigyázni kellett, konvertibilis valutát csak az útlevélszámmal megegyező kiviteli engedéllyel vihettél ki az országból, ezért a két dédi nevére kiváltott drachma a gumimatracban utazott. A fel nem használt „kemény" pénzmagot azonnal vissza kellett váltani, azt magánál a magyar állampolgár nem tarthatta. Azt viszont, hogy visszaváltotta-e, s a dédi is elutazott-e „Görögbe", a kutya se csekkolta. Ha lelkiismereted háborog – elvégre megszegted a törvényt –, ne csüggedj. Csak azt a pénzt költötted el, amit az öregek így is, úgy is megettek, megittak volna. Most te pihentél belőle. Élményekkel gazdagabban, frissen, új energiákkal feltöltve építetted tovább hazádat, a szocialista Magyarországot. Ha ettől nem nyugodtál meg, használhatod a jelenkor retorikáját: ily módon te is jókora szeget vertél a népköztársaság koporsójába.

A krónikus keményvaluta-hiány – mai szemmel nézve – elképzelhetetlen furcsaságot szült. Az egyént ilyen-olyan módon ellenőrző, ellenőrizni próbáló népi köztársaság gazdasági kontrollját feladni látszott, a gyeplőt fenemód lazán tartotta, mondhatni egyenesen a lovak közé vetette. Minden centre, pennyre, groschenre szüksége volt. Azért, hogy a dolgozó az így-úgy megszerzett (feketén váltott, csencselt, seftelt, több névre kiváltott stb.) valutáját ne a párnacihában tartsa, elővette, megreformálta az ún. BC-számlarendszert. Ezt a két betűt, ha agyonvernek, se tudom megmondani, mit jelent. Egy biztos: semmiképp se azt, „Krisztus előtt". A BC-számlatulajdonost mindenki irigyelte, az ilyen számlaszámra érkeztek a külföldön élő, dolgozó, szolgálatot teljesítő rokonok, ismerősök, külföldre szakadt hazánkfiai pénzküldeményei. Az ötvenes-hatvanas években a népköztársaság fáradhatatlanul szaglászott azután, ki, kinek, honnan, miért, mikor, mennyi stekszet küldött. A nyolcvanas években aztán nagy ívben tett az egészre. Csak a lé volt a fontos. A lakosság számára egy bank létezett, amit az állam kontrollált, tehát a BC-számlákon elhelyezett összegeket a költségvetés szabadon használhatta, csakúgy, mint ma a bankok a betétesek pénzét. Már nem volt feltétlenül szükség külföldről érkező utalásra. Az emberfia egyszerűen besétált az Országos Takarékpénztárba, letette az asztalra egydollárosát s megnyitotta BC-számláját. Szép csendesen hozzá-hozzárakosgatott, hizlalta-hizlalgatta. Megtakarítása, szerzeménye abban a szent pillanatban törvényessé vált, ahogy a pénzmag az OTP pultját megérintette. Vihetett a bank pénztárába – ad absurdum – egymillió egydollárost tömött kofferekben. A kutya se kérdezte, honnan van, miből csalták el, kitől rabolták, kinek a torkát vágták el érte. Ha nem egyenes úton került a bank kasszájába, akkor majd bizonyára keresi valaki. Addig azonban a Magyar Népköztársaság egy fűszálat, annyit se tesz keresztbe, hogy a pénz eredetét keresse. Az összeg nagysága zavarhatta egalitárius ösztöneit, a gyors meggazdagodás rettentően csípte a szemét. Ezekben az években már-már teljesen lezárta fáradt pilláit. Nem volt mit tennie: mint egy falat kenyér, úgy kellett a lóvé.

Összevissza kerengtek, kavarogtak gondolataim a Kohász stadion földsáncokra épült öregecske tribünjén. Egészen a kettős sípszóig. Azon kaptam magam, a meccs, az eredmény nem is érdekel, végig a pénzen jár az eszem. Hej, ha az én nem létező amerikai nagybácsim hozzám vágna néhány dollárköteget! Nem baj, lesz még nekem páholyom a diósgyőri pályán! Bejárom

egész Borsod-Abaúj-Zemplén megyét! Kiváltok annyi dinárt, amennyit bírok, aztán meg istenesen megforgatom őket! Álmodik a nyomor! Álmából éles csattanás ébreszti. A stempli az, ahogy semmivel sem összetéveszthető nyekkenéssel ütődik útlevelem egyik szűz lapjára. Barcika nem Ózd! Óriáscsecsemő-forma ügyintéző pecsétel könyörtelenül:

„Látogatóvaluta kiadva". Hiába, a fák nem nőnek az égig. Üsse kavics! Az újabb kétezer-kétszáz forintnyi dinárt szó nélkül megkapom. Panaszom nem lehet egy hang se, elvégre húszévesen megannyi ezres birtokosa lettem. Több mint húszezer jugoszláv dinár húzza a farzsebem. Amilyen jól hangzik, olyan szerény összeg, ámbár nem lebecsülendő.

Megveszem a vonatjegyet, s elseje után uzsgyi! Egyenesen Belgrádba! A Puskin expressz tűnik jó megoldásnak, Moszkvából zakatol végig a kontinens keleti felén, hogy aztán befusson a jugoszláv fővárosba. Előnye egyben a hátránya is. Csak „kusettel", azaz hálókocsikkal fut. Így kényelmes. És így drágább is. Meg aztán ki tudja, milyen utastársak közé keveredem... Meglehet alvás „óne"! Egyezkedhetek egy éjen át a „pravódnyicával". Jobb lesz az NDK-ból jövő nemzetközi vonat. Ülőhelyek is vannak rajta. A CSD feliratú vagonba kvártélyozom be magam egy jó nagy sporttáska, két csavart üvegű Pepsi, három parizeres zsemlye meg egy pipec Asahi walkman társaságában. A kupéban rajtam kívül egy teremtett lélek, annyi se. Este tízkor indulás. Ha minden jól megy, reggel hétre célhoz érek. Megy minden, mint a karikacsapás! A határátlépés hosszú és eseménytelen. Kicsit késünk, fél nyolc tájt betűzöm a „Beograd Glavna" feliratot. A peronról kiérve, a pályaudvar előtt arcul csap a hatalmas forgalom. Hízott bádogcsorda araszol mellettem, autómárkák garmadája szivárog be a környező utcákba. A drosztnál Simca kerget egy megrettent kicsiny Puchot. Ahogy elém érnek, akkor veszem észre, itteni Zastava az. Arrébb fekvőlámpás Mercedesek vonulnak méltóságteljesen. Kicsit távolabb testes, zöld MAN busz szippantja magába a megállóban várakozó harsogó tömeget. A város láthatólag már réges-rég felébredt s most zsongva, zsibongva rohan neki egy újabb nap kihívásainak. Ismerős a kép, a szemem láttára elevenednek meg a *„Vruc Vetar"*, a *Forró szél* képsorai. Néhány percre megállok, a szemem sarkának sarkából fikszírozom az elhaladó nőket.

Szépek, formásak, sudárak. Tán egy kicsit több sminket használnak a megszokottnál, de semmiképp sem lehet azt mondani, hogy átlépnék a jó ízlés

határát. Még reggel van, de nekem úgy tűnik, mintha mindegyikük operagálára igyekezne. Ami az elhaladó kocsiknál fontos volt, az a közelemben elsiető lányoknál, asszonyoknál egyáltalán nem érdekelt. Egyáltalán nem érdekelt az évjáratuk. Kortalannak, átkozottul csinosnak, jókedvűnek látszottak. Messziről rám nevettek. Legalábbis számomra úgy tűnt. Meglehet, egyszerűen csak megmosolyogtak. Tanácstalanul, félszegen, elhagyatottan álltam ott, éppen úgy, mint kedvenc jugó filmsorozatom hőse, Surda.

Zavaromtól jellegzetes hang, a járdaszegélyre üggyel-bajjal felkapaszkodó Wartburg motorjának pöfögése szabadított meg. Hiába a hátsó szélvédőre ragasztott YU betűjelű matrica és a BG-vel kezdődő rendszám, én azon nyomban otthon éreztem magam. Bátran felpattantam egy éppen indulni készülő buszra. Nekilendültünk valamerre, toronyiránt. Néhány hosszú percre meghúztam magam a hátsó kerékdobok felett, legalábbis addig, ameddig meg nem láttam ezt az utcanév táblát: „Bulevar Marsala Tita". Itt mindjárt katapultáltam, belevetettem magam a széles főutca éledező forgatagába. Sorra nyílnak az üzletek. Kávéházak, presszók sokasága készülődik, teraszaik tárt karokkal várják vendégeiket. Találomra lehuppanok egy picinyke kávézó aprócska lugasára. Innen sok mindent kényelmesen belátni. Egyelőre nem indulok el semerre sem, kis dózisokban ízlelgetem a város hangulatát. Mellettem szálfa termetű férfiember rendezgeti a székeket, az asztalokra tengerkék abrosz kerül. Emberem határtalan szakértelemmel tologatja a márványfehér vázákat, mígnem azok meg nem állapodnak a terítő mértani közepén. Belőlük lángoló, vörös rózsafejek bólogatnak a majdani vendégekre. A tulajdonosforma férfiú munkájával teljes mértékben elégedett. Szénfekete hajfürtjeit fezszerű fejfedő takarja, néhány izgága tincs azonban minduntalan kiszabadul a sapka szorításából. Felém közelítve, megjátszott bosszúsággal próbálja sűrű szemöldöke előtt lengedező kósza hajszálait helyükre tuszkolni. Közben nemcsak arcának apró barázdái, de egész lénye nevet. Szótlanul tolja elém a cseppecske kávéscsészét, benne méregerős feketével. Soha nem kávézom, ám visszautasítani nem merem, meg vagyok róla győződve, gesztusát az első vendéget övező vendéglátós babona vezérli. Tévedtem. Jókedve meghatványozódik, látván a táskámon virító „Budapest" feliratot. „Aha! Madarska!" Beszélgetünk, ismerkedünk, barátkozunk. A pult mögül családi fotóalbum kerül elő, jótékony derű leng körül bennünket. Vendéglátóm mindenféle itallal kínál, szabadkozik: a pékáru késik, nem tud reggelit adni.

Gőzöm sincs, mit kérjek, alkoholt ugyanis nem iszom. Szorult helyzetemből a bejárat feletti plakát ment ki. A Belgrádi Sörgyárak poszterén öklömnyi betűk: „Kvas Ruski". Legurítok két üveg jó hideg kvászt. Nagy műgonddal simítom ki az asztalon ötszáz dinárosomat. Vendéglősöm piszkosul begurul, ha percen belül vissza nem csúsztatom a bukszámba, tán még ott helyben agyon is üt! A bankót, bugyellárist hamar eltüntetem. Abban a minutumban csillapodnak a kedélyek. Kocsmárosom lendületes útbaigazítását követve a Tito sugárúton indulok el felfedezni a környéket. Napom több mint jól kezdődik! Igaz, reggeli nélkül, ám mégsem üres gyomorral kezdem sétámat. Ráadásul ide, a kávézóba mindig visszatérhetek. Kiváló támaszpontot találtam. Az utcaneveket tuti nem felejtem el. Van itt Hallé Szelasszié, Tolbuhin, Zsdanov út, a főutat feljebb Milos herceg útja keresztezi, még feljebb belefutok a Franzuskába s hoppá, itt is van a sétálóutca, az ulica Kneza Mihajlova. Jólesik a bámészkodás, bejárom a szomszédos utcákat, belesek a sarki élelmiszerüzletbe. Elképesztően gazdag az árukínálat, lehetetlen betelni vele. A pesti Déli pályaudvar melletti nagyábécé ehhez képest a fasorban sincs...

Az üzlet belsejéből, az édességpultnál feltornyozott Toblerone hasábok mögül, a kirakatüvegen keresztül pillantom meg a Slovenijasport portálját. Galoppban nyargalok át a sportboltba.

Icipici jegyzetfüzetemet majdnem elejtettem! Ide, ebbe a noteszbe írom fel az árakat. Tervezgetek, számolgatok, nem verem el a suskát mindjárt az első pillanatban! Minden egyes dinárt meg kell fognom. Rögtön a bejáratnál otthon státusszimbólumnak számító dolgok. Beleértve azt az eladónőt is, aki teniszcipőket rendezget serényen. Egészen finom jelenség, érdeklődő, barna szempár, nagy seprű pillákkal. Kedvesen segít, orosztudása figyelemre méltó. Valakire megszólalásig hasonlít, de kire? Emlékezetem reménytelenül erőlködik, nem ugrik be semmi.

Oroszul létezik egy szó, „Kukolka". Tökéletesen illik erre a lányra. Ma azt mondanánk rá, Barbie, de én akkor erről az angol szóról azt sem tudtam, eszik-e vagy isszák. Mutatja a lábbeliket, több cipősdobozt toronyba rak. Bájos babaarcával magyaráz: ez itt Puma. Ilyenben játszik Živojinović de ebben üt például Vilas is. Ez az Adidas szériája, a Wimbledon. Oldalán a három fekete csík, ám ha akarom, választhatom a fekete-piros-fekete sávos változatot. Edberg adogat ilyenekben, de Adidasban lép pályára Mima Jaušovec is! Pólók, pulóverek, sortok garmadáját teszi elém, alig győzök jegyzetelni.

Egyáltalán nem bánja, hogy nem vettem semmit, csicseregve mutatja az utat a Jugoton bolt felé.

Az üzlet pofás, rendezett. Valamivel nagyobb, mint a Vörösmarty téri Hungaroton hanglemezszalon. Kellemes barokk zene fogad, rengeteg lemez és elegáns kosztümben termetes asszonyság. Csakúgy, mint a sportbolt eladója, egyetlenegy orosz szóval leírható jelenség. Igazi „bábuska". Jóságos és segítőkész. Feddő szemhunyorítással jelzi, a hangszóróból áradó taktusokat ismernem kellene. Visszahunyorítok, tetszik ez a muzsika s amilyen magasra lehet, felhúzom vállamat. Ha agyonvágnak, se tudom, ki a zeneszerző. Készségesen hozza a borítót, rajta ismert logó, a gazdi hangját gramofonon hallgató terrier és a komponista meg a cím: Pachelbel, Canon. Az előlapon az infók angolul és franciául, az ember azt hinné, eredeti préselés. A hátsó borítón minden szerbhorvát, köztük az előbbi cím még egyszer: *Kanon Za Tri Glasa u D-duru,* s mellette még más darabok. Azonnal körmölöm noteszembe az előadót: Orkestar Academy Of Saint Martin-In-The-Fields. Gyorsan mellé pöttyintem az árat, s figyelmesen szétnézek. Látszik, az ország büszke művészeire. Temérdek Ivo Pogorelić-fotó és -lemez. Ablaktáblányi poszteren Chopin albumának tasakképe a Deutsche Grammophon gyöngyvirágaival. Aztán még több megszámlálhatatlan klasszikus korong számomra ismeretlen jugoszláv előadókkal. Odébb a jugó pop. Tengernyi album. Tőlük végképp nem ismerek senkit, hacsak ide nem számítom Zoránt vagy a „tiszteletbeli jugoszlávot", az Újvidéki Rádió big bandjének vezetőjét, Tomsits Rudolfot. De hát ők otthoni magyarok, itt nekik nyomuk sincs, ahogy a mieink közül másnak sem. Háborgó lelkemre gyógyírt találok, mert észreveszem Fischer Annie ősrégi Columbia felvételét, amit a zágrábiak – hála az égnek – átvettek. Messziről virít róla a Jugoton címke meg a Zagreb-Dubrava felirat. Lám, lám, mi magyarok mégiscsak mindenhol ott vagyunk!

Araszolok tovább. Nem hiába utaztam át az éjszakát! Ellentétben az igazi nagy utazókkal, én megtaláltam El Doradót. Van itt minden! Blues, reggae, punk, ska, hard, heavy, funky, soul, progresszív, szinti, elektro... Ha nem bökné a szememet minduntalan a Made In Yugoslavia jelzés, azt hinném, újra a bécsi hanglemezáruházban vagyok. Pedig ez Belgrád! Hihetetlen. Kénytelen vagyok elhinni, hisz a felső sorban meglátom a Tito, Mladost, Revoljucija meg a Tito Nam Govori lemezeket. A dolog különös bukéját az adja meg, hogy mellettük ugyanazzal a Radio-Televizija-Beograd logóval

Jimi Hendrix *Electric Ladylandj*e kelleti magát. Kábán vonszolom ki magam az üzletből. Füzetkémet majdnem teleírtam. Jót tesz a szabad levegő. Sétálok, nézelődöm tovább. Elérem a Dusán cár utcát. Aha! Itt mindenhol régi utcaneveket látni. Cárok meg mindenféle hoszpodárok. Előttem a Kalemegdan, a híres nándorfehérvári diadal helyszíne. Gyönyörű, pihentető park. Elfáradtam. Megéheztem. Ejtőzöm. Számba veszem, mit engedhetek meg magamnak, mit kell még beszereznem az otthoniaknak, hogyan is alakítom majd a délutáni programot, a vásárlást. Gyomrom jelez. Ideje indulni. Bob kocsmája felé indítom lépteimet. Magam így neveztem el a kis kávézót a tulaj neve után, mivelhogy a keresztségben a Szlobodan nevet kapta. Könnyen visszataláltam. A reggeli csendnek, nyugalomnak foszlányokban sincs nyoma, temérdek a vendég, a hangszórókból bömböl a zene. Az a fajta buzukival, dobgéppel megtámogatott folklorisztikus elemekkel keveredő balkáni muzsika, amit ki nem állhatok. Harsány szóval fogadnak, látszik, tudnak ittlétemről, Bobó már jó előre beharangozott. Jöttömre mindenki elé hűs kvaszt pakol, a többiek ölelgetnek, lapogatnak. Bemutatkozunk egymásnak. Százféle név repked, nem győzöm megjegyezni őket. A nagy többség persze „Ko", úgymint Danko, Milko, Zlatko, Marko, Milko s így tovább. Engem pillanatok múltán már Tibkónak neveznek. Versengve kérdezgetnek: mikor, miért, kivel, hogyan jöttem. Mit kérek? Mit ennék? Egy asztalt rögvest szabaddá tesznek, eltüntetik az üvegeket, poharakat, repülnek lefelé a söröskupakok, cigarettacsutkák. Boba tiszta abroszt simít, gombszemét rám szegezve érdeklődik, milyen pizzát kérek. Szánom-bánom összes bűnömet, de nekem fogalmam sincs, mi az a pizza! Dereng, a madárétkű taljánok eszik, de az, hogy pontosan mi? Passz. Azért, hogy nyomatékosítsam értetlenségemet, jó erősen megnyomom a szó közepi zéket. Ahogyan a kvászból gyöngyként feltörő buborékok, oly pezsegő női nevetés kíséri tájékozatlanságomat. „Nem »pizza«, hanem »picca«!" Az éppen befutó lányok sipítanak rám hangosan. Egyébiránt majd meglátom, várjam ki türelemmel. Nevetgélve ismerkedünk össze. Maja tősgyökeres belgrádi, a közeli filológia fakultánson tanul. Jelena Kotorból került ide, pszichológiát hallgat. Biljana mostari, édesanyja horvát, édesapja Banja Luka-i szerb. Textil- és ruhatervezői stúdiumait végzi a fővárosban, míg Tímea geológushallgató. Hazája Vojvodina, tehát a Vajdaság. A család teljesen magyar. Tímea általános és középiskoláit az autonóm tartományban végezte, végig magyar nyelvű intézményekben. Mint Jugoszlávia

polgára, magától értetődően hibátlanul beszél szerbhorvátul, vagy ahogy ő mondja, horvátszerbül. Az egyetemen az oktatás már ezen a nyelven folyik. Az orosz nyelv szép, de egyre fárasztóbb körmondataitól így Tímea rögtön megszabadít, cserfesen tolmácsolja mondataimat. Azonnal, egy szuszra. Szóval beszélgetünk, mondjuk a magunkét, nyomjuk a szöveget. Én várom a „piccát", közben lesegetem a lányokat. Az általam felállított mércét jócskán megütik, de nem csak az enyémet. Úgy általában véve megütnek mindenféle mércét. Alulértékelem őket, ha azt mondom, bármelyikük ráférne akár a *Vogue*, akár a *Vanity Fair* címlapjára.

Maja? Kisfiú koromban, a mesék világában élve még csak-csak el tudtam képzelni, milyen lehet a hétfejű sárkány, Fehérlófia, Fanyűvő vagy a rőt szakállú bányamanó. No de milyen lehet a világszép nádszálkisasszony? Hát ilyen. Most itt ül előttem, teljes életnagyságban. Szép lassan cseperedvén a kisfiú a mesék világából megtalálja az átjárót, áthajózik a görög, a latin mitológia vizeire. Mekkora átverés! Képes a férfinép egy elrabolt nőszemélyért egymást évtizedekig csépelni? Trójáját ostromolni? Jelenát elnézve ez több mint lehetséges. Sőt. Az elvárható minimum.

A Francia Köztársaság nemzeti jelképe Marianne. Azért, hogy a gallok ne csak a történelemkönyvek lapjairól és Delacroix festményéről kapjanak képet róla, az ország úgy tízévenként megválasztja a Marianne-nak életet adó hús-vér női figurát. Így lett Marianne Brigitte Bardot, utána meg Mireille Mathieu. Ha a soknemzetiségű Jugoszláviában lenne ilyen nőalak, az nem lehetne más, csakis Biljana.

Tímea? A név kötelez. Rövid, fiús frizuráját leszámítva tökéletes mása Jókai regényalakjának, *Az aranyember* című filmünk főszereplőjének, s a figurába életet lehelő, a film készítésekor szintén főiskolás Béres Ilonának.

Ilyen környezetben még jobban esik a beszélgetés. Mindenkiből ömlik a szó. A középponti téma a nyár, a vakáció. Álmok és tervek. Szóba kerül, ki merre járt, mit látott a világból. Repkednek a nyugat-európai nagyvárosok, fürdők, áruházak, múzeumok, galériák nevei, összevissza minden: Amszterdam, Costa Brava, Positano, Selfridges, Uffizi, Tate, Lafayette, Louvre... Behúzom fülem-farkam. Lapítok. Lassacskán szedem össze magam. Számolgatom, merre jártam, mit láttam. A bolgár tengerpart ugye, Várna, Albena. Csehszlovákia, a Felvidék, Rozsnyó, Kassa. Nem ismerik, ám amikor újra kimondom: Roznava, Kosice, képbe kerülnek. Volt még valamikor

„Wien", de alig tudom felidézni. Onnan a hanglemezáruház maradt meg és az a néhány szexbolt a Mariahilfer végén, ahová nagy nehezen beszöktem. Az áldóját! És Ogyessza? Elsőéves orosz szakosként a másfél hónapos nyelvi gyakorlat? Ez aztán az egzotikus hely! Mellette nem rúghatnak labdába az előbb felsorolt nyugati helyek! Ha sokszor ismétlem, még magam is elhiszem! Egyre hajtogatom tovább. Nincs jobb hely Ogyesszánál! Annyit mondogatom, hogy végül nem csupán magamat, de a népes hallgatóságot is sikerül meggyőznöm. Miért szégyenkezzem? Ogyessza kihúz a bajból! A Gyeribaszovszkaját szebbnek festem, mint ahogy a Champs-Élysées-t valaha is elképzeltem. A Piazza di Spagna össze sem hasonlítható a bulvárról a tengerhez vezető grádicsokkal, a Patyomkin-lépcsővel. Ha ékszerdobozt akarsz látni, menj Ogyesszába! Itt van Európa egyik legszebb operaháza. Allék, sétányok, bulvárok, árnyas utcák hálózzák keresztül-kasul a belvárost. Ha túlmerészkedsz rajtuk, hirtelen cseppensz bele a matrózlebujokba, füstös késdobálókba, ahol a csehó falait a nikotin barnásfekete korma tartja össze. Rágyújtani csak óvatosan! A levegő itt benn egykönnyen belobbanhat. Ezekben az egységekben pihent, dőzsölt, zsúfolódott össze az Unió összes köztársaságának tengerésze. Az ide betévedő hamar belegyalogolhatott egy emberes maflásba. A külföldit azonban nem bántották. Megbámulták, tisztelték. Az ország zárt képződmény, ezért a külhoni hajók legénysége nem léphetett partra, a kikötői őrség azonnal feltartóztatta. A csapszék kátrányos levegőjében meglobogtatott KISZ-igazolványom mentességet jelentett. Hömpölygő, folyamatos magyar beszédemről nem is szólva. A pofonoktól tehát mindenképpen megmenekültem, de a kínálástól, tukmálástól nem. Egymás után nyitják a vodkásüvegeket, szakadatlan tömnek füstölt heringgel, egymás után, megállás nélkül sodorják a mahorkát.

Még szerencse, hogy itt, Belgrádban ezek az egyetemisták nem ilyen erőszakosak! Érdeklődve hallgatják krími történeteimet. Számukra – tán a gondterhes szovjet–jugoszláv közelmúlt miatt, ki tudja – a Szovjetunió amolyan „terra incognita", nagy fehér folt a térképen, annak minden furcsaságával, misztikumával.

Csökönyös makedónok, vérmes horvátok, fanatikus szerbek... Hű! Menynyiféle népség! Mégis szelíden kínálnak, biztatnak, mondjam, hogy volt, mint volt. Ne kéressem magam! Mindjárt kész a „picca", addig igyak valamit, még világnak csúfjára szomjan halok, kiszárad a szám. Bob koktélokat ajánl, kele-

pelve kérdi, mit kérek. Van itt minden: kollinsz, mohító, dragonfláj. Egyiket se ismerem, ezek valami puccos mixtúrák! A matrózkocsmákban nem mértek ilyeneket. Ott a belépő a koktélok földjére a „Koktéjl sztrasnij". Egyszerű, mint a százas szeg, erős, mint az ácskapocs. Decis pohárba színültig töltesz Sztalicsnaja vodkát, a másik decisbe ugyanazzal a lendülettel szintén csurig Psenyicsnaját. A két pohár tartalmát egyszerű vizesbögrébe öntöd. Nem birizgálod, nem kevergeted, nem rázod. Tízig számolsz, majd egy hajtásra leküldöd. Ha visszafele jönne, sózott hallal blokkolod. Ne félj, egyben maradsz. Amennyiben mégsem, dobj be egy „Kavkazszkaja Rózát". Nagyobbacska pezsgőspohár felébe tölts jéghideg Sipucsét, vagyis jófajta krími habzóbort. A fele-fele arányt szigorúan betartva, a kelyhet öntsd fel moldáv vagy örmény konyakkal. Guríts le ebből kettőt-hármat, és újjászületsz.

A szovjetek földjén tett huzamosabb látogatás után kétfajta embertípus ölthet benned testet. Az, aki örök barátságot köt a legkülönfélébb alkoholos italokkal meg az, aki egy életre megutálja még a nevüket is. Azon a mai napig nem gondolkodtam el komolyabban, hogy is kerültem én a második kategóriába, de hogy belekerültem, az tény. Így teljesen világos: itt, Belgrádban gyűszűnyi koktélt, annyit se kérek. Inkább pergetem tovább a szavakat, új helyszínekkel színezem beszámolómat. Hála a Nemzetközi Nyelvi Intézetnek, megjártam Jaltát, Kisinyovot, a Dnyeszter-menti Tiraszpolt. Lendületesen, ám csak néhány skiccel szerettem volna megrajzolni e három város körvonalait, de megérkezett a kaja. Ekkora átverést! Ilyen nálunk is van! Otthon kenyér- vagy krumplilángos a neve, jól megszórva hagymával, megpakolva kolozsvári szalonnával, brinzával meg tejfellel. Mondják langallónak is. Ez más műfaj. Itt a sajt és a paradicsom viszi a prímet, a tészta bizony eléggé csenevész, vékonyka. Amúgy jó, ízlik. Hangos szóval dicsérem, mint vajda a lovát. Laktat, bőségesen öntözöm kvásszal. A lányok versengve győzködnek, rozét szürcsöljek, azzal igazi a pizza. Elkerekedett szemekkel csodálkoznak azon, mi a fityfenét szeretek ezen a sörszerű erjesztett italon. Ők nemigen isszák. Nyelvük hegyével kóstolgatják, berzenkedve forgatják az üveget. Ez idáig észre sem vették a polcon, import italnak vélik, pedig az üvegen ott virít: BIP, Beogradska Industrija Piva. Őszintén szólva az igazi kvásztól messze van, bár képes illúziót kelteni. Otthon cseppnyit sem lehet találni belőle, gondolom, ide a közös, szláv gyökerek révén került. Hej, olyan kvászt tudnék én készíteni, de olyat! Csakhogy ahhoz napok kellenének, nekem meg muszáj indulnom. Össze kell gereblyéznem a vásárlói listára felírtakat. Vennem kell a faternek egy-két butykos Vranecet, elő kell teremtenem valahonnan a telepi gyerekeknek a *Buffalo Bill*-sorozatból néhány darabot. Magyar nyelvű könyvek ezek, az újvidéki Forum kiadványai, majdcsak megtalálom őket.

Köszönök mindent, szedelőzködöm, búcsúzkodom, hálálkodok. A kijáratnál, a kávézó kiskapujánál élő fal. Itt tömörülnek a fiúk. Egymást túlharsogva bizonygatják: a nemzetközi vonatjegyek harminc napig érvényesek. Akár a MÁV, akár a JZ állította ki! Mit kapkodok? Hova sietek? A kollégium nem éppen közel van, de hely benne, mint a tenger. Itt nyugodtan megalhatok. Jön a hétvége, a főváros készül a másik nagy májusi ünnepre. Belgrád ilyenkor a legszebb. A tüzetesebb ismerkedésre ennél jobb alkalom nincs! Beszélgethetünk, barátkozhatunk tovább, s egye fene, elkészíthetem a „domaci kvast". Hét elején pedig együtt felhajtjuk az egész várost. Cúlát, cipőt, könyveket, lemezeket. Meg mindent, ami kell. Na, nekem aztán nem kell kétszer mondani! Tüstént beleegyezek. Az igazat megvallva több mint jólesik maradni. Többek között a kapitális tésztakarika miatt. Két petrencével se lehetne most kimozdítani a székemből. Maradok tehát. Jóféle prilepi dohány kerül elő (értsd egy doboz Lord). De jó is itt pihengetni! Bob mintha a gondolataimban olvasna, merő jó szándékból felerősíti a zenét. A szokásos balkáni kóló, modern alappal. A világból ki lehetne kergetni vele. Ez azonnal kiül a fizimiskámra. Bobó továbbra is itt sündörög mellettem: „Akkor mi legyen? Mit hallgatnék? Mondjam meg bátran, ne üljek itten, mint aki vackorba harapott! De jugó nóta legyen ám, ne valami külföldi vacak!".

Tiszta szerencse, hogy ismerem az *Adiót*. Akkor legyen az *Adio*! Semmi trükk, semmi szintetikus pötyögés, Bob az eredeti dalt nyomatja Oliver Dragojeviccsel. Együtt ordítjuk, akár a vadszamarak: „A Sad Adio!". A refrént még én is tudom. Kisvártatva magamtól is megrettenek, amikor eszembe jut „Kordagyuri". Ő énekelte jókora adag sziruppal leöntve, mézédesen, hogy „Jugoszlávia! Jugoszlávia!". Kezdem dúdolni, a többiek meg ráerősítenek. Az eredeti szöveget nem ismerem, de a versszak végi sorok itt is ugyanazok. Egy emberként harsogjuk: „Jugoslavijaa! Jugoslavijaaa!".

Hát, testvér! Így vagyunk. Együtt és vidáman. Belgrád meg Jugoszlávia felett mindig kék az ég! – Bob szavai kísérnek a megállóba, ahol az Új-Belgrád felé tartó autóbuszt várjuk. Röpke fél óra múltán már a kollégiumban málhá-

zok, a Szávára néző szoba padlójára lököm öblös sporttáskámat. A folyosón Biljana kalauzol, rengeteg embernek mutat be, közben szüntelen magyaráz, lehetetlen fejemben tartanom a neveket.

Itt együtt lakik a crnagorác a horváttal, a makedón a magyarral, a bosnyák a szerbbel s így tovább. „Bratstvo i jedinstvo". Testvériség és egység. A kollégium a jelszót valós tartalommal töltötte meg, az biztos.

A konyhában sürgés-forgás, a sütőben halványzöld, spenótszerű valami készül. Állagánál, ízénél engem jelen pillanatban jobban érdekel a tűzhely állapota. A várható nagy, világrengető beszélgetésekben fáradó gigánkat kvásszal fogjuk formában tartani. Megmondtam, a kvászt pediglen én csinálom. A jó kvász egyik alapfeltétele a működő sütő. A legkomolyabban mondom, én ilyet még nem láttam! A viharvert konyhaasztalon álló bili formájú üvegtálba szakadatlan hullottak a papír dinárosok. Sose tagadtam: sumák ember vagyok, első gondolatom a határtalan örömé. Ujjé! Ismét megúszom! Nem kell egy petákot se befektetnem, megmaradnak a dénárjaim. Valahogyan mégiscsak erőt veszek magamon. Érzem, ez így nem mehet tovább:

– A hozzávalókat én állom, a más pénzéből lehetetlen jó kvászt készíteni!

Egyébként a pénzmag a dolog könnyebbik része, jóval nehezebb összeszedni a szükséges edényeket, üvegeket, szűrőket, különféle csetreszeket, no meg felhajtani a kvász összetevőit. A csapat nagyobbik része szétspriccel a kollégium emeleteire s heves elánnal szedi össze a fellelhető fél literes üvegeket, dugókat, konyharuhát, fazekat, kisebb-nagyobb pitliket.

A kisebbik rész én vagyok, Tímeával. Együtt indulunk a környék utcáiba, összegereblyézni minden egyes hozzávalót. A legfontosabb alapanyag a kenyér. Valami olyasfélét kell találnunk, mint Ogyesszában a Borogyinszkij. Téglaformájú, teljesen fekete, az ízét soha nem felejtem. Savanykás, keserny és, hangyányi édes stichhel. Mintha kávé és kakaó találkozna a sötét kenyérbélben, noha egyik sincs benne. Enyhén fűszeres aroma leng be egy-egy levágott szeletet, az ember korianderre tippelne, pedig tudja, érzi, nem más az, csak közönséges kömény. A héja, akár a tulai acél, a belseje tömör, sűrű, kissé ragacsos, mégis kellemesen omlik szét a szádban. Fenomenális! Mi a titka? Ha én azt tudnám! Az a lényeg, valami ilyet kéne felhajtanunk. Amúgy majd szétvet az öröm, hogy Tímeával jöhetek. Egyrészt a környéket, mint a tenyerét ismeri, másrészt így nem muszáj szerbhorvát-orosz keveréknyelven dadognom, harmadrészt nem csúnya kis nőcske!

Rögtön Besim boltjába vezet. Besim pöttöm emberke, lassú, tétova mozdulatokkal operál, szinte ténfereg a pult mögött. Nem siet sehová, nem idegeskedik semmin, egész lénye megfogható egyetlen végtelen vigyorban. Kísérőmet nem engedi szóhoz jutni. Nem kell ide semmilyen nőszemély kivagyi tolmácsolása. A férfiemberek mindig megértik egymást, annál is inkább, mert Besim a messzi Titova Mitrovicából jött, belgrádi lányt vett feleségül s igenis jól beszél szerbül. Nem csak szerbül, de olaszul és oroszul is. Meg mindenféle nyelven, mivel az albánok minden nyelven beszélnek!

Százféle pitát, cipót, veknit szel meg, vág fel, tördel, morzsol az ujjai között. Egymás után kínálja a kenyérdarabkákat, míg végre rátalálunk a megfelelő rozskenyérre. Ha csak árnyalataiban is, de képes megidézni az igazi orosz feketekenyeret. A pékségben összességében igen jól jártunk, Besim kisegített élesztővel is. Szükségünk van még citromra, mazsolára s cseppnyi friss mentára.

Három sarokkal lejjebb, pofás kis üzletben mindent megkaptunk. Az „egység" orosz szóhasználattal élve amolyan „gasztronóm", nyugatabbra delikátesznek mondják, nálunk az ilyesfajta boltok halvány másai az ún. „DÉLKER shopok" voltak.

Dúskálhatunk a jóban! Mazsola, ezerfajta. Nagy szemű, szárított afuzli, aszalt tikvesi szőlő, aranymazsola... Nekem a legegyszerűbb, legolcsóbb, sörétszerű, légpuskagolyó keménységű, előrecsomagolt „magyar" változat kell, az ital erjedésekor úgyis puhul, megszívja magát, megnagyobbodik. Citrom van többféle. No, hogy az égboltozat le nem szakad! Van egészen zöld színű is, ez idáig ilyet életemben nem láttam. Sose lehessen tudni... Veszek zöldcitromot is.

Vajon mentájuk van-e? Ha otthon lennék, azt mondanám, nem téma. Végtére csalánfajta, törődést nem igényel. Ültetünk eleget, ha kell, kilépek a kertbe, tépek néhány levelet. Olykor elég a kerítésig elballagni, úgy elvadul. Ám ez itt nem a kertünk! Kiderül, kétfélét árulnak, borsmentát és narancsmentát. Elég a partizánakciókból, nem kell semmi extra, elviszek egy kis cserép borsmentát. Fizetek s tűnés!

A kollégiumban körülállnak, néznek, lesik minden mozdulatomat, éppen úgy, mint a mesében a bámész falusiak nézték a felvégen kőlevest főző vándort.

A sütőt belövöm hatosra, úgy kétszáz fokra. Nincs gond vele, megbízható szlovén gyártmány, precízen tartja a hőfokot. A barna rozskenyeret felvágom, a szeleteket alufóliás alapra, a sütőlapokra teszem. Háromnegyed óráig sütöm, szárítom a kenyérszeleteket. Ez az idő elég arra, hogy ellenőrizzem, minden szükséges dolog megvan-e. A konyhai eszközök rendben: tölcsér, palackok, hasas fazék, csetreszek, pitlik, kandlik, dugók, teáskanál, evőkanál, fakanál, szedőkanál, mérőlapát, tiszta konyharuha, szűrők, sziták, vágódeszka. Minden van, még az is, ami nem kéne.

A kenyér a sütőben. Az asztalon élesztő. Jó három deka elég lesz belőle. Ja, a dekát itt nem ismerik. Akkor harminc gramm. Negyed kiló cukor. Megvan. Egy citrom. No, akkor legyen fél „rendesi" citrom meg fél zöldcitrom. Dőzsöljünk! Egy marék mazsola s két szép csokor menta. Összpontosítok, figyelek. Érzem, most, a figyelő szempárok kereszttüzében egy életre megteremthetem a renomémat. Csak el ne csesszek valamit! A fazékban felforralok úgy tíz liter vizet. Mire rotyogni kezd, akkorra a kenyér is frankón megkeményedik. Kiveszem a tálcákat a sütőből. A kenyérkét apró darabokra töröm. A törmeléket a forráshatáron lévő vízbe beleöntöm. Öt percet még forralom, forrásban hagyom, majd leemelem a fazekat a tűzről. Letakarom konyharuhával. Kb. négy órát pihennie kell, ezért a konyha sarkában marad. Van tehát érkezésem tovább beszélgetni. Asszimilálódom, vegyülök. Tímeával a nyomomban jövök-megyek emeletről emeletre, szobáról szobára. Jó sokat beszélünk, a fő téma – csakúgy, mint Bobnál – még mindig a nyár. Ismételten elkámpicsorodom. Hallgathatom újra a nyugati tájékok, városok neveit. Az itteni fiatalság – bár megtehetné –, mégsem külföldre igyekszik. A többség a szlovén Alpok, Dalmácia, Ohrid, Bled, Mosztár, Isztria, Palics, Pirán, a Velebitek felé veszi az irányt... Ezer és ezer név repked, hirtelen még egyszer megelevenedik előttem a *Jugoszlávia* dal, együtt harsogjuk: „Zsivela Jugoszláviaa! Jugoszláviaa!".

Tímeát a hétköznapokról faggatom. Szülei pedagógusok. Ha azt mondom, megélnek fizetésükből, nem mondok igazat. Ugyanis nemhogy megélnek, de felhalmoznak belőle. Jut is, marad is. Talán úgy fogalmazok a leghelyesebben, ha azt mondom: szépen élnek. Van háztáji, gondozott veteményes, számos baromfi. A garázsban egyéves Yugo Koral. Az igaz, szelíd aggodalommal figyelik a dinár hektikus mozgását, a szaporodó nullák eléggé elgondolkodtatóak. Megerősítik ezt a kollégisták is. Ez valóban aggasztó. Tímea

szülei sem a takarékban tartják minden pénzüket, szemérmetlenül költenek belőle. A lánygyereknek Tomos kismotort akartak vásárolni, amit az azonnal megvétózott, mondván, a belgrádi tömegközlekedés több mint tökéletes. Viszont szívesen megnézné a Grand Canyont! Ha már költeni kell azt a pénzt, költsék értelmes dologra.

A sok millió év során a Colorado által kivájt völgyszurdok látványa mindenkinek nagy élmény. Hát még egy geológus hallgatónak! A Föld történetének hány és hány szakaszát jelenítik meg a meder és a falak színes kőzetei!

Tímea lelkesen magyaráz, teljesen felhevült, néhány hónap múlva láthatja a saját szemével.

Ha akarom, hétfőn elkísérhetem a Milos herceg utcába, az Államok nagykövetségére. Ezen a napon kerül be útlevelébe az amerikai turistavízum. Már hogyne akarnám! Nem csak azért, mert Tímea mutatós lány s jóleső érzés vele Belgrád utcáin tekeregni, de bizony isten érdekel minden, ami itt, a fővárosban van. Lehet ez éppen követség, óvodaudvar, repülőtér, arborétum... Jöhet bármi. Követségen, konzulátuson ez idáig úgyse voltam.

Te jó ég! Elbeszéljük az időt! A kvász! Négy óránál több jócskán eltelt. Hamar ide az élesztőt! Kis tányérban széttördelem, szétnyomogatom. Hozzácsapok egy púpos evőkanál kristálycukrot, majd hozzápocskolok öt evőkanálnyi vizet. Tizenöt percre félreteszem. Az eleddig pihenő barna kenyeres lét finom szitán átszűrve üvegtálakba töltöm. Három literesekre saccolom őket, ilyenekbe dobálták az itteniek a pénzeket. Most pont jól jön! A pénz helyére a lé kerül, mely most olyan, akár a télre készülő mókusok bundája. Mélybarna játszik kevéske vöröses árnyalattal.

Meghámozok egy citromot, a héját beleteszem a lébe. Gondosan elosztva szintén belezúdítom a megmaradt összes cukrot. Most jöhet bele az élesztősűrítmény. Aha! Valami már megindult a tányérkában. Dolgoznak a gombák. Ez az! No, még egy kis csokor menta mindegyik tálba, és kész. Legalábbis mára ennyi. Jól megkeverem mindhárom üvegtálban a készülő italt, s letakarom mindegyiket. A jól végzett munka örömével teszem el magam másnapra. A készülő kvász is, én is nyolc órát hunyunk.

Reggel ott folytatom, ahol este abbahagytam. Nem maradhatok szégyenbe'! Minden árnyalatnak, aromának, íznek muszáj megjelennie a butykosokban, s majdan szájunk minden szegletében. Az éjszakai erjesztés, erjedés után újra átszűröm a nedűt. Az átszűrt italt fél literes üvegekbe töltöm.

Előtte mindegyiket jó forró vízzel öblítem át. Minden egyes palackba teszek citromhéjat, egyikük-másikába a híres-nevezetes zöldcitrom héját is belecsempészem. Beleejtem a flaskákba a mazsolát. Szépen, mint csavar a tejfelbe, ereszkednek alá a szőlőszemek. Ez jó, ugyanis nem szabad mindjárt a felszínen lebegniük, egyelőre alul puhulnak, s aztán a további erjedés fellövi őket a palack szájához. Ha ez összejön, akkor lesz kész a kvász. Lökök még minden butéliába egy-egy mentalevelet, s jó erősen lezárom őket. Lehordunk mindent a kolesz biciklitárolójába. Itt elég sötét és hűvös van. A célnak tökéletesen megfelel. Egy egész napot rostokolnak idelenn az üvegek. Úgy számolok, estebédre elkészül a nagy mű. Addig is – ahogy Josef Švejk mondaná – fel, Belgrádra! A csapattal keresztül-kasul bejártam a várost. Óriási evésivás a Skadarliján, ebéd után pedig elnehezült testtel Csukarica felé vettük az irányt. Leírhatatlan az a miliő, ahová érkezünk. A nap május eleji aranysugaraival szerencsénkre nem fukarkodik. A plázson tarka emberáradat, pavilonok, éttermek, standok, árudák és italmérések mindenfelé. A vízről a Partizan piros-fekete pólós evezősei kurjongatnak folyamatosan a lányok felé. Káprázatosan süt a nap. Mindenfelé fiatalok, többségükben diákok, kik itt tanulnak, készülnek közelgő vizsgáikra, vagy legalábbis úgy tesznek, mintha tanulnának. Társaságunk egymást biztatja, énekeljünk valamit. Se tábortűz, se kórustalálkozó, nem értem, miért kell unos-untalan kornyikálni! Úgy látszik, itt az általános boldogság és vidámság dalban ölt testet. A nógatásnak engedve, no meg azért, hogy villámgyorsan letudjam a penzumomat, rázendítek a *Süss fel nap, fényes nap!* című gyermekdalunkra. Tudatosan tértem le a jugoszláv nóták vonaláról. Meglepő, mennyien vigyorodnak el s dúdolják velem együtt. Mintha az egész Bácska, Bánát itt pihenne velünk. Azért, hogy a nagy szláv érzés ne csorbuljon, ugyanolyan kappanhangon, mint az előbb, elfújom még a „Puszty vszigdá búgyet szónce" kezdetű úttörődalt.

Hijnye, de jól érezzük magunkat! Hogyne éreznénk, hiszen itt vagyunk a belgrádi „tengerparton", az Ada Ciganliján. A hangulat a tetőfokon, szavakkal nem könnyű kifejezni. Ha az előbbi szovjet fonalat gombolyítom tovább, akkor azt mondom, a cigánytábor az égbe megy.

Egyszer persze minden jó véget ér. Ámbár... Most jön a java! Indulunk vissza a diákszállóba. Amíg a többiek összeütnek valamit vacsorára, addig felhozom a tárolóból az üvegeket. Hadd lám! A szőlőszemek fenn csücsülnek a palackok nyakánál. Még egyszer átszűröm a kész levet, majd az immár teljesen tiszta, aranyló itókát visszatöltöm az üvegekbe. Újra lezárom mindegyiket, s berakosgatom a feneketlennek tűnő Gorenje hasába. Mire megterítünk, addigra lehűl, s ízeit akkor mutatja meg igazán.

Nem mondom, ez a pirozskiszerű zöldséges-húsos pite megjárja! Nincs szégyenkeznivalója a kvászomnak se. Dicsérik! Fogy rendesen. A pohár falán buborékok futnak, habja vastag, tömör. Majd szétvet a büszkeség! Az bizonyos, Csicsikov ezt a kvászt ízlelvén Petruskát, Szelifant rögvest elcsapná, és engem fogadna legényévé. Pedig hej, de messze van az én italom attól, amit Ogyesszában a Govorova s a Pionyerszkaja sarkán néhány kopejkáért lajtos kocsiból mértek ott, valahol a Lenin park szélén. Azt az ízt, ha megnyúznak, se tudom hozni. A belgrádi sörgyárak készítményét azonban simán kenterbe verem.

Holnap sűrű programom lesz, ez a jóféle kvász – úgy érzem – elég erőt ad hozzá...

Reggel hármasban indulunk a belvárosba. Biljana csatlakozott hozzánk. Hiába tiltakoztam, hiába makacskodtam, hiába bizonygattam, hogy a sportruházathoz, cipőkhöz nem kell különösebb divattervezői tanács, ne fáradjon! Na, erre elhordott mindennek, majd elmagyarázta, mindenfajta ruhadarabhoz szükséges valamiféle érzék, ízlés. Nem mindegy, milyen színek, formák keverednek rajtunk, s aztán ezek a színek, formák egyáltalán találkoznak-e velünk, és hatnak-e ránk. Mi hathatunk-e velük a külvilágra? Próbálok mélyebben belegondolni, nem igazán megy. Végül megadom magam. A legnagyobb egyetértésben buszozunk a Milos herceg utcába, az amerikai nagykövetségre. Jóval nagyobbnak képzeltem, bár nem mondható kicsinek. Mintha két villát húztak volna össze eggyé. Hirtelen nem is tudjuk, melyik bejáraton menjünk be. Találomra lépünk be a csillagos zászló alatti ajtón. Fehér tányérsapkás férfi forgatja papírjainkat, meglepően hasonlít a falon függő, erősen idealizált Reagan-fotóra. Angolul beszél, egykedvűen lapozgatja a Népköztársaság kék útlevelét, majd kedvesen közli, a konzuli osztály nem itt, hanem a másik oldalon van. Ugyanilyen kedvesen mondja el azt is, nekem ott semmi keresnivalóm, ügyes-bajos dolgaimat az USA budapesti képviseletén rendezhetem.

Hasztalan ismételgetem: nincs itt dolgom, csupán kísérő, „eszkort" vagyok, hajthatatlan. Várjak az épület előtt, az utcán. „Oki, doki!" A téren együtt örülünk Tímeával. Útlevelének egyik teljes lapját elfoglalja az ame-

rikai beutazóvízum. Bal oldalán körpecsét, benne a széttárt szárnyú sassal. Faroktollainál kissé elkenődött a tinta. Jobbra tőle kék-pirosan ez olvasható: „The United States of America, Visa". Alatta: „Issued At Belgrade". Meredten nézzük mindhárman. Tapintható, elérhető közelségben az Ígéret Földje. Tudjuk, a passzus Tímeáé, de most, ahogy így, együttesen silabizáljuk a széles stemplin sorakozó jelzéseket, számsorokat, s ujjunk hegyével megérintjük a bepecsételt B1 kód rózsapiros tintáját, az ujjbegyünkön megtapadt friss karmazsin révén egy picit a miénknek érezzük egész Amerikát.

Tímea túláradó boldogságban kísér bennünket a központ üzleteibe. Szigorú lányszemek tekintetének össztüzében válogatom össze régóta áhított sportszerkómat. A Jugoton boltban a lányokkal egyetemben még egyszer rácsodálkozom a magyarországi hanglemezek hiányára. Tímea még mindig fel van dobva, nem rendíti meg az előbbi felismerés. Viszonylag gyakran jár át Szegedre, ahol könyvet, kazettát, lemezt raklapszám vásárolhat. A Hungaroton-kínálat otthon természetszerűleg gazdag, de mivel Belgrádba nem jut el semmi, lehetetlen a változásokat követni, az új albumokat megismerni, egyszóval naprakésznek lenni. Abban maradtunk, ha jövőre Belgrádba jövök – mégpedig jövök –, hozok egy csokor magyar LP-t. Olyanokat, melyeket mindenképp érdemes meghallgatni. Jelenleg kábán keringek a Jugoton polcai között. Nagy nehezen kiválasztok hét lemezt. Mindhiába simogatom a számomra kedves borítókat, fájdalom, klasszikust nem vihetek. Nincs rá suska. Az az igazság, képtelen vagyok az itteni popkínálat bűvköréből kiszabadulni. A pénztárhoz a következő felvételekkel battyogtam el: Mike Oldfield: *Five Miles Out;* Janis Joplin: *Pearl;* Supertramp: *Breakfast in America;* Beach Boys: *Pet Sounds;* Jethro Tull: *Bursting Out!;* Oscar Peterson Trio: *With Respect to Nat,* meg egy szenzációs dupla bluesalbum Muddy Watersszel és Otis Spann-nel, a *Fathers and Sons*. Ezt vétek lenne itt hagyni!

Révülten rendezgetem a lemezeket a kasszánál, terítem a pultra a bankókat. Fizetek. Három reklámszatyóba gondosan becsúsztatva kapom a korongokat. Az én lemezeim ezek? Többnek tűnik, mint kellene. Tímea nevetve mutat a szatyrokra. Bennük rejtőzik a Pogorelics-, a Marriner- és a Fischer Annie-lemez. Hunyorogva ecseteli: a majdani magyar lemezekért, az otthoni zenékért kaptam őket. Bizton állíthatom, az én örömöm ugyanakkora, mint az amcsi vízumnak köszönhetően az övé.

Még manapság is viszonylag sokat hallgatom ezt a három komolyzenei albumot, azonban a pop mára kissé hátrébb szorult. Talán a bőség zavara miatt. Talán veszített értékéből. Nincs benne annyi szufla, felhajtó erő, mint azelőtt. Nem tudom. Több klasszikust hallgatok, az biztos. Valahogy a klasszikusok jobban megérintenek. A szerző, a kor, melyben a mű született, az előadó, de még a hangmérnökök munkája, a felvételtechnika is. Érdekes, bármilyen változatban hallgatom Pachelbel *Kánon*ját, Chopin *2. szonátá*ját és Schumann *Zongoraversenyé*t, a legelső dolog, ami beugrik, az Jugoszlávia.

(A következő év januárjában azonnal igényeltem újabb látogatóablakot, s a zimankós február újra Belgrádban talált. Akkor ezekkel a felvételekkel tértem vissza: a Hobo Blues Bandtől mindjárt két albummal. *Oly sokáig voltunk lenn* és a frissen megjelent egyedi szimbólumokkal, gondolatvilággal jelentkező *Vadászat.* Még egy friss kiadás, bár a felvétel régi, P. Mobil: *Honfoglalás*. Szokatlan, karcos hang Észak-Magyarországról, a Barthával, Patakival, Slamovitscsal felálló Edda Művek debütáló lemeze. Kissé meditatív, intellektuális lemez, igencsak érzékeny előadónővel, Katona Klári: *Titkaim.* Az egészhez hozzácsaptam a zeneileg szinte értékelhetetlen, a csapnivaló határán mozgó, de felettébb izgalmas szövegekkel operáló A. E. Bizottság *Kalandra fel!* című dolgozatát.)

Persze még a májusi fényözönben és kellemetes langymelegben kolbászolok a jugoszláv főváros centrumában. Az idő angyalszárnyon repül, az elválás bánatot nem hoz. Ismét a főpályaudvar előtt vagyok, figyelem az ide-oda vágtató locsolókocsikat, bámulom az ünnepre készülő, fellobogózott Belgrádot. Széles, kék-fehér-piros trikolór alatt visz utam a peronokhoz. Szinte üres vagonra kászálódom fel, a kupéban újra egy lélek se.

Hiányzik az otthon, meg szeretnék vetíteni a megszerzett cumókkal, jó lenne már hallgatni a lemezeket az általam oly sok törődéssel összeállított rendszeren. Ugyanúgy várom a hazautat, ahogy Belgrád várja az ünnepet.

Bevackolom magamat a kocsiba, rendezgetem csomagjaimat, elérhető közelségbe teszem le új lemezeimet. Képes vagyok órákig nézegetni, olvasgatni a borítók, a belső címkék információit. Lehajtható asztalkám telis-tele étellel, itallal, vendéglátóim boldog győzelem napját kívánva elláttak minden földi jóval. Valahogy nincs étvágyam, mélázva bontogatom az elegáns csomagolású HB nevű cigi celofánját. Pillanatok múlva libbenő füstfelhőbe burkolózva tépelődöm. Éppen hogy lehúzom az ablakot, s a szerelvény

alig észrevehető rántással elindul. A kocsikat váltók dobálják ide-oda, míg a vonat a főpályaudvar sínrengetegéből kikeveredve meg nem találja az útját észak felé, haza. Még mindig a fővárosban vagyunk, a peremkerületek utcáin mindenfelé zászlóerdő, a lakótelepek magas házainak egynéhány erkélyén lobogó híján óriási ívekből összeállított papírszőnyeg leng. Rajtuk, mintha bizonytalan gyermekkezek rajzolták volna, kék szegélyű, inkább tojásra, semmint szabályos körre hajazó karika, benne az ötágú csillaggal. Elég lassan haladunk ahhoz, hogy nagy nehezen felismerjem bennük a jugoszláv légierő felségjelzését.

Egyre gyorsulunk, a sínek illesztésénél a vonat kerekei egyhangúan zakatolnak. A monoton kattogás, a lomhán leereszkedő este, a szürkéskék dohányfüst közepette időérzékem megbillen, egybefut múlt, jelen, jövő. Egy azonban egészen biztos: röpke éjszaka s hazaérkezem.

Magyarország holnap a megszokott mindennapok egyikét éli, az én hazámban nincsen ünnep, bár a Népköztársaság fennen hirdette: nem szabad búsulnunk! A felszabadító, dicső Szovjetunió oldalán a mindenek felett álló, legszebb, legemberibb társadalmat építjük. Miénk lesz tehát a végső diadal!

A kilencedikei egyperces iskolai megemlékezések, néhány, találomra megkoszorúzott szovjet hősi emlékmű emlékeztetett minket az európai hadszíntér harcainak befejezésére. A rövidke múltidézés ellenére azért sok száz szó, kifejezés, mondat repked ide-oda. Felidéznem lehetetlen. Az azonban bizonyos, egy szó nyilvánvalóan hiányzik közülük: győzelem.

Hogy a fészkes fenébe van ez? Mi mindig lekéstük a csatlakozást? Nekünk nem jut más, csak a bukás keserű pohara? Nem vagyunk mások, mint állandó, örökös lúzerek? Kinek köszönhetjük mindezt? Magunknak? Valaki másnak? Kinek? Tengernyi kérdés taszít a következő szál cigaretta mély szippantásaihoz. Az izzó dohány fényében imbolygó, köpenyes tengerészsapkás figura tűnik elő. Megismerem! Ő az. A Kormányzó Úr.

Egy korszak emblematikus alakja, névadója, ki az ország megroggyant hajóját feszes, büszke vitorlákkal kívánta biztos vizekre, nyugodt kikötőbe irányítani. Egy tengernagynak ez nem jelenthet gondot. De még milyen tengernagy! Milyen katona! Az otrantói győző, a könyörtelen 19-es rendcsináló, ki nemzete sorsát végleg kezébe vette s próbálta azt az európai népek közösségébe kormányozni. Mély hitű keresztény lélek, erdélyi ősei földjéből táplálkozó rendíthetetlen hazaszeretettel, akinek a trianoni seb begyógyítása,

a békeszerződés totális revíziója, harcos antibolsevizmus jellemezte emberi, politikusi krédóját. A történelem esélyt adott neki. Olyan esélyt, melyet az emberiség legrettenetesebb háborújában kellett kihasználnia úgy, hogy az általa vezetett ország álmai teljességgel megvalósulhassanak.

Horthy Miklós a Nagyalföld szülötte, erdélyi arisztokrata elődök délceg leszármazottja, kit életpályája során fentebbre s fentebbre lökött az osztályának életszemléletéből táplálkozó ösztönző erő. Karrierje a Monarchia kadétiskolájából indult. Az osztrák, porosz katonaiskola neveltje, kinek ifjúkora német parancsszavak közt telt, ezek kereszttüzében emelkedett egyre magasabbra és magasabbra a haditengerészet ranglétráján. A fiatalkori élmények – mint mindenkinél – mélyen benn lakoztak énjében, s a politikusban is azonnal felszínre törtek akkor, amikor a Magyar Királyság a második világháborúban gondolkodás nélkül Németország mellett kötelezte el magát. A Harmadik Birodalom volt az az államalakulat, mely létének alapját s nemzeti küldetésének középponti célját a Párizs környéki békék teljes, átfogó revíziójában fogalmazta meg. Szövetségeseinek nem csupán ígérte, de biztosítani igyekezett a korábban elveszített területeket vagy azok jelentős részét. Hadseregének, a Wehrmachtnak szervezettsége, felszereltsége, hatékonysága egyszóval katonai teljesítménye pedig – igaz, különböző előjelekkel – egész Európát lenyűgözte. Az vesse Őfőméltóságára az első követ, aki azon nyomban nem állt volna a hitleri Németország mellé! Horthy s az ország legmerészebb álmai valósultak meg szinte pillanatok alatt. Visszakerült a Partium, a Felvidék. A kormányzó újra megélhette életének legemlékezetesebb pillanatát, régmúlt, nagy időket, ám most fehér lovának lépteit nem Buda, a Gellért-tér, hanem Kassa kockakövei visszhangozták.

A Királyi Honvédség később támadást indított Jugoszlávia ellen. Bevonult a Délvidékre. A terület visszakerült Magyarországhoz. „Szabadka, Zombor, Újvidék! Honvédség mind virágra lép!" Két hónap múlva, néhány nappal a német támadás után a magyar kormány hadat üzent a Szovjetuniónak. Ezen a ponton Horthy életének értelme teljesedett be. A keresztes lovagok glóriáját ölthette magára, ki kezében karddal és pallossal mindhalálig küzd a vörös métely ellen. Majdan ezzel a harccal kivívja a keresztény Európa elismerését és csodálatát.

Mennyire ismerte az Admirális Úr Szovjet-Oroszországot? Egyáltalán Oroszországot? Mit tudott az oroszokról? Kultúrájukról? Olvasott-e valaha

Puskin Sándort? Látott-e Pesten Csehov-darabot? Lapozta-e Tolsztoj Leót vagy urambocsá' Tolsztoj Eleket, Gorkij Makszimot? Találkozott-e valaha a dekabrista Tjutcsev nevével? Nemigen. A két háború között Magyarországon a költő nagy valószínűséggel cenzúra alatt állt, nem jelenhetett meg. Pedig szavai tanulságosak:

„Oroszhont ész nem éri fel,
És puszta rőf hiába méri:
Ő más mértéket érdemel –
Oroszhont hinni kell. Megéri."

(Galgóczy Árpád fordítása)

Persze badarság Horthytól az orosz kultúra ismeretét számon kérni, habár egy érdeklődő, törekvő, világlátott, majd minden kontinenst bejárt, nyelveket beszélő tengerész főtiszttől sok minden feltételezhető. Valóságalapja így sem lehet sok, pusztán eljátszottam a gondolattal.

Az azonban igenis elvárható, hogy az ország mindenkori vezetője tájékozott legyen. Horthy várbeli rezidenciáján a nagy világvevő állomáskereső gombjával vajon ráhangolt-e a BBC-re? London ugyanis a Szovjetunió lerohanásának napján rögtön megszólalt. Az angol miniszterelnöknek nemcsak szavai elgondolkodtatóak, hanem az a gyorsaság is, ahogy a német támadásra reagálva Őfelsége kormánya azonnal jelzett. Vezetőjének szavait Anglia az egész világnak sugározta:

„Nekünk egyetlen, mindenáron megvalósítandó célunk van, hogy elpusztítsuk Hitlert és vele együtt a náci uralom legcsekélyebb nyomát is. [...] Harcolunk ellene földön, tengeren, és harcolunk ellene a levegőben addig, amíg Isten segedelmével az árnyékától is megszabadítjuk a népeket, amelyeket leigázott. Azok a nemzetek, amelyek felveszik a harcot a nácizmus ellen, természetes szövetségeseink. Minden ember és minden állam, aki vagy amely Hitler mellé áll, ellenségünk. [...] Abból, amit elmondtam, következik, hogy minden segítséget megadunk Oroszországnak és az orosz népnek, ami csak erőnkből telik."

Magyarország, történelmének során a legnagyobb élőerőt küldte határain túlra. Magyar hadsereg nem került ily messzire az országhatároktól, még az

ezeréves határokat figyelembe véve sem. Majd negyedmillió emberünk, a magyar férfinép színe-virága kezdte meg harci tevékenységét a Szovjetunió területén. Derűs, gondtalan, acélos honvédtekintetek néztek a szláv verőfényben a filmhíradó képkockáiról. Minden zavartalannak, szépnek, szinte idillinek tűnt. A Wehrmacht, mint kés a vajban haladt előre, pillanatok alatt elfoglalta az ősi fővárost, Kijevet. Nyomul tovább, mint kés a vajas zsemlében, beveszi Szmolenszket. Aztán csak tovább és tovább rendületlenül. Egészen Moszkváig. Mint kés a kovakőben... Vagy a kovakőben a penge képtelen továbbhaladni? A kérdésnek nincs jelentősége, a német rádióállomások szüntelen harsogják: csapataik nem ijednek meg semmiféle sziklától! A kés élét a kő csak tovább csiszolja, feni.

Nem oktalanság még egyszer meghallgatnunk Tjutcsevet! Ne feledjük sorait:

„Oroszországot, ész, nem érted;
méter, sing sose méri fel:
Külön úton jár ott az élet –
Oroszországban hinni kell!"

(Szabó Lőrinc fordítása)

Vajon milyen úton jár az élet Szovjet-Oroszországban? Olyan utakon, amelyet külhoni halandó követni bajosan tud.

A tanácsállamban nem létezik egyén, egyéni érdek. Az én feloldódik a közösségben, a közösségért él, feladatait a közösség határozza meg. Minden mozdulata, gondolata nyitott könyv. A szovjetek állama minden lépését figyeli, nyilván tartja, rendszerbe helyezi, értelmet ad életének. A Párt elől nincs okod eltűnni, hisz ő a tiéd és te mindenestül az övé vagy.

A háború első hetei sokkolják a Szovjetuniót. Egész seregtestek, hadseregek semmisülnek meg. A légierő ezernél is több gépet veszít, nagyon sokat a reptereken. Komplett páncélos hadosztályok tűnnek el, a Vörös Hadsereg harci morálja a mélyben. Jóval fél millión felüli a fogságba esettek száma, többségük olyan vöröskatona, ki egyetlen puskalövés nélkül, első szóra adja meg magát. A németek képtelenek ekkora embertömeget kezelni, mozgatni, etetni, ellátni. Fejbe lövik, a földbe géppuskázzák őket. Az emberélet teljes-

séggel értéktelenné válik a hódítók számára. Ugyanígy viselkednek a polgári lakossággal is. Az orosz katona, az orosz nép kezébe minden háborúk legveszélyesebb fegyvere kerül. Ez a fegyver erős, könyörtelen és soha nem téveszt célt. Úgy hívják: gyűlölet.

Veszélyben a Szocialista Haza! Oroszország Anyácska hív! A porba zuhant gólem megmoccan, mi több, fél térdre áll. Megjelennek az ellenállás első szervezett, rendezett, sikeres formái. Az Unió népei a nagy Lenin és Sztálin zászlaja alá sereglenek. A harc első, egyetemleges szervező ereje a Szovjetunió Kommunista Pártja. Az a párt, mely lehet, hogy vétett hibákat, de e végzetes órákban eggyé forrt a néppel, hisz benne, éppen úgy, ahogy a nép hisz a Pártban. A Párt erős, a Párt hajlíthatatlan, a Párt mindent tud, mindent lát és mindenkit számon tart. A pártszervezetek egyenként, egyetlen emberre lebontva határozzák meg a feladatokat. Mindenkiről tudnak mindent, legyen az tízéves kisfiú, féllábú nyomorék, nyugdíjas zenetanárnő. Minden egyes ember csavar a gépezetben, még a börtönök is megnyílnak. Százezrek rajzanak ki a titokzatos szibériai szigetvilágból, a Gulag barakkjaiból. Köztük tudósok, konstruktőrök, a Nagy Terrorban eltűnt régi tiszti gárda megmaradt tagjai. Néhányuk a tábornoki rendfokozatig is eljut, sőt egyikük megkapja a marsalli csillagot.

A hátország emberfeletti energiával dolgozik, termel. Az Ural mögé üzemek sokaságát evakuálják, irdatlan mennyiségű embertömeggel együtt. Az az üzem, amelyik eddig asztalterítőket varrogatott, most lábkapcát, ejtőernyőt készít, a vízvezetékcsöveket gyártó sor töltényhüvelyt, a vasalókat szerelő futószalag gyalogsági aknákat s így tovább. Minden darabka kenyér, minden gramm vodka, minden csepp olaj, minden töltény, minden egyes előállított fegyver megy a frontra, a „fiainknak", a Vörös Hadseregnek. Megjelenik az új szovjet haditechnika, új fejlesztések egész ármádiája s velük együtt újabb, és újabb, és újabb zászlóaljak.

Reménytelennek tűnő vállalkozás szemléltetni azt a hullámzást, amely a hatalmas ország mindennapjait jellemezte. Azt, hogy a szovjet állam minden rétege megmozdult, jól jellemzi egyetlen példa. A moszkvai Gogol bulváron, a Vörös Hadsereg Politikai Főosztályán írók, költők, újságírók, előadóművészek, zeneszerzők gyűltek össze. A frontvonalakhoz nemsokára több száz művész jut el, köztük Gilelsz, Ojsztrah, Richter. Leonyid Utyeszov Tea-Jazz (Teatralnij Jazz) együttese fáradhatatlanul járja a csapatokat. Mindenhol fel-

lépnek az Unió népi együttesei, dalosai, operaénekesei, állandó mozgásban van Obrazcov bábszínháza. Ahol lehetetlen a fellépés, ott is találnak megoldást. Hihetetlen energiával dolgozik Aprelevka, Noginszk. Moszkva utasítására csak egyetlen felvételt préselnek gramofonlemezre, a Nagy Honvédő Háború himnuszává vált *Szent háború (Szvisennaja vojna)* című dalt. A Szovjet Rádió mindennap leadta, mindjárt a Kreml harangjainak játéka után. A negyvenes években ez a dal volt a világ legnagyobb számban nyomott hanglemeze. Példányszáma meghaladta a kétmilliót, eljutott a Vörös Hadsereg, a Vörös Flotta és a partizánok összes egységéhez. A katonák rugós, felhúzható, hordozható, tipikusan a frontviszonyokhoz kifejlesztett kicsi lemezjátszókon, az ún. patefonokon hallgatják.

Mégoly piciny részletek is mennyire befolyásolhatják egy sereg harci kedvét! A vöröskatona morálja alapjaiban változott meg. Túlerő nem riasztja, az utolsó töltényig harcol, élve nem adja magát. Gimnasztyorkájában, kabátujjában végső eshetőségre ott az utolsó, eldugott kézigránát, melynek biztosítószegét nem fél saját mellkasa előtt megrántani. Kovakőből gyémánttá válik a szovjet had. Lezajlik a második világháború első olyan támadó hadművelete, mely nem pusztán megállít valamiféle német előrenyomulást és a német erőket – ha hallatlan erőfeszítések árán is –, de megkezdi visszavetni, visszaszorítani. Fokozatosan megy át defenzívából offenzívába. A Moszkvából kivezető hófútta utak mentén az elővárosokban, Himkiben vagy még kijjebb, Klinben (ez az orosz kultúra egyik szentélye, itt született a *Diótörő* és a *Patetikus szimfónia*) táblák sokasága tűnik fel. Rajtuk az ákombákom ugyanaz, csak a számok váltakoznak. Egytől egyig mind nyugatra mutat: Berlin 2000 km, Berlin 1950 km, Berlin 1900 km.

A Vörös Hadsereg Moszkva alatt még csak morzsolgatta a Wehrmachtot, aztán egyre nagyobb erővel forgácsolta, majd megkezdte szétzúzni. Eközben felfoghatatlan veszteségeket szenvedett, ám ezeket a veszteségeket mind technikai, mind élőerőben a hátország pótolni tudta. Ekkor mutatkozott meg az, hogy a Churchill-rádióbeszéd nem csupán pusztába kiáltott szó. A Szovjetunió tetemes segítséget kap a Kölcsönbérleti Szerződések révén az Egyesült Államokból és Kanadából.

Lezajlik a világtörténelem legnagyobb ütközete. Sztálingrád neve a modern, totális háború szimbólumává válik. Még ez évben a Vörös Hadsereg

meghiúsítja a Citadella hadműveletet. A T–34-es tankok özöne és a Vörös Légierő csatarepülőgépeinek számbeli fölénye megakasztja a németek tervezett ellenlökését, majd megroppantja az ellenség gigantikus páncélos csoportosítását.

A Volga-parti nagyvárosnál a nagy, csapásmérő német seregek elvéreznek, megadják magukat. Velük pusztult a szárnyakat biztosítani hivatott magyar, olasz és román hadsereg is. Az annalesek személytelen, szenvtelen hangon tudósítottak arról, hogy a Donnál a II. Magyar Hadsereget elsöpörte a szovjet ellenoffenzíva. Bekövetkezett a magyar történelem eddigi legsúlyosabb katonai veresége, igazi nemzeti tragédia. Az ország haderejét ezeréves állami fennállása alatt ekkora embervesztesség nem érte.

A vereségnek politikai következményei vannak. A Horthy-adminisztrációnak, az ország vezetésének hirtelen felsejlett: ezt a háborút a Tengely akár el is vesztheti. Vajon hogyan, milyen erővel csapódott le ez az érzés az Admirális Úrban? Ő maga tehetséges katonaember, még ha tengerész is, jeles stratéga. Vélhetően jól kiismerte magát a hadi történésekben, s azok jelentőségét megfelelően értékelte. Felfogta a keleti hadszíntér eseményeit? Képes volt-e ő és váltakozó kormányai értelmezni azt, hogy Sztálingrád, de még inkább Kurszk után minden, de minden megváltozott? A Vörös Hadsereg kiért a Kelet-európai-síkságra, s töretlenül folytatta előrenyomulását Európa szíve felé. Lassan elérte történelmi határainkat.

Horthy élete teljesen megbillent. Hazájához közeledett az a vérveres fergeteg, ami ellen egész életében ádázul harcolt. Azt nagyon-nagyon nehezen értette meg, hogy ez a vörös vihar a náci Németország ellen harcoló Szövetségesek egyenrangú, integráns része. Tudatáig ez a felismerés talán eljutott, ám mélyen, legbelső énjében elfogadni sohasem tudta. Magyarország – ha papíron is – hadiállapotba került a fél világgal. A formális logikát követve még olyan ősrégi baráti nemzettel is, mint a lengyel.

Az ország sorsáról Őexcellenciájának most olyan főtisztekkel, tábornokokkal kell majd tárgyalnia, kiknek büsztjét medálok sokasága teríti be, s mindegyikük vörös csillagot formáz. Azt a vörös csillagot, melyre, ha Őfőméltósága rápillant, azon nyomban kiég a szeme; melytől mindig is úgy tartott, mint ördög a tömjénfüsttől. A hajdani délceg, határozott tengernagyon úrrá lett a tanácstalanság. Elbizonytalanodott, tartása megtört. Eddigi szilárd szövetségesétől vonakodott, attól az erőtől pedig, mellyel a jövőben össze kellett

volna fognia, elborzadt. Teljességgel összezavarodott. Zavart lelkiállapotban született meg az ún. proklamáció. Kiáltás a huszonnegyedik órában. Kiáltás a semmibe. Ez a kiáltás az éter hullámain harsant, de nem a Kormányzó Úr hangján jutott el hallgatóihoz. Ismeretlen férfihang olvasta be, minden érzelem nélkül. Pedig fontos lett volna az, hogy a lakosság az ország vezetőjének jól ismert, határozott hangját hallja. Horthyt az emberek tisztelték, félték. Ő maga is hitt népében, bár a munkásokban, szegényparasztokban, zsellérekben, summásokban csak akkor bízott, ha rendezett, ellenőrzött keretek között, egyszóval mundérban vagy rabruhában tudhatta őket. Tőlük s a mögöttük álló politikai szervezetektől véleményt soha nem kért, segítséget el nem fogadott. Kapcsolatot a Parasztpárttal, a Szociáldemokratákkal, a Magyar Fronttal, a Békepárttal kiépíteni képtelen volt, hisz ezeket a csoportosulásokat negyedszázados tényked ése során kemény presszió alatt tartotta, egyiküket-másikukat be is tiltotta.

Neveltetése, főrendi státusza, politikai pályájának íve a „guba a gubához, suba a subához" elv követésére késztette. Ahhoz, hogy Magyarországot szorult helyzetéből kivezesse, saját személyiségének korlátait kellett volna átlépnie. Végül azok vezették meg, azok tagadták meg a leglátványosabban, kik asztalánál laktak jól, kikkel a nagymisén együtt térdeltek a Bazilika kövén, buzgón mormolva a Hiszekegyet. Saját osztálya árulta el és ásta meg Őfőméltósága sírját. Ebbe a sírgödörbe ereszkedett alá szép csendben a Monarchia romjain létrejövő, korszerűnek, európainak vélt, ám posztfeudális sujtásokkal stafírozott, nagybirtokos arisztokrácia irányította „úri" Magyarország.

Horthy kiáltványát hallotta az egész ország. Értelmezni azonban nem tudta. A tudós historikusok is, a népnyelv is „kiugrásnak" nevezik a kormányzói proklamációt. Mennyi minden benne van ebben a rövidke szóban! Kiugrás. A Kormányzó Úr valóban kiugrott. Abban bizakodva, a légüres térben majd buborékként lebeghet az idők végezetéig. Vagy ha nem, hát addig, ameddig a vörös folyam lenyugodva kikerüli az országot, a németek pedig a fegyverszünet kihirdetését meghallván azon nyomban hazaballagnak. A Nagyméltóságú Úr így megmenti hazáját s annak népét. Amikor meg idővel minden elcsendesül, szépen visszaül a kormányzói székbe.

Tényleg megjelent Horthy előtt a tündérmesék eme világa? Tetteit valóban saját életútja predesztinálta? Tényleg nem tudta átlépni a saját árnyékát? Valóban nem volt képes eldönteni, ki az ellenség, s ki nem?

Hát Viktor Emánuel? Mihály király? Mannerheim marsall? Hiszen ők ugyanonnan jöttek, azonos társadalmi osztály neveltjei. Éppen úgy, mint Horthy… Stauffenberg? Witzleben? Rommel? A német nagybirtokosok, porosz junkerek leszármazottai. Ők honnan tudták?

S akkor arról még egy megveszekedett hangot nem szóltam, hogy regnálása alatt töméntelen sok vasúti kocsi indult nyugat felé, tömve magyar állampolgárokkal. Olyan szerelvények, amelyeket sehol, semmilyen menetrend nem jelölt.

A király nélküli magyar királyság rohamléptekkel rohant a vesztébe. Nagyvárosait három szövetséges légierő bombázta több hullámban, területe nyílt hadszíntérré vált. Bivalyerős szovjet fronthadseregek jelentek meg a trianoni határokon. A velük vállvetve harcoló bolgár, jugoszláv, román hadosztályokkal együtt megkezdték a megszálló náci csapatok és a velük szövetkezett nyilaskeresztes egységek kiűzését hazánkból.

Néhány hónap múltán Németország nemcsak Magyarország területét adta fel, de az egész háborút elveszítette. A Harmadik Birodalom összeomlott. Vele együtt Magyarország is a vesztes oldalon fejezte be a harcokat. Egy háborúban mindig van győztes, s persze mindig van vesztes is. Olykor rettenetesen nehéz közöttük éles határokat húzni. Hazánk azonban nem egyszerűen elvesztett egy háborút, a háború vége nem pusztán a vesztes szomorú, legyőzött állapotában találta. Magyarország a háborút a rossz, az erkölcstelen oldalon fejezte be. A Magyar Királyi Honvédség a Szövetségesek oldalán aktív hadműveletet egyáltalán nem indított, nem folytatott. Ilyen körülmények között várta a második világháborút lezáró párizsi békeszerződést. Most nem kellett a vén Apponyi gróf vagy bárki hozzá hasonló személyiség. Nem volt szükség izzó hangú, ám racionális etnikai érvekre, történelmi hagyományaink felemlegetésére. A magyar delegációnak semmire, de semmire sem volt szüksége, csak egy jól fogó, megbízható pennára.

Nem tehetett mást: mindent aláírt, amit elé toltak.

A mai napig áldjuk a sorsot azért, hogy nem cirill betűkkel bogarásszuk a Vásárosnamény helynévtáblát, nem macui hagymát karikázunk a szalonna mellé. Adjunk hálát az égnek!

Kiss? Tartsay? Zsilinszky? Maléter, Nógrádi partizánjai? A Budai Önkéntes Ezred? A Jugoszláv Népfelszabadító Hadsereg Petőfi Sándor dandárja? „Dóra" jelentései? A proklamáció? Ezek semmit sem számítottak?

Dehogynem! Ha mást nem, hát annyit, hogy Horthy a „kertek alatt" egészen az Atlanti-óceán partjáig osonhatott. A portugáliai Estorilban rendezkedhetett be.

Csendesen, nyugalomban. A kormányzó, ki hajdan káprázatos udvartartással rendelkezett – cselédek, sofőrök, intézők, adjutánsok, tanácsnokok garmadája leste minden kívánságát –, szerény körülmények közé került. Az otthon maradottakkal összevetve viszont elképzelhetetlen pompában élt. Hajdani katona- és politikustársai későbbi sorsát tekintve pedig a hétszázhetvenhetedik mennyországban.

A történelem kegyes volt hozzá. Hamvai hazakerültek, ősei birtokán nyugszik, sírja apái ősi földjén domborul. Bárki meglátogathatja, elhelyezheti az emlékezés virágait. Alakja nem hiányozhat a történelemkönyvek lapjairól, tettei tanulságosak, nemzedékek sorának kell okulnia belőlük, de nevének a nemzet kollektív emlékezetében helye nincs.

S vajon a néhai Jugoszláviának van-e, lehet-e bármiféle emlékezete? Miért történt? Hogyan történhetett? A néhai délszláv ország polgárain kívül történészek, politikusok, elemzők, szakértők keresik a választ. A kísérleteknek könyvtárnyi irodalma van, jómagam még csak próbát sem teszek az előbbi kérdések megválaszolására.

Inkább hadd idézzem régvolt belgrádi asztaltársaságunk egyik tagját, Biljanát. Ő tanulmányai befejeztével nem ment vissza Mostarba. Szarajevóba került, a mai napig ott él. Nagyon sokáig, az ezredfordulón túl is hűségesen, barátsággal küldözgette képeslapjait, soha meg nem feledkezve a születésnapomról. Nem hétköznapi lapok ezek, hanem Biljana egyéni munkái. Hol egy fotómontázs, hol egy vászonkollázs, hol hajszálvékony üvegszilánkokból összeállított mozaik. A köszöntő sorokon kívül egyetlen közös ezeken az üdvözlőlapokon: mindegyiken szerepelt a szétlőtt szarajevói parlament vagy az agyongéppuskázott temető, az Oslobodjenje szerkesztőségének romjai vagy a Markalét ért aknatűz után az aszfalton szirmukat bontó vérpiros rózsák. Mintha Biljana hangján szólalnának meg e képeslapok: *„Tibkó! Milyen volt Jugoszlávia? Hogy éltünk? Nem jól. Nem jól éltünk. Hanem fantasztikusan jól. Gyönyörűen. Emlékszem az adriai vitorlázásokra, az utazásokra, a nagy nevetésekre a kávéház teraszán, a kék égre… Hihetetlen! Mennyiszer említettük viccelődve, szinte évődtünk: mindennek értéke van, semmi sincs ingyen! Egyszer valaki, valamikor majd benyújtja a számlát.*

Sose gondoltam volna, hogy ekkora árat fizetünk! Milyen volt Jugoszlávia? Nem voltak falánk bankok, nem voltak... Ááá! Nincs értelme! Hagyjuk. Bele sem kezdek, nem sorolom tovább. Egy dolgot azonban elmondok neked. Jugoszláviában az emberek sok mindent nem tudtak. Talán nem akarták tudni? Egyetlenegyet viszont tudtak. Tudták, mit jelent ez a szó: »elég«."

Jugoszláviába évente elutaztam. Eleinte Belgrádba, aztán a délvidéki városokba, még később majd mindenhová az utódállamokba. Portorozstól le egészen a Kotori-öbölig, át a neumi korridoron. Jártam a smaragdzöld Neretva partján a Stari moston s a bolgár tengerpartra igyekezvén a Niš és Dimitrovgrad közötti lankákon. A dalmáciai háztetők, a makarskai partok, a mostari utácskák, az újvidéki Duna-híd pilonjai, a pirani várfal engem egyvalamire emlékeztet: a második világháború utáni modern Európa legnagyobb tragédiájára, a jugoszláv államszövetség felbomlására.

XIII.
Ki beszél itt szerelemről?

Bármilyen külföldi utamról visszatérvén mindig odafigyeltem arra, ne maradjon zsebemben aprópénz. A fémpénzt ugyanis nehezen lehetett visszaváltani. Estefelé, hazaindulás előtt egyáltalán nem volt nehéz maradék dinárjaimtól megszabadulni. Lábujjhegyen állva, szinte pipiskedve, felfelé ácsingózó szemgolyókkal próbáltam elérni legalább tekintetemmel azt a *Start* magazint, amely az újságos stand legfelső polcán kellette magát. Rajta szalmahajú, lófarkas tengerparti sellő, anyaszült meztelenül akkora, de akkora ütközőkkel, hogy alig bírtam magammal! Szó szerint ágaskodott mindenem. Alig tudtam összekaparni rá a pénzt. Hiányzott vagy nyolcvan dinár. Nem tragédia, az eladó így is odaadta. A felső sorból nehézkesen, hosszúkat kacsintva varázsolta le a lapot. Amikor leemelte, akkor láttam meg a mögötte megbúvó *Playboy*t. Vigye ördög! Jó lesz nekem a *Start*, a *Playboy* ára amúgy is kis híján háromszorosa emennek. Hazafelé, ha elpilledek, a szó legnemesebb értelmében – már ha van egyáltalán nemes értelme – végignyálazom az itteniek első számú erotikus újságját. Ilyen pediglen otthon nincs!

Adódik a kérdés: létezett-e egyáltalán itthon erotika? Milyen volt a szex a Magyar Népköztársaságban?

Hát olyan, mint most. Igaz, a skandináv, holland, egyszóval nyugati szabadosságnak, ha teljes megálljt nem is parancsolt, de gátat szabott a népköztársaság. Az ország nem amszterdami kirakat, ahol mindenki nyálát csorgatva leselkedik, majd gatyát, bugyogót ledobva, durr bele, egyenesen a közepibe. A szocialista erkölcs tiltotta a pornográfiát, nemet mondott a kőkemény pornóra. Akit – a szó legszorosabb értelmében – nem elégített ki a ló a lóval, szamár a szamárral, gazda a gazdaasszonnyal, pap a papnéval felállás, és szeretett volna „mélyebben" a dolgok mögé nézni, megismerni tehát minden lehetséges variációt, annak bizony egyénileg kellett beszereznie a szükséges szakirodalmat. A népköztársaság ezeket az új variánsokat nem egyszerű

elhajlásokként értékelte, hanem rögvest a kreténség kategóriájába utalta, és a törvény erejével büntette. A meztelenséget kendőzetlenül bemutató sajtóterméket árusítani nem engedélyezett, az az olvasóközönség elé nem kerülhetett.

Az ötvenes évek vonatáról persze réges-régen leugrott. Ezeket a vasúti kocsikat már jó ideje nem a prüdéria lokomotívja vontatta.

A szexualitás, nemiség, érzékiség belső, intim dolog, ez azonban nem jelentette azt, hogy az egyén magába zárkózzon, s erről egyáltalán ne szóljon, szólhasson. A szexus érzékeny téma, ki-ki vérmérséklete szerint beszél vagy hallgat róla. Vannak közöttünk visszahúzódók, félénkek, szégyenlősek s kitárulkozó nimfák meg Casanovák, avagy magukat annak képzelők. Mi, gimnazisták, ahányan annyifélék, különbözőképpen beszéltünk a nemiségről, de egy valami közös egészen biztosan jellemzett minket: teljességgel szabadon.

A testiség ugyanis nem tabutéma a népköztársaságban, az a mindennapok része volt. A hetvenes évektől kezdődően – kis túlzással szólva – nem készült olyan magyar film, ahol meg ne jelent volna az érzékiség, a ruhátlan női test. A Jancsó-filmek szüntelen meztelen lányokat, asszonyokat mutattak, azt se tudtuk, ez most blöff vagy valós művészi eszköz. Mind gyakrabban szivárogtak a filmvászonra ágyjelenetek, férfi és nő testi kapcsolata.

A kártyanaptárokon, reklámokban, magazinok lapjain mindennapossá váltak a lengén öltözött, csábosan mosolygó, szexi csajok. Legyen az ekevas, szekrénysor, forgókondenzátor, a piaci sikert csakis a tűsarok–neccharisnya–miniszoknya háromszögben mozgó, bikiniben fotózott bombázó biztosíthatta. Teljesen új vonulat jelent meg a kifutón és a reklámokon. Visszaszorulni látszottak az *Ez a divat* decens modelljei. Merőben más, érzéki teremtések jöttek, közülük talán az Ilonák: Bíró és Halász Ica bujasága perzselt a legégetőbben. Tökéletesen testesítették meg azt az érzületet, amit még évekkel korábban egy harmadik Ica, a revütáncos Medveczky Ilona gerjesztett fel.

Hja, ez nem a Nagy Testvér, a Szovjetunió világa! Ott, ha a vásznon Vertyinszkaja megmutatta fedetlen vállait, Alfjorova kibontotta haját vagy Zsanna Prohorenko mogyorószemével premier plánban a nézőtérre nézett, egész fiúosztályok merevedtek le, és oly kábultan támolyogtak ki a teremből, mint fejükre állított Buratinók.

Itthon minden más volt. Amikor a Magyar Televízió leadta a *Kamaszkorom legszebb nyarát*, mi rögtön átbeszéltük. Amikor pedig az osztály iskolai mozilátogatás keretében olyan filmeket nézett meg, mint a *Vámmentes házasság* vagy az *Ajándék ez a nap*, akkor együtt, osztályfőnöki órán próbáltuk megfejteni, mit üzenhetnek. A középiskola nevelési rendszerének szerves része volt a „szexuális ismeretek". Értő, kellő pedagógiai érzékkel, tapintattal rendelkező tanárral egészen izgalmas, tanulságos diskurzust lehetett létrehozni. Minket persze legjobban a téma gyakorlati oldala érdekelt, valamiféle szemléltetésre mindenképpen szomjaztunk. Iskolánk talált megoldást, mégpedig a *Helga*,meg a *Helga és Michael* nyugatnémet filmekkel. Ezeket a filmeket az NSZK Egészségügyi Minisztériuma gyártatta le. Mindkét film kendőzetlen nyíltsággal mutatta be a szexuális kapcsolatot s a születés-szülés folyamatát. Utóbbi számomra annyira realisztikus volt, hogy akkor, ott, a fizikai előadóban csendesen bele is ájultam a filmbe. Így életemből olyan kaland, mint az apás szülés, örökre kimaradt.

A legfelhőtlenebb, mondhatnám legélvezetesebb gimis pillanatokat az *Ifjúsági Magazin* érkezése jelentette. A KISZ központi lapja lévén iskolánk összes osztálya egy példányt ingyen és bérmentve megkaphatott. Társai, a havi rendszerességgel megjelenő *Világ Ifjúsága* és a hetente jelentkező *Magyar Ifjúság* már nem fért bele a suli büdzséjébe, pedig ezek szintén a Kommunista Ifjúsági Szövetség lapjai voltak. Előbbi nemzetközi ifjúsági magazinként aposztrofálta magát. Nagy-nagy túlzással s még nagyobb képzelőerővel a nyugatnémet *Bravo*, *Popcorn* tinilapok sápadt másaként jellemezhető. A *Magyar Ifjúság* már méretével felhívta magára a figyelmet, lapjaival akár takarózni lehetett. Oldalain sok minden megjelent. Film- és lemezkritikák, koncertbeszámolók, könyvismertetők. Mindemellett igyekezett kendőzetlen nyíltsággal, a fiatalok nyelvén, közérthető stílusban beszámolni az ifjúság problémáiról. Munkatársai érzékletesen és élvezetesen írtak, sokuk a mai napig a magyar médiavilág ismert tagja, többségük megbecsült tollforgató.

Hétről hétre lelkiismeretesen, olykor szociográfiai mélységgel rajzoltak meg életképeket, készítettek riportokat olyan témákról, melyeknek főszereplői fiatalok, vagy ha nem is azok, maga a téma érdeklődésükre feltétlen számot tart. A hasábokon ismert emberek mellett helyet kaptak szakadtak, szipusok, popperek, digók, csövesek, egyetemisták, munkásgyerekek, kallódók, útkeresők, sikertelenek és sikeresek. A lap igen sokszor ment le „kutyába", híven tudósított olyan helyszínekről, mint szabolcsi feketevonat, nevelőintézet, uránbánya vagy kijózanító állomás. Hangvételét, tónusát ennyi

év után reménytelen vállalkozás bemutatnom, még akkor is, ha évekig heti rendszerességgel, péntekenként mindig megvettem a lapot.

Megidézni persze meg lehet…

Egy alkalommal kövér, kétoldalas cikk kalauzolt el, nem máshová, mint a Patyolat egyik fővárosi egységébe. A tisztaság élő, működő szimbólumaként a vállalat évtizedek óta állt a lakosság szolgálatában. Ipari méretekben tisztított, mosott, vasalt.

A riport rövid expozéban, szinte irodalmi igénnyel mutatta be a munka jellegét, a gépparkot, a női kollektívát, majd nyugodtan, a kívülálló valódi, mesterkéletlen érdeklődésével indítja kérdéseit.

„– Mit hoznak az emberek? Mit tisztítanak a leggyakrabban? Milyen ruhadarabok kerülnek a gépekbe?

– A legnagyobb mennyiség az az ágynemű.

– No és milyenek a lepedők?

– Milyenek lennének? Szarosak."

Innen aztán akadálytalanul, egyenes vonalon görgött tovább a cikk, könyörtelen realizmussal, olvasójának figyelme pillanatokra sem lankadt.

A hetilap kétségkívül legnagyobb attrakciója s egyik legmegbecsültebb munkatársa Dr. Veress Pál alias Pali bácsi volt, ki később átigazolt az *Ifjúsági Magazin*hoz. Az *IM*-ben „rendelt", itt folytatta tovább szexuálpedagógiai, felvilágosító, pszichológiai munkáját. Kiválóan értett a tinédzserek nyelvén, egyenesen, sallangok, rébuszok nélkül felelt a legrázósabb kérdésekre. Önálló rovata, *Az orvos válaszol* számunkra a reveláció erejével hatott. A magazin érkezése ünnepnapnak számított, alig vártuk a nagyszünetet, hogy szabadon szemezgethessünk a szerkesztőségbe érkezett szaftos levelekből, no meg a rájuk adott válaszokból. Osztályunk lányosztály volt, orosz tagozatra nemigen jelentkeztek fiúk. Mi ketten, srácok, felváltva válogattunk a levelekből, a prímet leginkább én vittem. A csajok együtt, nagy tömegben stimuláltak, szinte szárnyakat kaptam tőlük. Tömegesen nem veszélyesek, ám kettesben maradva bármelyikükkel, rögvest olyanná váltam, akár a rózsabimbó. Zárkózott és vörös. Ezt nagyon jól tudta a lánycsapat. A fura, kettős állapot adott különleges pikantériát felolvasásaimnak. Igyekeztem meghálálni a bizalmat. Értően, tagoltan, teljes odaadással és beleérzéssel igyekeztem interpretálni a leveleket. A lányok visítva követelték az újabb és újabb segélykérő sorokat. Nem volt nehéz, az *IM* a bőség zavarával küzdött, Veress doktor postaládája kiapadhatatlannak bizonyult. Nyilvánvalóan lehetetlen e helyütt minden levelet citálnom, nagy vonalakban, függő idézetben egyetlenegyet azonban bemutatok:

Drága jó Pali bácsi! Tisztelt Doktor Úr!

A keleti végekről, innen, K-ból írok Önnek. Elmondhatatlanul nagy szükségem van tanácsára, segítségére. Nem tudom, mitévő legyek! Teljesen belezúgtam Dinibe. Mindennap smárolunk. A Dini marha jól smárol és olyan finoman tudja a mellemet gyömöszkölni, hogy csak na!

Annyira bizsergek! Egészen odavagyok érte! Tudom, ő is megveszik érettem. A napokban egész doboz családi gyufát vett. Az összes szálat elgyújtogatta, az üszkös, fekete darabokkal pedig a jobb karjába égette bele azt, hogy „Love Ibi". Olyan, mint a tetoválás! Totál elaléltam! Ezután a múlt héten ott a templomhoz közel, mindjárt a fatelep mögött a Dini megujjazott. Mi lesz így velem? Mi lesz az érettségivel? Én nem tudok tovább várni! Odaadom magamat neki! Pali bácsi! Istentelenül félek, hogy meghasasít! Az a szóbeszéd járja, a tabletta a legbiztosabb módja annak, hogy ne legyek hasas. Már meg is vettem egy egész levéllel. Doktor úr! A Kalmopyrin tényleg biztosan segít? Előtte vagy utána kell bevennem? Ja! És mennyit?

Türelmetlenül várom válaszát:

Ibolya

(név és cím a szerkesztőségben)

Kedves Ibolya!

Megköszönöm megtisztelő bizalmadat, alább olvashatod válaszomat.

Arra kérlek, ne siess el semmit. Nagyon jól tudom azt, a tizenévesek – ahogyan ti is – szeretnének minél hamarabb tapasztalatokat szerezni. A felgyorsult biológiai érés nem párosul a kellő lelki érettséggel. A természet azonban erős, utat tör magának, jóval erősebb a józan észnél. Amennyiben úgy döntesz, nem várasz, nem vártok, hanem belecsaptok a lecsóba, figyelmesen olvasd végig postai levelemet, amit személyesen neked, a te címedre küldtem. Ebben részletesen leírtam a védekezés minden elképzelhető fajtáját és módjait. Helyhiány miatt ezeken a hasábokon nem közölhetem, de leveled tulajdonképpeni középponti kérdésére itt felelek.

A Kalmopyrin tabletta igen sok dologban segít. Ha ragaszkodsz hozzá és nem kívánt terhességet szeretnél vele megelőzni… Ám legyen! Ebben az eset-

ben a pirulát – mi, orvosok egészségügyi szakszóval úgy mondjuk: belsőleg – ne használd! Magyarán mondva: Ne vedd be! Ne törd össze, ne zúzd porrá, teába, szörpbe bele ne tedd. A tablettákat ugyanis külsőleg kell használnod! Közvetlenül partnered érkezése előtt két szemet jó erősen szoríts a combjaid közé! Ezután jöhet a szerelem. Minden megengedett! Egyre azonban ügyelj! Ha akárcsak az egyik Kalmopyrin is leesik a földre, bajba kerülsz! Amennyiben mindvégig a helyükön tudod tartani őket, százszázalékos a védelem. Így önmagadat és Dénesedet is jobban megismerheted.

Üdvözlettel:

Pali bácsi

XIV.
Az ígéret földje

Hűtlen az *IM*-hez a nyári szünetben sem lettem, ha esett, ha fújt, megvásároltam a lapot. A vakáció tetemes részét a rokonoknál, a Nyírségben töltöttem. Jólesett elszabadulni a hegyektől, a lapos vidék igazi változást, felüdülést jelentett. Mekkorákat lehet bringázni! Anélkül, hogy leszakadna a lábad! Itt aztán semmilyen komolyabb meredély nincsen! Az egész tájék egy óriási futballpálya. Kőkemény meccseket játszottunk kinn, a gyöpön. Az eredményen majd mindig összeverekedtünk, ám a folyóparti lapályon együtt épített, lombokból összetákolt bungalók hamarjában feledtették a gyerekes haragot, a sihederhad lenyugodott. A bungi hűvösében esett jól igazán lapozgatni az *Ifjúsági Magazint*, újra és újra végigbogarászni az Orvos válaszol rovatot. Élveztük minden sorát, a legjobban Joci volt oda érte. Hol gurgulázva nevetett, hol rácsodálkozott egy-egy szóra, aztán ráébredve jelentésükre tüstént elkomorult.

Ő is, akárcsak én, a nyarat töltötte itt, többnyire hosszú hónapra kvártélyozta be magát nagyszüleihez. Mi Jocinak szoktuk meg, becsületes neve József, még „böcsületesebben" Joseph. A felnőttek, a falubeliek Kisdzsónak hívták. Apja, Nagydzsó, még ötvenhatban lépett le, és meg sem állt a tengerentúlig. Elhagyta az országot, emigrált. Akkor úgy mondták, cserbenhagyta a Népköztársaságot, disszidált.

Nagydzsó tehát nem volt mindig Nagydzsó, az itteniek Jóskázták vagy csak egyszerűen így hívták: Jósi. Elsőszülött fiúként kapta apjától, vitte tovább a József nevet. Joci nagyapja nagy bajszú, hórihorgas, koravén jelenség, már a krisztusi kort alig átlépve, harmincas éveinek közepén az egész gyepszél Öregjóskának szólította. A család alig több mint három holdon gazdálkodott fáradságos munkával. Kukorica, búza, krumpli, veteményes, baromfi meg lábasjószág. A dombhajlaton tök- és dinnyeindák kúsztak, a halmon túl pedig kicsinyke kaszáló az állatoknak. Itt legelt pányván Öregjóska féltett kincse,

Jósi kedvence, az almásderes. Pirkadattól napestig akadt tennivaló bőven. Tunyulni, tespedni itt nem lehet, a föld csak úgy, magától nem terem, azt művelni kell. Jósi öregével egyetemben keményen megfogta a munka végét, nem beszélve édesanyjáról, aki mindent megcsinált a ház körül és tisztességgel ellátta Jóska mind a hat fiútestvérét. A gazdaságban a pendelyes pulyától kezdve a pelyhedző sihederig mindenki dolgozott. Libával, disznóval reggelek reggelén indulni, jószágot etetni, vizet húzni, kukoricát törni, morzsolni, darálni, oskola után kaszálni, kapálni. Mikor, hogy. Jóska a derest csutakolva, az állat sörénye mögül szánakozva figyelte a Pélyi fiúkhoz igyekvő sommásokat, zselléreket. Napszámba siettek. A két fivér harminc holdat művelt, illetve műveltetett. Kevélyen járták a falut, nékik még a csendőr is előre köszönt. A Pélyik most hangos szóval számolták, rendezték az embereket. Ki egy kötény lisztért, ki egy meszely borért, ki egy csupor aludttejért szegődött el. Egész nap robotoltak, munka után pedig a maguk rakta boglyában tértek nyugovóra. Néha kaptak kosztot is. A két Pélyi olykor jó zsíros tésztát főzetett nekik. A fülledt meleg szemtelen, utálatos legyek regimentjét csalta a kondér fölé. A két fiú röhögve keverte agyoncsapott tetemeiket a galuskába.

– Mákos tészta! – csapkodták gurgulázva a térdüket.

Jósi büszkén gondolt édesapjára, ki két kezével küzdötte fel magát az árendás sorból. A családnak ezért nem kellett az ilyen Pélyi-féléknél kuncsorognia. Persze jöhetnek még forró idők, amikor a nagygazdák is megégethetik magukat.

A parázs hónapok, nehéz évek, a tűzforró időszak sajnos megérkezett. A háború hozta. A felvégen csakhamar lomha páncélos oszlopok vonultak, nyomukban fékeveszett, vad kozák lovasokkal. Közülük egész falka rontott be az udvarra. Oldalukon hosszú szablya, köpenyük fekete, mint az ördög szakálla, fekete bárányból sapkájuk teteje veres posztó varrott kereszttel, rajta, a közepén csillag, belerajzolva sarló és kalapács. Nyakukon bíborvörös sál. A kendőnél, a csillagnál még veresebb állandóan vérben forgó szemük. Veszettül ordítva keresik a gazdát.

– Sztaroszta! – Üvöltésük beteríti az egész portát. Bömbölésük akkor sem csillapul, amikor előkerül Öregjóska. Belül rettegve, de rezzenéstelen arccal nézett a revolverével hadonászó, pej lovát táncoltató kubáni szemébe. A kozák hangja még jobban felerősödött, amikor megpillantotta a kerekes kút mögül előlépő cserkesz társát. Amaz a Sellőt meg botladozó csikaját, a

Tündért vezette a széles udvar közepére. Azonnal leugrott a pejről, s úgy, hogy az Öreg minél jobban érezze mahorkától, vodkától bűzlő leheletét, közvetlen közelről sziszegte a gazda arcába: – Kulak!

Majd tovább ordibálva, bőgve követelte: a kuláknak dolgozó összes ember azon nyomban álljon ide, elébe. A muzsikok, mind a heten, akár az orgonasípok, sorakoztak fel a tajtékzó kozákság előtt. A sor végén állt anyjuk, kezét gömbölyű hasán összekulcsolva. Az egész falu azt beszélte, ha ez is fiú lesz, Öregjóskának többé nem kell Pócsra zarándokolnia. A könnyező Mária kismiska ehhez a csodához képest.

„A' lenne a csoda, ha itt mink mindnyájan élve maradnánk! A plébánosunk azt mondta, a kozák ember vérin él, kihasítja az az anyja hasából a csecsemőt is!" – így gondolkodott a sorban az első „síp", az elsőszülött fiú.

A kozák parancsnok még mindig apja előtt állt. Jósi meredten nézte a katona mellén lévő töltényeket és a patronok felett a gallérok aranyszínű jelvényét, a lópatkót közrefogó kardokat.

A kozák is meredten nézte őket, fáradt szemével szüntelen pislogott, lassacskán észlelte a fiúgyerekek közötti hasonlóságot. Emennek szája szegletéből, amannak füle görbületéből, az egyiknek szeme állásából, a másiknak tartásából. Mindegyikükben meglátott valamit Öregjóskából. Vonásai mármár szelídülni látszottak, amikor minden eddiginél hangosabban, irtózatosabban újfent elbődült: – Oj, kozolup! – Ettől aztán mindenki végképp megijedt. Csak az a cserkesz nem, akinek az iszonyatos rikoltás szólt. A kancát és a kiscsikót vezette ki a kapun, előtte pedig az útjába kerülő, visongva menekülni próbáló libák és csirkék nyakát tekergette ki elapadhatatlan szorgalommal. Az élettelen madarakat fáradhatatlan ügybuzgalommal akasztgatta fel mind saját, mind társai lovainak nyeregkápájára. Parancsnokának rögtön engedelmeskedve, elkerekedett, értetlen szemekkel vezette vissza az istállóba a két lovat. A pajta mögött nemsokára rátalált az ósdi szekérre meg az arrébb bóklászó két kivénhedt ökörre. Kérdő tekintetét osztagparancsnokára szegezte. Amaz alig észrevehetően biccentett egyet előre, majd a csapat sebesen odébbállt. Szekerestül, ökröstül. A front pillanatok alatt messze húzódott, haladt tovább az ország belseje felé. A portán maga után a nagy ijedelmen kívül mást nem hagyott.

Hosszú év múltán jelentek meg legelőször a postán, a községházán, aztán az iskolán ugyanolyan vörös csillagok, mint amilyenek a beáramló szov-

jet katonák sipkáin díszelegtek. A beáramlók hirtelen felszabadítók lettek, a csillagok pedig az elkövetkezendő fényes magyar jövő soha ki nem hunyó tévedhetetlen jelzőfényei. Legalábbis ekképpen beszélte a kisbíró.

A háború borzalmai után az egész falu bizakodott, remélt, hitt az új néphatalomban. Öregjóska bizalommal indult a falugyűlésre. Hazatérve azonban kalapját majdhogynem öklömnyire gyűrve vágta azt a konyhaasztal közepére.

– Azt a szentséges úristenit a fajtátoknak! Mindenféle gyüttment, lusta, tróger, életében soha nem dolgozó senkiházi! Mostan ezek mondják majd meg, hogy mi legyen!

Napok múltán se nyugodott, feldúltan ment el a tanácsra, ahol először csendesen, majd mind harsányabb szóval agitálták: lépjen be a téeszbe.

– Földnek, jószágnak, szerszámnak – meglássa – jobb lesz a közösbe!

– No még mit nem! A városi cipész kolhozelnökkel meg a sok semmirekellővel, a környék válogatott henyéivel! Abbul nem esztek!

Ekkor kapta az első pofont. Szája szegletében vékonyka piros csík jelent meg. Nem a fájdalom, a vér sós íze bántotta, hanem az, hogy nem holmi idegen: a földije ütötte meg. Mire igazából felfogta, megértette volna a történteket, már kapta is a második ütést. Apró, piros gyöngyök cseppentek hófehér ingére, de nem törődött vele. Vérző szája szélét dacosan törölte bele alabástrom ingujjának végibe.

– Nem az a legény, aki adja, hanem aki állja! A téeszről pediglen szó nem lehet!

Azzal hazaballagott. A nyolc pulyával együtt küszködött, gazdálkodott, művelte földosztáskor öt holdra növekedett „birtokát". A vég nélküli munkákban legfőbb segítője nagyfia, Jósi.

A gyerek mindenre figyel, úgy kaszál, akár a hajdermenkű! Apjával gyakran kocsizik be a környező vásárokra. A dombhajlatban megtermett tök, dinnye itt mindig vevőre talál. A gabona, krumpli szintén szépen terem. Öregjóska büszkén kanyarította alá nevét a begyűjtési ívekre. Ami a famíliára megállapíttatott, azt a család hiány nélkül beszolgáltatta a tányérsapkás különítménynek. Az egyenruhások tisztelegtek, amikor a teherautóra rakodtak. Kajánul vicsorogva, már-már vidáman kurjongatva emlegették:

– Jóska bátyám! Hej, de nagy franc maga! Kapiskáljuk mán, mért nem ment be a közösbe!

Osztan ne felejtse! Egy disznót megszúrhat!

Öregjóska hunyorítva nézett utánuk, számba vette, mi maradt otthon. Nagycsaládosnak számított, a népi demokrácia őket nem abajgatta. Maradt úgy tizenöt mázsa gabona. Bezzeg a Pélyiéknél az egész magtárat tisztára seperték. Ott nem volt mit enni! Az öreg valamelyik kamasz gyermekét, Antit vagy Bélust szalajtotta hozzájuk egy zsák búzával, két oldal jó avas szalonnával, bödön zsírral. Sose gondolta volna, hogy a Pélyieken egyszer majd ő segít.

Nagy hirtelen, mintha égből pottyant volna, csillapodott a beszolgáltatási rendszer. Az élet kicsinykét könnyebbé vált, ám az évek eléggé egyhangúan teltek. Minden ment a maga útján, a telet váltotta a tavasz, a tavaszt a nyár, majd a nyár belefutott az őszbe. Szürke, didergő, deres reggelek figyelmeztettek: nemsokára megérkezik a tél. Jósi ilyenkor a ház, a gazdaság körül sürgölődött. Ideje az istálló gerendáit, a ház ereszét, a szelement tartó ollófákat ellenőrizni, ha kell, javítani, a tetőt toldozni-foldozni. A feladatok nem sürgették, a munka megvárta. Ilyenkor volt érkezése kisebb testvéreivel foglalkozni. A ládafiából előkerült *A tizenöt éves kapitány,* a *Nyolcvan nap alatt a Föld körül, Maczkó úr utazásai.* Ahogy öccseinek felolvasott, azon kapta magát, ezek a messzi tájakat lefestő könyvek tán jobban lekötik figyelmét, mint a gyerekekét. Borzasztóan szeretett olvasni, habzsolta a könyveket. Legyen az vásárok ponyváin talált filléres füzetke vagy súlyos, hömpölygő görög verseléssel megírt eposz: mindent végigolvasott. A távoli vidékekről szóló történeteket falta, oda-vissza százszor elolvasta a nagy Homért. Csodálta Odüsszeuszt, messzi földekről ábrándozott. Ezer és ezerszer álmodott velük, álmai rendre vékonyka könyvben talált költői sorokkal végződtek:

„Rabsorsom milyen mostoha, hogy mind nem láthatom soha!".

Kisebb utazásokat persze gyakran tett a környéken. Azon az október végi pénteken a nap nem fukarkodott sugaraival. Sápadt fénnyel, de gazdagon szórta langyos nyalábjait a földekre. Az ember azt hinné, tavasz van, pedig a tél már itt kopog, esténként és kora reggelente ködös foltokkal, zúzmarával jelzi, csakhamar megtelepszik a vidéken. Való igaz, bolondság lenne halogatni az ács- és asztalosmunkát. Elkél néhány kiló szög, néhány masszív ácskapocs meg egy jó erős szekerce. Kisfejsze, balta ide nem lesz elég. Jósi kimondottan örült a bágyadt napfénynek, a simogató melegnek. Jó alkalom cseppecske mozgásra. Úgy döntött, a szükséges holmikért bezötykölődik a vasboltba, a városba.

Az utcákon mindenfelé emberek, kisebb-nagyobb csoportokban. Lódenükön nemzetiszín szalag, Kossuth-nótákat énekelve a központ felé tartanak. A főtéren széles, ormótlan épület bizalmatlan ablakszemei néznek szembe a gyülekező tömeggel. A sokaság szemlátomást megenyhült, amikor a kinyíló ablaktáblák némelyén piros-fehér-zöld zászlók jelentek meg. A homlokzat hosszú, feltörő oszlopai megtartották még az égboltozatot is, de a tetőn trónoló vörös csillagot sehogy sem. Az egybegyűltek hangos éljenzése közepette, fülsiketítő robajjal zuhant alá a porba.

Jósi az események kellős közepébe került. Nagy nehezen szedte össze a szeget, pántokat, kapcsokat. Az új ácsszekercével kezében indult tovább a Hatzel tér felé, ahonnan gyalog könnyűszerrel beérheti a vasútállomást. A téren az előbbihez hasonló vagy tán még nagyobb csődület. Indulatos kiáltásokkal, növekvő haraggal próbálták az itt magasodó kozák lovas szobrát talapzatáról ledönteni. Jósi az első sorokig furakodott, innen figyelte a történéseket. Mindenféle kötelek, acélsodronyok meg a puszta kezük segítségével igyekeztek megmozdítani a szobrot. Görcsösen szorította az új szekerce itt-ott még szálkás nyelét, hirtelen észrevette a legelöl izzadó, szögletes mozdulatokkal serénykedő, dühödten ágáló két Pélyit. Ő maga sóbálványként állt. Kedvelte ezt a szobrot. Lenyűgözte a fémbe zárt mozdulat hevessége, ló és lovasának együtt mozgása. Megfogta a kompozíció. Az, ahogy ember és állat szinte eggyé forr. Most pedig azt látta, az ágaskodó paripa előrebukik, majd egy teherautóhoz kötött sodrony a betonra dönti. Lovasa mintha még egy utolsót sújtana a köröskörül kiabáló tömegre, aztán széttörve hull alá.

Jósi úgy érezte, sajnálja a szobrot, másfelől azt is érezte, szekercéjével szívesen rásújtana arra a címerre, mely a talapzatán állt. Minden rossz megtestesítőjének a csillagot látta. Végül mégsem mozdult, csak nézte, ahogy temérdek kéz szedi, bontja darabjaira a talpkövet.

Késő este érkezett vissza falujába, ahol minden csendes és nyugodt volt. A hétvégén moccant meg valami, az oszlopokra szerelt hangszórókból a Kossuth rádió győzelemről beszél, az utcákon amolyan táltos-bíróként a hazaérkező Pélyi testvérek éltetik a szabadságot. Az öblös tölcsérekből az új kormány beszél: demokratikus mozgalomnak nevezi az elmúlt napok történéseit, bejelenti a Kossuth-címer bevezetését, általános béremelést ígér, a beszolgáltatások és az erőszakos téeszesítés megszüntetését. Jóskáék különösen az utóbbiakra kapják fel a fejüket, a hírek között elhangzó személyek,

csoportok, bizottságok neveit ők nem ismerik. A politikában járatlanok, figyelmüket állandóan a munka, a föld, a jószág, az életben maradás kötötte le.

Most minden megváltozik, mindenki a saját életének kovácsa lesz. Megvalósulhat mindaz, amit a háború után elképzeltünk. A vörös csillagosok szabadságot hoztak, eljött az a pillanat, amikor ez a szabadság valóban átélhetővé válik, de csak akkor, ha a csillagosok végképp eltűnnek az országból.

Napról napra változott a helyzet. Az elsők, kik az éledező szabadsággal rögvest éltek, a Pélyi fiúk voltak. A nyitottá vált határon át Ausztriába mentek.

Öregjóska látta legnagyobb fia szemében a vágyódást, nem tartóztatta legkedvesebb gyermekét. Meglepve, de elmondhatatlan boldogsággal fogadta elsőszülöttje szavait:

„Apám! Én maradok! Hidd el, itt minden más lesz!".

Az elkövetkezendő estéken reménnyel telve, kellemesen elpilledve, merész, édes álmaikba takarózva tértek nyugovóra. Jósi szaggatott szusszanásokkal aludt, úgy szorította magához dunyháját, mintha saját, reményteli élete lenne. Úgy érezte, libeg vele a nyoszolya, a nehéz fa ágykeret meg-megremeg. Tompa zúgás ébresztette fel, moraj, melyet suhanckorában annyiszor hallott. Apja szűrét felkapva osont ki a tornácra, aztán tovább, a vaksetétben az udvarra. A zaj odaátról, valahonnan Beregszász felől jött. A fiú felismerte a harckocsimotorok reszelős dübörgését. Reggel azt recsegte a rádió: szovjet tankoszlopok vonultak be Budapestre.

A faluban senki sem tudta, mi lesz, de Jósi azonnal kezdte összeszedni cókmókját, batyuzott, csomagolt. Még jóval szürkület előtt elindul. Éppen összepakolt, amikor újra felharsant a rádió: az új Munkás-Paraszt Kormány lezárta a nyugati határokat.

Se ki, se be! Jósi itthon maradt. Még csak nem is sejtette, mit hoz a holnap. Nem hozott az semmit sem. Igazából az történt, hogy a tél beköszöntével együtt a környéken, így a faluban is indulatos, fegyveres csoportok jelentek meg. Kabátjukat mintha hosszú, vastag hurkadarabokból varrták volna, vattabéléssel tömött zubbonyuk előtt dobtáras géppisztollyal hadonásztak. A pufajkások a Pélyi testvéreket keresték. Hosszan faggatták a falusiakat, ám a fiúk hűlt helyén kívül mást nem találtak. Néhányszor betértek a nagy udvarra, ám Jósinak azt se mondták, „állj odébb!". Pedig róla azt susmogták az itteniek, hogy többen ott látták, élesre fent kisbaltával a kezében, annak a bizonyos szobornak a ledöntésénél.

A fiú rengeteget rágódott azon, miért nem indult el ő is a nyugati határszélre még októberben. Nem tudott dűlőre jutni önmagával. Amennyire elvágyott, olyannyira szeretett volna maradni is. Elmenni, ha akarna, se tudna. Teljességgel tisztában volt azzal, a nyugati határ hermetikusan zárva. Maradni pedig miért ne maradhatna? Változhat az ország, változhat az élet...

Az igaz, a pufajkások mindenféle listákkal járják a vidéket. Bejártak pincét, padlást, de nem találtak senkit. A család bizalmatlanul figyelte őket, s meglepve állapította meg, a csapat hamar felszívódik anélkül, hogy a gabonás zsákokra, szalonnára, sonkára akárcsak egyetlen pillantást is vetne. Ha ráunnak a keresgélésre, a beszolgáltatásról pedig végképp lemondanak,

akkor még megérjük, hogy a nép sorsa jobbra fordul. Ilyesformán okoskodva és a történteken jócskán felbuzdulva Öregjóska a fiaival hamarjában két hízót borított le a döngölt földpadlóra. Régvolt jó kedéllyel dolgozták fel a húst, a családfő aprólékos gondossággal készítette a kóstolót a rokonoknak Dorozsmára. Mindent figyelemmel porciózott a batyuba, melyet majd Jósi fia visz el – csakúgy, mint eddig mindig – a déli végekre. Nem mulasztott el egészen kicsi csomagocskákat sem összerakni. Ezekkel a kis csomagokkal a hosszú út alatti esetleges kérdezősködők száját lehet betapasztani.

Erre végül nem lett szükség. A fiú különösebb gond nélkül megérkezett Szegedre, s onnan a faluba. Ángyiék a külső részen laktak. Jósi elcsigázva toppant be hozzájuk. Jöttének a háziak igencsak megörültek. Nagybátyja szarukeretes szemüvegén át ámulattal teli megbecsüléssel pislogott rá. Arcvonásai szakasztott olyanok, mint az őszön bemutatott film alakjáé, Hannibál tanár úré.

Nem csoda, hisz maga is tanító. A felesége úgyszintén. Feszült érdeklődéssel hallgatják unokaöccsük beszámolóját az elmúlt hónapok történéseiről. Éppen olyan figyelemmel követik Jóska szavait, mint ahogy az ország sorsát eddig is figyelték. A fiú csendesen, akadozva mesélt. Úgy érezte, ennek a Magyarországnak nincs reá szüksége. Már rég nekiindult volna, de apja, a testvérei, a gazdaság, az anyaföld... Meg az a fránya határzár! Amit nem lehet, azt nem lehet!

A tanító komótosan megigazította szemüvegét, aztán szárát pipaként szájába véve így szólt: – Má' mért ne lehetne? Eriggy Jugoszlávián keresztül! A jugoszláv nem rossz népség! A követségükön kosztot, kvártélyt adtak Imre bácsiéknak. Meglásd, segítenek néked is!

Beszédének egyenletes ritmusából nem zökkentette ki sem feleségének „Ej! Beszélsz itt bolondokat, te ember!" felkiáltása, sem Jósi mély sóhajai. Nem csupán nyelve, de keze is szaporán járt. A kapott kóstolóból méretes pakkot állított össze.

– Van nekem egy emberem, ha jóllakik, mindenre képes. Holnap este levisz a határra, Ásotthalom mellé. Onnan meg átsétálsz. – dörmögte.

Az ember bozontos szemöldökű, szúrós szemű volt vastag, loboncos hajzattal. Üstöke lobogott a fagyos szélben, ahogy utasával a télvízi időre rá se hederítve száguldott motorbiciklijén a gránic felé. Jósi jéggé dermedve kászálódott le a nyeregből. Vaksin toporgott a motoros mellett.

Nem látott semmit, a hold cingár sarlója pillanatokra tűnt csak elő, hogy utána rögtön vissza is bújjon a fekete, tarajos felhők közé. Tovatűnő társa szavait megfogadva délnek indult. Következetesen tartva az irányt valamilyen lepusztult majort kellett elérnie. Ha megpillantja, vagy az éj koromsötétjében beleütközik, odaát tudhatja magát. Apró lépésekkel haladt, csizmája nehéz göröngyöket taposott, öklömnyi sárdarabokkal birkózott, léptei minduntalan hártyavékony jéggel borított tócsákban csobbantak. Remegni kezdett. Félt saját mozgásának váratlan neszeitől. Időérzéke teljesen elhagyta, sőt irányérzéke is. Úgy érezte, srégen gyalogol, nem tartja a déli irányt. Le kellett ülnie a puszta földre. Hirtelen felállt. Oly gyorsan és frissen, hogy maga is elámult. Aztán eljutott a tudatáig: nem ő állt fel, erős kezek ragadták meg.

Zseblámpa szúrós fénye villant, katonás magyar szavak harsantak. Jósi tudta, itt a vége. A fénynyaláb ráirányult, sápadt arca tükörként szórta szét az elemes lámpa világát. A fényben kirajzolódtak az előtte álló egyenruhás arcvonásai és a sapkájára tűzött ötágú csillag. Ez jót nem jelent. Innen az egyenes út a tömlöc. A határőr most a fiú személyi igazolványára irányította lámpáját, az égő sugarai a papírlapokon kívül az uniformis elülső részét is megvilágították. Jósi észrevette a gallér alatt ülő tűzzománc kitűző körvonalait. A jelvényen alul zöld mezőben piros alakzatokat látott. A fénykéve halványan világította meg a fémlapot, melyen kék szalag kapaszkodott sárga búzakoszorúba. A koszorúk valami tábortűzféleséget öleltek, felső díszként pedig ott díszelgett a vörös csillag. Ez tényleg nem jelenthet semmi jót, csakis áristomot. Még Szegeden hallott pusmogni az új magyar címerről, hát most összetalálkozott vele!

Néhány perc múltán egy terepjárószerű járgány hátsó ülésén találta magát.

A sofőr és pisztolyos társa arról tanakodott, vajon a hajdújárási gyűjtőbe vagy a közeli őrsre vigyék-e a határon lefülelt férfit. Az éj átláthatatlan sötétjébe a kocsi fényszórói vágtak világos ösvényt, a reflektorok csóvái csakhamar megállapodtak egy nagyobbacska épület homlokzatán. Itt középen megint csak vörös csillag díszelgett, a nagykapun úgyszintén, csakúgy, mint a szobában, ahol leültették.

„Az isten rogyasztaná rátok az egész égboltozatot, meg az összes veres csillagra, ami a földkerekségen létezik!" Jósi halkan, magában átkozódott. Haragudott az egész világra, de legjobban saját magára. Elszörnyedve figyelte a helyiségbe belépő, cirill betűs papírokat szorongató, „Dobrojutro" köszönéssel nyitó tisztet, aki közvetlenül vele szemben állt meg.

Jósi rájött, egyáltalán nem puszta szóbeszéd az, amit még otthon, a falujában, elindulás előtt hallott. A szovjet hadsereg tevékenyen részt vesz a nyugati határrész lezárásában. De hát ezek a tetves disznók már a déli határon is itt vannak! Meg mindenhol! Tehetetlennek érezte magát. Lassan, arcának borostái között, szája szegletében megpihenve, megfáradt, szomorú szeméből indult útjára az első könnycsepp. Nem érték el a koszlott padlót, szédülten hullottak bele a fiú elé tolt tejes bögrébe. A hadnagy karéj kenyeret csúsztatott a csupor mellé. Jóska szíve erősen sajgott, eszébe jutottak testvérei, ahogy anyja szeretettel szólítja kisfiait: „No, drágáim! Ma az ebéd háromféle!".

A gyerkőcök egymás sarkát taposva nyargaltak, el nem tudták képzelni, mi kerül az asztalra. Anyjuk mindegyiküket magához ölelve válaszolta: „Biza' háromféle! Kenyere, haja, béle!".

Emlékeiből papírzörgés, felegyenesedő testek alól előszökő széknyikorgás terelte vissza a valóságba. A határőrtiszt idegen szóval, orrhangon, érzelmek nélkül olvasott. Jóska belül tovább szitkozódott. Már-már kiugrott belőle az elfojtott harag, de tudta, ha hanggal, indulattal áradna elő, az további súlyos börtönéveket jelentene. Mindent magába fojtott.

„De a kutya úristenit! Hogyan lehet az, hogy a saját hazájában senkiházi idegen jöttment oszt idegen nyelven idegen parancsokat?!"

Meghallotta családnevét. Joszif keresztnévvel szólították. Azonnal felállt. A sofőr magyarul szólva, szelíden visszatuszkolta helyére, mondván: egyen! Ne ugráljon! Szüksége lesz még az erejére. Figyeljen a felolvasott szövegre, az magyar nyelven is elhangzik majd.

Valóban így történt. A fiú figyelemmel hallgatott, közben majdnem torkán akadt egy falat cipó. Pontos, kimért magyar szavakkal hangzott el minden:

„Fent nevezett 1957. január 17-én 2 óra 00 perckor lépett törvénytelen módon a Jugoszláv Népi Szövetségi Köztársaság területére. A jugoszláv határőrizeti szervek feltartóztatták, majd őrizetbe vették. Személyazonosságát a Magyar Népköztársaság személyi okmányaival igazolta. Érvényes útlevéllel nem rendelkezik. Előállítása után a hajdukovói táborba szállítandó és ott elszállásolandó.

Sorsáról, mint minden Magyarországról érkező illegális határsértő sorsáról, a népi jugoszláv állam a következőképpen rendelkezik:

1. Ha kívánja, azonnal visszatérhet hazájába, a Magyar Népköztársaságba. Ehhez Jugoszlávia minden rendelkezésére álló segítséget megad. Megszervezi és ha kell, lebonyolítja minden egyes otthonát elhagyó magyar állampolgár anyaországba való visszautazását.

2. Amennyiben nem kíván Magyarországra visszatérni, a Föderatív Népi Jugoszlávia kész új hazát adni a területére érkezőknek, döntően a magyarlakta területeken. Új állampolgárának minden erővel biztosítja azt, hogy büszke, tevékeny, hű tagjává váljon a jugoszláv államközösség társadalmának.

3. Feltéve, hogy fenti pontok egyike sem lép életbe, harmadik lehetőségként a Jugoszláv Föderatív Népi Köztársaság minden, a Magyar Népköztársaságból érkező számára garantálja olyan tetszőleges harmadik országba való távozást, amely állam hajlandó őt befogadni."

Jósi meredten hallgatta a szép, választékos magyarsággal beszélő tolmácsot. A széles papírlap egészen eltakarta a felolvasó arcát, csak fejének körvonalai sejlettek fel. Éppen a csillag alatt állt, melynek szélső vörös ágai tülökként fogták közre kobakját. Jóska nem ördögszarvként érzékelte őket, inkább csintalan krampusznak látta. Rettenetesen örült, hogy dolgai ilyeténképp alakultak. A reggel már Hajdújáráson találta, hol többedmagával egyetemben egy iskolaépületben kapott szállást. A helyi szövetkezet kosztolta őket, és a falusiak is rengeteg élelmet, ruhát, cipőt adtak. Magyarok, szerbek vegyesen.

Sok százan voltak menekültek. Sokféle ember, köztük egész családok. A többiekkel együtt Jósi hosszú kérdőívet töltött ki. Ujjlenyomatot vettek tőle, ezután írásban is kinyilvánította: nem kíván hazatérni, másik országba utazna. Hová? A lapra ezt írta: Amerika.

Honfitársai különféle csoportokat alkottak. Legtöbbjük tanár, technikus, műszerész, mérnök, orvos volt. Akadt még néhány egyetemi diák és tanuló. Jósi neve mellé semmilyen bejegyzés nem került, csak annyi: földműves. Utána nem kaptak két kézzel. Svédország fogadta volna, ám ő mindenképpen a tengerentúlról ábrándozott. Sajnos sem az Egyesült Államok, sem Kanada nem kért a képzetlen munkaerőből. Egyetlen lehetőség kínálkozott: Dél-Amerika. Sebaj! Ez is Amerika! Jóska Brazíliát választotta. Néhány hét után Rijekába irányították, onnan olasz kikötőbe került. A csillagos-sávos zászló alatt lépett annak az öreg óceánjárónak a fedélzetére, mely Triesztben horgonyzott. A hajó egész községnyi utast szippantott magába, majd fújtatva, prüszkölve rúgta el magát az óvilág partjaitól.

Ahogy a hajótest megremegett, Jóska szemébe könny szökött. Otthonára gondolt, kedves lovaira, Tündérre, Sellőre. Azok is így fújtattak, amikor jó gazdájuk csutakolta, becézgette őket.

A fiú zaklatott lelke a nyílt vízen megnyugodott. Igazi Odüsszeusznak képzelte magát, ki a végtelent készül meghódítani. Bejárja a tengereket, átszeli az óceánt, s majdan erős, legyőzhetetlen férfiúként tér haza.

Szeretett fürdeni álmaiban, ábrándjai erőt adtak neki, mintha éltető gyógyvízben mártózott volna meg. Nem, nem menekült a valóságtól. Jól tudta, életének új, nehéz szakaszát indítja a hajókürt zúgása. Azt azonban még csak nem is sejthette, hogy ennek az új életnek középponti, meghatározó eleme ez a hajó, ez az utazás lesz. Itt, ezen az úton ismerte meg Kerolájnt. Kerolájn persze nem Kerolájn, hanem Caroline. Jósi sokáig nem tudott napirendre térni a fölött, hogy a fenébe lehet kimondani egy szót teljesen másképpen, mint ahogyan az írva vagyon. Te szent szűz Mária! Milyen népek vannak! No de az igazán elképesztő nem ez. Ez semmi ahhoz képest, amit Caroline megjelenése a középfedélzeten Jóskában okozott. A lány az egészségügyi részlegen, a hajóorvos mellett dolgozott, amolyan ápolónőként. Ebbéli minőségében a hajó minden részén megfordult. Valahogy, valamiképp, az ég tudja, hogy, de minduntalan a „B Deck" környékén, a magyar fiú közelében kötött ki. Jóska kitágult pupillákkal figyelte a lányt. Aranyszőke haját összevissza fútta a tengeri szél. Szoborszerű nyaka, formás válla, fátyolfehér karja, rajta zöldeskék hegyi patakokként futó hajszálerekkel, egészen lenyűgözték. Egyszerre látta a világos ruhás lányban Kirkét és Nauszikaát. Akarta, ám nem tudta, nem merte megszólítani. Megközelíthetetlennek, elérhetetlennek érezte. Valósá-

gos áramütésként hatott, amikor Caroline ráköszönt, mi több, megérintette. Az érintés, de még inkább a kontyba szedett hajából áradó illat kábította el. Mintha újra az otthoni kukoricagóré semmihez sem hasonlítható, édes illatát érezte volna. Az elektromos sokk a szívéig hatolt, ám ott nem állt meg, csak valahol gatyája korcának tájékán.

Mindennap összefutottak, hol emitt, hol amott. A korlátnak dőlve fürkészték az Atlanti-óceánt, miközben Jóska a lány csengő nevetésétől kísérve, nagy átéléssel énekelte a vándorok népdalait: *Elindultam szép hazámbul, Csillagok, csillagok, szépen ragyogjatok.* Caroline nem értette a dalok szövegét, nevetett és nevetett, annyira elbűvölte a fiú mézes baritonja.

Egyre több időt töltöttek együtt, a lány szabad idejében angolul tanította, a nyelvleckékre mindig jó erős teát főzött. Együtt dúdolták azt, hogy „…tíí for túú end túú for tíí, mí for júú end júú for míí…"

Hej, de más volt ez a lyány, mint azok, akiket Jóska aratás után a kazlakba húzott. Ezér' a lyányér' gondolkodás nélkül ugrott volna bele az óceán legmélyébe.

Szűk kabinjának himbálózó mennyezetét bámulva Caroline fejében hasonló gondolatok kergetőztek. Sehogy sem tudott elaludni. Az erős szélben átsétált a hajó másik oldalára, és bekopogott a hajóorvoshoz. A doki szokásos kockajátékára készült a főgépésszel és a másodtiszttel. A lányt a három játékos komoran, értetlenkedve, fejcsóválva hallgatta.

– Márpedig a magyar fiú az ország területére nem léphet. Azonnal másik hajóra száll Dél-Amerika felé. Utazását a brazil állam jóvoltából Recife kikötőjébe folytatja! – jelentette ki ellentmondást nem tűrő hangon a másodtiszt.

A férfi szavai golyózáporként vágódtak a zaklatott lány lelkébe.

– Ezeket a mondatokat elfogadnom lehetetlen! Inkább a sötét habok!

Caroline elszánt kiáltásait már nem a hajóorvos kajütje, hanem a tágas szalon falai visszhangozták. A kapitány hosszan, hüvelyk- és mutatóujját orrnyergén összefogva, felcsúszó szemüvegét ujjpercein pihentetve, lehunyt szemmel töprengett. Régebben képes volt egész órát ebben a megmerevedett pózban tűnődni. Útban Arhangelszk felé, tehetetlenül várni a konvojban, mikor csapódik a hajótestbe a sebes, könyörtelen torpedó. Akkor is, most is emberéletről volt szó. Pillanatok alatt határozott. A ráruházott hatalommal, jogkörével élve felelősséggel döntött: a két fiatalt amerikai törvények szerint,

amerikai földön, amerikai lobogó alatt házastársakká nyilvánította. Caroline és József az Atlanti-óceán teljességgel néptelen pontján, úgy kétnapnyi tengeri járásra a louisianai partoktól házasságot kötött. New-Orleans területére tehát mint feleség és férj léptek. Caroline a kikötői hatóságoknál a papírokat nem egykönnyen, de elintézte. Férje egy teljesen új világba cseppent ember érdeklődésével figyelte a dokkok és az azokon túli utcák forgatagát. Lassan betűzgette a minden oldalról ráömlő reklámok sokaságát: „Chevrolet! Sweet, Smooth and Sassy! Tasty Betty Crocker Brownies! Drink Coca-Cola! Smoke Chesterfield!".

Próbálta helyesen kiejteni az olvasott szavakat, ösztönösen rá-ráérzett néhány hangra. Elképesztő memóriával rendelkezett, agya szivacsként itta be az új nyelvi információkat. Ha valami miatt fáradni látszott, rögvest elkezdte magában mondani a *Jónás könyvét*, amit betéve tudott. Ezt tette most is. Úgy érezte, ezzel a fránya ángilus nyelvvel még meggyűlik a baja. Nem tudta eldönteni, álmodik vagy sem. Képzelet és valóság határán egyensúlyozott igen-igen szűk ösvényen. Voltaképpen mindegy, álom-e, való-e, sem egyikben, sem másikban sem tud igazán megmerítkezni. Az izgatta, mi vár rá felesége családjában. Az biztos, ha ő, csak úgy, ingyom-bingyom hazaállítana egy fehérnéppel, apja bizonyosan széjjelhasítaná. Révedezéséből párjának szerető hangja vonszolta ki, mandulaszeme mélyen belenézett a fiú izgalomtól kitágult szembogarába. Mint a hajón annyiszor, ismét férjének bolondos fürtjeibe túrt. Gyengéden, két kezével vonta magához, homlokát, halántékát csókjaival halmozta el. Mindeközben érzékien, nyugtatóan suttogta: „Dzsó! Dzsó!".

Joe ettől tényleg megnyugodott, apró csókokkal szórta teli felesége vékonyka csuklóját, formás, hosszú, artisztikus ujjait, gyöngyházkörmeinek tejfehér félholdját.

Nagy egyetértésben, turbékoló gerlepárként bandukoltak az Union Passenger Terminal ultramodern tömbje felé. A platformokról szélsebes vonatok indultak az Államok majd minden vidéke, így Caroline hazája, Montgomery megye irányába is.

A pályaudvar forgatagán ámuló-bámuló fiú kíváncsian ismételgetve kérdezte:

– Hát az a Montgomery? Az meg hol van?

– Egy kicsit messze, drágám. Északabbra! Csak az ég tudja, hol! – hadarta a lány kisiskolás hevességgel.

– Valahol az isten háta mögött? – érdeklődött tovább a férje, magasra ránt-va a szemöldökét.

Felesége ismét agyoncsókolgatta, s nevetett, egyre csak nevetett.

– Dzsó! Dzsó! A mi nyelvünk nem ismer ilyet: „Az Isten háta mögött!". De nekem tetszik!

Coffeyville valóban az isten háta mögött, valahol Kansas és Oklahoma határán fekszik, azon a részen, amit az amerikaiak mélyről jövő szeretettel Heartlandnek neveznek. Errefelé indult meg feljajduló kerekekkel a „Southern Belle". A gyorsvonat, amely aztán egyre növekvő sebességgel hagyta maga mögött New Orleanst, hogy zúgva, robogva szelje át az Egyesült Államok déli államait, s egy nap elteltével befusson Kansas Citybe.

Ez a nap volt a friss házasok nászútja. Dzsó felesége csókáradata közepette ámuldozott tovább. Félszegen huppant le a pullmanok pihe-puha párnáira, később párja biztató pillantásától kísérve már bátran rendelt a szalonkocsi bőséges étlapjáról. A papírlapok között ott búját a vonat menetrendje. A fiú nagyra értékelte ezt a figyelmességet, könnyen követhette a szerelvény útját. Bőséges reggeli pótolta az éjszaka elvesztett kalóriákat. A kerekek még mindig Louisiana földjén csattogtak. Friss földiepret szervírozó pincér figyelmeztetett:

néhány perc, és a gyorsvonat befut Texarkanába.

A város három állam, Texas, Arkansas és Louisiana határán terül el. Innen a vonat észak, északnyugati irányba fordul, és a Great Plain peremsávján halad Oklahomán keresztül végső célja felé.

– Mi a Missouri állambeli Joplinben szállunk ki – közölte Caroline, miközben az eper kicsike magvai aprókat pattantak fogai között.

Férje, orrát az ablaküvegre szorítva, vásott kölyökként figyeli az elsuhanó tájat, a sietős villanypóznákat, a vagonok mellett meg-megiramodó marhacsordát és messze, a látóhatár szélén szélmalomként ágáló himbálózó olajkutakat. Figyelmesen néz, les, ám nem a valót látja.

A Bihari-rónát, a Beregi-síkot, a delelő gulyát meg a bólogató gémeskutat. Tekintete tovább siklik, megállapodik szerelmén. Felsajgó fájdalma egyszeriben eltompul, csendes vágyódássá szelídül. Újfent a jelenben, a „diner-carban".

– Joplin? A Missouri állambeli Joplin? Tulajdonképpen hány Joplin létezik?

– Az Államokban mindenből több van, honey. Csak belőlem van egy! – felelte a fiú nyakát átkulcsolva, széles mosollyal a lány.

Joplin emberibb léptékű, jóval kisebb város, mint New Orleans. Pályaudvarán ennek ellenére nem volt könnyű taxit fogni, a lánynak mégis sikerült. A maradék hetven mérföldet tehát autón tették meg haza, jövendő otthonukba, Coffeyville-be.

Caroline itt nőtt fel, itt járt iskolába. Felhevülten mesélt a városkáról, melyet valamikor a múlt században „Colonel Coffey" alapított. Imádott Dzsója lapos pillantásokkal, szótlanul hallgatta. Ő bizony nem ismert semmiféle ezredeseket, hacsak Béri Balogh Ádámot vagy Esze Tamást nem számítjuk. A lebukó nap fényében elé táruló vidéket, felesége szülőföldjét magyar szóval nevezte el első hallás után egyszerűen „Kávéföldjének".

Az autó megállás nélkül robog át a kisvároson, halad tovább nyugati irányba. A szürkületből hirtelen épületek sziluettje bukkan elő. A Packard nem kapcsolta fel fényszóróit, utasai láthatták, ahogy a lassan ereszkedő esti homály terjedelmes udvarházat készül magába vonni. Nem az a fajta farmház volt, melynek tucatjait a Southern Belle utazóközönsége a hosszú úton oly sokszor láthatta. Azok egyszerű dobozformák voltak. Ez az építmény magas, emeletes. Csúcsíves ablakai az előtte kígyózó földútra néztek, erkélyeit díszes korlátok szegélyezték, tornyait harangtető fedte, alsó részeit kecses oszlopok tartották. Körös-körül mindenféle kiszolgáló épület övezte, mögöttük terült el a birtok. Ameddig a szem ellát, földek és földek. Jóska látott már ilyet, igaz, igen-igen régen. Valami ilyesféle lehetett otthon az uradalmi major, rajta az uraság lakóházával, a törtfehér falú kúriával. Amerikában ez szimplán farm vagy rancs, habár a Texasból és még messzebbről idevándorló, szerencsét próbáló mexikóiak mondják hasziendának is.

A motor kerregésének hallatára a házból „Lina! Lina!" kiáltásokkal két izgatott alak rohant ki. Caroline szülei. Az ováció ereje alighanem lesöpörte volna Jóskát az útról, ám a fiú menedékre lelt a kocsiról leemelt óriási utazóládák mögött. Meghatottan, karjait mellkasa előtt egymásba fonva állt. Ebben a pózban találkozott tekintete apósáéval. Alig észrevehetően megremegett.

Hiszen ezt a férfit már látta valahol! Az udvari lámpa nyalábja előkelő vonásokat, határozott arcélt világított meg. Sötét Stetson-kalapja alól szőkésbarna tincsek tűntek elő, melyekbe, különösen halántéktájon, ősz szálakat csempészett a rohanó idő. Világos ingén fekete mellénykét viselt arany zsebóraláncca l. Fekete szövetnadrágja és fényes félcipője nehezen tűrte az udvar porát.

Nem találkozott még vele soha. Az igaz. De egészen biztosan látta! Hol? Vajon hol?

A két férfi pillantása újra összetalálkozott.

– My husband. – Caroline halk szavai hallatán óvatosan elindultak egymás felé. Rég nem látott barátokként fogtak kezet.

Jóskának ekkor ugrott be, hol látta feleségének apját. Hiszen ez csakis Will Kane lehet! Will Kane! – mormogta.

Hát persze! Hajdukovo! Jugoszlávia! A tábor! A westernek! A helyi iskola tornatermében filmekkel múlatták az időt. A fiú ilyet azelőtt sohasem látott. Az amerikai vadnyugat!

A legjobban az a film tetszett neki, amelyben az akaratos, állhatatos seriff, Will, egyedül, minden segítség nélkül küzd a rossz ellen. *High Noon!* Ez volt a film címe. Akkor egy szót se értett angolul. A hajdújárásiak segítették ki. A szerbhorvát felirat, „Tocno u podene" annyit tesz: „Pontosan délben". Uramisten! De jó film volt! Most pedig ez a seriff itt áll előtte!

– Nem Gary Cooper vagyok, fiam, hanem az apósod!

Alig bírt szabadulni a férfi forró szorításából. Azután arcát kezébe fogva anyósa üdvözölte, oly bársonyos finomsággal, ahogyan Caroline szokta. Az a fajta jelenség volt, melyet a magyar nyelv az igen kifejező szépasszony szóval ír le.

„Nézd meg az anyját, vedd el a lányát!" – elmélkedett Józsi, illetve Joe, hiszen a háziak ezzel a megszólítással invitálták beljebb. Ettől a pillanattól végérvényesen Joe-vá vált.

Benn tágas fogadószoba várta őket bútorokkal zsúfoltan. A mahagóni vöröse és a tölgy sötét színe otthonosságot kölcsönzött a szalonnak. A székek, fotelek, asztalkák között széles kanapé csábított pihenésre. Nem hivalkodóan, de olyan ízléssel és kényelemmel, hogy a betérő vendégek azonnal megkedveljék és örömmel időzzenek rajta. Az ablakokat súlyos, fodros brokátfüggönyök takarták, ráncaikat aranyszínű bojtos kötők igyekeztek összefogni. A kanapé előtt termetes szekrény, jóval nagyobb, mint a becipelt hajóládák. Formája bárszekrényt sejtet, ajtaja mögött azonban nem üvegek, poharak, hanem soha nem látott szerkezet: televízió rejtőzött. Közvetlenül

mellette kisebb szekrény, elülső részén „Victrola High Fidelity" felirattal. Teteje nyitható. A fedlap alatt gramofon, melynek tányérjára piros címkés hanglemez kerül.

Joe feszélyezetten téblából a szobában, de a felcsendülő dal eltünteti minden eddigi félszegségét. A hang olyan, akár a hegyi patak vize. Kristálytiszta. Teljes lényét átjárja, s a fogadtatás simogató melegségével egyesülve egészen kellemes borzongást kelt benne. A dalt mindjárt az első taktusokból felismerte. „Filmjének" zenéje szólt: „Do not forsake me, oh my darling!".

A két asszony mély átérzéssel dúdolta végig. A fiú ide-oda forgatta kezében a lemezt: felfoghatatlan! Mennyire élethű!

A borítóról szótagolva, pokoli kiejtéssel olvasott. „Fran-ki-e La-i-ne, Colum-bi-a Mic-ro-gro-ove." Nem nevették ki, még csak meg sem mosolyogták. Ezen olyannyira felbátorodott, maga is elkezdett dudorászni. Hirtelen azt, ami legelőször az eszébe jutott. A *Felszállott a pávát*. Nem volt csúnya hangja. A tágas térben szépen zengett. Ahol kellett, érzékletesen festette meg a népdal finom árnyalatait. A lányok lelkesen megtapsolták. Apósa élénkvörös lemezborítóval került elő, a tasakon nagy betűkkel ez állt: *„Peacock Variations,* Zoltan Kodaly, Chicago Symphony Orchestra, Antal Dorati".

A felcsendülő muzsika, a jellegzetes dallamív egy megidézte behozta a kansasi házba a szülőföldet. Jóska felesége mellé, a kanapéra huppant, boldogan merült bele a zenébe. Élvezte a híres-neves honfitársai által megrajzolt zenei képet. Büszke volt rájuk és a hazájára.

Ezen az első estén Jóska egészen feloldódott. Megnyugodva simult bele felesége karjaiba. Ahogyan átadta magát az ölelésnek, éppen úgy, teli önbizalommal, fiatalságának fékezhetetlen lendületével kapcsolódott bele a farm életébe is.

Mindenütt ott volt. A széles kukoricaföldön a talaj-előkészítésnél, a vetésnél, nem esett le fejéről a cowboykalap akkor sem, ha címerezni kellett.

A kukoricatáblákat búzamezők váltották. Itt hamar kitanulta az aratógépek működését. A szabadfülkés International Harvester kormánya mögött teljes napokat eltöltött. Amikor pedig tornádó tépázta a földeket s a kalászok elfeküdtek, csapatot szervezett, és az egész farm az ő vezetésével kaszált.

A ménesből egy gyanakvó, kiszámíthatatlan, foltos mént választott. A musztáng rúgott, harapott. Gyorsaságát csak heves természetéből fakadó rosszindulata múlta felül. Lovasának hegyes orrú csizmájáról hiányzott a

sarkantyú; az állatot combizmainak erejével és egy ostorféle szíjjal próbálta megzabolázni. Ló és gazdája lassacskán összeszokott. Különösen a kitartó, vad vágták után, amikor Joe mindenfélét sustorgott a végletekig hajszolt állat fülébe. A fiú úgy lovagolt, mint akármelyik kansasi cowboy, ha nem jobban. Hátaslova az egyetlen musztáng volt a környéken, amellyel ugratni lehetett. Árok, gödör, vízfolyás, hasadék nem jelentett akadályt.

Apósa mérhetetlen büszkeséggel figyelte. „Fiamnak" szólította, Joe pedig őt „Daddynek".

Jóska jól érezte magát. Az, amitől a legjobban tartott, egyáltalán nem kellett félnie. Új családra lelt, teljesen beilleszkedett.

Omnia vincit amor! Ha kisebb-nagyobb nehézségei támadtak, mindig erre a latin mondásra gondolt, és a bajok könnyű szellőként reppentek tova.

Egyre jobban kiismerte magát, elsajátította a gazdaságban dolgozó fehérek, feketék, kreolok, mulattok keveréknyelvét. Gyorsan eltanult néhány szót, kifejezést az Új-Mexikóból, Texasból egészen Dél-Kansasig felmerészkedő mexikóiaktól. Elfogadhatóan pötyögött spanyolul. Észre sem vette, és amerikaivá vált. Jóskából Joe lett.

Az idő röpült a farmon. Hirtelen mindent ellepett a hó, a föld fehér takaró alatt pihent, megérkezett a karácsony. A végtelen fehérség az otthonra, a pusztára emlékeztette. Újra és újra hazagondolt. Gondolataitól és az ünnep hangulatától elérzékenyült. Az udvarházat belepte a fenyőágak és a konyhában készülő ételek, a sülő pulyka, a marhasült, az édesburgonya, a sütőtök és az almás pite illata. Gyertyák és színes égők sora szórta fényét szerte-szét.

Káprázatos a karácsony! Lehetőséget ad az embereknek arra, hogy magukba nézzenek, kezet nyújtsanak egymásnak. A szalon ünnepi díszbe öltözött, zene szólt. Egy Presley nevű figura énekelt. A ház ura bizalmatlanul méregette a lemezborítót: *„Elvis Christmas Album".*

Ízlése széles spektrumot ölelt fel, ám a könnyű műfajban Crosbyn és Sinatrán túl alig-alig merészkedett. Hank Williams, Tex Ritter, talán Johnny Cash még belefér, no de Elvis!

A fiatalokért azonban mindent! Hadd szóljon! A biztonság kedvéért azért odacsúsztatta a lejátszó mellé a *Jolly Christmas from Frank Sinatrát.*

A megszületett gyermek, az új élet ünnepének magasztos hangulata határozta meg a beszélgetés menetét. Törvényszerűnek tűnt, hogy a szavak oda fordultak, ahová fordulniuk kellett. Mélyen hasítottak bele Joe lelkébe, vadul

markolászták gyomortájékát, hogy aztán láthatatlan kezekként a szívét ragadják meg. A fájdalom erős volt, ám rövid. Nem ült ki a fiú arcára.

– Örülök, fiam, hogy egymásra találtatok és ennyire szeretitek egymást! Annak ellenére, abban a tudatban, hogy a lányomnak nem lehet gyermeke. – Apósa hangja rettentő távolinak tűnt.

A háttérben Sinatra hangja úszott, a *Silent Night*ot búgta, és éppen a „mother and child" szavakat nyújtotta utánozhatatlan átéléssel. Az asztalt rendezgető Caroline kezéből széjjelgurultak a fagyöngyök, rémülettel pillantott a férjére. Arcát tűzvörös pír öntötte el. Szülei a kanapén ültek, kissé oldalt. Sherryt kortyolgatva csupán annyit láttak, a kandalló lángjai egészen pirosra festik lányuk homlokát. A lány mintha mondani, kiáltani akart volna valamit, de a férje megelőzte:

– Ó, Dad, mi ezt már százszor, ha nem ezerszer átbeszéltük! Én azt mondom, az igaz szerelemből mindig új élet fogan.

Miközben beszélt, feleségét jó erősen magához vonta, két tenyere a vállain nyugodott.

– Meg aztán, aki itt áll a kislányotok mögött, fenemód jó anyagból van. Nézzetek rám!

Ez magyar matéria! Abból is legeslegjobb. Szabolcsi! Szóval, Daddy, igyekszem odafigyelni és még jobban „ráfeküdni" a témára! Meglátjátok, a türelem rózsát terem!

A körös-körül nyíló tearózsák ezernyi színben virágoztak, majd az első fagyok beköszöntével eldobták szirmaikat. Évről évre ekképpen jelezték a múló időt. Joe az idők során teljesen eggyé vált a farmmal. Örökös mozgásban volt, hol itt, hol ott bukkant fel a széles birtokon. A gazdaságban nagy kedvvel, fáradhatatlanul, ám magát sohasem túlhajtva dolgozott. Szüntelenül azon igyekezett, hogy valami keveset belopjon a hazájából a birtok életébe. A ház mellett vagy odakinn, a búzamezőkön lehajolva, keze között morzsolva szagolgatta a földet.

– Cseppet sovány, de jó föld. Megterem itt minden! – mondogatta a ház népének.

Formás veteményest alakított ki, konyhakertjében megtermett a paprika, paradicsom, hagyma, fokhagyma, kapor, petrezselyem. Mindent ültetett, mintha csak otthon lenne.

Három vagy négy teherautónyi szállítmányt küldött vissza. A platón mindenféle lógó hasú, bozontos mexikói, meg csenevész indián fajtákat hoztak. Nagy sokára sikerült Nebraskából yorkshire malacokat szereznie. Apósa egészen elképedt, a felépült füstölő láttán pedig szóhoz sem jutott. Joe lelkiismeretesen törődött a jószággal, idővel az asztalra jóféle sonkát, kolbászt, hurkát varázsolt.

Amivel a fiú – igaz, az évnek egy másik szakában – osztatlan elismerést szerzett, az a magyar konyha egyszerű, bár felettébb fantáziadús műremeke: a kovászos uborka. Joe konyhakertjében minden megtermett. Az uborkák nagyobbacskák, de a célnak megfelelnek. Fokhagyma, hagyma, friss kapor van, mustármag is akad. A kamra tele üres lekváros meg marmeládos üvegekkel.

Azt a leborult szivarvégit! Hát a kenyér? Az igazi? Az otthoni? Honnan a szent szűzmáriából szerez legalább valami hasonlót?

Van a környéken ezerfajta. Az itteniek mindenfélét összeesznek! A hétszentségit neki! Kovász azonban egyikbe se! Mit csináljon? Dagasszon? Süssön? Élesztőér' szaladjon?

Várjunk csak! Hogy is volt? A tótok-e! A ruszinok-e? Esetleg ők maguk, tirpákok? Tán valamelyik sváb família? Az istennek se emlékezett, ki, de valaki bizonyosan így csinálta a kovászos uborkát... Bezony! Kenyér helyett krumplival. Krumpli pedig van dögivel. Az egyik zsákban öreg, fonnyadt, töpörödött gumókra lelt. Minél régebbi, annál jobb. Kovász helyett keményítő! Az üvegek alját kibélelte kaporral, majd jól megtömte őket haragoszöld uborkákkal, melyekbe kicsit belevágott, hogy a melléjük csempészett fokhagyma, babérlevél, csombor, no meg a rájuk öntött langyos sós víz jól átjárja őket. Öt nagyobbacska krumplit négybe vágott, és belerakta az üvegekbe, rájuk újfent kaprot terített újabb fokhagymák kíséretében. Az egész csapatot aztán kirakta a napra. Az üvegeket hagyta lélegezni, a tetejükre feleségétől csórt nejlonharisnyát tett, így azok igazi művészeti alkotásként sorakoztak, érlelődtek a tűző kansasi napon. A nap sugarai, a fény, a meleg megtette hatását. Három nap múltán az üvegeket úgy, ahogy volt, harisnyástul, mindenestül betette a konyha sarkában álló ruhásszekrény-méretű kétajtós fridzsiderbe.

Eztán boldog, boldogtalan kovászos uborkát evett. Texasi sülthöz, húspástétomhoz, hotdoghoz, még a csilihez is. Mindenhez. Vagy csak úgy! Magá-

ba'. Joe nem győzte gyártani. Különösen azóta, hogy felesége szinte csak ezen az uborkán élt. Nap mint nap rájárt az üvegekre. Apró fogai, oly fehérek, mint a virágzó magnólia szirmai, finom roppantásokkal tüntették el az uborkadarabokat. A hűs, sós lé szája szélén csorgott le állán, s csepegett volna alá az udvar porába, ha a lány kicsiny madárfészket formáló tenyere nem állja útját. Csintalan bakfisnevetése betöltötte a házat: „Kérek még! Kérek még!".

Joe százezerszer elátkozta azt a pillanatot, amikor belekezdett ebbe az átkozott uborkabizniszbe. Mi lelte ezt az asszonyt? Nincs őneki ideje ilyen csip-csup ügyekkel foglalkozni, mint az uborka. Szakajtószerű kosárba gyűjtötte, jó mélyre hajolva, a kacsok közül szedte a zöld darabokat. Ide-oda hajladozva szembesült azzal, bizony az összegyűjtött mennyiség sehogy se lesz elég az elkövetkezendő napokra. Szégyenszemre a szupermarketből kell utánpótlást szereznie. Ahogy az uborkákat válogatta, valami szöget ütött a fejébe. A gondolattól először megrettent, de aztán nemsokára olyan boldogsághullám öntötte el, melyet utoljára a kapitány kajütjében érzett. Saját magának szegezte a kérdést: „Te, Jóska! Csak nem kívánós ez az asszony?".

De, az volt. Hetek elmúltával kezdett el kerekedni. Érzékeltetni azt az örömöt, ami a farmházat érte, hasztalan próbálkozás. Joe mokány, foltos lován vágtatott a mezők mentén. A szárat elengedve, a nyeregben egyensúlyozva, karjait a tűző nap felé kitárva rikoltozott az égre. A földeken dolgozók ámulva figyelték.

Anyósának szó nem hagyta el a száját, szorosan, forrón ölelte magához vejét. Apósa röviden szólt: „Az örök életet adtad meg nekünk, fiam!".

Ha tehette, Joe ez idáig is mindig felesége nyomában volt, de attól kedve állandóan mellette sündörgött. Kezeit óvatosan felesége köldökére téve gyerekverseket kántált, meséket mondott, gyermekdalokat énekelt a gömbölyű hasnak. Mindezt szigorúan magyarul. Meg volt győződve róla, hogy fiú lesz. Feleségét gyengéden cirógatva, átéléssel szavalta a *Lóci óriás leszt*, a Lóci nevet Jósira cserélve. Felesége nem értette a verset, ám annak ritmusát, melódiáját érzékelte, s mint annyiszor, nevetve túrt férjének zabolátlan fürtjeibe.

– Joe! Joe! – nevetése messzire hallatszott.

A Szabó Lőrinc-kötet – a ház általános megrökönyödésére – Magyarországról érkezett. Csomagban! A dobozra mi pecsét ráfért, azt mind ráütötték.

United States Postal Service, U.S. Border Patrol, U.S. Customs stemplik

váltakoztak a Magyar Légiközlekedési Vállalat Szállítmányozási Osztály, Főposta Budapest, a Magyar Népköztársaság Vám- és Pénzügyőrsége és egy elmosódott ...elügy...sztériuma pecsétekkel.

Ennek ellenére – vagy talán éppen ezért – a pakkból semmi sem hibádzott. Minden benne volt. Levélke, verseskötetek: József Attila, Radnóti, Tóth Árpád, a kedvenc könyve, az Odüsszeia, meg egy széles doboz, amely szinte belefeszült a pakk aljába. Ketten alig bírták kipiszkálni. Apósának végül sikerült. Fennhangon olvasta: „Irkl Firönk: Benk Ben".

A dobozban hanglemezek, a teljes opera, a *Bánk bán* lapult. Joe elképedve fedezte fel, hogy a küldeményt legkisebb testvére, a gimnazista Bélus állította össze. Az a Bélus, aki elhivatottan készült a tanítóképzőbe. Azon is meghökkent, hogy otthon mikrobarázdás lemezeket vásárolhat öccse.

Izgatottan nyitotta ki az opera dobozát, izgalommal halászta elő a lemezeket. A címkén a Qualiton felirat állt. Az utóbbi időben elhanyagolta a szalon új lemezjátszóját, minden gondolata Caroline és a gyerek körül forgott.

Apósával ült le a lemezjátszó elé. Joe nagy vonalakban felvázolta a történetet, így hallgatták a művet. A felvétel meglepően életteli volt, fel tudta idézni a szereplők hangulati változásait, tisztán lejött a hangszórókról a szép magyar kiejtés, a hallgató előtt teljes valójában megjelent a színészi játék, pedig csupán hangot hallottak. A felvétel készítői nem összevissza vagdosva, darabonként rakták össze az operát, hallhatóan törekedtek arra, hogy egyszerre rögzítsenek egy felvonást. Így a jeleneteket teljes valójukban, a pillanat drámaiságát töretlen folytonosságban sikerült átadni.

Kisvártatva két borízű férfihang énekelte együtt: „Igyál! Igyál!". Hej, de jólesett újra hallani: „Hazám, hazám, te mindenem! Tudom, hogy életem neked köszönhetem!".

Az ária elbódította, ám gondolatai nem repültek messzire, itt maradtak az udvarházban. Azon merengett, vajon kit nevel majdan az érkező kis jövevényből? Milyen embert? Amerikai magyart? Magyar amerikait? Ki tudja! Becsületes férfiembert. Az holtbiztos.

Azon az estén, amikor a mentőautó a Kansas állambeli Independence irányába robogott, különösen erősen világítottak a csillagok, szinte napszínűvé változott a hold. A hajnalt tovalökdöső reggel napsugarai hamarosan aranysárga glóriába vonták a földeket. Ezen a reggelen született meg Joseph, vagy ahogyan ezentúl a farmon szólították: Little Joe.

Kicsidzsó, avagy Joci. Ő az, akivel együtt, ott fenn, a töltésen visítva lapoztuk az *Ifjúsági Magazint*. Joci idővel a beregi falu megszokott figurájává, a helyi gyerekcsapat oszlopos tagjává vált. Legeslegelőször hatéves korában jött Magyarországra, akkor, amikor a Magyar Népköztársaság washingtoni nagykövetsége beutazóvízumot állított ki számukra. Az utazást apja, Jóska bácsi intézte, szervezte.

Való igaz, Kisdzsó egyre jobban cseperedett, és édesapja elérkezettnek látta az időt nagy tervének, hazalátogatásának megvalósítására. Indult volna ő előbb! Már hogyne indult volna!

Az asszonnyal meg a kisbabával. Nem féltette egyiket sem! Jobbnak látta azonban akkor nekiindulni, amikor kisfia értelme megnyílik, és az otthoni élményeket képes lesz értékelni, megérteni, megőrizni.

Úgy számolt, jubileumot ül, tízéves elszakadásának évfordulóját hazalátogatással ünnepli. Aztán mégiscsak nyújtott kissé az időn. Hadd nőjön az a gyerek! Amíg nő, okosodik.

Lelkiismeretesen foglalkozott kisfiával, az immáron főiskolás öccse által küldött ábécéskönyv és a *Gőgös Gúnár Gedeon* című képeskönyv hathatós segítségével tanította írni, olvasni magyarul. Azokat a gyermekdalokat, amelyeket szüleitől, nagyszüleitől hallott vagy az iskolában tanult, most összegereblyézte fejében, és dúdolgatta kisgyermekének. Később nem csak kisfiának énekelgetett, hanem vele együtt. Olyanokat, hogy *Cickom, cickom, vagyon-e szép lányod*, meg azt, hogy *Házasodik a tücsök* és *A rátóti legények*...

Az ellopott liba hangján gágogtak, gurguláztak, gurultak a nevetéstől. A gyerek meglepően jól beszélt magyarul, szépen formálta a hangokat. Az ö és az ő jelentett gondot, helyettük következetesen o-t és ó-t mondott. Apja odavolt a gyönyörűségtől, jókedvűen, mosolyogva kérlelte Kisdzsót:

– Most azt mondjad fiam, hogy...

A gyerek pedig mondta: – Csing-ling-ling, száncsengóóó, száncsengó csing-ling-ling, tél oblén halkan ring.

A gyerek tehát nőtt-növögetett, jött-ment, nézelődött, tapasztalt. Apja megkettőzött lendülettel szervezkedett. Repülőjegyeket rendelt, hetente többször rányitott az utazási iroda két szem alkalmazottjára, szelíden érdeklődött, nem sürgette őket. A kisasszonyok hosszas telefonálgatás és telexezés után adták át a Kansas City–Chicago–London–Budapest-útra jogosító papírokat. A jegy majdhogynem akkora volt, mint egy csekkfüzet. Lapjait Dzsó kíváncsian

pörgette. Elégedetten nyugtázta: tényleg szerepel néhányon a MALÉV Hungarian Airlines felirat.

Az Iljusin 18-as vastag, tömör gumikerekei rekkenő hőségben, száraz júliusi napon fogtak betont a Budapest-Ferihegy nemzetközi repülőtér forró aszfaltján. A kerek ablakokon át a család kíváncsian pislogott a fogadóépület felé. Egy pár propeller még lustán forgott. Lomhán lendülő lapátjain keresztül egyszer csak feltűnt valahol a távolban a Budapest felirat. A légikísérők elbúcsúztak az utasoktól, Kisdzsót még a pilótafülkébe is beengedték. A gyerek nem tudott hova lenni a látványtól, a dupla kormánytól és a mindenféle műszerekkel teleszórt kabintól. A kapitány személyesen búcsúzott el tőlük, remélve, következő útjukon is a Malévet és a társaság ez évben érkező sugárhajtású gépeit választják. Dzsó a lépcső aljáról még egyszer visszanézett a karcsú gépmadárra, tekintete végigszaladt a farokrészen pompázó nemzeti színeken és a trikolórt ölelő azúrkék „M" betűn.

A fogadócsarnokban elegáns fiatalember várta őket. Zakóján Ibusz-kitűző, kezében műanyag tábla a három névvel. Zavartan szabadkozott, amiért a megrendelt bérautó helyett ő áll itt. A kocsi a szállodánál várja a társaságot, a hotelbe pedig taxival mennek.

A reptér szürke tömbje előtt autók sokasága táborozott. Dzsó egyetlen típust ismert fel közülük. A legcsúfabbat. Éppen azt a kockás Pobedát, amely rájuk várakozott. A felettébb beszédes sofőr mindjárt javított.

– Nem, ez nem Pobeda, hanem annak lengyel változata, Warszawa.

Főleg a kisfiúnak magyarázva, lendületesen folytatta tovább.

– Amaz Fiat 500, mellette egy 850-es. Előttük Felicia. Azt 311-es Wartburg követi, mögüle pedig az orrán szökkenő ezüst szarvast viselő Volga kanyarodik ki. Hátrébb Moszkvicsok és egy ősrégi EKW. Leghátul kék, kalapácslakk festésű Tünde robogó támasztja a korlátot.

A taxi a repülőtérről kifordulva a gyorsforgalmi úton repeszt a város felé. A taxis szeretne minél többet megmutatni a belvárosból, valahol a Baross tér környékén keveredik ki a Rákóczi útra. Lassan hajt, most egy szót sem szól. A belső tükörbe bele-belenézve fizimiskáján halovány mosollyal figyeli utasait, ahogy azok a lehúzott ablakokon keresztül bámulják Pestet. A kisfiú összes tudását egybegyűjtve minden feliratot, portált, utcanévtáblát hangosan, szótagolva olvas fel: Cor-vin, Kos-suth La-jos ut-ca, Fe-dosz, Út-to-ró á-ru-ház, Hun-ga-ro-tex, Fel-sza-ba-du-...

Befejezni nem tudta, mert hirtelen, mintha a semmiből tűnt volna elő, úgy jelent meg az autó előtt az Erzsébet-híd. A felhajtó előtt két felújított, régi fényében pompázó épület áll őrt.

A hófehér híd lebegő kábelei mintha a túloldalon emelkedő Gellért-hegy zöldjébe kapaszkodtak volna. A híd közepén jöttek rá: érzéki csalódás az egész. A hegyoldalban nincsenek kábelek, onnan a Gellért-szobor tekintete óvja a hömpölygő járműfolyamot.

Caroline sok helyen járt a világon, de ilyen szépet sehol nem látott. Dzsó sem tudott szóhoz jutni. Életében először járt Budapesten. Kisdzsó jóval a híd előtt elhallgatott, legalább három sült galamb is a szájába repülhetett volna.

A Gellért Hotelben rendezkedtek be. A Bartók Béla úton, a szálloda oldalában várta őket a bérelt autó, egy AVIS emblémát viselő Opel Rekord. Üde színfoltot jelentett az utcaképben, kétszínű dukkója kirítt a keleti autók uralta szürke lemezrengetegből. Ennek ellenére Caroline kinevette. Rápillantva úgy érezte, mintha anyja Chevy Impaláját préselték volna össze. Mégis örült a kocsinak, s annak még jobban, hogy a hosszú repülőút után egy napocskát itt pihenhetnek. Egészen jól érezték magukat, ellazulva ejtőztek a teraszon. Dzsó pillantása igyekezett befogni az egész teret. Jobbra nyurga obeliszket látott, csúcsán csillaggal, amely a változatosság kedvéért itt nem vörösen, hanem aranyszínben szikrázott. Atyavilág! Úgy látszik, a csillag most már egész életében kísérteni fogja!

A szovjet emlékműről tekintete továbbsiklott. Tovasuhanó pillantását a híd turulmadarai kapták el. Fejcsóválva fürkészte a távolt. A pesti oldalon épülettömböt vett észre. A régi házak közé ékelődött monstrum nem más volt, mint az épülő amerikai Intercontinental szálloda. Mindezt az állandóan köröttük keringő pincértől tudta meg. Dzsó először azt hitte, a felszolgáló csupán felesége körül legyeskedik, de aztán rájött, az asztalokra akkurátusan kisimított papirosokról figyelő amerikai elnökökkel szemez. A vendégek minden mozdulatára ugrott.

Dzsó igazi dollárpapának érezte magát. Hála a kansasi birtoknak, bankókban nem szenved hiányt. Az ajándékboltban mindjárt vásárolt egy-egy doboz Partagast meg Romeo y Julietát. Apósa kibújik a bőréből, ha meglátja ezeket a kubai szivarokat. Ilyet Nixon sem szívhat!

Ezen nekibuzdulva egy Cohibára ő is rápippantott. A szivar illata, aromája isteni, feltéve, ha éppen melletted füstölik el. Erre hamar ráébredt maga is.

Köhögve, prüszkölve, hősiesen szipákolt, nehezen érte el a barna rúd végét övező arany papírgyűrűt. Mire elérte, Dzsót gyenge fejfájás kapta el. Az, hogy nem vált gyötrő migrénné, családjának köszönhette. Felesége és kisfia esdekelve kérte, villamosozzanak egyet! A gyerek most látott először villamost. Akár a zúgó szél, sivítva száguldott be a villamoskocsiba és pörölyként vágódott a barna, műbőr ülésre. Két kicsi s két nagy kéz közösen kurblizta le szinte ütközésig a nagydarab ablaküveget. Apa és fia így kényelmesen, nyitott ablak mellett figyelhette a várost. Caroline a szomszéd táblával küszködött, ám nem sikerült megmozdítania az üveget. A két fiú helyet szorított neki, és együtt, ujjongva lesték az esti Budapestet. Felgyúltak a vagon izzófüzérei, a szerelvény csörögve, csattogva kapaszkodott fel a hídra. A könnyű dunai szellő frissülést hozott, messzire űzte Joe fejfájását. A Ganz kocsijai komótosan futottak be a Dimitrov térre, és a Kálvin téren át elérték az Astoriát. Átzörögtek a Tanács körúton, a Deák téren, a Bajcsy-Zsilinszky úton a Szent István-bazilika mellett, s felgyorsulva szaladtak be a Nyugati pályaudvar mellé, hogy a Marx téren szusszanjanak egy keveset. Visszafelé a gyereket a sínpálya álomba ringatta-rázta. A híd előtt, a Tolbuhin körúton már úgy aludt, mint a tej.

A kora reggel lenge folyami párája sürgés-forgás közepette talált a kis családra. Éppen a szálloda által összeállított elemózsiás kosarat tuszkolták a hátsó ülésre. Csomagjaikat elnyelte az Opel csomagtartója. Dzsó autótérképekkel felszerelkezve ismételte át az útvonalat:

Pest–Gödöllő–Hatvan–Gyöngyös-Mezőkövesd–Miskolc–Szerencs–Nyíregyháza... Onnan meg haza! Kiváltképp látni akarta Tokajt, felmenni a hegyre, szétnézni a csúcsról, felidézni ifjúkora csókos szüreteit. Mekkora lehet a távolság? Négyszáz kilométer? A Gellért recepciósa szerint hosszú, fárasztó lesz az út. Kétszázötven mérföld? Az Államokban ez karnyújtás, annyi se.

Tokaj nem bizonyult közelinek, de Dzsónak meg se kottyant a táv. Rácsodálkozott a hegyre, mely csaknem száz méterrel magasabb lett azóta, amióta utoljára látta –annak a nyúlánk tévétoronynak köszönhetően, amely a tetőre épült és karcsú minaretként figyelte az alant húzódó zöld lankákat, a kanyargó Tiszát, egész Hegyalját. Jóska most érezte igazán, hogy otthon van, közel a szülőházhoz. Megrezzent. Övéi nem vették észre, gyönyörködtek a panorámában, hangosan perlekedtek, milyen üdítővel hűsítsék száraz torkukat.

Bambival? Almuskával? Hírössel? A Pestről hozott kólának köztük nem volt nagy keletje.

Az autó mellett álló családfő lábai úgy remegtek, akár a citera húrjai. Egyáltalán nem akart tovább vezetni, végig a jobb első ülésen ült szótlanul, az elhaladó tájat figyelve. Felesége egy hang, annyival sem zavarta. Nem tudta eldönteni, férje szeme a kihajtott elefántfül-ablakon beáramló levegőtől vagy esetleg egészen mástól nedves. A csendet meg-megtörték a sebváltó éles reccsenései. Az asszony nehezen barátkozott a kéziváltóval, csinos kis lába sokszor megfeledkezett a kuplung létezéséről.

A faluban egykettőre végigfutott a hír: megjött Jósink! Jósika, az Óperenciás-tengeren túlról! A helyiek úgy mondják, két embert láttak, kik hosszan néztek egymás szemébe. Caroline a két férfiban Robin Hoodot és Little Johnt látta, akik kilőtt nyílvesszőként vágódtak egymás karjaiba. Apa és fia sokáig ölelte, ropogtatta egymást. Jósi mesélt és mindenkiről tudni akart mindent. Alvégtől felvégig járta a falut. Nézegetett, figyelt, meg nem állt. Azon töprengett, hogyan, miként értékelje az itthon tapasztaltakat. Vigyorogva idézte fel az arató- és szüreti bálokat, ahogy vizslatta a lyányokat. Egyik szemét betapasztotta, úgy figyelt. Aztán a másikat takarta le, s emezzel lesett. Ha így is, úgy is csinos a lyány, akkor vitte táncba. Gyors mozdulattal most eltakarta jobb szemét.

Gyerekeket látott, akik poros kis tenyerüket, szurtos orrukat az Opel ablaküvegének lapítva ordítják: – Mennyi van beleírva? – majd futnak tovább, szurtosan, az árokpartra, papsajtot szedni. Látta a nádtetőket, a szürkésfehér tornácokat, a betonlapokból épített járdát és a lapok között olvadozó, ragacsos bitument. Bal szeméből a messziről jött, világlátott ember pillantása sugárzott. Nem csak pislogott, nézett. Nem csak nézett, látott. Nem csak látott, érzett. Önmagában könnyen meg tudta fogalmazni, mit: szánalmat.

Aztán szélvészgyorsan a bal szemét fedte el. Most a jobbal vizsgálódott. Ennek retinája régmúlt idők képeit őrizte. Figyelt. A viháncoló gyerkőcök között mezítlábast nem látott. A járdalapok helyén sártengerre emlékezett, a várdai út mentén meg jajongó koldusokra és elcsigázott sommásokra, akik az uradalmi birtokra igyekeztek. Az országút jegenyéi most nem ilyen emberekre, hanem prüszkölő motorú, sürgő-forgó teherautókra tekingettek. Ezek az autók nem begyűjteni – gyűjteni indultak. Ki a búzamezőkre, hol tohonyán soroltak be a magot egyenletesen szóró aratógépek mellé. Magasított platójuk oldalfalán mészfehér betűk: mezőgazdasági termelőszövetkezet.

Alig érzékelte a gallérjára hulló jegenyefaleveleket. A leveleken futó erezet mintha falujának utcáit mutatta volna. Az utcás falu főútjára újabb és újabb utcácskák csatlakoztak rá, azonos formájú, új házakkal. Mindegyikükben fürdőszoba, mindenikhez veteményes, művelt házikert, gyümölcsös, jószág tartozik. Egynéhány portán négykerekű álldogál. Azelőtt itt a gróf Adlerén kívül autót nemigen lehetett látni.

Arra eszmélt, még mindig fél szemmel leseget. Csak mikor a mázsáló épületéhez ért, kapott észbe. Gyorsan leengedte a kezét, lopva körülnézett, figyeli, meglátta-e valaki. No, még megszólják, kinevetik az itthoniak: „Mi lett a mi Jósinkkal? Elment előtte a kisvonat?".

A mázsálóra, a régi szedett-vedett tákolmányra nem lehetett ráismerni. Fala krétafehérre kőporozva, az ablakai ragyognak, az ablakkereteket sötétzöldre mázolták, az épület gyönyörűen felújítva. Hisz ide többé már nem jön termény! A bejárat mellett felirat: Községi könyvtár.

Jóska fejét félrebillentve, mintha máris a könyvek gerincét silabizálná, nézte a feliratot, ami falra csavarozott zománctáblán állt. A tábláról piros-fehér-zöld pajzs nézett vissza rá. A vért a Kossuth-címer pajzsára hasonlított. Körülötte jobbról, balról arany búzakalászfonat, felső végüknél vörös csillag, amely napként lövelli sárga sugarait az égszínkék háttérre. A kalászokat jobbról és balról szalagok fűzik koszorúba. Egyik nemzetiszín, a másik vörös.

Jóska most ellenkező oldali főhajtással vizslatta, méregette a táblát. Próbálta pontosan, minden részletre kiterjedően felidézni magában az amerikai címert. Nehezen ment. Felirata viszont azon nyomban felderengett lelki szemei előtt: „E Pluribus Unum". „Sokból egy".

Ezt a mondatot dörmögte az orra alatt, amikor benyitott az olvasóterembe. A könyvtáros szabadságon. Sóstófürdőn nyaral, helyre kis tanítónő helyettesíti. Amit Jósi kér, azonnal emeli le a polcokról. Ide-oda röppen, mint a fecske. Olyan szerzők kerülnek a kiadópultra, melyek majdnem minden amerikai család könyvespolcán ott vannak. Twain, Steinbeck, Jack London, Tennessee Williams több műve hever az asztalon. Jóska tovább próbálkozik: Oscar Wilde? Capote? Esetleg Salinger? Mind itt van. Jóleső érzéssel forgatja a könyveket. Hitetlenkedve konstatálja a *Kedves csirkefogók* egyszerű papírkötésére nyomtatott árat. Három forint. Ez öt cent sincs. Ezért az Államokban sok mindent – gyufát, nyalókát, rágógumit – adnak, de könyvet, azt

nem. Nem tudott igazán koncentrálni az oldalakra, inkább megszokásból lapozott. Alig volt itthon néhány napja, és minden összemosódott előtte. Apja szavait sehogy sem tudta kiverni fejéből.

– Hát fiam, beléptem!

– Hova, édesapám?

– Hogyhogy hova? A téeszbe!

Az Öreg szükségét érezte rögtön a viszontlátás első pillanatai után kimondani azt, amit fontosnak gondolt, ami azonnal kikívánkozott belőle.

Messze földről jött fia kétkedve hallgatta. Apja ennyire megtört? Ennyire feladta az önbecsülését? Belefáradt? Talán csak elfáradt? Az idő vasfoga? A fiúk szétrebbentek, kirepültek, ki a technikumba ment, ki most építkezik, ki már a saját portájának ura, ki a tanárképzőn tanul, emez sofőr a konzervgyárnál, amaz ugye Amerikában kötött ki. Hát hogy bírná az öreg egyes-egyedül? Lábasjószág, a hatalmas földdarab, a tanya! Örülhet, ha a szárnyasokkal elbír, a falatnyi kukoricással, a ház megetti krumpliföldde l, azzal a hat-hét sor dinnyével meg a veteményessel! Akkor úgyis mindegy! Gaz lepi el, gyom veri szét. Az öreg szeme előtt megy tönkre, vagy a közösbe vész oda. Egykutya. Jóska hosszú gondolatsorral nyugtatgatta magát. Apja tovább folytatta:

– Édes fiam! Egyet mondok én néked! Így mán, így mán, ahogyan mostan van, így mán hamarább kelletett vóna! A tagokat nem karikás ostorral fogdosták össze, nem agitált itten senkise! Aki akart, önszántából együtt. Annyi födet hozott, amennyit akart. Ha annyit, amennyi a körmi feketéje, akkor annyit. Jószágot is, gépet is. A vezetőség meg nem a városi színházból elcsapott balettmajszter, cipőfelsőrész-készítő vagy masiniszta, hanem mink magunk.

Nézd csak meg, nézd a cimborádat! Nézzed a Misut!

– Milyen Misut, édesapám? Csak nem a cingár egyszálbélűt, a kopasz Miskát? Hijnye, mennyit csúfoltuk a golyófejéért, a bamba nézéséért meg az örökös tekergéseiért! Egyedül járta a tarlót, a szérűt, erdőt, mezőt. Lesett, vizslatott, bogyót szedett, növényt határozott, madarakat figyelt… – dörmögött csodálkozva Jóska.

– Ő biz' a, fiam! Azóta kijárta az oskolát, a debreceni nagyegyetemet. Ő az agronómusunk. Nem az a saját feje után menő okostojás, mint aki gyerekkorába' vót. Dehogy! Meghallgat az mindenkit! István bátyám, errül mi a véleménye? Béni bátyám, arrul mit gondol? Öregjóska bá', ezt hogy csináljuk? No, ezér' mondtam azt, amit mondtam, fiam.

Jósi sehogy se tud összpontosítani az előtte fekvő könyv mondataira. Mint annyiszor ittléte alatt, a földek felé irányította lépteit. Tulajdonképpen nem múlt el nap, hogy ne szaladjon ki a határba. Az aratás közepén, a legnagyobb dologidőben jártak. Aki élt és mozgott, itt, a búzamezőkön dolgozott. Kopaszmiskával nem kellett újra összebarátkoznia, egykettőre szót értettek egymással, ahogy ők emlegették, pillanatok alatt „visszabarátkoztak".

Pendelyes gyerekkoruk óta dolgoztak a földeken. Krumplit, csutkatövet szedtek, kapáltak, dudváztak, mikor mi adódott. A legizgalmasabb persze az aratás volt. Az emberek indultak kaszával, utánuk az asszonyok, gyerkőcök markot szedni. Két marok egy kéve. A kévét a felnőttek kötötték, közülük is csak a legügyesebbje. Utána szekéren vitték be a faluba a cséplőgéphez. Most minden itt kinn a földeken, egy helybe' történt. A tábla melletti földúton műhelykocsi állt ugrásra készen. Szerelői a legszélső kombájn irányába kurjongattak veszettül:

– Jósi! Csak óvatosan! Meg ne zavarítsd azt a gépet! Nem szereti az amerikai pilótát!

A kiáltásokból semmi sem hallatszott, a szovjet SZK–4-es motorja minden hangot elnyomott.

Jóska a nyitott vezetőállásban fülelt, hallójáratai a Harvester zakatolását őrizték. Az amerikai gép legkisebb szusszanását, lélegzetét ismerte. Munka közben egy-egy reccsenés, csattanás, zakkanás mutatta, hogyan bírja a masina, hol kell olajjal, zsírral rásegíteni.

Ez a ruszki szerkezet, a gazdaság új szerzeménye, egyenletesen zakatol. A régi SZK–3-asok mellett volt, hogy egész álló nap gépész sétált, folyamatosan hallgatva a vezetőjével együtt verejtékező gépet.

Jóska hasított bőr cowboykalapját teljesen belepte a por és a vele együtt szálló törek, pelyva. A fülke nélküli vezetőállás, a válla mögött dübörgő motor és a zajos cséplőrész nem igazán zavarta, így jobban érezte a monstrumot. Örült, hogy besegíthet földijeinek, munka után érdeklődéssel hallgatta Misu beszámolóját. Az agronómus fogával harapta szét a búzaszemet, büszkén mutatva messziről megtért barátjának, mily acélos az itteni búza.

– Általába' eléri a francia szemek minőségét, egy-egy jó évben még túl is szárnyalja.

A kalászosokon kívül szépen hoz az almáskert. A konzerv- meg a szeszipar viszi, a java azonban Záhonyban kerül vagonokba. Megy a Nagy Testvérhez.

A szabolcsi almának jó híre van odaát. Nem panaszkodom! A téesztagok tisztességes fizetésért dolgoznak, év végén osztalékot kap minden egyes tag, mely természetesen beleszámít a majdani nyugdíjukba…

Jóska szívesen hallgatta volna tovább, de gyermekkori cimborája hangját teljességgel elnyomta a tovább viccelődő szerelők harsány rikkantása:

– Jósi! Ne menjetek vissza abba a messzi Amerikába! Nincs az itteni határnál szebb! A hozzáértő segítség mindig elkél!

Ő is, a csapat is nagyon jól tudta, ez több mint lehetetlen. Jóska ezen kívül egy dolgot teljes bizonyossággal tudott. Tudta, *ebből* az országból már nem menne el, és azt is tudta, hogy vissza még nem jöhet. A végső felismerés kristálytisztán fogalmazódott meg benne: a gyerek viszont minden nyáron jöhet. Amilyen jó amerikaivá válik otthon, olyan jó magyar válik belőle itthon. Néhány évet erősödik, néhány hüvelyket nő még, betölti a tízet, aztán jöhet.

Így vált a falu, a nyarak, a vakáció állandó tartozékává Kisdzsó. Három év múltán még szüleivel érkezett, de utána már egyedül. Mint gyermekábrázatú Jelky András, igazi világutazóként szelte át a kontinenseket, igaz, nagy elődjével ellentétben mindig ugyanazon a meghatározott útvonalon. Nyakában táblácskával hozták-vitték a Pan Am Jumbói és a Malév jetjei. Tapasztalt utazóvá vált, az útvonalat hamar kiismerte, a körülményeket egykettőre megszokta. Jóska bácsi és Karolina néni a chicagói reptéren tették fel a londoni járatra, ott pedig a mi légikísérőink vették át és hozták el Ferihegyre, ahol a nagyapjáék már várták.

Úgy néztünk rá, akár egy földöntúli lényre, pedig csak odaátról, az Ígéret Földjéről jött. Az is éppen elég! Amcsi szerkóban érkezett meg. Pan Am-sapka, Pan Am-póló, -táska, -kendő. Az egész megfejelve egy szuperkarcsú Tupoljev-makettel, melyet a Malév sztyuvijai nyomtak a kezébe. Amúgy Joci amolyan csókolnivaló kisgyerek volt, arcán apjának határozott vonásai olvadtak össze anyja természetes, kislányos szépségével. A repülőúton a személyzet szüntelen cukorral, csokoládéval tömte. Az amerikai légikisasszonyok Shirley Temple-t látták benne, csak éppen kisfiúban, a mieink meg a *Hahó, a tenger!* Öcsijét. Joci ezt okosan ki is használta. A Boeingeken puszit egy „dime-ért" adott, egy „nickel-ért" a pofiját tartotta oda. A Tu–154-eseken egységesen egy forintban határozta meg a tarifát. Érkezéskor tele volt öt- és tízcentes érmékkel meg forintosokkal.

Sokat a bőröndökből nem pakolászott, jobbára a családnak küldött ajándékokat szedegette elő és osztotta szét nagyapjával. Előhalászta elmaradhatatlan Polaroidját, melynek nem győztünk csodájára járni. Minket megbombázott rágógumival meg „kendivel", oszt kész. Ruhát szinte semmit nem hozott, innen ruházkodott, pillanatok alatt átvedlett. Húszforintos tornacsukájával, „jaffás" trikójával és rövidnacójával azonnal belesimult a gyerekseregbe. Ami megkülönböztette tőlünk, az választékos beszéde, hanghordozása, amit jócskán megfejelt amerikás kiejtése is. A magyar szavakat úgy formálta, mintha fogai között szünet nélkül a pitypang keserű szárát rágicsálná. Azt tudtuk, Jóska bácsi Amerikában foglalkozik vele, nagybátyja pedig rendületlenül küldi neki azokat a könyveket, amelyeket nekünk a suliban el kellett olvasnunk.

A *Tüskevárt*, *A koppányi aga testamentumát*, a *Rab ember fiait*, az *Egri csillagok*at. Joci stílusát ezek a könyvek, a belőlük származó fordulatok formálták és határozták meg, úgymint: „legyetek szívesek ezt elnézni nekem", „szerény véleményem szerint", „ifiuraim, ezt nem mondhatom meg" – szóval csupa ilyenek. Ha mogyorót, szamócát szedni, somozni indultunk, kisvártatva megszólalt, hogy ezer bocsánat, de neki ki kell mennie… Ember! Kimenni? Itt? Az erdőn? Eleve kinn vagyunk! Akkor nyögvenyelősen kinyögte:

– Kakilni kell.

– Jógyerek! Haverok között vagy! Egyszerűen szólj! Elég, ha annyit mondasz: majd beszarok.

Ne színezd, ne cifrázd, mert a végén tényleg úgy maradsz!

Ám ő csak akadékoskodott tovább:

– Valaki még meglátja a pepesemet!

– Ha meglátja, hát meglátja! Akkor se dől össze a világ. Egyébként se pepes, pöpös vagy pecer! Mondjad: csék, dákó, dorong, lőcs!

Nem kellett kétszer mondani, Joci hamar ráérzett az ilyesfajta beszéd hangulati szépségeire, és egy-egy gyepsoron lezavart focimeccs alkalmával eme szóvirágok egész sorát szórta széjjel a köz legnagyobb megelégedésére. Szókincse nyárról nyárra bővült, lassacskán a fűszál is kiesett a szájából. Nyelvtudása csiszolódott, ember nem akadt, ki kétkedjen. Ez a kamasz márpedig a falu szülötte. Szóval Joci velünk együtt „emberesedett". Ha a szomszéd faluba átkerekeztünk, a leghangosabban ő füttyögött az ott építőtáborozó

bögyös, faros gimnazista lányoknak. Egész csapatunkban ott ágaskodott a kíváncsiság, az előremeredő tömör vasakarat: hogyan kéne közelebbről, behatóbban megismerkedni a lányokkal?

Pelyhedző kamaszként, még-megremegő hanggal, cimbalmozó lábbal tervezgettünk. Igyekeztük beszerezni a kapcsolódó szakirodalmat és azt lelkiismeretesen, minden részletre kiterjedően átnyálazni. Az elgondolás kulcsfigurájává Joci vált, ugyanis ő szállítja majd a *Playboy*t, *Penthouse*-t, *Hustler*t meg amit talál. Egyenesen Amerikából.

– Meg egy nagy büdös lópikulát nektek, azt!

Meg voltunk győződve arról, hogy Jocit teljesen átneveltük. Úgy néz ki, mégsem. Finom, nőies közlését hallottuk, felfogtuk, ám érteni nem értettük. Joci hajthatatlan maradt:

– Ezek az újságok piszkosak, paráznák, erkölcstelenek! A Teremtő rögtön észreveszi, ha hozzájuk érek. Az Úr szeme mindent lát!

– Akkor azt is látja, hallja, hogy itt fütykölsz! Ahogy a táborozó lyánykákkal szemezel! Meg azt is látja, hogy ilyenkor a két tenyered olyan formát vesz fel, mintha egyszerre két varázsgömbből szeretnék kiérezni a jövőt. Ezt a Teremtő nem látja?

– Eztet nem.

Az Államokban Jocit a vasárnapok egy keresztény gyülekezet padsoraiban találták. Nagyszüleivel ballagott el a „Churchbe", ahol őszinte, gyermeki kíváncsisággal hallgatta a szónokot, akit ők prédikátornak neveztek. A közösség neve „Élet szíve" vagy „Élet kenyere" volt, már nem emlékszem. Arra viszont igen, hogy világszerte akadtak követői. Hogy, hogy nem a Népköztársaság – sok más gyülekezettel egyetemben – működésüket Magyarországon nem engedélyezte, mindenfajta tevékenységüket tiltotta. A keleti blokk országaiban sehogy se tudták megvetni a lábukat. No ezért a közösség pásztora a szószékről Magyarországot meg az egész vasfüggönyön túlt mindennek elhordta, legfőképp istentelen, hitetlen országnak.

Joci csavaros eszével próbálta végigkövetni a fenti eszmefuttatást. Arra jutott, hogyha „Magyarnagyapáékhoz" nem ér el az Úristen keze, akkor itten mindent szabad. Ha friss gyümölcsre vágyott, szó nélkül indult velünk a szőlőbe beszerezni, mászott a parókia kertjének meggyfáira vagy a téesz barackosának ágaira. Ha úgy tartotta kedve, füttyögött a lányoknak és válogatott malacságokat ordított. Ha kedve szottyant, együtt csent velünk műanyag

katonákat és mentolos cukrot a vásárból. Ha nem volt kedve, akkor meg nem. Élvezte a rászakadt szabadságot.

Hiába bizonygattuk: itt is szól a harang, állnak a templomok, van mise, körmenet, húsvét, karácsony. Isten szeme itt is ugyanúgy lát mindent, mint máshol. Vagy ha nem, hát nem lát semmit sehol. Kértük, könyörögtünk, esdekeltünk: legalább egyetlen *Playboy*t hozzon! Fenyegettük az összes élő istennel. Sivával, Mohameddel, Buddhával az Úrjézussal, a pokol minden ördögével, a gyehenna tüzével... Nem, nem, nem és nem. Akkor legalább a londoni reptéren vegyen egy *Men Only*t.

– Az Úr ottan még figyel engemet!

Ez világos beszéd. Jocira tehát lehetetlen építeni. Muszáj más megoldást találni. Ha nem is a megoldásra, de valamire rátaláltunk.

Rozsdaveres hajú, nyakigláb figura, jó haver szalad lélekszakadva. Egyenest a buszmegállóból: – Gyerekek! Mit láttam a moziba'! Bent a városba'! A Krúdyba'!

Másnap buszozunk be a megyeszékhelyre, megvesszük a jegyeket a Krúdy filmszínházba. Figyelünk, lesünk. Nem, ez nem csintalan francia vagy olasz film. A *Canterbury mesék*en és az *Amarcord*on már túl vagyunk. Magyar főcím, magyar szereplők, magyar színészek. Másod-, harmadnap is bejövünk, megnézzük. Sokszor. Minden egyes mozzanatot rögzítünk a memóriánkban, a film címét egy életre megjegyezzük: *Csa-csa-csa*. Ötödször nézzük. Joci mégiscsak kulcsemberré válik, izzadó tenyerében a Polaroid akcióra kész. Alig várjuk, hogy a parkbeli jelenethez érjünk, az ominózus pillanathoz. Köhögünk, krahácsolunk, fontos elnyomnunk a fényképezőgép, a mechanika zaját. Kinn, a napfényen látjuk meg az eredményt. Szorongatjuk, ölelgetjük Jocit, a nagy fotográfust. Sikerült! A polaroid kockán teljes valójában ott van áldozatos munkánk gyümölcse: egy igazi muff!

Joci még öt-hat képet ellőtt a filmbéli szőke nőcskére, a mofszli tényleges tulajdonosára. Az arcot, a felsőtestet és a maga teljes valójában kitárulkozó nunettát celluxszal összeragasztottuk, s így egy primitív, de nagyon baba pikáns fotót kaptunk.

Mit jelentett ez a kézről kézre járó kép? Átvezetett minket a következő nyárba, amikor végül is semmi különös nem történt, hacsak nem számítom annak, hogy egy ilyesfajta szőke firma elkapta Jocit az építőtábor mögötti csalitosban.

Ma már nagyon ritkán találkozom vele, legutóbb éppen akkor, amikor édesapja hazatelepülését intézte. Felidéztük a régi időket, és azon tanakodtunk, a türelmi zónák, szexboltok, fél- és illegális bordélyok, szvingerpartik, erotikus meg pornográf magazinok egész armadája között vajon mi volt életünk legizgalmasabb, legborzongatóbb, legszexibb pillanata.

Nem kellett sokat keresgélnünk. Hát az, amikor Liza Rosztovaként Vertyinszkaja megigazítja édes kis vállain elsőbálozó ruhájának pántját. A többi smafu.

Igaz, Joci még soha nem látta Szamohinát…

XV.
A szovjetek országa

Anna Szamohinát először a Rosszija moziban láttam. Véletlenül keveredtem be egy kosztümös filmre, igazából az időmet akartam elütni, egyúttal megnézni a filmszínházat belülről. Elvégre Európa egyik, ha nem a legnagyobb mozija. Állítólag valami délelőtti matiné-előadás ideje alatt az andropovi időkben az egész épületet lezárták, a kijáratnál pedig belügyesek ellenőrizték a kilépők papírjait. Így próbálták kiszűrni a tekergőket, a munkahelyi lógósokat.

Oroszországot, Szovjet-Oroszországot már Nagy Pétertől kezdve a depresszió, represszió, felkelések, forradalmak, háborúk jellemezték, no meg az állandó reformok. Kétségtelenül a jó szándék vezette Andropovot, amikor megkísérelt belenyúlni a rendszerbe. Volt KGB-főnökként a rend szeretete, még inkább a rendcsinálás, a következetes szigor elkötelezett híveként próbálta meg elérni a szovjet bürokrácia, a korrupció letörését, a csökönyös, bigott brezsnyevi pártelit megzabolázását és ezzel párhuzamosan a munkafegyelem javításával az ország gazdasági teljesítményének növelését.

Amikor Szamohina nagy, lángoló zöldesbarna szeme a vászonról rám tekintett, a szovjet ember a gorbacsovi éra reformjait élte meg. Ezek a reformok az andropovi elképzelések táptalajából nőttek ki. A peresztrojka (átépítés) a több kontinensnyi ország gyökeres átalakítását tűzte ki céljául, a glasznoszty (nyíltság) pedig polgárainak gondolkodását kívánta átformálni, ha úgy tetszik, korszerűsíteni. Ennek a hatalmas nekibuzdulásnak a célja pedig nem volt más, mint a létező szocializmus felfrissítése, újjáteremtése, jobbá tétele. A búcsúzó huszadik század végén bizonyítani azt, hogy az új társadalmat létrehozó lenini modernizáció – melynek révén a Szovjetunió rettenetes háborúban győzedelmeskedett –polgárai immár békés életét újra képes perspektívával, a mindennapok győzelmével megtölteni.

Az emberek életéből oly ütemben kezdett eltűnni a kétely, a szorongás, mint ahogyan a boltok polcairól az árucikkek. Ez az időszak mindezzel

együtt izgalmasnak mondható, ámbár bennem, mint az eseményeket kívülről szemlélőnek, különösebb felbuzdulást nem okozott. Valahogy úgy voltam vele, mint a Rosszijában látott filmmel. Az If várába zárt fogoly története nem igazán fogott meg. Érdektelen és unalmas volt. Leszámítva Anna Szamohina vibráló jelenlétét, tüzes pillantásait. Ez bizony okozott némi belső izgatottságot. Így, ezzel a belső izgatottsággal jellemezhető a Szovjetunióhoz mint államalakulathoz való viszonyom. Életem középponti része nem lett, de mindenképpen fontos elemévé vált. Egyrészt úgy, mint – hadd fogalmazzak ezúttal ekképp – a Magyar Népköztársaság stratégiai partnere, másrészt döntően orosz szakos tanári létem okán, az orosz nyelv miatt.

A kötelező orosz jelentette számomra egy másik nyelv ismeretét. „Minden ember annyit ér, ahány nyelven beszél." Közismert mondás. Ilyeténképpen én az orosznyelv-tudással tudtam megduplázni magam.

A nagyszüleim anyai és apai ágon igen-igen egyszerű, kétkezi munkából élő emberek voltak.

Az egyik vonalon élelemtári szolga házasodott parasztlánnyal, a másikon nyolcgyerekes, a zsellérsorból nehezen kikerült, a tanyavilágban izzadó nagyszülők jelentették az én és a szüleim gyökereit. Utóbbi család könyvespolcán, amennyiben könyvespolcról egyáltalán szólhatok, a kalendáriumok, a *Szabad Föld* néhány példányán és a *Biblián* kívül más nem akadt.

Előbbiben annyiban volt más a helyzet, hogy kereskedelmi segéd nagyapám viszonylag gyakran rendelt könyveket „póstán". Főleg a Franklin Társulat és az Erdélyi Szépmíves Céh köteteit. Könyvszeretetét érzékelve a pesti polgári rokonság is gyakran küldött számára könyveket. Főként Herczeg Ferenc- és Zilahy-műveket, a gyerekeknek meg May Károly- és Verne Gyula-sorozatot. Ezek keveredtek Jókaival és Móriczcal, Dsida Jenő meg Reményik Sándor verseivel.

Ami a két családi ág „könyvtárában" közös volt: egyik sem tartalmazott idegen nyelvű könyvet. Nagyszüleim nem beszéltek semmilyen külhoni nyelvet, ilyet a tanyasi tanító úr és a bányatelepülés iskolája nem tanított. A családomban idegen nyelvű mondat, szó, el nem hangzott, a nagy-, közép- és kispolgári famíliákban jól beszélt, fel-felhangzó, itt-ott elcsippentett francia, német szó ismeretlen volt.

Szüleimnek is, nekem is egyetlen csatorna maradt: az állami, ingyenes orosznyelv-oktatás. Azé az orosz nyelvé, melynek praktikusságát, hasznosságát, eredményességét sokan kétségbe vonták. Kötelező jellege sötét glóriát font fölé, az ország, amely beszélte, izolált konglomerátum, lakóinak hétköznapjai nem tükröződtek vissza a mi mindennapjainkban. Odautazni nehézkesnek bizonyult, még nehezebb onnan idejönni. A nyelvtanulót inkább taszította, mint vonzotta.

Nekem az orosz nyelv mást jelentett. Az idegen nyelvet. Annak az élményét, hogy az enyémtől, az eddig megszokottól eltérő módon vagyok képes megszólalni. A számtalan nyelvtani bukfenc ellenére szabad asszociációk egész tárházát használhattam. Új nyelvi, logikai formákat, amelyek egy kiskamasz énfejlődésében a megújulás erejével hatottak. Nehéz volt és verítékes, ahogy egy tízéves csepp kis ujjaival rajzolja a cirill ábécé betűit. Nagyon nehéz. Másfelől úgy éreztem, mintha térben és időben is új síkokba kerültem volna, merőben új világ nyílt meg előttem. Abban, hogy ennek a világnak kapui kinyíljanak és minél szélesebbre táruljanak, elévülhetetlen érdemeket szerzett két általános iskolai orosztanárom. Az első, kivel a kezdeti bizonytalan lépéseket tettem, már nevében hordozta a diadal érzetét. A hős makedón uralkodó nevét viselte. Ez az egyszerű, rövid, tipikusan magyar, ámde hangzásában heroikus név jellegzetesen tolsztoji külsővel párosult. Tolsztoji külsőben nem magának az írónak a megjelenését értem, hanem a műveiben gyakran megjelenő muzsik szeretni való alakját. Szabályosra vágott körszakállával, körbenyírt, oroszos frizurájával mintha maga Ivan Szuszanyin lépett volna be a tanterembe. Már ezekkel a külső jegyekkel megfogott engem s igazi nyelvtanárként képes volt elszédíteni, csodát művelni, megszerettetni velem az oroszt.

Csakúgy későbbi osztályfőnököm, ki a nyelvtanítás mellett igyekezett megismertetni a Szovjetunió népeinek életével, kultúrájával, sporttal, népművészettel, ízekkel, tájakkal, a szovjet élet olyan mindennapi attribútumaival, mint a szamovár, a harmonika, a *No, megállj csak!* diafilmjei vagy a *Murzilka* gyereklap.

Fújtam, persze hogy fújtam: „Vlagyimir Iljics Lényin ragyilszja v górogye Szimbirszk, szivódnyja Uljanovszk...". Ilyen és ehhez hasonló holt panelek tömegével szerepeltek az orosz nyelv oktatásában. Kikerülni nemigen lehetett s őszintén szólva nem is kellett őket, hisz valamiféle ismeretet mégiscsak nyújtottak. Tanárnőnk csínján bánt velük, inkább élő beszédszituációkra épített, így nyolcadik végére nemhogy egy pohár vizet

tudtam kérni oroszul, hanem szükség esetén azt is közölni tudtam, piszkosul hasogat a jobb térdem.

Nyomultam tovább, és a gimnáziumot orosz tagozaton fejeztem be. Ezután lettem orosz nyelv szakos főiskolás. Az, hogy az orosz szakhoz választottam-e a magyart vagy a magyar szakhoz az oroszt, így több mint negyedszázad távlatából nem könnyű megmondanom. Ez a párosítás annyiban számított méretes melléfogásnak, hogy az előírt két szükséges szak helyett tulajdonképpen ötöt-hatot vettem fel. Magyar nyelvészetet, irodalmat és világirodalmat, orosz nyelvet és irodalmat, valamint orosz, szovjet-orosz történelmet.

Az alapfelállás tehát így alakult. Tetézve azzal a ténnyel, a katonai szolgálat alatt komolyabb nyelvi tréning híján kiestem a gyakorlatból. Sok mindent elfelejtettem.

Nem estem kétségbe. Az orosz nyelvhez való viszonyomat nem a szárnyaló imádat és a majomszeretet jellemezte. Kapcsolatunkat Puskin sorai írják le a legérzékletesebben:

„Mosoly nélkül lány málna-szája,
S az orosz szó, ha nincs hibája,
Nem ízlésem, nem szeretem."

(Áprily Lajos fordítása)

Egy-egy elpárolgó szó, felcserélt végződés sosem hozott zavarba. Az első félév kezdetekor azonban merőben másról volt szó. Pontosságban, beszédtempóban, szókészletben, intonációban, kiejtésben egyszóval mindenben a tancsoport utolsó helyén találtam magamat. Ott is maradtam volna, ha nincs Ogyessza.

Az ottani Idegen Nyelvi Intézetben töltött hat hét csodát tett. Ogyessza világváros, kikötő, az Ukrán SzSzK déli kapuja, a szovjet rögvaló minden nyűgével együtt: kaland. A természetes nyelvi környezet rettentő sokat jelentett, ha tudásban nem is megacélosodva, de többletismeretekkel jócskán felvértezve érkeztem haza, el tudtam mozdulni a csoport utolsó helyéről. Ez számomra hatalmas fegyvertény volt, visszaadta a nyelvtanulásba vetett hitemet. Az orosz nyelvet ettől kezdve felszabadultan használtam, haszna

számomra megkérdőjelezhetetlenné vált. A tábor, a baráti országokban tett utazásaim során oroszul kommunikáltam. Csehszlovákiában, Bulgáriában, Jugoszláviában, Lengyelországban, de még Kelet-Berlinben is. A Román Szocialista Köztársaságban rövid időre, átutazóban fordultam meg, ott az orosz szó erejét megtapasztalni nem tudtam. A többi országban elég mély, hosszú, széles taglejtésekkel kísért beszélgetéseket sikerült összehozni. Hozzáteszem, Csehszlovákiában és különösen Lengyelhonban néhányszor megpróbáltunk lemászni az oroszról és angolra váltottunk. Az igeidők összetett volta, a szókincs szegényessége miatt, a kiejtésre koncentrálva – mintha szüntelen rágógumit rágnánk – próbáltuk angolul összerakni mondandónkat. Az addigi parázs viták azon nyomban leálltak, s szánalmas makogássá szelídültek. Visszatértünk az oroszhoz.

Szóval én is visszatértem a fősuli padjaiba, illetve széksoraiba. A másodév új kihívást hozott.

Nagyszabású vállalkozást: komplett tanulmányi félévet a SZU-ban.

A népköztársaság a leendő orosztanároknak biztosította a nyelvtanulást, a nyelvgyakorlást célnyelvi területen. A Szovjetunióban. Ott, ahol – akár a Brit Birodalomban vagy még régebben, V. Károly hajdanvolt impériumában – soha nem megy le a nap. Sőt nemhogy le nem nyugszik, hanem örökké tündököl. Legalábbis Dolmatovszkij szerint, aki imígyen énekelt: „A mi hazánk fölött mindig ragyog a nap!".

Nos, itt az alkalom. Erről ki-ki saját maga meggyőződhet. Mi, orosz szakos hallgatók izgatottan lestük a tanszéki hirdetőt, mikor jelennek meg a részképzés paraméterei. Időpont, helyszín, utazási mód, egyebek. Most aztán kiderül, milyen vonzerővel bír a szovjetek országa! Az eredmény vegyes volt. Ahogy kikerültek a faliújságra a pontos adatok, úgy fordult egynéhány diák egészségügyi állapota válságosra. Rég, sosemvolt isiászok újultak ki, vesekövek jelentek meg a semmiből, egész lánycsapatok kerültek hirtelen másállapotba valahol a terhesség és álterhesség láthatatlan ösvényén mocorogva. A magyar–orosz, orosz–történelem, gyors- és gépírás–orosz szakosok csapatát csak és kizárólag lányok alkották. Egyedüli fiúként, kivételként az én létezésem emelte az előbbi megállapítást szabályértékűvé. Illetve emeltem volna, ha nem akadt volna fiú csoporttársam. Jó gyerek, kimért, amolyan lassú víz partot mos típus. Ezzel együtt kreatív, a kisebb-nagyobb simliktől soha meg nem ijedő alak. Jó cimbora volt, az biztos!

Akkor is homályban maradt, ma sem világos, miért nem jött ki tanulmányi félévre. Azt tudtam, édesanyja szovjet állampolgár, valahonnan a messzi Azerbajdzsánból vagy az Örmény Szovjet Köztársaságból származott. Arra emlékszem, Ogyesszába sem jött velünk, akkor éppen veszettül kereste a „Szovjetszkaja Armija" valamelyik hadkiegészítő parancsnoksága: szíveskedjék bevonulni a Szovjet Hadseregbe. A jó ég tudja, papírjai mikor és hogyan rendeződtek, a népköztársaság útlevelét később megkapta, az tuti. A részképzésre nem tartott velünk, az is tuti. Így tehát valóban egyedüli fiúként készültem a nagy utazásra. A tanszék végül gond nélkül összeboronálta a kellő létszámot, útleveleinkbe bekerült a szükséges ablak: egyszeri kiutazási engedély a Szovjetunió területére, szolgálati célból. Úgy bizony. Ez „sztazsirovka", szolgálati út, hivatalos kiküldetés! Egy egész szemeszter, a végén vizsgákkal, megannyi tárggyal. Orosznyelvtan-, stílusgyakorlat-órák dögivel, fonetika, országismeret, az orosznyelv-tanítás módszertana, meg óralátogatás tízosztályos szovjet iskolában. Ha Ogyessza hasznosnak bizonyult, akkor ebből a félévből is bizonyosan profitálni fogok. A fekete-tengeri tapasztalatokat újra felidézve, gondosan szortírozva, aprólékosan készítettem elő mindent. Az ismeretszerzés igénye bennem eredendően megvan. Ez az igény párosult a segítő szándékkal. Azzal az akarattal, hogy valamiképpen segítsem a szovjet polgár életét. Jelentősen szerettem volna enyhíteni azon az áruhiányon, ami Ogyesszában is érzékelhető volt s minden bizonnyal azóta sem gyengült. Egy csapásra két legyet üthetek: könnyítek a kinti hiánygazdaságon, s ezzel párhuzamosan a hosszú távollét ólomnehéz időszakát pillekönnyűvé varázsolhatom. Igen, a Krímben mindig ragyogott a nap, de most nem Ogyessza a cél, hanem az ősi orosz város, Vlagyimir. Moszkván túl, ám az Urálon innen. Infóm annyi volt róla, amennyit a Panoráma Útikönyvek *Szovjetunió*-kötete jónak látott közölni. Röviden, tömören: nagy hidegek, pravoszláv templomok, negyedmillió ember úgy kétszáz kilométerre a fővárostól, az Arany Gyűrűn. Ebben semmi hiba! Kétszáz kilométer az Unióban cselédköpés, nem több. Ilyen távon ott villamosok meg trolibuszok járnak. Jószerivel Moszkva elővárosa!

Izgalmam fokról fokra nőtt. Mit csomagoljak? Milyen „(áru)készlettel" induljak neki a csikorgó orosz télnek?

Azt, hogy a magam főzte, fűszerezte levesbe jómagam pökök bele, honnan gondolhattam volna? Pedig így történt. Mert utazni csak az utazhatott, aki teljesíti félévi vizsgakötelezettségeit.

Eleinte csodaszépen alakult az egész. A szaktárgyak mentek. Szépen. Katonásan. Ezután jött a rémálom. Hitchcocki horror. *Psycho!* Igen. A pszichológiaszigorlat. Elhasaltam. Elhasaltam másodszor. Harmadszor szaladtam neki istentelenül fogadkozva. A próbálkozások között viszont megfelelő időközt kell hagyni, nem lehet a bukfenc után mindjárt harmad-, negyed- vagy ötödnap pótmeccsezni. A harmadik próbát leghamarabb az utazás napjára tudtam besuvasztani. A pszichológia! Az ördög vinné el! Látszólag lenge, oldott, kötetlen történetek füzére…

Mások azt mondják, annak a személyiségnek, aki nincs tisztában önmagával, okozhat kellemetlenségeket. Hát nekem okozott!

Vabankra játszottam, ám előtte megkíséreltem bevetni néhány testcselt, apró trükköt. A bukott angyal ábrázatával, alázatos szóval bepróbálkoztam az orosz tanszéken. Didegve-dadogva adtam elő: „Nem-e lehetne-e, átszólni-e a pszichológia fakultánsra… Ennek a »Tibigyereknek«, ennek a jóravaló fiúcskának cseppecskét segíteni, jó szándékot mutatni…

Izé, hogy eleve benne van a kiutazó kontingensben, meg hogy a testvéri Szovjetunióba indul…".

A válasz nyílt volt és őszinte:

– Tibor! Maga egy trehány, emeletes ökör! Ha nem tanul, akkor marad a seggén!

Ez tiszta beszéd, egyenes beszéd. Megértettem. Elvégre nem 58-at írunk, hanem 85-öt.

Nincs más hátra, mint előre. Tanultam ész nélkül, akár a güzü. Magoltam. Mit tehettem volna mást? Úgy sakkoztam, vizsganapon elsőként osonok be a nagy tekintélyű bizottság elé, és legkésőbb reggel kilencre végzek. Vagy-vagy.

A hallgatók a Keletiben gyülekeznek. Öt városunk tanárképzősei indulnak Pestről. A Tisza expressz Budapest–Záhony–Csap–Lvov–Kijev–Konotop–Brjanszk állomásokon át fut be a Kijevi pályaudvarra, Moszkvába. Hála a magasságosnak, percekre megáll Nyíregyházán! Két perc éppen elég lesz! Minden cókmókomat, batyumat, pakkomat felcígölöm a vagonba…

Feltéve, ha…

Szívem a torkomban, torkom a szívemben. Lököm a szöveget, nyekegek-nyökögök, színezem, mondom, amit mondanom kell… A vége: ötös! A proletárötös is ötös! Kettesnek rég örültem annyira, mint akkor. A tanulmá-

nyi osztályon reggel háromnegyed kilenckor adtam le az indexemet. Megvan a félév! Beszaladtam a tanszékünkre dicsekedni. Amíg jöttem, mentem, híre futott a dolognak.

Ilyen-olyan haver, kenyerés és puszipajtás, drusza, cimbi talált meg. Az egyiknek spéci ütvefúró, a másiknak búvárszivattyú, a harmadik a csajszinak szeretne aranygyűrűt, a negyediknek csónakmotor kéne. A fejem fájdult bele.

Arra futotta időmből, hogy a régi jó barátokhoz beugorjak s elköszönjek tőlük. Egyikük, igen-igen jó haver, akkoriban bútorozott össze egy csini kis szőkeséggel. Láttam, nem vadaznak, komoly a dolog. No, ő kért meg, hozzak nekik színes tévét. Valahogy meghittebbek az esték technicolor rendszerben. Akkurátusan terített ki a diákotthon szobájának padlójára két öltözet vadiúj Adidas tréningruhát. Fazonjában, anyagában, színében ott van a topon. Forgatom, nézegetem, vizslatom a jelzéseit. Sehol egy Made in Yugoslavia vagy Made in Western Germany címke. A szettek szemrevaló, plasztik ruhazsákban, a nejlon telis-tele a márka leveles logójával. Ilyen „kosztümöt" beszerezni elképesztő jó kapcsolatokra volt szükség.

A szett a szomszédból, Romániából való. Azokban az időkben a kondukátor mindent: tojást, tejet, zöldséget, gyümölcsöt, gabonát, húst, honfitársainak munkaerejét, még honfitársait is, mindent, de mindent eladott nyugatra. A szóban forgó melegítőket szorgos, hozzáértő román kezek varrták bérmunkában nyugatnémet megrendelésre. A beáramló lóvét a Ceauşescu család – akkor azt hittük – az utolsó baniig felélte. Később kiderült, Románia nyugati adósságát zéróra nyomta le. Igaz, az egész román nemzetnek nem volt mit ennie és rongyokban járt.

A melegítőket mindenesetre eltettem.

A másik – nevezzük így – üzlettárs nem igazán barát, inkább bajtárs, még inkább régi jó elvtárs, hiszen együtt bakáskodtunk. Olyan közös akciókban, veszélyes hadicselekményben vettünk részt ketten együtt, ami egy életre összekovácsol. Csapatépítésen együtt „ótottunk" meszet. Meszet oltani felelősségteljes, koncentrált figyelmet igénylő feladat, különösen katonai építkezésen. Egy ilyen fontos taktikai jellegű hivatal életre szóló útravaló. Régi harcostársnak lehetetlen nemet mondani. Hetekig rágta a fülemet elektromos, világító óráért.

– Réges-régóta nem tudok rendesen aludni! Éjjel gyakran felriadok! A mész? A vizsgák? A tesis lányok? Mit tudom én, miért! Felébredek, testvér, soha nem látom, mennyi az idő, mennyit alhatok vissza. Hozzál má' egy jó nagy, állítható fényerejű órát! A ruszkiknak van! Nem ingyen kérem! Lecsusszansz valamelyik nap a TVK-ba. A négyes kapunál várni fognak, csak jelezz nekem, mikor akarsz menni!

A Tiszai Vegyi Kombinátban mindent gyártottak, ami műanyag. Kazetta-tartót, papucsot, hullámlemezt, légbuborékos paplant és azokat a reklámszatyrokat, amelyekért le kellett zarándokolnom Leninvárosba. A horror napjaiban – kétszer kivágtak ugye pszichóból – semmi ingerenciám nem volt utazni. Azt se tudtam, mi lesz velem. A komám teljesen másként viszonyult mindehhez. „Ember: küzdj és bízva bízzál!" Hitt bennem, és a tatyókat jó előre elhozatta.

Vizsga után, mint a meszes, rohantam a főiskolai kollégiumba a műanyag táskákért. Elállt a lélegzetem, megpillantva és megemelve az egész kontingenst. Neeem! Szó se lehet róla! Ezeket én nem cipelem. Az óra így is, úgy is meglesz, majd itthon intézzük az árát! A haver addig-addig győzködött, mígnem ráálltam. A táskákkal együtt ideadta a Jermak hátizsákot, amivel idehozták. A fémvázasba belefér a teljes mennyiség, hátamon elcígölhetem az állomásig. Ezeket a tatyókat a TVK vagy a Ferihegyi reptér vámmentes üzleteibe, vagy nyugati exportra gyárthatta. Nem ingvállas, hanem klasszikus típus. Alig nagyobb a spirálfüzetnél. Egy nagylemez már bele se fér. Oldalán felirat: „Marlboro". Semmi más. A piros alakzat a jellegzetes betűtípus fölött és ennyi. Nincs címer, nincsenek oroszlánok, nincs rajta a rodeós cowboy, a Marlboro-man. Semmi faxni. Egyszerűsége ellenére a szovjet állampolgár kezében emblematikus darabbá válhat. Hordozója a kezdetleges szovjet fogyasztói társadalom számkivetett alakjából a fejlett nyugati konzumer világ tagjává változhat. Személyisége új dimenziókba kerül, irigy tekintetek kereszttüzében hurcolhatja haza az unyiverszamban megvásárolt termékeket, melyek minőségérzetét az igen komoly, amerikai reklámszatyor egész biztosan az egekbe emeli.

Mindezekkel együtt én kissé szkeptikus voltam a tatyók várható sikerével kapcsolatban. Az ogyesszai tapasztalatok mást vetítettek előre. Kisinyovi kirándulás alkalmával találkoztam az utcákon – igaz, suba alatt árult – keménydobozos Marlboróval. A szusz bennem ragadt, amikor a doboz oldalán felfedeztem: „Made in USSR". Fáin moldáv dohányból készült a helyi gyárban, licenc alapján. A kartonok nem érték el a „Szojuzpecsaty" kioszkjait, normál kereskedelmi forgalomba nem kerültek. A rubeles ár felszaladt

a háromszorosára. Ogyesszába könnyen utat talált, sötét, kalózszerű árnyak árulták a kikötő mellett. Vajon mi lehet a helyzet egy évvel később? Elképzelhető, a Marlboro, csakúgy, mint a Pepsi és a Fanta, a szovjet hétköznapok megszokott részévé válik... Mit kezdek a reklámtáskákkal?

Hozzánk képest a SZU mindig fáziskésésben volt, nálunk a Marlborót réges-régen gyártotta az Egri Dohánygyár. Jóval drágább a hazai márkáknál, ám nagy dobásnak már nem számított, mint az ötvenes években a rágógumi, s utána a „Kokakóla". A keménydobozos, százas még jelentett presztízst, összességében mégiscsak egy jó nagy semmit. Természetesen – csakúgy, mint odaát a Szovjetunióban – mi, magyarok szintén odavoltunk a Nyugatért. Kezdetben rágó, kóla, egy-egy kultikus tárgy elég volt. A hetvenes években is. A motorizáció netovábbjaként megérkeztek az első Zsigulik. A büszke tulaj ezekre a technikai csodákra rögvest külön biztosítást kötött. A kötvénnyel együtt, ugye, az egyetlen létező biztosító értékes ügyfeleként szemrevaló matricát nyomtak a kezébe, rajta az Állami Biztosító logójával és a CASCO felirattal.

Az ÁB márkajel, vagy maga a Casco szó nem tetszett a jónépnek? A honi sofőrök sehogy se tudtak azonosulni vele, más kifejezési formát kerestek. Szétszabdalták a matricát, egy „C" betűt eldobtak, és a féklámpa mellé vagy a hátsó szélvédőre akkurátusan a „CSAO" szócskát ragasztották fel. Az eredeti helyesírást mellőzték, a magyar, hallás utáni írásmód szabályait követve léptek be egy újabb univerzumba. Ez a tér a mediterrán, talján élet édes, habos világa, amelyet a járgány pilótája immár folyamatosan megélhet, sőt – autóstársait megelőzve – akár át is adhat.

A nyolcvanas években viszont ennél több kellett. A Dassler fivérek hacukái még osztatlan elismerést arattak, viselőjükről azt mutatták, más pályán focizik. Ha magasabb régiókba vágyott, akkor Agfa-Color színes filmre rögzített fotóit mutogatta Bad Ischl, a velencei Lido, Bibione, a Loire-völgy, Dalmácia nyári emlékeivel. Az álmok álma pedig, legyen az bármily rangú, rendű, korú, állapotú és állagú: a nyugati verda. Mindegy, milyen. Ötszázas, nyolc-ötvenes Fiat, kivénhedt Volkswagen Bogár, urambocsá' hét-ötvenes Zastava.

Az itthoni és a kinti álmok metszéspontjai tehát valahol a sportruházat területén keresendők. Azon az ominózus hétfői napon, az indulás napján becsomagoltam a két frankó Adidas szettet, plusz a viseltes Pumámat.

A hátizsákot teljesen kitöltötték a marlborós táskák. Kora délután jutott idő arra, hogy bejárjam a Nyírfa és Kelet áruházak ruhaosztályait mérethibás farmernadrágok után kutakodva. Csakis a Marcaliban gyártott Levi's és a budakalászi lenfonó Lee Cooperje jöhetett számításba. Amit találtam, azt fél áron megvettem.

A pakkhoz hozzácsaptam az általam teljességgel haszontalannak ítélt, a BEAG gyártotta, piros-sárga-zöld fényekkel operáló diszkólámpát, úri nevén fényorgonát. Ki tudja, hátha kinn megváltom vele a világot!

Zsebre vágtam még egy automata, kapcsolóján gyémántot imitáló, tündöklő műkövekkel kirakott elektromos gázöngyújtót. Utolsó pénzemen vásároltam fél karton Multifiltert, valamint a Kelet csemegeosztályán az egyetlen létező dobozos italt, a méregdrága – és számomra rettenetes – Steffl sört. Ezek fontos kiegészítői a Nyugatról, ez esetben a Magyar Népköztársaságból érkezett világfi hódító imázsának. Egy vulkánfíber koffert pedig telis-tele nyomtam lemezekkel. Egyrészt kedvenc felvételeim nélkül nem tudok élni, másrészt hátsó üzleti célzattal: néhány megunt, avagy nem tetsző nagylemezzel megszórom a szovjet piacot, s helyükre szerzek frankó Melogyija korongokat.

Első szovjet utamat, Ogyesszát nem csupán megidéztem, de igyekeztem tanulni az ott történtekből. Emlékszem, a tanfolyam végén vendéglátóink „vécsert", búcsúestet rendeztek, ahol ők búcsúztattak, mi pedig elköszöntünk tőlük egy rövidke műsorral, amiben megmutattuk nemzeti sajátosságainkat. Versekkel, prózával, zenével. Piszkosul meg voltunk lőve, nem akadt semmilyen jellegzetes magyar muzsikánk. Mérgezett egérként szaladgáltunk szobáról szobára, de a velünk együtt „táborozó" jurisztoknál, miskolci jogászoknál sem találtunk semmit.

Ezt a szégyent még egyszer nem akartam megélni. A lemezek közé bepakoltam Kodály *Háry János szvitj*ét. Ha pillanatok alatt akarod megmutatni a magyarság lényegét, akkor tedd fel az *Intermezzó*t. Ebben az alig ötperces közjátékban minden benne van; a nemzetünkre oly jellemző édesbús alélt-ságtól kezdve a végtelen szárnyalásig minden.

Odafigyeltem tehát, törekedtem hiba nélkül összepakolni. Az állomásra menet olyan voltam, akár a vándorló, sátoros cigány. A lányok hangosan visongva, üggyel-bajjal toltak, húztak be a vagonba.

Milyen volt a februári Moszkva? Hát amilyennek képzeltem. Farkasordítóan hideg. Az embernek óhatatlanul eszébe jut a Grande Armée, a Don-kanyar... Ezt túl lehet élni? Túl. Pulóverek, szvetterek garmadáját aggattam magamra. Alattuk jó meleg molinó, a farmer alatt jégeralsó, szolgálati nevén tundrabugyi. Kobakomon kinőtt sísapka, rajta méretes juharlevéllel és Canada felirattal. Szintén piros-fehér színű kétméteres DVTK-sál, Jugóból szermányolt Adidas puff-dzseki, Trapper farmer és egy ugyancsak „Adi" csuka, a márka speciális, hosszú szárú Grand Prix sorozatából. Kezemben kék kézitáska, oldalán „Malév Hungarian Airlines".

Így, ilyen tollakkal ékeskedve grasszáltam Moszkva belvárosában. Hej, ha az otthoniak, a falumban láttak volna! „Itt van, megjött Jakupec Pesta!"

Itt azonban nem a földijeim, hanem a moszkvai taxisok kurjongattak: „Pradaj kurtku! Pradaj kraszovki! Pradaj sapku!".

Add el a dzsekid! Ide a cipőd! Add el a sapkád! Alig bírtam kettőt lépni anélkül, hogy az öltözékemet le ne hántsák rólam. A ruházatomnál jobban érdekelt az, hogy a csontig hatoló hidegben százméterenként valami meleg helyre tapossak, máskülönben orrom, fülem kezemben marad. Sikeresen bekeveredtem a Gyetszkij Mir áruházba, amit úgy fűtöttek, akár az orosz fürdőket szokás. Az emeleteken a vaskos, forró radiátoroknál jólesett megpihenni. Ha kell, ha nem alapon a maléves táskából előhalásztam egy doboz bűn rossz, kukoricagrízzel telenyomott sört, és a dobozt hosszan pepecselve, lassú mozdulattal felpattintottam. A pattanás és a távozó szénsav jellegzetes hangjára a környező világ gyakorlatilag sóbálvánnyá merevedett. Egyetlen kivétellel. Felfedező utamra velem tartó csoporttársnőm szempillantás alatt reagált, és egy odavetett „Tahó!" megjegyzéssel értékelte megmozdulásomat.

Kissé magamba szálltam, az áruház előtti drosztnál várakozó taxis ruhatárát gazdagítottam bő tökfödőmmel és a diósgyőri szurkolói sállal. A befolyt pénzecskén azon nyomban puha gyapjúsálat és bárányból sapkát vettem. Klassz usánkákat árult a Gyetszkij Mir. Régóta vágytam egy igazán szép darabra, olyanra, amilyet Gromikó vagy Usztyinov viselt a mauzóleum mellvédjén a november hetedikei tévéközvetítéseken. A fene vinné, ezeket méregdrágán mérték, több száz rubelért, így maradt ez a példány. Igen jó szolgálatot tett. Az egész telet kihúztam vele.

A moszkvai kódorgás után elektricskával utaztunk Vlagyimirbe. Az elektricska nem villamos, de valami olyasféle. Inkább a HÉV-re hajaz. Felépítése, külseje, belseje, kényelmi szintje éppen annak felel meg, mint amit a helyiérdekű vonatok nyújtani képesek. Komfortfokozatuk tehát valahol a nulla tájékán mozog, minden bokornál megállva, ötörás zötykölődés után slattyogott be a város pályaudvarára.

Vlagyimir területi központ, szovjet méretekkel tekintve sem porfészek. Fejlett autóbusz- és trolihálózattal átszőve, negyedmillió lakossal. Nem metropolisz tehát, Magyarországról érkezve viszont hatalmas városnak látszott. Madártávlatból elbűvölő hely, a várost átszelő Kljazma folyóval, hagymakupolákkal, az óváros faházaival, az Arany-kapuval. A megdöbbentő az, közelről is lenyűgözőnek látszott a mindent elborító hó vakító fehér köpönyegében. Ebben a patyolat kaftánban a város szovjet panelrengetege, a „Mikrorajon Dobroje" barátságosnak tűnt, ablakszemei csodálkozva figyelték a Kljazma jegének ezüstös páncélját.

A város lakói nyitott, érdeklődő emberek, akik nem azzal a bávatag, bamba bámulattal néztek a külföldire, mint annyi más szovjet településen.

Vlagyimir felsőoktatási intézményei – mondhatni – a világ minden zugából fogadtak hallgatókat. A ma nyelvén multikultinak hívnánk, az akkori szóhasználattal fogalmazva: a város életében jelentős szerepet játszott a nemzetköziség. Ezek a nemzetközi brigádok az Unió különböző tagköztársaságainak diákjaival egészültek ki.

Minket alma materünk a Lebegyev-Poljanszkij Pedagógiai Főiskola szállásolt el az Építők útján. A kolesz számomra közel ugyanolyan volt, mint például az ELTE Budaörsi úti kollégiumának tömbjei. Az itteni épületek a hatvanas évek felpuffadt hruscsovkáihoz hasonlítottak, háromszintes téglaépítmények, fürdőszoba és folyóvíz nélküli négyemberes, sodronyágyas szobákkal. A közös helyiségek – mosdó, konyha, fürdő és az angolvécét imitáló ún. pottyantók – külön helyezkedtek el. Az egész hóbelevanc a harmincas, negyvenes, ötvenes évek kommunálkáit idézte. Az kétségtelenül igaz, a nyíregyházi főiskolai kollégium a maga kétszemélyes, mosdós szobáival a menynyek országát jelentette.

Beköltözéskor innen halk sírdogálás, onnan szívtépő zokogás hallatszott. Hát igen... Aki megszokta a saját, intim sarok, szoba meghittségét, annak valóságos traumát hozott a becuccolás. Halkan jegyzem meg, a szemeszter végén a pityergők közül igen sokan egész egyszerűen nem akartak hazaindulni.

A Pedagógiai Főiskola – ma már ezen a néven nem létezik, beleolvadt a város Tudományegyetemébe – szinte egyidős a szovjethatalommal. A Nagy Honvédő Háború után kapta a Lebegyev-Poljanszkij nevet. Brezsnyev első évei alatt új, modern korpuszt építettek. Ebben a központi épületben tanultunk, egészen vállalható körülmények között. Az iskola jól felszerelt: tágas előadótermek, nyelvi labor, gazdag könyvtár, tiszta, ám puritán diákétkezde s végül, de nem utolsósorban elhivatott tanári kar. Felvértezve a szovjet pedagógia egész arzenáljával. Az itt tanító pedagógusok szuggesztív tanári személyiségek, lelkiismeretesen felkészültek óráikra, rengeteg ismeretet adtak át végtelen türelemmel és szeretettel. Legalábbis az én tanulókörömet ez jellemezte.

Hazánk pedig biztosította itteni stúdiumaink minden más feltételét. Fedezte az ide- és hazautazás költségeit, tankönyveink árát, az oktatás díját, a kvártélyt. Mindezt megfejelve havonta százötven rubel ösztöndíjat folyósított.

Milyen valós értékkel bírt ez az összeg? Súlyossal. Az 1984-es szovjet átlagbért alulról nyaldosta. Ez akkor 170-180 rubel körül mozgott. A helyi hallgatók ösztöndíja negyven rubelt tett ki, az igazán kiváló tanulókét megtoldották egy ötössel, tízessel.

Mennyit érne napjainkban ez a tanulmányi támogatás? Fogas kérdés. Megpróbálom érzékeltetni. 85-ben a legalacsonyabb oktánszámú, 76-os naftáért harminc kopejkát kértek el. Számoljunk inkább a jobb benzinnel, literje harmincöt kopejka. Tehát tizenötezer kopejkáért kb. 430 liter üzemanyagot tudtam volna venni. Ez a mai magyar 95-ös 350 Ft körüli árával számolva 150 000 forintos (cirka 500 eurós) havi ösztöndíjnak felelne meg…

Mit kezdhetett az ember az Unióban 1985-ben százötven rubellel? Mit vásárolhattam ezért a pénzért? Milyen valós értékkel bírt?

A rubel a Szovjetunió törvényes fizetőeszköze, váltópénze a kopejka.

Négy kopejkáért buszjegyet, krumplis pirogot adtak. Jó nagy pohár kvászt egy ötösért, „morózsennojét', finom erdei gyümölcsös fagyit, fej káposztát tíz kopejkáért. A húszas érme egy darab szögletes fehér kenyér ára, ötven kopejka a mozijegy, hatvanért vehettünk keménydobozos Jáva cigarettát, ha hozzádobtam harmincat, akkor kigazdálkodhattam egy háromliteres „szok", hasas befőttesüveg sárgabaracklé árát.

A papírpénzek az egyrubelessel indultak. Ez a kicsinyke cetli már anyagában jelezte: „Elvtársak! Itt kezdődik az érték!".

Egy rubelért megebédelhettél az utcai „sztalóvajában", étkezdében. A háromrubeles valamivel nagyobb méretű. Érte leguríthattál egy üveg száraz, fehér grúz bort, a „Cinandalit" vagy a bárpultnál két pezsgőalapú koktélt. Másfél rubelt hozzádobva tiéd egy „butilka" tokaji aszú.

Az ötrubeles méretében megegyezett a hármassal, értékében értelemszerűen meghaladta azt.

Egy ötösért vár az étterem! Bőségesen megebédelhetsz, az ételsorba belefért a stampó vodka és kis pohár ciprusi „muszkat".

A nagy pénzek, a tíz-, huszonöt, ötven- és százrubeles világa új arányokat rajzol. Ezek az igazán fajsúlyos bankjegyek. Ámbár méretük az előbbieknél jóval nagyobb, a lepedőt nem érik el. Ázsiójukat jelzi a rájuk nyomott képmás, a szovjet-orosz történelem meghatározó figurájának portréja: Iljicsé. Vásárlóértékük jelentős, ők mutatják az utat a tartós fogyasztási cikkek birodalmába. Az öt- és tízrubeles közötti szakaszt érzékletesen prezentálják a különböző pálinkásüvegek. „Mjátnij liker", mentalikőr indul öt-ötvenről, „Psenyicsnaja" vodka hat-negyvenért, a „Sztalicsnaja" már több mint hét rubel, és a moldáv, örmény konyakok nyolc-, kilencrubeles világa repít át a világegyetem túlsó oldalára, a tízes és afölötti szférába. Moszkva–Leningrád-vonatjegy került tíz ruppóba, duplájába a repülőjegy. A huszonötös címletért hosszú vadászat után Chanel ötöst lehetett szerezni. Egy ötvenesért az Aeroflot elvitt a Fekete-tengerhez, Batumiba. Száz rubel körül indultak a feketepiac farmerárai, kétszázért átrepülhetted a Szovjetuniót mondjuk az ungvári (uzsgorodi) repülőtérről Juzsno-Szahalinszkba. Naná, hogy átszállással és a megfelelő utazási engedélyek birtokában.

A szovjet Trabant, a Zaporozsec legújabb típusáért pedig közel négyezer rubelt kértek. Egy szó, mint száz: a százötven rubel nem volt rossz pénz! S akkor még nem számoltam a kihozott árukészletből" várható hozamot. Erős aggályaim nőttek ki azzal kapcsolatban, hogy a fenébe adom el, lököm piacra a kollekciót. Ogyessza vegyes emlékeket idézett. Nehezen szabadultam nadrággyűjteményemtől. Szűk sikátorokban, jaltai bérházak sötét folyosóin, kocsmaasztalok alatt lopva passzoltam el a nacikat. Hát igen! Tengerpart, nemzetközi kikötő, hős város… Mások az emberek, más földrajzi fekvés, más szokások, más voltam én is. Szemét minőséget, nevenincs márkákat, amolyan „félfarmereket" szermányoltam. Majd a búcsúban, hétvégi vásárokon összevásárolt mindenféle hangzatos címkéket „Silver Star", „King

Style", „Hot Love", „Royal Quality" applikáltam rájuk a varrógépen. Vért izzadtam, míg elpasszoltam őket. Lestrapált házalónak, megfáradt őszeresnek éreztem magamat. Édes jó atyám! Mi lesz velem itt, Vlagyimirben? A kolhozpiacon mégse bérelhetek standot...

Zavart ez az egész, valahol mélyen, belül szégyelltem, szégyenkeztem az efféle feketekereskedelem miatt. Persze tudtam, a többiek csomagjaiban is ott lapul egy-egy eladásra szánt faros, divatos blézer, fehérnemű, cipellő. Azt is tudtam, a Szovjetunióban a kereskedelem, a vásárlás nem egyszerűen tevékenység, hanem kultúra. Benne a szovjet élet egész enciklopédiája. A szovjet polgár ugyanis nem megvásárol, megvesz. Ő beszerez.

Mindegy, majd csak megoldom valahogy. Végül nem kellett megoldanom, mivelhogy az élet mindent szépen elrendezett. Megfeledkeztem arról, hogy ide, a „Pedinsztitutra" évente érkezik magyar tanulócsoport már időtlen idők óta. A főiskola tanulóifjúsága és a környékbeliek úgy várták őket, mint a Messiást. A messzi földről, nyugatról érkezők révén aztán felfrissítették ruhatárukat, kamrájukat, könyvespolcukat. Sőt. Nemhogy felfrissítették, igazi kincsekkel gazdagították. Olyanokkal, mint például a polietilénből gyártott, Marlboro felirattal ellátott műanyag táska.

Alighogy megérkeztünk, az itteniek azonnal megleptek minket. A diáksereg eleinte apróságokat vásárolt, kitörő örömmel vizsgálta csomagjainkat. Csecsebecsék után kutakodott, melyek révén megannyi színt vihetett a zord, jéghideg télbe, önnön életébe. Caola tusfürdő, picinyke Hélia–D tégely, LGT műsoros kazetta, Barbon arcvíz, s ehhez hasonlók jelentették azt a boldogságfaktort a helyieknek, ami velünk érkezett meg a városba, a diákotthon falai közé. Biz' isten úgy éreztem magam, mint azon a híres Borisz Ivanov-plakáton ábrázolt vöröskatona, kit gyengéd, kendős leány ölel át, üdvözöl hálásan: „Tü vernúl nam zsizny!" „Te jöttél meg hozzánk, Élet!".

Igen. Valahogy ugyanazt éltem át, mint az a fiatalember a korabeli falragaszon. Annyira örültek nekünk, mint akkor, a felszabadítóknak. Ez persze túlzás, de olykor túlzások mutatják meg legjobban bizonyos helyzetek igazságmagvát.

Hozzám, kollégiumi szobámba – akár egy nagyasszony, szakasztott cárevna – elsőként Irina köszönt be. Csodaszép jelenség. Karcsú, magas termet, finom csukló, zongoristákra jellemző filigrán ujjakkal, melyek türelmetlenül doboltak az ócska furnér asztalon. A kopogást hosszú, ápolt, festett körmei

okozták. Meghatározhatatlan színben pompáztak, a pasztellnek abban az árnyalatában, melyek a szovjet nőkre annyira jellemzőek voltak, s amelyeket csakis ők voltak képesek három-négy üvegcse, egyébként teljességgel használhatatlan hazai gyártású körömlakkból kikeverni. Ez a tónus meglepően jól harmonizált szőrmesapkájával. Szürkésfehér bundáját a nagy melegbe belépve teljesen kigombolta. Akárcsak a pézsma sapkát, a kabátot is drága szibériai prémnek gondoltam. Hermelinnek, ezüstrókának. Rövid úton kiderült: egyszerű nyúlszőr. Irina ügyesen egyensúlyozott „na kablukah", magas sarkakon. Élénkpiros csizmájának gonddal kidolgozott felsőrésze kiemelte bokájának törékenységét, egyszersmind büszkén hirdette a Duna Cipőgyár szocialista brigádjainak hozzáértő munkáját.

Irocska a komi területről jött. Vorkuta még a Szovjetunió európai része, örökké fagyos földjéről már látszanak a Sarki-Urál csúcsai. Még nem a túlvilágon, de valahol a lét és nemlét határán vagyunk. Mindezt Ira magyarázza, közben szőke tincsei minduntalan ki-kiszabadulnak kucsmájának szorításából. Tekintete nyugtalanul, kíváncsian pásztázza a szoba minden egyes zugát. Szemei azt a kékséget őrzik, melyet búzavirágok miriádjai szórnak szét a Szuzdal környéki mezőkön. Ez a kék pillantás egyszer csak megpihen. A reklámszatyrokon. Én még nem ocsúdtam, jó mélyen megmártóztam a csodában, amit a lány jelenléte okozott. Javában próbálgatta, bundájához emelve nézegette a táskát. Nyelvtankönyvemet, füzeteket belehelyezve alakítgatta a tatyó formáját, majd megpihentette combján. Aztán újra ide-oda sétált vele pontosan úgy, mint ahogy a ma embere Gucci vagy Louis Vuitton táskát vásárol. Mozdulatait mélán s kissé málén követve lassan-lassan kezdtem éledezni.

Felváltva értek különböző gondolatimpulzusok. Javarészükbe rögvest belepirultam, a maradékra viszont igyekeztem józanul összpontosítani. Ez a maradék az eladás, a kereskedelem, a seft, a csencs világát rajzolta meg. Nem világrengető felismerések, inkább egyszerű alaptételek úgymint „Vásárolj olcsón, adj el drágán!". Ebbe az első aranyigazságba mindjárt jól bele is gabalyodtam. Ezt az üzemzavart tetézte még – a nevezzük így – Irina-jelenség. Képtelen voltam tiszta fejjel gondolkodni.

Ugye, ha a táskákat a beszerzési ár ötszöröséért, tízszereséért, százszorosáért, akár ezerszereséért adom, akkor a matematika vegytiszta törvénye alapján az ár nulla rubel. Tehát vihetik ingyen. Mekkora kalamajkát tudok

önnönmagamnak okozni! Jobb lesz másik alaptételt számba venni: „Hallgass! Szólaljon meg elsőként a vásárló!".

A vorkutai szépségnek tetszett a táska. Ezt rögtön észrevettem. Ami még megdöbbentőbb, illett Irina szeréléséhez. A Marlboro logó vöröse passzolt csizmájának pirosához. Elégedetten, ágaskodva járkált le és fel a helyiségben. Elérkezettnek láttam az időt arra, hogy megszólaljak: „Amerikanszkaja!". Vetettem oda kissé félve, csak úgy, foghegyről. Ira hosszú, seprő pilláival sebesen pislogott, kerek, kék, szirom-szemei alig látszottak. Szakértelemmel mustrálta a szatyor alját. Éppen azt a részt, ahová a Vegyi Kombinát dolgozói valamilyen rejtélyes számsort marattak, a számsor elé pedig a még rejtélyesebb „Patent. No." jelzést.

„Da! Eta SzeSA." Állapította meg csodálkozva a lány, és bizalmasan mellém telepedett. Mint két baráti, testvéri ország polgára együtt, hangosan gondolkodva, konstruktívan állapítottuk meg a táska árát. Túlnyomórészt én vittem a szót.

Egy doboz Marlboro ára az Unióban egy rubel. Ám kapni nem lehet. Kézen-közön ára három és öt rubel között mozog. A cigi pillanatok alatt elfogy, igaz, a marlborós dobozba rakhatsz Koszmoszt, Bétét, Tandemet vagy amit akarsz. Nem sokáig májerkedhetsz, a papír előbb-utóbb megadja magát. A plasztiktáska viszont „egy életre" szól. Kettőt egymásba csúsztatva évekig szolgálhat. Egy hatost, ha látatlanba' nem is, de így okvetlenül megér! Ira öt rubelt ajánlott, amit én hang nélkül elfogadtam. Boldogan dőltem hátra, ő meg elégedetten elszelelt.

Az egész fősuliban szétszórta a hírt, milyen klassz reklámszatyrot lehet venni itt meg itt. Elég abból annyi, hét végére az összes tatyón túladtam. Aki péntek este taposott be, annak

már nem jutott. Néhány alig használt centrumos, skálás, domusos szatyit adtam nekik rubeles egységáron. Belecsúsztattam a tatyókba egy-egy – a végtelen vonatút egyhangúságát enyhítendő – magazint: *Világ Ifjúságát*, *Lakáskultúrát*, *Film Színház Muzsikát*. Bágyadt, szomorkás arcuk így nehezen, de felderült.

Kisimult ábrázattal, holdvilágképpel tértem aznap este nyugovóra. Elaludni mégsem tudtam.

Nyitott szemmel lestem az ágyam felett lévő fortocskát. A beáramló friss, jegeces levegő jót tett. Átjárta feldúlt, zihált elmémet. Beleborzongtam egy-

részt a hideg szellőbe, másrészt a tudatba, hogy ülepem alatt, a pántok mögött, ágyam ósdi matracában ezernyolcszáz rubel bújik meg. Mekkora lé! Ennyit egy hónap alatt még Nyikolaj Alekszandrovics Tyihonov, a Szovjetunió Minisztertanácsának elnöke se kap! Röpke négy nap alatt gereblyéztem össze. Ezzel ittlétem materiális alapját megteremtettem, úgymond leraktam szovjet hétköznapjaim „szocialista fondámentomát". Biztonságban éreztem magam, a bankók erőt, magabiztosságot adtak.

Álmomban sem gondoltam volna, hogy itt, a SZU-ban ismerem meg azt, a pénz nem egyszerűen lehetőség. Hajtóerő, tekintély, hatalom.

Teljesen mindegy, ki figyel rád a bankjegyekről. Lehet Lenin, Enver Hodzsa, Dimitrov, II. Rákóczi Ferenc vagy II. Erzsébet. Az a fontos, sok legyen belőlük. Az az összeg, amelyen ezen a hideglelős estén ide-oda forgolódva hánykolódtam, igazából nem is pénz. Ez már vagyon. Nem. Nem vagyon. Inkább tőke. Erről rögtön eszembe jutott a nagy tudású mester, a vén szakállas. Mondatai hullócsillagokként terítették be fényükkel a sötét szobát:

„Ami a pénz által számomra való, amit én megfizethetek, azaz amit a pénz megvásárolhat, az én vagyok, maga a pénz birtokosa. Amekkora a pénz ereje, akkora az én erőm. A pénz tulajdonságai magamnak – a birtokosának – tulajdonságai és lényegi erői. Azt tehát, ami vagyok és amire képes, semmiképpen sem egyéniségem határozza meg. Rút vagyok, de megvásárolhatom a legszebb asszonyt. Tehát nem vagyok rút, mert a rútság hatása, elriasztó ereje e pénz révén megsemmisült. Én – egyéniségem szerint – béna vagyok, de a pénz huszonnégy lábat szerez nekem; tehát nem vagyok béna; rossz, becstelen, lelkiismeretlen, jellemtelen ember vagyok, de a pénzt tisztelik, tehát a birtokosa is jó, a pénz ezen felül mentesít attól a fáradságtól, hogy becstelen legyek; tehát becsületesnek fognak vélelmezni."

Leülepedtek, megkötöttek bennem ezek a mondatok. Meg sem kíséreltem száműzni őket. Végleg megtelepedtek emlékezetem hátsó, ablaktalan szobáiban.

Igyekeztem minél hamarabb berendezkedni, akklimatizálódni, mi több, otthoni körülményeket teremteni. Számomra az élet elengedhetetlen feltétele, a mindennapok sodrásában a nyugalom szigete legalább fél óra zavartalan zenehallgatás.

Lám, egy komoly, a hifi sztenderd követelményeit kielégítő lánc beszerzésének anyagi bázisa megvan. Arktur lemezjátszó, Elektronyika hangfalak és

erősítő. A fejemben ez a rendszer állt össze. Csakúgy, mint sok más minőségi árut, a Szovjetunióban ezeket az elektronikákat sem lehetett megvásárolni. Megvásárolni nem, de kapni igen. A megfelelő helyen, a megfelelő embertől, a megfelelő pillanatban, a megfelelő summáért. Lemerülni a szovjet kereskedelem legsötétebb bugyraiba egyáltalán nem volt ellenemre, viszont kénytelen-kelletlen be kellett látnom, picurka szobánkban lehetetlen elhelyezni komoly berendezéseket. Négyen egy lakótérben... Lemondtam az egészről. Inkább vettem egy mezei Rosszija lemezjátszót beépített erősítővel, bazi nagy hangfalakkal – s uram, bocsásd meg –, zafírtűvel. A tűkből mindjárt beszereztem még négy darabot. A gépkönyv kétszer húsz wattot ígért. Ha képes kiadni magából nyolcat, és nem torzít, akkor fél évig elleszek valahogy high-fidelity nélkül is.

A lemezgyaluval valóban könnyebb lett az élet, az irtózatos hideg viszont megviselt. Aggasztott az is, mi lesz a hárommétereс hótakaróval, ha beköszönt a tavasz.

Ijedelmem hamar elrebbent, mert elhessegette az iskola. Az órarend, a tanárok, a társak, a formálódó tanulókörök.

Első indulatból-e? Merő meggondolatlanságból? Ki tudja! Tancsoportunk vezetését magamra vállaltam. Sztaroszta! Csináld ezt! Csináld azt! Dehogy volt érkezésem olyan földi dolgokra, mint hó meg olvadás. A kezdeti és a rákövetkező napok fáradalmait enyhítendő az iskola tágas tornatermet biztosított nekünk. Szerdánként komoly, vérre menő futballmeccseket toltunk le itt. Kár, hogy az enyéim, a magyar fiúk közül senki sem lelkesedett a fociért. Kivéve egy szombathelyi srácot, ki elképesztő lassan mozgott, viszont jó labdaérzékkel játszott, hátul eredményesen sepregetett. Az ő révén ismertem meg Oleget. Oleg vagy ahogy helyben szép, orosz kiejtéssel mondották „Alég", szálkás felépítésű, bajuszos, szakállas, torzonborz muszka. Borzas tincsei alatt szemei örökkön-örökké ide-oda forogtak, le-fel járva keresték a ziccert, a lehetőséget a futballpályán, csakúgy, mint az életben. Alkata ellenére nem erőből játszott.

Ügyesen nyeste meg a labdákat akár csüddel, akár külsővel. Jól húzta meg a jobbszélt, jól mandinerezett. Pillanatok alatt megértettük egymást, olvastuk a másik gondolatát. Fel se néztem, sarkaltam a lasztit hátrafelé. Valóban Olja loholt mögöttem. A labdát átvéve könnyű helycserés mozdulattal fordult kapura. A Váci Kötöttárugyár piros-kék Senior felsőrésze csak úgy lobogott

rajta, amikor ellőtte a bogyeszt. Csukájának talpa recsegett, nyikorgott a parketten. Szerintem Oleg volt az első szovjet ember – nem számítva a Szbornaját és a Szovjetunió olimpiai csapatát –, aki az Adidas cipőt sportolásra használta. Honfitársai ebben mentek színházba, vendégségbe, étterembe, esküvőre meg ki tudja még hova. Testedzésre, tornaórára, edzőterembe? Soha.

Csapattársam szakértelemmel igazgatta „Athen" fantázianevű bocskorának nyelvét. Velem megpördült a világ, amikor megláttam a belevarrott „The Brand with 3 Stripes, Made in USSR" jelzést.

„Ne izgulj, testvér! Szerzek egyet neked is!" – sziszegte felém jókedvűen.

A csarnokban egymásért hajtottunk, küzdöttünk, harcoltunk. Az Oleg és közöttem létrejött szoros sporttársi kötelék természetszerűleg folytatódott a futballpályán kívül is. Olja állandó mozgásban volt, akár a higany. Onyega-fehér Moszkvicsával járta a vidéket mint gyógyszerész. Nem a humán vonalon, hanem állatgyógyszerészként. Munkájából kifolyólag sokat autózott, állandó székhelyének a városi kolhozpiac számított. A tó zajló jégtábláit idéző szürkésfehér verdáról rögtön tudtam, hogy házon belül van. Oleget mindenki ismerte, friss háztáji gyümölccsel, zöldséggel, termelői hússal látta el, a piac inspekciós állatorvosa a tenyeréből evett. Fontos, felelősségteljes, úgymond bizalmi állást töltött be. Ő állami boltokban élelmiszert ritkán vásárolt. Sokat dolgozott, feladatát lelkiismeretesen végezte, óriási területeket járt be. Maga elé meredve, üveges tekintettel vezette elő: havonta kétszázötven rubelt szed össze.

Aztán széles vigyorral közölte: az igazi suska nem ebben van, hanem Gorkijban.

Gorkij – korábbi (és mai) nevén Nyizsnij-Novgorod a szovjet időkben nevét híres-neves szülöttéről, Makszim Gorkijról kapta. A Szovjetunió „harmadik fővárosa", ipari központ, a „szovjet Detroit". Itt működik a volgai GAZ Autógyár, itt szerelik össze a MiG-ek összes típusát, hadiipari komplexum, stratégiai jelentőségű helység.

– Számunkra nem ez a fontos, pajtás! Nekünk egy a lényeg, koma! Gorkij zárt város! Tudod, akár Kalinyingrád vagy Vlagyivosztok! Az ilyen helyekre külföldi be nem teheti a lábát. Az Inturiszt szervezte dolláros hajóutak során Gorkijban a kikötés tilos, a hajók menetrendje napszakhoz igazodik. A legsötétebb éj kellős közepén csendben vonulnak a hajók a város partszakasza mellett. Tehát mi következik ebből, haver? Hát az következik, hogy a város

lakossága éhes minden import árura. Én meg, ha már úgyis mozgásban vagyok, igyekszem ellátni őket.

Csontos mutatóujjával vállamat erővel bökdösve folytatta:

– Te pediglen egy komám, biztosítod a minőségi árukészletet!

Ilyenformán ittlétem anyagi bázisa sziklaszilárddá vált. Oleggel szinte egygyé váltunk. Szerdánként néhány szibériai robotossal kiegészítve megszorongattuk a főiskola válogatottját. Ha kikaptunk, azért, ha győztünk, azért mentünk meccs után „bányába", orosz fürdőbe. Tűzforró kő, jéghideg víz, nyírfavesszők, füstölt hal és az ihatatlanság határát súroló, szintén jéghideg „Zsigulevszkoje" sör. Minden úgy, ahogy a nagy könyvben!

Gyors taktikai megbeszélés. Mit, hogy, honnan, mennyiért. Majd a többiekkel együtt megnéztük a „Pervüj kanalon", mire képes aznap a BEK-ben a Dinamó Kijev. Másnap reggel kissé lelassulva, de mégis frissen indultam fonetikaórára.

Fonetikaórán és kinn, a terepen csiszolódott a kiejtésem, alakult a beszédtempó, pallérozódott a nyelvtudás.

Oleg aztán bemutatott a családjának. Hirtelen történt, érkezésemet nem várták, nem készültek rá. A magyar vendéget hihetetlen ovációval, szeretetteljes kíváncsisággal és spontán traktával lepték meg. Azt a mai napig nem tudom eldönteni, ez a meleg, barátságos fogadtatás, szívből jövő őszinte érdeklődés alapból a szovjet emberek kizárólagos sajátja, netán a zárt, elzárt társadalmak csoportjainak szokatlanul erős figyelme a ritkán megtapasztalt más iránt...

Ha így, ha úgy: a fogadtatás elementáris volt. A família maga a klasszikus felállás. Akár a közismert orosz *Répa mesé*ben. Fegya bácsi, a nagyapa, Anna Vasziljevna, a nagymama, Oleg, a fiuk, felesége, a szépséges szép „russzkaja kraszavica", Okszana, kisfiuk, az óvodás Mitya meg Vaszka, az ír szetter és az örökké elkódorgó kandúr, Lonya. Egy elég jó karban lévő hruscsovka harmadik emeletén éldegéltek háromszobás, tágasnak mondható lakásban, már amennyire az ilyen típusú lakásra egyáltalán a tágas jelző használható.

Mivel itt nekem se anyám, se apám, Anna Vasziljevna ellentmondást nem tűrő hangon kijelentette: mától ő lesz anyám helyett anyám, Fegya bá' pedig apám helyett apám. Fegya bácsi egész orgánumát megzengetve fülig érő szájjal nevetett. Aranyfogai visszatükröződtek az asztal közepén álló szamovár fénylő testén. A hangos nevetés ellenére komolyan gondolták ígéretüket. Ánya néne hosszan ecsetelte, bármikor itt kosztolhatok, napközben, a

fárasztó nyelvórák után ledőlhetek a dikóra, vagy durákozhatok a férjével. Ezeken a szívből jövő szavakon elálmélkodtam, a meghívással, ha ritkán is, de éltem. Ugyanakkor lassacskán kezdtem magam kiismerni a szovjet élet útvesztőiben. Oleg családjának segítsége nélkül is. Igyekeztem megismerni a szovjet ember mindennapjait, gondolatait, tetteinek mozgatórugóit. Közben szinte észrevétlenül magam is szovjet emberré, „homo sovieticusszá" váltam. Mégpedig annak egy igen érdekes alfajává, a „homo sovieticus hungaricusszá". A „homo sovieticus hungaricus" orosz nyelven kommunikál, a szovjet hétköznapok embere, szovjet boltokban vásárol, szovjet kórházakban gyógyul, szovjet polgárokkal barátkozik, velük együtt sír vagy nevet, törekszik a szovjet törvények szerint élni. Ezeket a törvényeket azonban jóval szabadabban kezeli, a harcos szovjet mindennapokra már-már elérhetetlen magasságokból tekint le, piszkosul vidáman, észrevétlen kajánsággal vegyített vigyorral. Gondja, baja porszemnyi, ha van, azt a porszemet általában a honvágy, az otthoniak hiánya fújja ittlétének olajozottan forgó fogaskerekei közé. Anyagi gondok nem gyötrik, kis ország honpolgáraként megejtő biztonsággal mozog a gigászi szovjet állam kiismerhetetlennek tűnő labirintusában. Az őslakosok tisztelik, becsülik, már-már olyan személyiséget látnak benne, olyan tulajdonságokkal ruházzák fel, melyek csak a nyugati országokból érkező tartós kiküldöttet, a „homo sovieticus inostrannicust" jellemzik.

Úgy éreztem magamat, mintha otthon, a napi megszokott járműforgalomban minden egyes napon megkülönböztetett jelzésű autót vezetnék.

A kvártélyom szerény, de én megvoltam vele. Kosztolni ott kosztoltam, ahol az éhség ért. „Sztalóvaja", „pelmennaja", étkezde, kifőzde, piaci saslikos, főiskolai kantin. Nekem aztán édes mindegy volt. Aki ezeket a helyeket végigkóstolja, s szervezete képes feldolgozni a szovjet népkonyha fogásait, az élete hátralevő részében megemészti a vasszeget is.

Na persze a falatok legjobban az éttermekben csúsztak. Összességében nem rossz nap, mint nap vendéglőben ebédelni, vacsorázni. A tanácsállam „minőségi" vendéglátását nem könnyű jellemezni. Vlagyimir éttermei egyszerre hozták a barcikai Hotel Olefin mellé települt önkiszolgáló, a balatoni Morgó csárda és a Novotel teraszának egy-egy stílusjegyét. A szállodák, Vlagyimir, Zarja, Kljazma éttermeit, ha tehettem, kerültem, ámbár a Kljazmáét kedveltem. Amíg a „Cipljata tabakára" vártam, húsz-harminc tízkopekest simán ellövöldöztem a hallban elhelyezett „Morszkoj boj" játékautomata torpedóival.

Tisztes orosz konyhát vitt a „Resztoran u Zalatih Varót", jólesett üldögélni a Dusanbe koktélbárban. Itt Alekszaska, a barman igazi szovjet koktélokkal szédített. Olyanokkal, mint az „Oranzsad", „Jubilejnij", „Szojuz-Apollon", „Raszputyin". Milyen szerzetek ezek? A szovjet élet olyan fosszíliái, melyek segítségével, ha arasznyira is, de közelebb kerülünk a korszak újbóli átéléséhez, megértéséhez. Ámbár megérteni az érthetetlent igencsak nehéz, de ráérezni évtizedek távlatából is lehet. Szóval az előbbi mixtúrákat szovjet módon, szovjet alapanyagokból, szovjet fantáziával, orosz kéz készítette. Szása boszorkányos ügyességgel kevert, kavart, öntögetett, töltött. Háta mögött ott sorakozott minden: Amoretto, Baccardi, Beefater, Cinzano, Bourbon, Henessy, Napoleon, Fernet, Limoncello, Malibu, Tanqueray. Mind-mind ott állt glédában Szaska feje fölött, a szekrény tetején. Minden egyes üveg, doboz, fémhenger ragyogó tisztára suvickolva. Üresen. Bennük egy kumma szesz, annyi se. Dekorációként, vizuális gerjesztő gyanánt fokozták a hely hangulatát. Következésképpen a flaskákból egyetlen csepp sem kerülhetett a koktélokba. Szása tehát abból főzött, amije akadt. Italai alapját a vodka–pezsgő–konyak–bor–rum ötszög határozta meg. Egytől egyig az Unió alkoholgyártásának karakteres, meghatározó képviselői. Még a rum is. Utóbbi Kubából érkezett óriási tartályokban és a Szovjetunióban palackozták.

Azerbajdzsáni, örmény, grúz, moldáv konyakok. Szibirszkaja, Kubanszkaj, Moszkovszkaja, Russzkaja meg ki tudja, miféle vodkák tengere. Szovjetszkoje, Igrisztoje, Krimszkoje pezsgők és „portvejnek" mindenhonnan a déli köztársaságokból. Mindez kiegészült igazi kincsekkel, melyeket Szaska a pult mélyéről varázsolt elő. Otthoni „Marine Dry Gin", Törley Talizmán a Hungarovintől, bolgár bor, lengyel Zubrovka, csehszlovák Beherovka.

A bár a város diákságának kedvelt találkozóhelyévé vált. Egész nemzetközi brigádok táboroztak itt, különösen odavoltak érte a „Politehnyicseszkij Insztitut" külföldi hallgatói. Ezek az alakok különös színt vittek a város életébe. Azáltal, hogy én is egyre inkább magaménak éreztem a várost, így színt hoztak az én életembe is. Változatos helyekről érkeztek, döntően Afrikából, a kontinens nyugati részéről: Ghánából, Libériából, Kamerunból, Nigériából és Nigerből. A Magreb-országokból, Kelet-Afrikából, főleg Etiópiából, Szomáliából és Kenyából. Azokról a földekről is, melyeket Hugh Masekela oly érzékletesen megénekelt *Stimela (Coal Train)* című dalában. Namíbia, Malawi, Zambia, Zimbabwe, Angola, Mozambik, Botswana szülöttei. Azok

a fiatal gyerekek, kik többé nem koszlott, mocskos, büdös, zsúfolt munkásvonatokon zakatolnak Afrika gyomrába, Johannesburg mélységes mély gyémántbányáiba. Kitörési pontot találtak a szovjet ösztöndíjban. Latin-Ameriakaiak Kubából, Peruból, Nicaraguából, valamint chilei menekültek és apátlan-anyátlan, hazátlan palesztinok. Érdekes, Indokínából igen kevesen jöttek. Hozzászámítva minket, magyarokat és a szovjet köztársaságok hallgatóit, elég ütős társaság állt össze. Tényleg igazi multi-kulti. Akkor máshogy fogalmaztunk. Úgy mondtuk: proletár internacionalizmus. Amúgy-e? Imígy-e? Számomra aztán teljesen mindegy, hogy hívjuk, nekem ez a népek kavalkádja élmények egész kincsestárát jelentette. Eltérő vélemények, reakciók, észrevételek, bőrszínek, ízek, illatok, a körülöttünk lévő világ történéseire adott együttes, mégis eltérő rezdülések adtak megannyi új impressziót.

Nem múlt el hétvége valamilyen „vécser", buli nélkül, hisz valamelyik ország biztosan nemzeti ünnepét ülte. Ilyenkor a diákok éppen úgy, ahogy a diplomáciában szokás, „fogadást" adtak hazájuk tiszteletére. A szivárvány ezernyi színében játszó massza lendült mozgásba, nyomult, ünnepelt, evett, ivott, táncolt és énekelt elképesztő ritmusérzékkel, fantasztikusan jó dallamokra. Ezek a zenék többnyire ismeretlenek voltak füleimnek. Egy-egy latin esten a többiekkel együtt bömböltem a *Venceremos*t és a *Guantanamerá*t, ha pedig afrikai buli volt, akkor meg a *Buffalo Soldier*t, a *No Woman No Cry*-t üvöltöttem, ugyanis Bob Marley-n kívül mást nem ismertem. Igaz, ő nem afrikai, de legalább valami köze van hozzá. Látva, hallva tájékozatlanságomat, a feketék jobbnál jobb zenékkel bombáztak. Raklapnyi kazettát kaptam Manu Dibangóval, Salif Keitával, Fela Kutival, Ladysmith Black Mambazóval.

Szerettem a műszakisok kollégiumába bejárni; az idegen nekem mindig izgalmas volt, jöhetett bármilyen dózisban. A dolog érdekességét, furcsa báját az adta, hogy az eltérő kulturális mezők az orosz nyelv segítségével válhattak eggyé.

Egy-egy rázósabb iskolai nap után tudástól elnehezült fejjel fogyasztottam estebédemet másik kedvenc helyemen, a „Resztoran Russzkaja Gyerevnyjában". Ez az étterem Vlagyimir nyugati részén, a Moszkvából befutó hírneves országúton, a „Moszkovszkoje sosszén" terült el. Ezen az úton indult el rabok tömkelege keserű száműzetésének szomorú végcélja, Szibéria felé.

A vendéglő a határban, egy hatalmas réten terpeszkedett, országnak-világnak megmutatva a vidéki orosz építészet izgalmas stílusjegyeit. Az építmény kizárólag fából épült, úgy tűnt, egyetlenegy szögecske felhasználása nélkül. Körötte nyírfaligetek hívtak pihentető sétára. A faházat homlokzatánál apró tavacska vigyázta, rajta nyírfa törzséből ácsolt, girbegurba korlátokkal szegélyezett gyaloghíddal. Benn rusztikus bútorok, kosztromai, kavrovi terítők, palehi ládák. Az élet értelme világosodott meg a vendég előtt, ha itt piheghetett. Hát hogyne szerettem volna itt lenni! Az étterem nem rendelkezett kimagaslóan széles választékkal, hozta azt a szintet, mely egy vidéki, a moszkvai olimpiára épült szovjet vendéglátóipari egységtől elvárható volt.

Sőt! Jóval többet. Borválasztéka karcos. A grúz, moldáv butéliák mellett olykor-olykor feltűntek román, bolgár márkák. A mi Tokajink állandóan az itallapon szerepelt, csakúgy, mint a Pannónia pezsgő. Értékeltem ízes ukrán borscsukat, a rém egyszerű, a mi franciasalátánkra hasonlító „Szalat Sztalicsnijt" és a cserépedényben tálalt erdei gombás marhahúst. A főfogásoknak rendszerint kaviárral ágyaztam meg. Semmi sallang! Csak úgy „meztélláb"! Szimpla halikrás katonákat gyártottam, a hadsereg alapjául nem feketekenyér-darabkákat szeltem, hanem a világosabb, édeskésebb „Karelszkijt". A sós és édes ütközetéből érdekes ízvilág bontakozott ki. Remek étvágygerjesztő!

Bár az egész ország megveszekedetten pöfékelt és a szovjet polgár pampuskalesőjéből szinte ki nem esett a csibuk, az éttermekben szigorúan tilos volt a dohányzás. Ezt becsültem még akkor is, ha jómagam szintén rágyújtottam néha-néha. A dohányosok az előtérben, külön kijelölt helyen füstölhettek. Ez a szellős, tágas hely közösségi térré változott. A vendégek itt úgy kvaterkázhattak, mintha évtizedek óta ismerősök volnának. Ezerféle embert ismertem meg. Nőgyógyászt a poliklinikáról, órásmestert, trolibuszvezetőt, asztalosmestert. Ezek az eszmecserék előbb-utóbb lelkes összeborulásba, majd még lelkesebb danolászásba csaptak át. *Joszif Kobzon, Okudzsava, Pugacsova,* aztán a *Katyusa, a Poljuska Polje* mind-mind elhangzott. A dallamokból heves tánc bontakozott ki még erőteljesebb nótázás kíséretében, hogy aztán a „Csendes-óceánnál véget érjenek a csaták". Hamar rájöttem, a Russzkaja Gyerevnyjában kész életveszély nyugodt vacsorára bazírozni, ezért inkább délebédre jártam ide. Kissé messze volt, az igaz, de nem zavart. A taxi elhozott. A széles, termetes Volgákat olyannyira megszoktam és megszerettem, hogy jószerivel a vécére is velük jártam.

A ma emberének annyi kódot, számsort, jelszót, „passzvördöt" kell emlékezetébe vésnie, majd széjjelhasad a feje. Az én fejem sem káptalan, nehezen maradnak meg benne különféle számjegycsoportok. Egyetlen variáció azonban a sírig megmarad: 4-18-10. A vlagyimiri taxi diszpécserének hívószáma.

Az utat a városszéli vendéglőbe betéve tudtam. A kolesztól, az Építők útjáról a Csajkovszkij utcára csúsztam le, ami belefutott a Lenin sugárútba, mely a Moszkvai országútban fejeződött be. Mennyi, de mennyi könnyet itatott fel ennek az útnak a pora! Engem pedig mennyi örömhöz, kulináris hívsághoz vezetett!

Ilyenformán alakulgatott, formálódott ittlétem. Csak az a fránya hideg! Vártam a tavaszt.

A Slovenijasport kitömött dzsekije kivagyisággal vegyített önbizalmat igen, viszont meleget alig-alig adott. Valami olyasféle suba kellene, mint amit Morozova bojárné viselt Szurikov festményén. Adjak ki ezer rubelt egy ilyen bundáért? Mindjárt itt az április! Szó sem lehet róla! Inkább hozattam Oleggel egy klassz, passzentos tiszti „sinyélt". A sinyél az a ruhadarab, mely Gogol korszakos elbeszélésének vált címadójává. Nálunk *A köpönyeg* címmel került az olvasók kezébe. A fordítás annyiban lehet megtévesztő, hogy a sinyél valójában nemcsak vékony köpönyeget, esőköpenyt jelöl, hanem ennek terebélyes, széles formáját öröklő vastag télikabátot is. Hordták a cári adminisztráció becsvágyó hivatalnokai, majd az egész ármádia, később a Szovjet Hadsereg fegyveres erőinek tagjai. Anyaga barnásszürke, vastag, minőségi posztó, ami tán még a golyót se engedi át, nemhogy a metsző szelet. Elöl kettős, aranyló gombsor díszítette, derekán hátul szintén aranygombok, a hátsó sliccén úgyszintén. Hozzá jégeralsóval bélelt farmer dukált, halinacsizma helyett pedig magas szárú Adidas surranót rántottam magamra. Az egészet fekete bárányból usánkámmal fejeltem meg. Hej, de jó lett volna néphadseregünk tiszti vagy tiszthelyettesi állományának piros-fehér-zöld sapkarózsája! Otthon percek alatt szereznék! Ám itt! Itten lehetetlen. Áldottam magamat azért, hogy az indulás napján bedobtam a bőröndbe a hanglemezekhez úgy két méter nemzetiszín szalagot. Ebből tettem fel, feszítettem rá a kabát kihajtható mellrészére jókora darabot.

Megszületett a nagy mű, a tükör előtt igazi díszpinty állt, a homo sovieticus hungaricus mintapéldánya.

Pótszüleim érdeklődve nézegettek. Anna Vlagyimirovna szerint mintha

mesekönyvből léptem volna elő. Fegya bácsi viszont egyre csak fejét ingatta és nem győzte ismételni: nem áll jót se magáért, se értem. Ha így kimerészkedem a városközpontba, egészen biztosan elvisz a patrul. Bejártam ungot, berket a patrul mégse vitt el. A sinyélben viszont egész szépen kihúztam a telet. Alig vártam a tavaszt, ami nem kopogtatott, nem kéredzkedett, hirtelen lepte meg a várost. A langyos, simogató szelek egyhamar eltüntették a vastag hófalakat, a szuzdali, jureveci, bogoljubovói földek megszabadultak nehéz takarójuktól, elkezdtek lélegezni. A zsíros, fekete földből áradó levegő egyszerre frissített és bódított. Ilyet azelőtt sose éreztem. Otthon, a bányavidéken, az agyagos dombok márciusban sokáig harcoltak a szétszórtan elterülő szürkésfehér, piszkos hófoltokkal. Itt más volt. Mintha elvágták volna a telet, egyszerre borult ránk a tavasz. A város szépsége teljes valójában mutatkozott meg. Új terek, távlatok nyíltak, az ember bátran vállalkozhatott nagyobb sétákra, kisebb-nagyobb utazásokra. A település északkeleti részéről egyenes út indult észak felé, a „Szuzdalszkij proszpekt". Ez a sugárút vitt el a vidék... Nem, dehogy a vidék, az ország legszebb, leghangulatosabb helyére, Szuzdalba. Itt egykettőre magához ölel az érintetlen, ősi orosz múlt. Az atmoszférát leírni lehetetlen, Szuzdalt látni kell. A kisváros a maga valóságában egy szabadtéri múzeum. Valami olyan, mint a mi szerb gyökerű Szentendrénk, ám annak minden csiricsáré, bazári jellege nélkül. Legalábbis a szovjet időkben Szuzdalt ez jellemezte. A langymeleg idő, a rügyfakadás vitt oda. A tavasz varázslatának kellős közepette ébredtem rá, milyen káprázatos lehetett itt télen. Amiért elsősorban idejöttem, hiábavaló lenne titkolni. Saját önnön érdekeim, gyarló ösztöneim hoztak Szuzdalba.

A városkába turisták sokasága érkezett, de a tanácsrendszernek hála az utcákat nem lepték el, hiszen csak szervezett csoportokban jöhettek. Külhoni csellengőket itt nem lehetett látni, csupán minket, magyarokat meg a Polinsztitut egy-egy átránduló diákját. Itt száz éve megállt az idő. Mindent egybevetve Szuzdal lelkiismeretesen felkészült vendégei fogadására. A központban hozzáértő kezek gyönyörűen restaurálták a „Torgovij Rjadot", más néven „Gosztijnij Dvort", nevezzük így: „Vendégváró Udvart". Kisebb-nagyobb üzletek, boltocskák sora kávéházzal. Az üzletek között bújt meg diszkréten a „Berjozka Shop", a dollárbolt. Száz rubelt „bótoltam el" az afrikaiakkal, hogy cseppecske fonthoz jussak, és itt a Berjozkában néhány kurrens nyugati apróságot beszerezhessek. A valutásbolt segítségével a nyugati világ

olyan filléres relikviáival tudtam megerősíteni a messziről jött, különleges, egyedi ember imágóját, mint a „Gitanes" és „Gauloises" cigaretták. Ezek a franciák kiütéssel győztek a kőkemény hazai játékosokkal, a „Kazbekkel", „Sahtyorszkijevel", „Belomorkanallal" szemben. Ha utóbbiak tömör koporsószegek, akkor a gall dobozok a koporsó maga. Az arab kapadohányból készült rudak cigarettázásra igen nehezen, viszont díszes, kék csomagolásuk révén arra kiválóan megfeleltek, hogy birtokosuk egy-egy népes összejövetel alkalmával lazán, egy életművész karizmájával domborítson. Napok múltán már rá sem gyújtottam, de Krőzus módjára kínáltam őket, hogy aztán óvatlan pillanatban rápippantsak egy „Zalatoje Runóra".

A Torgovij Rjad árkádjai alatt úgyszintén Zalatoje Runót pöfékeltem, majd a soron mért „Russzkij Mjoddal", mézsörrel öblögettem. Egymagáért ezért a seritalért megérte átrándulni Szuzdalba! S akkor még nem beszéltem az Állami Turista Központról. A komplexumot finnek építették, a városrendezők – okosan – a település szélére helyezték. Az épületegyüttes széltében és hosszában terjeszkedett. Magas építmény ide szóba sem jöhetett, Belerondítana az aranykupolák és harangtornyok fenséges rengetegébe. A „Goszudarsztvennij Turiszticseszkij Kompleksz" előtti térségben örök-szüntelen autóbuszok ármádiája parkolt. Életemben még annyi kettő-ötvenes Ikarust egy helyen nem láttam, mint itt. Pedig orosztanárként dolgoztam Mátyásföldön, a buszgyárban azokban a daliás időkben, amikor a cég vissza akart surranni Oroszországba, az elveszített szovjet piacra.

A „GTK" tetszett; benn a recepció, óriási előcsarnok üdvözölt. Ahogy betúrtam, szemem önkéntelenül Rodnyinát és Zajcevet kereste, olyan tükörjég simaságú, felvikszolt parketta fogadott. A jégtáncos párt nem találtam, ellenben az átlagosnál sokkal jobb éttermet igen. Az isten is vasárnapi ebédekre teremtette. A vasárnapokat péntekekre konvertáltam, a tanórákkal teli zsibbasztó hét lezárásaként mi eshetett volna jobban, mint egy szuzdali estebéd. Szuzdal Vlagyimirből egykönnyen beérhető, a szovjet távolsági viszonyokat figyelembe véve könnyű délutáni séta. Taxival percek alatt célhoz értem. Ha komolyabb kíséretre vágytam, akkor a Zsdanovról elnevezett Pavlovói Autóbuszgyár megviselt, ám megbízható PAZ kisbuszaival utaztam hosszú órán át. A viszontagságokat boriszovszkojei, pavlovszkojei falusiak érdeklődő, beszédes társasága feledtette. Szóval Szuzdalt látni, és meghalni...

Gyakran látogattam el Szuzdalba, de nem elég gyakran. Egyetlen oka volt, úgy hívják: Moszkva.

Moszkva. Mindjárt itt, a szomszédban. Ha Szuzdal kényelmes séta, akkor Moszkva kőhajítás. Az elektricskát mazochizmussal kevert kalandvágyból csupán egyszer használtam. Inkább a Vlagyimiren átzúgó gyors- és expresszvonatok hálótermét vagy kusettjét választottam. Ezeket se sokszor. Jobbára taxival mentem. A fuvardíj húzós, ámde össze nem zúzott. Útitársakkal az ötvenrubeles tarifát olykor felezni, harmadolni lehetett, még akkor is, ha általában szombati napokat választottam. Egyszer papírjaiba temetkező mérnöknő, másszor a Rajkom vagy Iszpolkom fontos munkatársa. Valaki mindig akadt. Ha egyedül utaztam, ha társakkal, a taxi mindig a Vörös tér valamelyik mellékutcájában dobott ki. A részképzésig én még metropoliszban soha nem jártam. Hogyan jellemezzem Moszkvát? A szovjet főváros. Kell ennél több? Nem mond ez eleget?

Szürke, szurtos, szélfútta kerületek, lustán hullámzó embertömeggel teli város, melyet lomha, ónszínű folyó szel át meg át, s mindent, de mindent halotti lepelként terít be a 76-os oktánszámú benzin átható, soha el nem felejthető szaga. Az ide látogató első érzete minden bizonnyal ez. Valószínűleg a második is. Aki azonban hosszabb időt tölt el itt, megismeri lakóit és szélesebb perspektívából nyílik rálátása erre a megapoliszra, hamar rájön arra, Moszkva egyetlen szóval jellemezhető: lenyűgöző.

Ahhoz nem kellett különösebb segítség, hogy rájöjjek: nagy város, nagyobb lehetőségek, rengeteg ember, több élmény. Ha Szuzdal a szovjet konzumer társadalom kápolnája, akkor Moszkva a székesegyháza.

Hirtelenjében azon kapom magam, éppen egy székesegyház mellett álldogálok. Fentről a Vaszilij Blazsennij színes kupolái néznek rám, még magasabbról pedig a Kreml tornyai. Nagyobbnak képzeltem a Vörös teret, bár kicsinek épp nem mondható. Egyszeriben megelevenednek előttem Gilbert Bécaud ismert dalának rekvizítumai: *La Revolution d'Octobre, Tombeau de Lénine.* Ahogy a „Chocolate che Pouchkine" részt dúdolom, erősen megkordul gyomrom. A GUM egyik bejárata mellett asszonyok árulnak pirogot. Nem vettem tőlük egy darabot sem, inkább kivártam néhány ütemet, a hasamat meg becsaptam az automatából kifacsart ötkopekes, pohár ipari szörppel. A vlagyimiriek Moszkva hipermodern szállodáját, a Koszmoszt magasztalták. Jó étterme van. Mások pedig a Nemzetközi Kereskedelmi Központot javasolták. Ha a KGST-palotát megtalálom, meglátom az „NKK-t" is. Egyelőre még a Történeti Múzeum felé nyargalok. Összébb húzom két gombsoros kabátomat. Időközben beborult, de langymeleg szellő lengedez. A tavaszelő határozottan kellemes. Hol vannak már a mínuszok? Naftalinba tettem a sinyélt, praktikusságán felbuzdulva hozattam Olja barátommal egy buslátot. A buslát a Szovjetunió Haditengerészeténél szolgáló matrózok kiskabátja. Hollófekete posztóból szabták, arany gombjait nem csillag, hanem vasmacska díszíti. Az usánkát nyugdíjaztam, immár nincs szükségem sapkára. Nyakam köré fehér gyapjúsálat tekertem, fekete kordnadrág és az akkoriban igazi csodának számító tépőzáras Adidas csuka egészítette ki a buslátot. Miközben Fegya bácsi értő kezekkel levarázsolta a kiskabát vállpántjáról a „Baltijszkaja Flota" jelzést, ismét kinevetett. Gurgulázva bizonygatta, sportdzsekiben sokkal jobban nézek ki. Mellemet kidüllesztve, lábujjhegyen szépelegtem a tükör előtt, újra vissza-visszapróbáltam az imént elveszített váll-lapokat. Gépszíjként kapott el a hév, teli tüdővel fújtam Scsipacsov sorait a *Kak Búdto Vcserá*ból:

„Mintha tegnap lett volna!
Hallom zúgását balti szeleknek,
az ágyúk hangját az Aurórán
ahogy jelt adnak a történelemnek."

Fegya bácsi most már tiszta szívből nevetett, hátamat lapogatva, elégedetten engedett moszkvai utamra.

Hát, itt vagyok, itt üldögélek a Sándor-kertben, tiszta rálátással az Ismeretlen Katona Sírjára, hova folyamatosan érkeznek az ifjú párok, hogy szál virágot helyezzenek a bronzcsillaghoz. Elnézegetve a menyasszonyokat, s tudván-tudva azt, a szovjet szépségipar évtizedekkel le van maradva, nemhogy a párizsitól, de a miénktől is, mégis-mégis be kell vallanom: az itteni lányoknál nincs szebb, hacsak a magyar nőket nem számítjuk. Ezen morfondírozva caplatok ki a Kalinyin proszpektre. A sugárút mellett magas házak állnak őrt, a nyurga silbakok közé kockaépületek, amolyan kiszolgáló egységek ékelődnek. Könyvesbolt, parfüméria, ékszerüzlet, s itt van álmaim netovábbja, Moszkva központi hanglemezáruháza, a Melogyija. Miután tele-

SZTE Klebelsberg Könyvtár SZEGED

tömöm a bendőmet, holtbiztos: első utam ide vezet. Továbbcaplatok, feltűnik előttem a KGST székháza. Ez itt tényleg a moszkvai Manhattan. Ha átmennék a hídon, beleszaladnék az Ukrajna szálló tömbjébe. Impozáns látvány, de én nem ilyen őskövületekre hajtok, megyek tovább a Naberezsnaján, az OSZSZK Minisztertanácsának törtfehér épülete mögött kirajzolódik a Nemzetközi Kereskedelmi Központ. Rendesen elfáradok, mire a Mezsdunarodnaja hotel bejáratához érek. Minden rendezett és tiszta. A bejáratnál nagydarab cerberus posztol. Busa, tömött, brezsnyevi szemöldöke alól bizalmatlanul méreget. Mélyeket szuszog, két elülső foga között akkora rés, hogy könnyen beférne közéjük egy harmadik. Ez leheletnyi jovialitást kölcsönöz személyének. Fújtatva szemlél, tekintetét tetőtől talpig végigfuttatja rajtam. Szeme megakad a busláton, bizonytalan mozdulatokkal, mély sóhajjal közli: szovjet állampolgároknak tilos a bemenet. Hitetlenkedve forgatja a kis kék könyvecskét. Buzdítom, lapozza bátran!

Elvégre egy csapatban játszunk, oroszul is szerepel benne majd minden. Határozottan, erős hangsúllyal olvas: „Paszport. Vengerszkaja Narodnaja Reszpublika. Familija i imja". A latin betűkkel nehezen bír, ezért segítek. Azért, hogy ne törjem meg a szláv szavak svungját, oroszosan ejtem a nevem: „Tyíbor". Rövidke beszélgetésbe elegyedünk. Georgijként mutatkozik be, sóhajtozva mondja, mennyire jobb lenne már otthon a gyerekekkel, semmint itt meredezni. Helyeslőn bólogatok, majd hasonló sóhajokkal nézek fel az égre. Mára ezek a szederszínű felhők nem sok jót ígérnek!

Váratlanul V8-as motor brummogása riaszt. Szurokfekete Csajkából kiszálló komoly, komor öltönyös férfiúk sodornak be az előtérbe.

Ami rögtön szemet szúr, az a rendezettség. Liánszerű zöld növények, süppedő fotelek, hangtalanul suhanó liftek és hangtalanul suhanó, szinte a föld felett libegő, lebegő elegáns személyzet. Istenuccse, mintha a budapesti Hyattbe léptem volna be...

Jó félévvel e pillanat, mezsdunarodnajabeli antrém előtt őszi zápor kergetett be Pest új, alig kétéves szállodájába, az Atriumba. Barnára festett, függőleges ablaksorok figyeltek a szálló fátyolfehér testéről. Benn óriási tér fogad, széles udvar, mely körül a vendégszobák gyülekeznek. Megfakult ÁFOR-kezeslábasomban vidéki surmóként zavartan toporgok. Hiába nyomja zsebemet havi főiskolai ösztöndíjam, érzem, itten csóró vagyok. Mellettem decens, jól öltözött alakok éktelen veres színű koktélt szürcsölnek. Sanda recepciós pillantások kereszttüzében bogarászom az itallapot, a pénzecskémből talán három pohárral kijönne...

Mennyire élesen, fotográfiai hűséggel ragyognak fel ezek a képek itt, a Gosztinyica Mezsdunarodnajában! Persze ugyanaz a borsodi sutyerák vagyok, mint aki az Atrium Hyattben meghúzta magát. Most azonban kidomborított mellkassal, kezeim hátam mögött, nemtörődöm mozdulattal öszszefogva pásztázom az udvart. Koktélbár, éttermek, ajándékbolt, újságos a Progressz könyvkiadó angol nyelvű könyveivel felturbózva, körös-körül az emeleteken pedig szobák és újabb étterem. Mintha a Hyatt testvére lenne! Esztétikus, tetszetős belső jellemzi.

A vasfüggönyön túlról érkező turista a Moszkva folyó partján emelkedő épületbe a Szovjetunió marsalljainak aranykeretes festményeit képzeli, a Duna-korzó szállodájába pedig minden bizonnyal a Tanácsköztársaság népbiztosainak márvány mellszobrait. Valahogy nem így lett. A Mezsdunarodnajában felettébb érdekes konstrukció vonzza a tekintetet. Magas oszlopon óraszerkezet. Minden órában megnyílik a házacska oldalajtaja, és népmesefigurák jelennek meg, majd lassan eltűnnek. Az oszlop legtetején fémkakas feszít. Az aranykakas az orosz nemzeti kultúra emblematikus alakja. Országszerte ismert Puskin meséjéből, valamint Rimszkij-Korszakov operájából. A hosszú póznán felettem álló madár nem csupán egyszerű mesefigura. A költő eredeti gondolata szerint az ostobaságra, tehetségtelenségre, a politikai korrupcióra rámutató hős. Eme tulajdonságok évtizedeken, évszázadokon keresztül végigvonulnak a történelmen, ilyeténképpen a szovjet valóságnak is immanens részei. Erre gondoltak-e a moszkvai belsőépítészek, amikor ezt a madarat, ha nem is közszemlére, de mégiscsak a főváros közepére helyezték – nem tudhatom.

A Hyatt átriumának középponti eleme életnagyságú, magasra függesztett faszerkezetes régi-régi repülőgép. Utal a szálloda egyik nagyratörő tulajdonosára, a Malévre, amely nemzeti büszkeségünk szimbóluma. Elsőként épített repülőink egyike, még a Monarchia idejéből. Konstruktőre magyar, gépe elsőként repülte át a Kvarner-öblöt. Erre a dicső tettre emlékeztet Budapesten a vendégek fölött függő replika.

Minél többet morfondírozom és töprengek, annál éhesebb leszek. Ideje komolyan körülnéznem. A földszinten mögöttem orosz étterem. Már majdnem elindulok, amikor tekintetem megakad egy táblán: „Resztoran Ekszpressz".

Fel az emeletre! Ez jó lesz! Nem kell pincérre várnom, időt nyerhetek. Nesztelen lift emel fel. Az étteremben sok ember, de nem tömeg. A kiszolgálás önkiszolgáló rendszerben történik. Mindent a pult mögül kell kérni, a kiválasztott ételt a szakácsok adják át. Szerelésük az én buslátomra hasonlít. Dupla gombsoros gyolcsfehér kiskabát, olyasféle, mint amilyenekben ma tévés sztárséfek osztják az észt. A szortiment elképesztő. Itt minden van, amit az Unió megtermelni képes, sőt az is, amit nem. A pult végén banán és ananász. Ha ezt a választékot az ország képes lenne az utca üzleteibe átplántálni, itt baj semmise lenne. A szovjet átlagpolgár ilyet nem lát, bár fakó, sápadt változatát, ha rettentő nehezen is, de otthon hosszú-hosszú utánjárással össze tudja szedni.

Ebben a gyorsétteremben nem kell semmi után sem loholni. Azt és annyit lapátolhatsz be, amennyit csak akarsz. Bármennyit rakhattál a tálcára, a kasszánál tizenöt rubelt kellett kicsengetned.

Rendesen beebédeltem. Lenn, az öblös fotelekben kényelmesen elfüstöltem kedvencemet, egy szál Zalatoje Runót. A kavargó, rengő-ringó füstkarikák között ismerős felirat tűnt fel: Berjozka. Szuzdali „kicsapongásaimból" maradt kevéske fontom három húszpennyssel megtámogatva. Milka csokit és belga pralinét sikerült kiszorítani belőlük. Kifelé menet a kezébe nyomtam megfáradt ajtónállómnak. Megköszöntem a segítséget, az eligazítást. Azonnal taxit kerített, de közöltem vele, gyalog indulok, visszalépek a Kalinyinra. Ott benézek a Melogyijába, aztán tovább a Vörös térre, onnan pedig ugrás a Tretyakov Képtár, ott zárom ezt a szép napot. Helyeslően, elismeréssel bólogatott, ám lassú, tűnődő bólintásokkal. Nem túl meggyőzően.

– A Tretyakov nem fog menni! Oda jegyet kapni mára művészet!

Vaskos ujjaival újra nyitja az ajtót. Kurta, tömör mondatokkal instruál, menjek a recepcióhoz, keressem Olgocskát! Annyit mondjak, Jegor küldött. Meg azt, Tretyakov Galéria!

Akárhányszor bejöttem Moszkvába, ezen túl mindig a Mezsdunaródnaja recepcióján szereztem be jegyeket. Puskin Múzeum, Borogyinói Panoráma, Bolsój, Tretyakov.

A Melogyijába kissé elnehezült testtel és nagy várakozással léptem be. reményeimben nem csalatkoztam. A klasszikus zenei repertoár olyan aranybányája nyílt meg a bámészkodó előtt, amely még akkor is padlóhoz vágta, ha ez a szájtáti betérő főleg popzenén nevelkedett. Könnyűzene kevés volt, ami volt, azok is többségében szovjet dalosok. Annyiban nem

lettem hűtlen önmagamhoz, hogy megvásároltam Ribnyikov Juno és Avosz operáját. Valahol a két műfaj határán egyensúlyozott, inkább a könnyebb felé tendált. Ez az opera volt a Szovjetunió válasza a *Jézus Krisztus szupersztár*ra és az *Evitá*ra. A *Zalatoj Petusok* szvit változata szintén előkerült. Éppen azokban a napokban jelent meg népi motívumokkal díszített fényes, barna tasakban, részletgazdag borítószöveggel. A szovjet hanglemezekre általánosságban az volt a jellemző, hogy a belbecs igen-igen ritkán párosult külcsínnel. Szürke, egy-egy tájképpel, csendélettel díszített tasak rejtett emlékezetes felvételeket. Tájékozódni csak a lemezcímkéről lehetett. Összességében a lemezekre panaszom nincs. A Melogyija cég tanulékony, tehetséges hangmérnököket alkalmazott, felvételeit Neumann mikrofonokkal készítette, többek között Telefunken berendezésekkel. Ahol aztán az egész elhasalt, az a préselés. Elavult, régi, megfáradt gépek ontották a korongokat. Ezen a cég nem tudott, vagy nem akart változtatni. Pedig a szovjet szakemberek értették a dolgukat. A Nagy Honvédő Háborúban például, a nagy sellakhiány idején. Ejtőernyők selyméhez, rádiók, radarok, repülők, tankok kábeleinek szigeteléséhez, a puskák faanyagának lakkbevonatához, tehát úgyszólván mindenhez sellak szükségeltetett. A hanglemezekre nem maradt egy gramm se. Ekkor szovjet mérnökök műanyag származékokkal kísérleteztek, és e kísérletek közepette akadtak rá megfelelőnek tűnő anyagra, a vinilitre.

Tapasztalataim szerint tíz szovjet gyártású hanglemezből kettő nagyszerű, kettő egészen jól szól, kettő éppen hogy hallgatható, négyet pedig ki kell dobni, mert élvezhetetlen. Az ember persze nem dobja ki, annyira jó művészek játszanak rajta. Az ára mindegyiknek stabilan másfél rubel. Ez sem elhanyagolható szempont. Nívós hangtárat lehetne itt, a Melogyija szaküzletben összeállítani. Sok minden van, sok minden nincs. A nyugati félteke neves, vezető kiadói hiányoznak, illetve az árnyékuk azért itt van. A világ meghatározó nyugati zenekarainak megannyi albuma megtalálható a polcokon. Szigorúan azok a lemezek, amelyeken szovjet karmester, szólista, zenekar szerepel. Ezeket a felvételeket a Melogyija azonnal, „könyörtelenül" átvette és saját márkán megjelentette.

Kincseimmel, a lemezekkel hónom alatt indultam a Tretyakovba. Utazásom előtt Anna Vasziljevna figyelmeztetett: az olyasfajta múzeumokhoz, mint a Tretyakov Képtár óvatosan kell közeledni. Nem szabad mindjárt

nagyot harapni, egyszerre mindent megnézni. A végén könnyen kínzó fejfájás lehet belőle, színek és formák megemészthetetlen kulimásza. Milyen igaz!

Ettől függetlenül arról mélyen hallgattam, én csupán egyetlen képet akarok megnézni. Ha a földkerekség összes festményét rangsorolom, szerintem ez a kép benne van az első háromban.

Közöttük is egyértelműen az első helyen. Most életnagyságban láthatom, örökre elfelejthetem a képzőművészeti albumok kicsinyített reprintjeit.

Nem bírtam magammal, Olegnek eldicsekedtem tervemmel. Kértem, ne fújjon be anyjának, ne szóljon árva szót se arról, valójában átestem a ló túlsó oldalára: csak egy képért megyek.

Mellettünk Fegya bátyka pepecselt. Erősen fülelt, mit susmogok a fiával. Aztán megsárgult lapokkal teli könyvvel került elő, váltig bizonygatva: a téma amúgy sem asszonyszemélynek való.

Apa és fia össze-összekacsintva, ordító nevetéssel olvassák fel azt a bizonyos levelet, amit a zaporozsjei kozákok írtak a török szultánnak.

Tényleg megírták-e? Ha megírták, elküldték-e? Ha elküldték, akkor honnan keveredett elő? Ki tudja! Az biztos, Ilja Repin ismerte ezt a levelet. A sorok annyira megfogták, hogy hatásukra azonnal munkához látott. Festményének *A zaporozsjei kozákok levelet írnak a török szultánnak* címet adta.

Az is biztos, a Porta nagy kedvvel küldözgetett leveleket a négy égtáj felé azokra a területekre, melyeket az Oszmán Birodalom „pártfogásába" kívánt venni. Szerzői általában basák, bégek, vezírek, nagyvezírek, sokszor maga a szultán. Önmagukat felmagasztalva mézes-mázos szóval kérik a hitetleneket beletörődő megadásra, örökös behódolásra. Ha nem, nincs kegyelem.

Nekem, magyarnak ismerős a szitu. Ilyen levelet kapott a mi Dobó Istvánunk Eger ostroma előtt. A választ minden magyar, még a gügyögő gyerek is tudja: „A vár feladásáról sem szót nem ejtek, sem szót nem hallgatok. Magamat élve sem a váron belül, sem a váron kívül meg nem adom…".

A kozákok levele ugyanilyen forró hazaszeretetet tükröz. Stílusában más, mondandója viszont teljesen egybecseng az egri vár fokára kihelyezett fekete koporsó üzenetével.

Oleg és apja nyerítve nevetnek. A levélen is, meg rajtam is, ahogy a számomra ismeretlen szavakra rákérdezek. Mi az a „kozolup"? Nyerítenek. Mit jelent „raszprojob"? Vadul röhögnek. Fegya bácsi mintha vergődő liba nyakát szorítaná, úgy tartja öklét, majd jobb kezének nyitott tenyerével ütögeti. Így érzékelteti a szó jelentését. A két jóember hathatós segítségével összeállt bennem a levélke:

A zaporozsjei kozákok a török szultánnak!

Szultán, te! Török ördög, az átkozott sátán testvére és szolgája, magának Lucifernek csicskása! Az ördögbe is! Hát milyen lovag vagy te, ki csupasz picsával egy sünt se tudsz agyoncsapni?! A patás kiszarja a sereged, meg felzabálja! Dehogy fogod te, ebfajzat, keresztyény fiainkat magad alá gyűrni, csapataidtól mink nem félünk, földön, vízen véled megütközünk, hogy tegyünk anyád alá!

Babilóniai kukta, te, makedóniai kerékbetörő, jeruzsálemi serfőző, alekszandriai kecskebaszó, Nagy- és Kis-Egyiptom kondása, örmény zsebes, tatár buksza, kamenyeci bakó, minden világok és az alvilág kreténje, magának a sárkánykígyónak gyermeke meg a faszunk görbülete.

Te malacpofa, a kancánk fara, mészáros kutyája, megkereszteletlen gyagyás, basszuk az anyádat!

No, ekképpen felelnek neked a zaporozsjeiek, mocsok! Nem fogod te még a keresztények disznajait se legeltetni! Ezzel befejezzük. A dátumot nem tudjuk, naptárunk nincsen, hold az égen, esztendő a kalendáriomban, a nap ugyanaz nálunk, akár *nálatok, úgyhogy csókold meg a seggünket!*

Aláírták: Ivan Szirko ezredatamán és összes legénye

Ahogy lépteim dobbannak a Vaszilij Blazsennij mögött, úgy dobognak a fenti szavak a fejemben. A lábaim lejártam, van bennük vagy hat kilométer, mire elértem a Képtárat. A bejáratnál Inturiszt-csoport áll fegyelmezetten, katonás glédában. Mellettük próbálok meg mihamarább beslisszolni. Éber jegyszedő csíp fülön. Ide csak és kizárólag előreváltott jeggyel! Mutatom neki tikettemet meg a vlagyimiri Pedinsztitut sztudbiletjét. Aléltan, szájtátva csodálkozik. Lendületes mozdulatokkal, fellelkesülten magyaráz, mi, hol, merre. Mondom néki: csak a zaporozsjeieket szeretném látni. A kozákokat!

– Aj, fiatalember, az nem itt van. Máshol. Az Inzsenyernaján!

In-zse-nyer-na-ja! A büdös hétszázát! Nem érdekel, legyen akárhol, elmegyek oda, ha addig élek is. Taxit fogok, bumlizok a metrón, lehet énfelőlem ez a Mérnök utca Cserjomuskiban, akár Tusinóban is, de elmegyek!

Emberem segítő szándékkal, atyaian teszi vállamra kezét:

– Ez a jegy oda nem jó! Az Inzsinyernaja mindjárt a Mihajlovszkij-kert mellett, a városközpontban, Leningrádban van…

Ekkorát koppanni! A hír letaglózott. Pedig mennyire rákészültem!

Jegyszedőm vigasztal, van itt Repin-kép! Ne hagyjam el magam, nézzem csak meg!

Kissé letörten, borús hangulatban állok a kép előtt. Lehangoltságom még így is fényévnyi messzeségben van a kép tragikumától. A pillanat megfog, nem ereszt. Az igaz szülői szeretet jelenik meg az ölelő mozdulatban és csókban. Ez a szeretet a gyermekgyilkos apa eszelős tekintetében válik megrendítő erejűvé. Rettegett Iván és fia, Iván.

Azt hiszem, semmi értelme több képet megnéznem. Ez az egy éppen elég, éppen eléggé felkavar. Sietősen lépkedek kifelé, ám egy terem, hogy, hogy nem visszatart. A természet szorít magához. Olyan, mintha kisgyermekkorom térne vissza. Az otthoni lankák, a bánya melletti és az azzal átellenes oldalon terpeszkedő szőlők. A rajtuk átfutó kanyargó szekérutak, melyek szőlőtőkék girbegurba sorait és gyümölcsfák sokaságát ölelik át meg át. A szőlőkbe jártunk mezgerelni meg gyümölcsöt csenni. Itt, a vásznon nincsen gyümölcsös. Aranyló gabonamezőbe beleharapó földút mellett álldogáló fáradt fenyők. Egyszerűségében szép, csendes tájkép ez, szinte bőrömön éreztem a nyári nap melegét s egyre azt vártam, mikor tör elő az érett kalászok közül a zsákmányát mentő gyerekhad. Persze semmi mozgás. Csupán maga a kép és alatta a táblácska: Ivan Ivanovics Siskin: *Rozs.*

Ez a festmény helyreállította lelki békémet, megnyugodva talpalok a Solkovszkajára. Innen busszal zúgok vissza Vlagyimirba. Kényelmesen, urasan. A Solkovszkajáról sok mindent nem tudok mondani, a metró kijáratától lépésekre levő Avtovakzálról annyiban érdemes megemlékezni, hogy alapjaiban formálta át képemet Szuzdalról, a „Turbaza" autóbusz-parkolójáról. Ha az a „szovjet Mátyásföld", akkor ez itt maga „Ikarus-ország". A mi buszaink hordták az utasokat fáradhatatlanul a Moszkva környéki városok sokaságába.

Az ülésen elhelyezkedve, egy szkájfotel komfortjával kényeztetve repített a panorámabusz haza. Véges-végig az úton azon merengtem: hogyha első napom így sikerült Moszkvában, akkor milyen lesz a többi?

Úgy vettem észre, ideutazó diákcsapatunk ügyesen, kedvvel idomul a szovjet viszonyokhoz, nemcsak időt tölt, hanem egyre jobban és jobban élvezi az ittlétet. Teljes bizonyossággal azt ki nem mondhatom, hogy egytől egyig mindegyikünk így érzett, ám a derékhad mindenképpen.

Ami felett sehogy sem tudtam napirendre térni, amit képtelen voltam megérteni, átérezni, amin diáktársaim féktelen nevettek és szüntelen kifiguráztak, azok a hősök. A hősök a szovjet élet, a szovjet utcakép szerves részei. Mindenütt ott vannak, mindent értenek, mindent tudnak, mindent elérnek és mindent megkapnak. A helyedre ülnek a moziban, eléd kerülnek a poliklinikán, te várhatsz napokig. A taxidroszton jéggé fagyhatsz, nem érdekes. Előbb a veteránok! Megszórhatod bármennyi borravalóval a pincért, mindhiába. Amíg a kilós medálsort mellükre aggató partizánok helyet nem foglalnak, addig neked csiba! Nem kapsz asztalt. Ezen hősök privilégiumai megszámlálhatatlanok. Olyanok, akár egy jobbkezes utca. Mindig elsőbbségük van.

Ennyi hőst még életemben nem láttam! Otthon is vannak hősök. No de ennyi? Velük a mindennapokban találkozni lehetetlen. Pedig léteztek. A Tanácsköztársaság megvénült vöröskatonái, az antifasiszta ellenállás partizánjai, a Munkás-Paraszt Hatalomért érdemérem és a Szocialista Hazáért érdemrend kitüntetettjei. Ezeknek az embereknek külön juttatások, emelt nyugdíj, családtagjaiknak, gyerekeiknek olyan kiváltságok jártak, mint az automatikus középiskolai, egyetemi felvételi. A Nyíregyházi Főiskolán és a szomszédban, a Kossuthon – hova kényszerűségből egy-egy vizsgára átrándultunk – egyetlen privilegizált egyeddel sem találkoztam. Ez nem jelenti azt, hogy nem léteztek ilyenek, csak bizonyára magukba forduló, introvertált alakok voltak. Az tuti, sem ők, sem felmenőik nem rajzottak szét, nem takarták el a napot. Ellenben a Szovjetunióban! Lépni nem lehetett tőlük. Mindazonáltal néhanapján szarvasbikaként bőgve, teli tüdőből ordítottam én is, hogy „Szlava Gerójam!", „Szlava Szoldatam!", „Szprazdnyikom!" és elmaradhatatlanul még azt is: „Szlava Kapeeszesz!".

Február 22-ét írtuk, az ünnep előestéjét. A város már jókor reggel vörösbe öltözött. Mindenhol, az épületeken, az utcák fölött, a trolikon, kisebb-na-

gyobb zászlókkal kelt birokra a metsző téli szél. A hadsereg napja ezúttal szombatra esett. Boldog-boldogtalan egymás vállát lapogatta. „Dicsőség a hősöknek!" „Dicsőség katonáinknak!", „Éljen az SZKP!"

Nincs is jobb egy ilyen nagy kaliberű ünnepnél! Kiváló alkalom arra, hogy csapatunk igazi, ütős bulit hozzon össze, istenesen, masszívan összeérjen. Ezerrel nyomattuk a *Hotel Mentholt*, meg az LGT-től azt, hogy „Csak az jöjjön, aki bírja, aki tudja, hogy végigcsinálja...!".

A gigantikus, koleszos összeröffenés előtt még elvágtattam Oljához. Ki tudja, hátha a csajok sütni, főzni akarnak... Hozok kis borjúhúst, marhanyelvet, ami akad. A taxisnak meghagytam „minútocsku!", várjon, járassa a motort, fűtsön, seperc alatt visszaérek. Felkapom a húsos pakkokat, és uzsgyi! Mehetünk. Hármasával szedtem a lépcsőfokokat. A lakásból zeneszó hallatszott. Tudtam, „nakanunye prazdnyika", az ünnep előestéjén vagyunk.

Hangos társaság ünnepelt önfeledten, óriási trakta: tokhal, hering, kaviár, saláták, vodka, likőrök, moldáv bor. Az asztalfőn Fegya bá', sötét öltönyén két ferde sorban medalionok sokasága. Vendégén, Kosztyán szintúgy. Nincs érkezésem szemügyre venni a vendéget, olyan erővel lapogat, szorít magához a másik cimbora, Artyom. Szusszanni se bírok. Mellcsontomat erővel nyomja a zakóját borító kitüntetések fémtengere. „Vengrija! Vengrija!" kiáltással préselnek a fotelba, lelkendezve marasztalnak.

– Hej, lelkecskéim, galambocskáim! Nem maradhatok. Küldetésem van, teljesítenem kell! A taxi odalenn dohog, muszáj sietnem.

Végül abban állapodunk meg, a legközelebbi ünnepen, Nőnapon találkozunk. Akkor jobban megismerhetjük egymást. „Úgy legyen!" Belém töltenek egy kupica vodkát és utamra engednek.

Március nyolcadikán nem jött össze találkozónk. Csúnyán lebetegedtem. A kollégium, a város, az egész ország ünnepelt. A Szovjetunióban a nemzetközi nőnap kiemelt ünnep, munkaszüneti nap. Otthon ekkora fontossággal nem bírt, mégis mindenki szívből éljenzett, aprócska ajándékokkal, őszinte figyelmességgel kedveskedett a lányoknak.

Érdekes, hogy ez a szocialista ünnep nálunk a mai napig megmaradt. Még akkor is, ha Európa sok országában hírét se hallották, még akkor is, ha mára a szocializmus, szocialista szavak egyfajta szitokszóvá silányultak. Társadalmi beágyazottsága valahogy megmaradt, bár mindinkább olcsó gesztusok, gyengécske férfireflexek szintjére süllyedt.

Akkor, kinn a SZU-ban össztársadalmi méretekben ünnepelték, kis magyar kontingensünk is veszettül dáridózott. Minket a tavasz nem egyszerűen természeti szépségével szédített, hanem ünnepek egész láncolatával. Indult a nőnappal. Aztán március 15-e, március 21-e, április 4-e, május elseje. Közülük a márciusiak nem munkaszünetként léteztek, ennek ellenére mi az összeset böcsülettel, azonos hőfokon ünnepeltük meg. Otthon Forradalmi Ifjúsági Napok néven futottak, ennek megfelelően az ifjú revolucionyerek hevületével buliztunk.

A „nagy találkozás" március 21-re csúszott. Mit vigyek a hősöknek? A „Volná" üzletközpontban kaptam tokaji bort és Pannónia pezsgőt. A lányoknál találtam bontatlan Szerencsi csokoládét meg két zacskó Fruttit. Így csinoska pakkal kapaszkodtam fel a harmadik emeletre.

A lakásban az öreg harcosok, a család és fűtött szamovár várt. A ház asszonya újfent kitett magáért. Finom grúz teát készített és baklazsannaja ikrát, „szegény ember kaviárját". Alapját a törökparadicsom, közismert nevén padlizsán képezi. Otthon mondják salamontökének is. Főtt húsát kell olajon, pirított hagymával, paprikakockákkal, paradicsompürével, fokhagymával összedolgozni. Serpenyőben lassú tűzön órácskát hevíteni, másik órácskát pihentetni. Fekete kenyérdarabokon, katonánként porciózni. Lelkemre mondom, jobb, mint a „Kaluga", a „Sevruga".

A főfogás az Oleg által ki tudja, honnan szermányolt kecsege céklás daragaluskával, mellé hamisítatlan garcsícából készített mustárszósszal.

A veteránok együttes erővel rendezgették a szobát, terítették a kihúzható, széles asztalt. A teríték az alkalomnak, az ételsornak, a szerintük különleges vendégnek szólt. Elismerésüket sötét öltönyükkel, keményített, fehér ingükkel és az érdemrendekkel fejezték ki.

Úgy éreztem, Konsztantyin Kirillovics őszinte, szívből jövő szóval köszönt Március 21-e alkalmából. Kézfogásából részvéttel teli együttérzés sugárzott, sajátos, szláv pátosszal teli sajnálkozással kesergett a fiatal tanácsállam végzetén. Bús ábrázattal fájlalta, hogy sem Jegorov, sem Bugyonnij, sem Tuhacsevszkij sem segíthetett. Azokban a vészterhes időkben Szovjet-Oroszország is a létéért küzdött.

Nem sokáig restelkedett, rögvest önjelölt házigazdaként szervezkedett, engem mindjárt az asztalfőre ültetett. Ezt a csapat Benjáminjaként sehogy se fogadhattam el, Fegya bácsi foglalta azt el, és zengzetes tósztot mon-

dott a Magyar Tanácsköztársaság tiszteletére. Amint felemelték poharaikat, öltönyükön a medálok azon nyomban csilingelni kezdtek. Fél szemmel figyelgettem, fürkésztem ezen érmék sokaságát. Egyiket sem ismertem. Honnan a frászkarikából ismertem volna? Két szovjet kitüntetést persze ismertem.

Hogyne, hogyne szerettünk volna mi, suhancok is a világűr utasa, a kozmosz meghódítója, asztronauta lenni! Lám, egynek, a mi Bercinknek sikerült! Ha egynek összejött, miért ne jöhetne össze másnak?

Farkas Bertalan vadászrepülő pilóta, úrhajós katonai díszegyenruháján ott díszelgett a vörös szöveten fityegő aranycsillagocska.

Jobbra-balra tekingetve egyik vén muskétáson se láttam Szovjetunió Hőse rendjelet. A másik jól ismert kitüntetés után pedig hiábavaló dolog akárcsak suta pillantásokkal is kutakodni, azt egyszerű halandó meg nem kaphatta. A világ legértékesebb, legdrágább érdemrendje. Nem a Szovjet Állami Pénzverde gyártotta le, hanem külön ékszerészbrigád alkotta meg színaranyból, ezüstből, smaragdból, rubinból, platinából és briliánsokból. Ez a Győzelem-rend. Rebesgették, Mihály román király a száműzetés „keserű" éveiben elpasszolta. Az érte kapott dollármilliókért nyomban helyrebillent lelki egyensúlya.

Feldobott hangulatban, ingerlő illatok és ízek közepette, felszabadultan beszélgettünk. Felpróbáltam mindhárom vitéz zubbonyát, szinte húzott előre a medálok súlya. Tapogattam, tenyeremmel emelgettem egyiket-másikat. A legbecsesebbek történetét a szamovár mellett, teázás közben hallgattam meg. Fegya bátyka kimért, szögletes, ám szakavatott mozdulatokkal eresztett forró vizet a tealevelekre. Üvegtányérokra klubnyikit, eperlekvárt porciózott. Kanalát poharába ejtve, forró italát komótosan kavargatva ukázszerű határozottsággal jelentette ki:

– Davajtye vszpominajem!

Úgyis, mint házigazda, úgyis, mint a csapat korelnöke, elsőként idézte fel emlékeit. Lassú mondatokkal, kifejezően beszélt. Szavait főleg hozzám, a vendég felé irányította, közben bal kezének kacska ujjai, nyitott tenyere fia vállán pihent.

– Innen származom, erről a vidékről, hol a vlagyimiri földek az ivanovói lankákkal találkoznak. Jóval túl Kovrovon, ott, hol a Kljazma lustán kanyarogva halad az Oka felé. Innen sarjadtam, itt születtem még a Forradalom

előtt. Itt nőttem fel, itt ismertem meg Ányecska nénédet. Aj, de belezúgtam! Az esküvőtől csak apám nyaklevese tántorított el.

„Ha letöltötted az idődet, akkor beszélhetünk róla! Csakis akkor!" – bömbölte az öreg.

Apámmal nem volt tanácsos ujjat húzni. Tagbaszakadt, nagydarab ember, a tekintete éget, szakasztott Tarasz Bulba. Annyira elkeseredtem! Majdnem nekimentem! Én meg, ugye, zömök, cseppecske legény voltam, de gyors, akár a puskagolyó, erős, akár egy egész gárdaezred. – Szavait igazolandó, szénfekete sapkát kap elő a sarki szekreter fiókjából. A sapkát fejébe csapva mesél tovább: – Így lettem én tankíszt, az RKKA, a Munkás-Paraszt Vörös Hadsereg harckocsizója. Huszonhatos tanketkán kezdtem, T–29-es közepes harckocsi kiképzett vezetőjeként szereltem le. Boldogan terveztük menyegzőnket július elejére. Apám váratlan halála miatt az esküvőt a következő év nyarára halasztottuk.

Az a nyár is olyan volt, mint a többi. Nehéz, meleg levegővel teli. Izgatottan számoltuk vissza a napokat, akár a vakációt váró türelmetlen kisdiákok. Ők bizony korábban elérték álmukat! Nekik nem kellett tovább várniuk. Elérkezett a várva-várt szombat, a tanév vége, az iskolai ballagások napja. Szikrázó napsütés, az iskolaépületből zeneszó hallatszik, a rádió szintén zenét ad. Ányával másnap – hiszed-e – Moszkvába készültünk. Színházba! A *Rómeó és Júliá*ra!

Aztán nem emlékszem semmire, csak Levitan darabos, komor, elnyújtott hangjára. – Németország hadüzenet nélkül megtámadta a Szovjetuniót.

Pakoltam, összekészítettem a motyómat. Könyörögtem, tán még ríttam is. Ne legyen esküvő! Ne legyen belőle özvegy! Ányecskámmal nem lehetett bírni. Honnan tudta? Tudta. Tudta érte épségben, egyben hazatérek.

Sebbel-lobbal, percek alatt kötöttünk házasságot a szovjetben. Bedobtunk két pohár vodkát, megöleltük egymást, sírtunk egy sort. Ennyi. Aznap indultam a gyűjtőpontra. Tizennyolc és negyvenöt év között mindenkit hadra fogtak.

Alig vártam, hogy újra a 29-es vezetőülésében legyek. Már amennyiben azt a fémlapot ülésnek lehet nevezni. Nem így történt. A régi páncélosok mellett újak jelentek meg. Elárasztották a csapatokat. Ontották őket a futószalagok. „Tridcatycsetvjorka". Ezt az új típust kaptam. A T–34-est, kérlek szépen… – S ahogy a T–34-es szóba kerül, hangja felerősödik, beszéde felgyorsul, izgal-

mát megannyi „pozsáluj", „pozsálujsztával" tűzi tele. (Ezek a szavak látszólag egyszerűek, funkciójuk világos, mégsem könnyű magyar párjukat megtalálni. A „kérlek szépen" kissé fennhéjazó, de jobb híján maradok ennél. Nyelvünk kedvvel, sokféle beszédszituációban használja, néha képes ledobni magáról a rátarti tónust, átlagos, cicomátlan kifejezéssé szelídül.) – ...Kérlek szépen, tűzereje, gyorsasága, páncélvédettsége, hadd ne mondjam, milyen! Ilyen nincs másik! Hamar kiismertem, eggyé forrtam vele. Az egész böhöm nagy test, mintha a harmadik kezem lett volna. Minden rezdülését éreztem, együtt lélegeztem vele, ő meg velem. Mer', kérlek szépen, a harckocsiban a legfontosabb ember a vezető! Az húz ki a slamasztikából, ellenséges tűzben ő manőverezik, ha a torony szorul, ő fordul, ő áll célra, ő a harckocsiparancsnok meghosszabbított karja. A 34-essel harcoltam végig a háborút, hármat lőttek ki alólam. Moszkva alatt vadonatúj gépeket kaptunk. Borzasztó veszteségeket szenvedtünk, de a hátország folyamatosan biztosította a harckocsikat. Gyorsan, egyenletes ütemben érkeztek ezek a tankok. A sietség miatt csak a legszükségesebb felszereltséggel. Motor, ágyú, géppuska, muníció. Se célzóberendezés, se rádió, se periszkóp, se semmi. Igaz, periszkópot széttört tükörből, akár a gyerekek, mi magunk fabrikáltunk. A szemünknél meg jobb célzó nincs. A gépből kibújva vagy bentről, a lövegcsövön keresztül átnézve céloztunk. Amint feltűnt egy ellenséges tüzérségi állás, harckocsi, azonnal megszórtuk. Utána pedig vagy-vagy. Vagy ők, vagy mi.

Aztán a Sztavka létrehozta az 5. Tankhadsereget. A Sztyeppi, majd Belorusz Frontok kötelékében harcoltunk, kérlek szépen. Felszabadult Minszk, Vilniusz, elértük a Memel-vidéket, bevonultunk Elblagba. A háború vége a Danzigi-öbölben ért, ott, ahol a fasiszták a Westerplattét ágyúzták.

Kérlek szépen, sorolhatnék én tengernyi város-, falu- vagy utcanevet. Drága barátom! Én néked egyet mondok: Kurszk.

Kurszkot ne úgy képzeld, mint Borogyinót, Kulikovót. Nem ütközet volt ez, hanem csaták, összecsapások sokasága. Ezt semmiféle panorámamúzeum sem képes teljes egészében bemutatni. Napóleon egy kiugró dombtetőről, magaslati pontról beláthatta az egész csatát. Itt erről szó sem lehetett. Hatalmas területen sok százezer ember és sok százezer tonna fém feszült egymásnak. A német be akarta bizonyítani, hogy Sztálingrád, Voronyezs, a Don csupán kisiklás volt, és most egészen Moszkváig visszanyom minket. Védekezni kényszerültünk. A védelmünk olyan hosszú vonalon épült ki,

mint a hazád, Vengrija hosszúsága, mélységében pedig többszörös gyűrűn próbáltuk megfogni az ellent.

Mink, kérlek szépen, a húsdaráló közepibe, Prohorovkához kerültünk. Itt az ellenség majd minden vonalunkat áttörte, szakadatlan szaggatta legutolsó védelmi ívünket. Egész dandárokat rogyasztott meg, zárt harapófogóba. Kérlek szépen, onnan kivágni magunkat, no, az volt a művészet. De kitörtünk! Inaltunk, amerre láttunk. Addig, ameddig bele nem futottunk ugyanolyan csapattöredékekbe, mint mi. Velük összeállva aztán mi zártuk katlanba a németet. Sok lúd disznót győz alapon mentünk nekik, addig lőttük őket, míg ki nem purcantak. Elmondani könnyű! Megvalósítani volt nehéz. Mer', kérlek szépen, a fricc nem csak hogy borzasztó ellenfél, de okos is, tanulékony is. Kapja esedékes pofonját bárhol, a német az tanul belőle. Kurszknál zsír új harckocsikat vetett be. A Tigrisek, Párducok egy kilométeren túlról is kilőttek bennünket. Nyílt terepen nem sok esélyünk maradt... Ha nem tudunk közel kerülni, végünk. Ezek a német típusok nagy kaliberű lövegekkel, megnövelt páncélvastagsággal, jó manőverező képességgel kerültek ki a hadszíntérre. Szétziláltak, majd megfojtottak minket.

Három-négy tankunknak azért sikerült kitépnie magát a szorításból, aztán kétségbeesetten kereste a csapattestét. Napokig tartott nekünk is, míg rátaláltunk. Addig is más kódorgókkal összeállva éhes, beesett horpaszú, girhes, de elszánt farkasfalkaként vadásztunk a betolakodókra. Lesből, sűrű füzesből, csalitból martunk beléjük.

Valahogy így történt azon a napon is. Míg élek, nem felejtem, valószínűleg vele temetnek.

Éppen egy major felé settenkedtünk, már ahogyan négy 34-es settenkedhet. Gazdasági épületek, faépítmények, lakóház, odébb fürdőnek látszó házacska, széles udvar folyton kavargó porral. Az udvaron szitkozódó emberek futkosnak, egyenruhájukat vastagon belepte az olajjal és porszemcsékkel keveredő mocsok. Hamarjába' azt se tudtuk, ki fiai-borjai. Lecövekelt monstrum körül serénykedtek. Hangos orosz szó árulta el: a mieink.

Kazanyi gyerekek, üggyel-bajjal vergődtek el idáig. Az istállóban két harmincnégyesük búját meg, a lerobbant behemót mögött, az üres magtárban pilledő Sztalinec traktor árválkodott. Hogy a fenébe tudta idevonszolni ez a semmi kis mokány gépezet a nehézharckocsit? Rejtély.

– Csercsill! – kurjantja a toronyról lekászálódó parancsnok. – No, nem én,

engem Ruszlánnak hívnak. A tanké, a tank neve Csercsill. A szövetségeseinktől kaptuk, hogy még jobban üssük a nácikat. Ütnénk mi, ha szegény pára mozdulna. Aż istennek se tudjuk bepöccenteni!

Nekünk jófajta zsitomiri vodkánk volt, a kazanyiaknak meg amerikai húskonzervük. Falatoztunk kicsit, aztán tovább nyalogattuk sebeinket. Együttes erővel ugrottunk neki az angol tanknak. Valami a karburátorokkal lehetett. Kitisztítottuk mindet. A Sztalinecen – az a csodabogár mindennel elmegy – találtunk petróleumot. Átmostuk a karbit. Utána – az Úr bocsásson meg nekünk – kulacs vodkával még egyszer átöblítettük a szerkezeteket. Két harmincnégyesünknek megfódoztuk a lánctalpát. No, ráindítottunk a Csercsillre. Mordult egyet, mordult kettőt, oszt megremegett. Beindult. Zörgött, zengett mindene, olyan hangokat hallatva, mintha két vaddisznó éppen mostan csinálna egy harmadikat. Lassan mozdult, alig bírt fordulni. Ezzel jól befürdünk! Ruszlán és legénysége viszont odavolt érte. – Jó, jó! Fordulni nem fordul, menni nem megy. Lassú, akár a tetű. Igaz. Tíz centinél vastagabb páncélja azonban megfogja a nyolcvannyolcast is. Ha lassú, hát lassú. De átmegy mindenen. Géppuskái jól szórnak, fasza a rádiója!

Ruszlán, ha képes lett volna, magához öleli a vasszörnyet, annyira lelkendezett. Arról, hogy leszakadt az oszlopról, arról nem tehetett. Behangoltuk rádióinkat, aztán elindultunk felfele, arra, amerre a törzset sejtettük. Hála az égnek ekkor már minden egységünk kapott rádióapparátot, a géppuskásunk mellé suvasztották be. Füleltünk, figyeltünk egymásra.

Szikrázott a nap, felhőt nem látni, felettünk seregélyek incselkedtek. Előttünk repceföld sárgállott. Nyugalom és béke mindenfelé. Mondhatnám, ringató csend, de nem mondom. A lánctalpak egyhangú csörgése és a motorok dübörgése emlékeztetett: háborúban vagyunk. Feszülten figyeltünk. Minden irányba. Parancsnokom, Szláva és a lövészünk, Vagyik a nyitott búvónyílásokból fürkészte a vidéket, izgatott pillantásokkal pásztázta az eget. Tudtuk, ha felülről kapjuk az áldást, nekünk annyi. A Junkersek azonnal pontot tehetnek a nap végére.

Lassan haladtunk, sietős gyalogosnál nem sebesebben. Ezt a tempót a Csercsill kényelmesen tartani tudta. Rövid tanakodás után úgy döntöttünk, a repceföldet elkerüljük. Ha az apró, sári levélszirmok között ellenséges gyalogság kushad, akkor ugyanott vagyunk, ahol a part szakad. Néhány páncélököl, és kész. Jobb félni, mint megijedni. Haladunk tehát, épp azon vitatkozunk,

kérlek szépen, mi a fene, milyen gödör vagy árokféle húzódik előttünk. Bombatölcsér lenne? Vízmosás? Vagyik a toronyból ágaskodva azt mondja, a gulya, a konda itatóhelye, dagonyája lehetett ez. Távolban látszik a kanász, a pásztor kalyibája. Ilyen semmiségekről, érdektelen dolgokról néha jólesik locsogni. Oldja a feszültséget. Aztán megreccsent a rádió. Két csattanás, a búvónyílások csapódtak le robajjal. Érzem lövészünk bokáját nyakamban, felette Szláva rikolt teli tüdőből: – Harckocsik előttünk!

Vajon észrevettek? A kérdés még át sem ért a tudatomon, és az egész tank megremegett. Kopogott a fém, éppen úgy, mint amikor csintalan gyermekkezek marék kaviccsal dobálják a masírozó fúvószenekar tubását. A disznók repeszgránáttal lőttek minket. Minden bizonnyal gyalogosokat sejtettek mögöttünk. Nemsokára fülsiketítő robaj, becsapódások sokasága mellettünk, köröttünk. A páncéltörő lövedékek azért nem kapnak telibe, mert teljes gázzal vágtatok előre. Szláva ordít, majd szétrobban a fülhallgatóm: – El kell érnünk a medret, különben szétlőnek! Párducokat látok és páncélautókat. A hajlatról ereszkednek le. Jönnek ránk! Jönnek ránk! Minden másodperc drága! Nem szabad megállnunk! Nem viszonozhatjuk a tüzet! El kell érnünk azt a kibaszott medret! Fegya! Gázt! Gázt!

Nyomom a pedált, feszül a lábam, csizmám szinte kinyomja a tank elülső részét. Rohanunk, repülünk, a lánctalpak könnyedén roppantják össze a bodegát. Az oly távolinak tűnő perem immár előttünk. A többi harmincnégyes is vágtat, a Csercsill láthatólag nem bírja a tempót, a tetejébe Ruszlán aznap úgy látszik, vért ivott. Nem bírt magával, menetből lőtt a dombhajlat felé. Találomra, puffra tüzelt. Tán megbokrosodott, tán csak az ellenség figyelmét akarta magára vonni. Ördög tudja. Egy biztos. Se az ő, se a mi ágyúink se tehettek kárt a Párducokban ebből a távolságból. Irdatlan nagy test a Csercsill, ám az ángliusok ugyanolyan 76-os löveget csaptak rá, mint amilyen a mi harmincnégyeseinké.

Akkor is hallatszott mögülem az ágyúszó, amikor teljes lendülettel lezúdultunk az árokba. Ösztönösen nyomtam a hegyféket, olyan erős meredély volt. A többiek is szerencsésen elérték az árkot. Kis idő múltán valami borzasztó dörgéssel, csattogással, lendületből, lejtőfék nélkül zuhanó kalapácsként esett be a gödörbe a Csercsill. Csoda, hogy meg nem borult, agyon nem nyomta valamelyik páncélosunkat. Igazság szerint az igazi csoda nem ez volt, hanem az árok. Kérlek szépen, vízmosás lehetett ez, de olyan széles,

hogy két, ha nem három ökrös szekér elférhetett volna benne egymás mellett. Nyugat felé összesimult a sztyeppével, keleti irányban viszont bozótosba, amolyan kiserdőbe futott bele. Ami kintebbről nem látszott, az innen lentről, a meder aljáról elég élesen kirajzolódott. A bozóton túl a meder szűkült, ám erős ívekkel, további kanyarokkal továbbterjeszkedett.

Ha tehát napkelet felé meg tudunk iramodni, akkor átkarolhatjuk a felénk közeledő fricceket.

Ruszlán pillanatok alatt átlátta a helyzetet. Másodpercek alatt átbeszéltük, mit kell tennünk. Több időnk nem volt. Nem is lehetett. A németek minden csőből szórták azt a pontot, ahol az árokba ereszkedtünk. Kezdtek belőni minket. Ruszlán két harmincnégyesével egyetemben a sík felé indult meg, mi pedig teljes gőzzel lendültünk neki az ellentétes iránynak. A lehető legnagyobb sebességgel törtünk át a tövises gazon. Rádión tartottuk a kapcsolatot, a biztonság kedvéért lassan számoltunk. Hatvannál, ahová elérünk, ott ki kell jönnünk a mederből, és muszáj támadnunk.

Nyomom neki, a vezetőnyílás teljesen nyitva. Szemem a medren, a raj repesztve követ. Kérlek szépen, a tank az tank. Nem autó. A kanyar ívét képtelen szépen, simulékonyan követni. Ahogy lefékezem a bal oldali lánctalp mozgását, az óriási test minden irányváltásnál jókorát lök rajtunk. A legénység majd leharapja nyelvét. Szidnak, mint a bokrot: – A jó anyádat, Fegyka! – Meg még cifrábbakat is. Pedig hol van még a java?

Hát itt. Szláva ordít: – Hatvaaan! Ruszlánék most kászálódnak ki! Fegya! Bajtársak! Balra fel! Gyerünk!

Azonnal fenn vagyunk. Tömött bokrokon keresztül robogunk át. Előttünk legyezőszerűen helyezkednek el a német páncélosok. Az oldalukban vagyunk. Nem látnak minket. Ágyúik abban a pillanatban szólaltak meg, ahogy mi lecövekeltünk. A túlsó szélen kapaszkodó harmincnégyesünk haslemeze találatot kap. A tank visszacsúszik a mederbe. A mellette levő másik harmincnégyes feljut. Viszonozni a tüzet nem tudja, a Párduc páncéltörő gránátja a torony és a test között találja telibe. Azok, kérlek szépen, nem éreztek semmit. A torony métereket repült, a lőszer berobbant, a mieinkkel együtt a tűz martalékává vált. Egy másik Párduc a Csercsillre engedett el álló helyzetből célzott lövést. Kérlek szépen, azok hogy maradtak meg, ne kérdezd! Hatszáz, hétszáz méterre lehettek. Onnan... Onnan át kellett volna ütnie. A mai napig nem tudom! A Csercsill kissé kifordult balra, a következő löketet

rövidebb csövű német páncélostól kapta. Jobb oldali lánctalpát azonnal ledobta. Tornya még forgott, hetvenötöse el-eresztett egy lövést. Talált-e? Nem láttam. Nem néztem. Nem éreztem semmit se. Hosszú, mély, hörgő hangot hallottam. Azt hittem, valahonnan a pokolból jön, pedig nem. Fentről jött. A toronyból. Szláva egész testéből rikoltott: – Elvtársak! Szovjet hazánkért! Bajtársainkért! Tűűűz!

Tankjaink lövegei annyira egyszerre szólaltak meg, hogy egyetlenegy óriási lövésnek éreztem az össztüzet. Úgy százötven méterről sóztunk oda. Talán a Tigrisek bírták volna. A Párducok számára azonban halálos seb. Kettőnek a köténylemezét ripityára zúztuk, a másik kettőnek a tornyát kaptuk telibe. Azt se tudták, honnan kapják a gránátokat. Mire felfogták, miről van szó, már a harmadik eresztést kapták.

Akár rajként, akár harckocsizó négyesként összeszokott csapat voltunk, de amit Szláva és Vagyik művelt, arra nincsen szó. Kérlek szépen, ezek egyszerre, egy rugóra mozogtak. Mit mondjak? Olyan elválaszthatatlanok voltak, akár a szerszámod meg a tökeid. Tölt, zár, irányzék, tűz! Öt másodpercenként...

Osztották a halált. A német páncélosok – már amelyik bírt – próbálta felénk fordítani a tornyát, mozdulni a bozót felé... Nem maradt idejük. Közvetlenül előttünk semmisültek meg. Támadó karéjukban lapult még másik három kisebb húsztonnás páncélosuk. Mire harmincheteseik irányba álltak volna, kiszedtük őket a legyezőből. Akkor már Ruszlánék is folyamatosan lőtték őket. Sorsuk beteljesedett. Teljesen kiégtek. Mindez néhány perc alatt történt. Azt se tudtam, hol vagyok. Egybefolyt minden. Fülsiketítő zaj. Olaj, lőporfüst, csapódó hüvelyek, a závárzat csattanásai, a löveg hangja. Semmit se hallok. Ömlik rólam a veríték, taknyom-nyálam egyben. Mellettem géppuskásunk, Mitya. Nyakán verőerei vastagon lüktetnek, száját szélesre tátja, látom odvas hátsó fogait. Gépfegyvere folyamatosan kelepel, rúgkapál, beesett válla alig bírja tartani. Én mozdulatlan gubbasztok, egész testem megfeszül, egyetlen hatalmas görcs. Akár sífutó a botjaiba, úgy kapaszkodom az irányítókarokba. Ösztönösen készülök új manőverre, noha jól tudom, innen a harc végeztéig nem mozdulunk. Rajunk tankjai beásott tüzérségi lövegekként, cölöpként állnak. Szüntelen lőnek. Gyegtyarjevjeink hosszú, könyörtelen sorozatokkal verik a füstölgő, működésképtelen roncsokból kikászálódó, menekülő ellenséget. Ocsúdok. Mindkét kezem elengedi a karokat. Gépiesen nyújtom

Mityenykának a kettőnk közé felhalmozott tárakat. Nem veszi el őket. Apró ujjai megragadnak. Vége. Bevégeztetett.

Tudod, mi maradt meg bennem? A csend. A végén a csend. Éjjel sokszor felriadok. Azt a csendet hallom, ami ott, Prohorovkánál a harc után ránk zuhant. Aztán visszaalszom. Elandalít a következő emlékkép. Azoknak a tatár gyerekeknek a képe! Ölelik, csókolgatják a lövegcsövet, a tank darabos testét, az árva láncvezető görgőket, a kerekeket, mindent. Úgy, mintha szép lyány csokoládészín csecse lenne…

No, jól van! Itt van. Fogjad, emeljed!

Fogom. Emelgetem. Fordítgatom egyik oldaláról a másikra. Arany alapon rubin színű csillag.

Az alap tündöklő csillagfény sugarait ábrázolja, rajta keresztben kard és puska bajonettel. Nagy Honvédő Háború Érdemrend.

Másik kezembe ugyanilyen medalion kerül, ez ezüstből van. Úgy nézek ki, akár a karos piaci mérleg. A másik kitüntetést Artyom nyomta kezembe.

Lassan, már-már vontatottan, minden egyes szót megrágva beszél. Elbeszélését egyszerű eszközzel nyomatékosítja. Mondatai között rengetegszer említi a nevemet, mintha ekképp próbálná erősíteni egyébiránt lankadatlan figyelmemet. Kimért, nyugodt mondatokkal indít. Még nyugodtabb mozdulatokkal kavargatja teáját, mérnöki pontossággal ejti poharába a darabos gyümölcslekvárt.

– Nem vagyok idevalósi, Ukrajnában születtem. Mezítlábas parasztcsaládba, igazi nincstelenként pottyantott az Úr a Belaja Cerkov melletti csepp faluba. Arra a vidékre, ahol hajdan Bölcs Jaroszláv, Bogdan Hmelnyickij, Mazeppa vágtatott keresztül-kasul jó embereivel. Mi, Tyíbor, ezekhez az emberekhez képest sehol se voltunk. Nem voltunk mink senkik, nem volt semmink se. Akinek meg semmije sincsen, az ugye, nem veszíthet semmit. Mit veszíthettem volna? A talpamból a tövist? A kezemből a kasza, kapa nyelét? Annyit veszíthettem, amennyit apám, nagyapám, dédapám veszíthetett. Annyit veszíthettem, amennyit kaptam. Mit kaptam apámtól? A nevemet. Szép név: Anatolij. A pityókos pópánk azonban Artyomnak írt a templomkönyvbe. Nagy körmű ujjával meg a köpenyébe gyömöszölte anyám utolsó pénzét. Indulatosan dörmögött néki valamit: – Ej, mátuska! Hát így esett, no! Tisztulj innen!

A rubeles bankóval pedig bekocsizott a városba és ottan tüstént megitta.

Tyíbor, nekem aztán édes mindegy volt, hogy hívnak, én a nevem helyére így, is úgy is keresztet biggyesztettem. Egyszer osztan az urasági magtárról leverték a sasos címert. Kitűzték a veres zászlót, az épületre meg ráírták: „Skóla".

Ha késve is, itt megtanultam a betűvetést. Milyen gyerek voltam? Hát olyan, Tyíbor, mint a többi. Mint te, mint Kosztya, Fegya vagy akárki. Lestem, hogyan ugrik a szöcske, hogy rebben a madár. Legyen bármily magas, felmásztam a fa hegyibe, hogy elérjem a szajkó fészkit. Fentről minden picinyke pontnak látszik, minden oly izgalmas, minden belátható. Egy mocorgott, egy motoszkált bennem: repülni! Bennem, rongyos parasztgyerekben. Szorgalmasan jártam az oskola szakkörébe. Akkoriban az utak építése, a sínpályák bővítése leküzdhetetlen nehézséget jelentett. Úgy tartották, hogy a mi, hatalmas szovjet hazánkban a repülőgépek győzik majd le a távolságokat. Az iskolákban sorra alakultak az aeroklubok. No, mi nemhogy repülőgépet, de még egy madárfiókát sem láthattunk. Számoltunk, rajzoltunk, mindenféle képlettel foglalkoztunk… Repülés: semmi! Az érdeklődő gyereksereg megcsappant, elpárolgott. Én másodmagammal mégis maradtam. Elvégeztem a politechnikumot. Az igazi csoda az volt, amikor nyalka egyenruhában, kurszantként hazamentem a falumba. A lányok csak úgy pisiltek utánam! Maruszja! Ej, Tyíbor! Ha láttál szép lyányt… Mindene a helyin! A tekintete pedig…

A tekintete egyszerre fagyasztott jéggé és perzselt agyon. Tudod, milyen az! Olyan bokorba hívó pillantása volt, no!

A feleségem lett, a Vörös Légierő tisztjének asszonya. Pilótafeleség. Egymás után két gyermekünk született. Verocska és Jurocska. A kisebbikről minduntalan azt gondolták, kislány, mint a testvére. Julocskának szólították, örökösen szalagot akartak kötni lenszőke hajába. Csodálatos gyerekek, színtiszta anyjuk!

Azon a júniuson ünnepeltük a gyerekek két- és hároméves születésnapját. A vidám hangulat ellenére nekikeseredtünk, ugyanis friss parancs szerint engem a moszkvai területre rendeltek. Új repülőgépeket vontak hadrendbe, és az ország minden pontjáról bekértek tiszteket repülésre. Nem voltam rossz pilóta. Ásznak nem nevezném magamat, de egészen jól elboldogultam a kétfedeles Csajkákkal és a tömzsi Isacsokkal.

No, szóval a család bekísért Kijevbe. Onnan tizenkilencedikén indultam

tovább. Búcsúzkodtunk, ölelkeztünk, csókolóztunk, pityeregtünk. Az asszony a két lurkóval még néhány napot a városban, a sógornál maradt. Tudod, Tyibor, hogy van... A fehérnép szeret jönni-menni. Sétálgatni, nézegetni, üzleteket bámulni. A gyerekeknek meg ott a cirkusz, az állatkert. Van mit látni! Kijev csudaszép város, ezüstfolyó szeli ketté, valami olyan, mint a ti Budapestetek.

Nekem is volt mit néznem! A rákövetkező nap akkora darab gép előtt álltam, hogy csak no! Mi a fene ez! Vadász? Annak túl nagy. Bombázó? Annak túl kicsi. Vadászbombázó? Talán. Ma már ilyen fegyvernem, Tyibor, nincs. Ugyanúgy eltűnt, akár a lovasság.

Iljusin–2. Zuhanóbombázó. Az „Öszvérénél" kétszer nagyobb, erősebb motor, rettentő ütős sorozatfegyverek, szárny alatti rakéták, féltonnás bombateher, erősített páncélzat. Sturmovik. Rohamozó. Főképpen földi célokra.

A könnyed vadászrepülők után nem lesz könnyű ráérezni erre a szikladarabra. Oda se neki! Idővel csak sikerül. Gyakorlás, gyakorlás és gyakorlás.

Vasárnapra néhány haverral azt terveztük, reggel kiugrunk a hangárokhoz és mindenféle elöljáró nélkül szabadon körüljárjuk, megtapogatjuk a gépet. Azt sem tudtam, hol vagyok, amikor korán reggel remegve, hangos szóval ébreszt maga a kiképzőparancsnok:

– Hajnalban összpontosított tüzérségi tűz érte a breszti erődöt! Több hullámban bombázzák Kijevet! Támadják a Krímet, a levegőből folyamatosan lövik Szevasztopolt, Szimferopolt és Kercset! Németország ránk támadott. Háború!

Milyen állapotban voltam? Hát olyan állapotban, Tyibor, hogy csupán egyetlen szó szaladt ki a számon: – A flotta?

– Válaszol! – kiáltott az ezredes, aztán továbbállt.

Semmit nem tudtam a családomról, mígnem a hét közepén rádiós őrnagy állt meg tisztelegve előttem. Szinte ő jelentett nekem. Nekem, az alacsonyabb beosztásúnak. Furcsálltam, ám el sem tudtam képzelni, mi végre...

Szavai között szünetet nem tartott, hadarva, zavartan beszélt. Mondatai most is itt kavarognak fejemben. A sógort a városi kórházban operálják, Maruszja erős légnyomással ugyan, de megúszta. A két kicsit viszont nem tudták kihozni. Ottmaradtak. Bennégtek. – Artyom szavai nem halkulnak. Száraz szemmel beszél. Megpihen. Tekintete a szoba falának üres pontján időzik. Vastag, tömzsi ujjai lassan birkóznak a „Krasznij Oktyjabr" sima,

csúszós sztanioljával. Teájába keserű, fekete csokoládékockákat ejt, italát komótosan szürcsölgetve fűzi tovább szavait.

– Tyibor! Ahogy most sorolom neked, ahogyan te hallod itt tőlem, úgy hallottam én másoktól a következőket. Az asszony viszonylag hamar rendbejött. Első szavaival a gyerekeket kereste. Hárman, négyen fogták, tartották, cibálták. A Dnyepernek akart rohanni. Az általános mozgósítás után azonnal jelentkezett a Vörös Hadseregbe. Tessék, Tyibor! Itt vannak, láthatod magad is! – Zakóján tömött kitüntetés sort mutat, közülük néhányat a tenyerembe helyez. Óvatosan betűzöm érmék, rendjelek feliratait: „Sztálingrád Védelméért", „Bátorságért", „Dicsőség Érdemérem", „Honvédő Háború". Gárdajelvények meg egy aranyszínű puskákkal keretezett pajzs, „Sznajper".

Úgy van, az lett. Mesterlövész. Több mint húsz betolakodót küldött a gyerekek után. A háború végén, valahol a seelowi domboknál lépett aknára. Ej, Tyibor, de boldogok voltunk! Mennyire szerettem! Mindig Anatolijnak hívott, az Artyomot nem állta...

A robbanás mindkét lábát leszakította. Pillanatok alatt elvérzett. Pihegett valamit, azt mondják, az utolsó szavai ezek voltak: Tolja! Toljenyka! Verocska! Jurocska!

No de, szavamat ne feledjem, engem ugye a moszkvai területen ért a háború. Rögtön kértem visszahelyezésemet Ukrajnába, azonnali frontszolgálatra. A rádió, az utcai megafonok szüntelenül harsogták: a Hadsereg államhatárunk egész vonalán megrendítő csapásokat mér az agresszorra. Két-három hét, és véget ér a háború, a nácik meg eltakarodnak. Akkor hogy a büdös életbe bosszulom meg a porontyaimat? Gyerünk, minél előbb a frontra!

Nem így alakult. Minket ütöttek, de kibírtuk. Elesett Lvov, Kijev, Szevasztopol, Ogyessza, Minszk. Nekem az elöljáróim kategorikusan megtiltották, hogy Moszkvától akár egy métert is mozduljak. Megkezdtem az új géppel a repüléseket. Kezdtem szokni a nyavalyást. Magamban nyavalyásnak, minden rossz okozójának gondoltam. Miatta nem lehetek elfogó vadász! Miatta nem űzhetem a fasisztákat! Miatta kellett otthagynom, elveszítenem mindent!

Akárhogy könyörögtem, kértem, esdekeltem... Nem, nem, nem és nem. Nem tettek támadó csapatba! Mégis sokat repültem. Egyes-egyedül végeláthatatlan területeken, hol a front előtt, hol a front mögött, hol éppen felette. Tyibor! Veszteségeink miatt híján voltunk felderítő repülőgépeknek.

Így sokszor vezényeltek felderítésre. Bombaterhem semmi. Fegyverem, az igen.

Használatukat azonban felderítő repülés esetén szigorú parancs tiltotta. Az elsütőbillentyűk biztosító fedelét gondosan lezárva tartottam. A legfontosabb fegyverem, Tyíbor, a fotóapparát és a szemem. Mindkettő kíváncsian, figyelemmel, fürkészőn pásztázta a kijelölt szektorokat. Vasúti mozgást, gépesített csoportosításokat, hadtápvonalat, minden fontos ellenséges mocorgást. Feladatom végeztével, a hazafelé tartó magányos úton aztán emberkedtem egy sort. Próbálgattam, mire képes a levegőben ez a dromedár. Kiismertem szeszélyeit, megismertem minden porcikáját. Az előnyeit, a hibáit. Olyan voltam, akár a gyerek. Pajkos, csintalan és meggondolatlan. No de, nem látott senki! Az erdősávokat német harckocsioszlopnak képzeltem, a magasból csaptam le a fákra. Két hüvelykujjam eszeveszett erővel nyomta a biztosítólapokat és a motorzajjal birokra kelve, ordítva utánoztam a becsapódó lövedékek sivítását. Nem hiábavaló kunsztok voltak ezek, Tyíbor! Tanulni akartam. Megismerni, megérezni, megtudni.

Ugyanúgy, mint Fegya, „tankiszt" lettem. A légtér harckocsizója. A gépemet úgy hívták: repülő tank.

Moszkva alatt, Tyíbor, mi nem háborúztunk. Nem csatáztunk. Nem harcoltunk. Mi ott küzdöttünk. Az életünkért. Fájdalmas veszteségeket szenvedtünk. Mellettem egyre több és több ágy maradt üresen. Sokan nem tértek vissza, csak a megsüppedt matrac mutatta, itt néhány órával ezelőtt még az elvtársam pihent.

Mire a Bagratyion-hadművelethez eljutottunk, sok mindent tapasztaltam, sok mindenre rájöttem. Sok mindent tapasztalt a légierőnk is. Nem csak a fineszes, kutya német tanult ám! Tanultunk mi is! Új gépek jöttek. Izmosabb motorral, jobb páncélzattal, hatékonyabb fegyverekkel.

A Sturmovik pilóta mögött lövész kapott helyet, így fedezni tudta a gép hátát. Előtte számtalan repülőnk zuhant le, mert a fricc hátulról könnyen elintézte.

Az én lövészem, Jevgenyij akkurátus, alapos, pontos ember. A fegyver ragyogott, a hevedereket rendszeresen ellenőrizte, a patronokat egyenként nézte, tapogatta végig. Le nem vakarhattam a „Tyehszasztáv" nyakáról, egyfolytában rajtuk csüngött. Figyelmesen végigmustrálta a bombákat, a rakéták vezetőséneit, a nagy kaliberű töltényeket a rekeszekben, a golyószórókat a szárnyon.

Szeplős, pulykatojás arca ilyenkor elkomorodott, mélyen ülő, huncut, zöld szemei bizalmatlanul pislogtak, de csak addig, míg szemléje véget nem ért. Utána kivétel nélkül hetykén, vidáman jelentette: – Parancsnok elvtárs, a munícióval minden rendben. Akadás nincs! Nem is lehet! Mehetünk a németre!

Mentünk volna, csakhogy nem mehettünk. „Rezervben" voltunk. A rezerv, Tyíbor, az egy rettentő állapot. Tartalékban várod a parancsot. Hol, mikor vetnek be. Azt gondolod, pihensz, pedig legbelül állandó riadókészültségben vagy. Ezt az állapotot az egész csapat borzasztó nehezen bírta. Egyetlen ember, Jevgenyij kivételével. Az vagy a gépeknél sündörgött, vagy a hadtápon, a tábori kórháznál, a konyhán tekergett. Búgó, mézes-mázos szóval szédítette a fehérnépet. Azok meg: „így, Zsenyocska, úgy Zsenyocska! Gyere máskor is!". Zsenya szeretett kóválygogni, koslatni. Olykor órákra el-eltünedezett.

Kora délután nehéz, mezei virágok illatával teli levegőt hozott a lenge nyugati szellő. Szürkésfehér fellegek gyülekeztek. Piszkos vattacsomóként bugyolálták be a napot. Sugarai hasztalan próbálkoztak átjutni a tömör felhőkön. Ennek ellenére vagy éppen ezért tikkasztó fülledtség lepte meg a vidéket. Egészen elbágyadtam, Tyíbor! A fejem, akár teli uborkás hordó. Az elszívott mahorka ahelyett, hogy frissített volna, még jobban elnyomott, jóleső álomba szenderített.

Rikoltozással, lábdobogással, berregéssel keveredő síp- és dudaszó ébresztett. Riadó! Minden pilóta és lövész teherautóra! Irány a gépekhez! Parancsnokok! Eligazításra! Zsenya! A kutya úristenedet! Merre vagy? Ej, biztosan már a gépnél tötyörög.

A parancs rövid, világos. Három szektorban is gépesített oszlopokat észleltek. A német megmozdult, készül valamire. Rájuk kell repülnünk, szét kell csapnunk közöttük.

Szélsebesen vágódom be a sofőr mellé, a platón az embereimmel hajtunk az IL-ekhez. A gépeknél kavargó alakok között szeplőkkel telefröcskölt arcot keresek. Sehol! Zsenya! Ha élve visszakerülök, kitekerem a nyakadat!

Egymás után, zúgva, zörögve emelkedünk fel. Majd szétrobbanok. Az, hogy ezért nemcsak Zsenyka, de én is szorulok, az biztos!

Felvesszük az alakzatot, két sesztyerkában, azaz hatos formában repülünk. Vadászfedezetünk semmi, tartalékban az nem jár. No, ezért jó a lövész. Biztonságot ad. Sebaj. Most már mindegy. Megleszek nélküle. Igyekszem nyugodt maradni.

Víz, olajhőmérséklet, olajnyomás rendben. A motor egyenletes fordulaton forog. Lábaim biztosan helyezkednek el a pedálokon, pilótasapkám viszont izzasztó. A fülhallgatók nyomnak, a gégemikrofon szorít. Remegő kézzel igazgatom, közben két világító zöld lámpára pillantok. Az ördög vinné el! Mégiscsak izgat ez az átokfajzat! Hát képtelen vagyok összpontosítani?

A futó meg kint maradt. Azonnal húzom magam felé a sasszi karját. Két piros lámpa. Futómű benn. Nyugi, Artyom, nyugi! Rövid ideig zümmögök magamban, a kabinablakon kinézve tökéletesen megnyugszom. Látom az enyéimet, az eszkadrillt, a mi bátor, büszke légierőnket.

A géptörzsön, a függőleges vezérsíkon a vörös csillagot, szovjet népünk állhatatos erejének legyőzhetetlen szimbólumát. Mintha ez az óriási erő most belém költözött volna!

Tudod, Tyíbor, mire gondoltam ott fenn? Arra, hogy most repülünk be Berlin légterébe, és pillanatok múlva összes fegyverünkkel szórjuk, támadjuk a Kancelláriát!

Ez a képzet végérvényesen messzire űzte minden addigi nyugtalanságomat. Közben elértük a zónát, ellenséges terület fölé repültünk be. Fájó ilyet kimondani. Ellenséges terület. Közben saját szülőföldünk felett lebegünk. Ellenséges légtérben persze nem lehet lebegni, sétarepülésről szó sem eshet. Növeltük sebességünket, utasítást adtam a bombavetők, a rakéták élesítésére. Megerősítést senkitől sem kaptam. Nem is kaphattam. Az első sorozat a jobb oldali szárnyat érte, egészen közel a géptörzshöz. Visszajelzés helyett halálsikoly, velőtrázó ordítás hallik: – Messzerek! Felettünk! Sokan vannak! – Aztán: – Nem tudom tartani! Égek! Zuhanok! Ugrok! Meg: – Rógyinaaaa!

Ilyenkor, Tyíbor, alig látsz valamit. A kabintető a fejed fölött, tekergeted a nyakad, géped vaskos szitakötőként száll a fürge szúnyogok, az ide-oda repkedő Messerschmidtek között. Nem tudod, mi vár rád, vagyis hát tudod. A halál, az vár rád. Csak egyre gondolsz: ne fájjon. Meg még egyre: nem hagyhatod a többieket, nem adhatod meg magad!

Ha lekushadok a földre, a támadó vadászok elzúgnak fölöttem, amíg ívet vesznek, könnyen bekerülhetnek gépfegyvereim tűzvonalába. Nem, nem! Nem jó! Nem tudom jelentősen csökkenteni a sebességem. Ezek a disznók a legrosszabb ütemben csaptak le ránk. Pont akkor, amikor ráhúztuk a gázkart. Gyerünk! Még több gázt! Fel! Felhőbe! Talán meg tudom emelni annyira, hogy elérjem a gomolygó felhőzet szélét. A „vasaló" marha nehezen, de

emelkedni kezdett. Eszméletlen lassan ágaskodott felfelé. Kapaszkodj, Iljusa! Kapaszkodj! Kioldottam a bombáimat, és a megkönnyebbült vas berepült a gomolyfelhőbe. Ezerötszáz méteren voltam. Fogalmam sincs, hány kilométer kiterjedésű lehet ez a felhő. Igyekeztem minél tovább benne hajózni, a sűrűjében maradni. Kövér vízcseppek telepedtek meg a kabinüvegemen. Ellenőriztem a műszereket, huzalokat, lapátokat, csűrőket. A jobb szárnyat megcsipkézték, itt-ott látszottak a merevítők. Minden működött. A gép arra fordult, amerre irányítottam.

Hát milyen ember vagyok én? Milyen parancsnoka svadronomnak? Menekülök. Lapítok. Bújok! Rongy ember, Tyíbor! Rongy ember. Fordulok arrafelé, ahol oszladozik a fenti köd, a felhő széle felé.

Mi vár kinn? Lesz, ami lesz. Egyszer csak, ahogy kiérek, előttem, amint most te ülsz itt, mellettem, Tyíbor – nicsak, megérintem a válladat –, úgy libegett előttem a Messzer. No, ne úgy képzeld, hogy húsz centire, mint te itt, a levegőben negyven méter ennyinek számít. Golyószóróimmal azonnal lőttem. A lövedékek a kabinba csapódtak, láttam az üvegen a fröccsenő vért. Kicsit jobbra döntöttem a gépemet, újra tüzeltem. A géppuskák elnyírták a szárnyvéget, a Messerschmidt irányítatlan, szabad zuhanásba kezdett. Jobbra-, balra-, fel- és le tekingettem, van-e társa, esetleg megjelenik-e valaki az enyéim közül, de senki. Nézegettem ide-oda, lestem a tereptárgyakat, próbáltam segítségükkel belőni, merre is vagyok. Elhagyatottnak látszó épületcsoport, odébb tó, erecske, még odébb hosszú, széles töltés. Benn vagyok mélyen a zónában, még mélyebben a zűrben. Elöl a szélvédőn feketés koromszemek, közvetlen az egyszerű, huzalból sodort célkereszt mellett. A fene essen beléjük! Ezeket képtelenség letörölni! Balra húzok, a szemcsék hirtelen eltűnnek. Mi a jóisten ez! Vissza az előző pozícióba! Ezek nem az üvegen, hanem lenn, messze a töltésen mozgó sötét pontok. Járműoszlop! Apró svábbogarakként araszolnak a földhányáson. Szívem szaporán dobog, dobbanásai megremegtetik a pilótafülkét. Legalábbis én így éreztem, pedig tudtam, nem más ez, mint a felpörgő repülőgép motor. Még egyszer figyelmesen körülnéztem, nehogy a levegőből éppen most érjen kellemetlen meglepetés. Felnéztem az égre, a felhőre, amely menedéket adott. Akkor, Tyíbor, akkor láttam meg, akkor vettem észre őket. Két apró arcocskát láttam meg, drága csepp gyermekeim nevető szemeit. Onnan fentről ők néztek rám, hallották elszánt mormogásomat: – Támadási pozíció! Olajradiátor zárva. Mo-

torfordulat rendben. Propellerpozíció rendben. Csapásmérő szöget felvenni! Golyószórópár tüzelésre kész! Nagy kaliberű fegyverek tűzkész!

Biztattam volna tovább önmagam, már-már kimondtam: – Rácsapást megkezdeni!

Ekkor, Tyíbor, úgy képzeld el, megálltam a levegőben. Sőt! Úgy éreztem, elkezdek visszafelé araszolni. Megszólaltak Szuranov gépágyúim! Tyíbor, önkéntelenül nyomtam meg az elsütőbillentyűt. Megfelelő távolságban voltam, tisztán kirajzolódtak az alant vonuló horogkeresztes teher- és páncélautók. A harminchetes ágyúk irtózatos pusztítást végeztek, tűzerejük tarolt. Akkorát rúgtak hátrafelé, akár egy egész tamanyi ménes. Tartottam a gépet, Tyíbor! A lövedékek átütötték a teherautók motorháztetejét, a motorblokkot, mindent. Ötven méterről aztán elengedtem a golyószórókat is. Rettentő nehéz ám kormányozni, célra tartani, tüzelni. A sebességet eszeveszettnek érzed, géped akár az élet, fél pillanat alatt suhan el a cél felett. Géppuskákból, golyószórókból, mindenféle kézifegyverből lőttek rám. A golyók kopogtak a gép testén. Nehézfegyverük, légvédelmük nem volt. Kárt, ha géppuskákból tehettek bennem.

Ott kellett volna hagynom őket vérükben fetrengve. Nem tettem. Ívet vettem, újra rájuk fordultam. Arra rájöttek, a töltést el kell hagyniuk, az oszlop formát muszáj megbontaniuk. Két teherautójuk lebucskázott a sánc aljára, és ott felborult. Szürke, mérgezett egerekként szaladgáltak az emberek ide-oda. Jól tudtam, nem egyszerűen fedezéket keresnek, hanem gépfegyvereiket állványozzák, irányba fordítják. Nem érdekelt. Nem ijedtem meg, nem féltem, nem tartottam tőlük. Ha meghalok, az enyéimért halok. Befogad majd a végtelen szovjet anyaföld.

Ej, Tyíbor! Ha nem oldottam volna ki a bombáimat! Ha lennének kumulatív gránátjaim…

Felperzseltem volna őket! Az ív jó. Ereszkedek, majd ismét átmegyek zuhanásba. Szárnyaim majd egész fesztávolságán, minden csőből egyszerre nyitottam tüzet. A töltésen széltében kétszáz méter hosszan technika, élőerő teljesen megsemmisült.

Artyom ekkor már nem volt közöttünk a szobában, újra repült, az IL–2 pilótafülkéjében ült átszellemült arccal. Magam semmiféle háborút soha át nem élő, békében felnőtt fiatalember ámuló, rácsodálkozó, sajnálkozó ábrázatával kérdeztem:

– Na és azzal a sok emberrel mi lett! Azok is emberek, azok hová kerültek?

– Hogy velük mi lett, Tyíbor? – kérdezett vissza hirtelen megtérve közénk Artyom. – Hogy mi lett! Hová kerültek? Mentek az ördög valagába, bélésnek!

Kilőttem az összes munícióm at. A maradék lenn szintén veszettül lövöldözött rám, de sikerült ellépnem. Igyekeztem minél hamarabb elhagyni a szektort, megtalálni az utat hazafelé. Kisebb-nagyobb gondjaim adódtak. Alig tudtam emelkedni. A sorozatok elnyírhattak néhány drótot, a magassági kormány megsérült. Lapjai olyanok, akár a csalán levele. A bázisra vagy beérek, vagy nem. Muszáj lesz letennem valahol a mezőn. No, megtaláltam az alkalmas térséget. Mindent gépiesen csinálok. Ereszkedés, fordulatszám, propeller, sebesség, fékszárnyak. A lábamat a pedálok szíjai mintha abroncsként szorítanák. Még mindig feszült vagyok. Gyerünk! Gyerünk! Sasszikar előre! Futó ki. Semmi. Szememmel keresem a zöld lámpákat. Nem égnek. Ide-oda rángatom a kart. Semmi! A mocskos életbe! Mégiscsak elpatkolok itt a végén!

Teszek rá! Valahogy lerakom a hasára. Még egyszer előretolom a kart. Semmi. Megint csak semmi! Jöjjön, aminek jönnie kell! Kitámasztom, megfeszítem magam. Megkezdem a leszállást. Futómű nélkül. Tyíbor! Én teljesen megzavarodtam. Annyira az események hatása alá kerültem. Hogy mondják ma ezt! No, segíts már! Az! Jól mondod. Transz. Transzba kerültem. Tébolyult lettem. Összezavarodtam. Emeletes ökörként, igazi „duracsokként" viselkedtem. Artyom! Te vadbarom! A csörlő! A futóművet kézi erővel is ki lehet engedni! Úgy hajtottam a csörlőt, mint mókus a kereket. A futó szépen kijött, a gépet meg letettem.

Most pedig itt vagyok, Tyíbor. Újranősültem, itt élek a városban, a fiaim már kirepültek.

Artyom merengve, óvatosan dől hátra az öreg fotelban. Csészéjébe Kosztya tölt forró vizet az izzó szamovárból. Gondosan elzárja a hasas tartály fémcsapját, magának nem tölt. Hihetetlen vékony, hosszú ujjaival légies mozdulattal túr homloka fölött hullámzó, dús hajába. Érdeklődő tekintete ide-oda pásztáz rajtam, magasra felívelő szemöldöke kamaszos jelleget ad borostás arcának. Jól szabott finn öltönye hanyag eleganciává emeli az egyszerű, szovjet poliészter ing slendriánságát. Hanghordozása, hangjának tónusa nyugtató, bársonyosan meleg. Jócskán benne jár hatvanas éveiben, ám

én nem nézem ötvennek sem. Barnára cserzett bőrével, érett férfi vonásaival inkább látszott latin amorózónak vagy párizsi kávéház asztalánál teázó orosz arisztokratának, semmint szovjet nyugdíjasnak.

Azt álmomban sem gondoltam, elfogadhatóan káromkodni oroszul éppen tőle, Konsztantyintól tanulok meg. Háborús élményeit felidézve beszédét olyan gyönyörűen cifrázta, hogy bármely útszéli kocsis megirigyelhetné.

– Ej! A nagy büdös lópikulát vagyok én nemes ember! Itt a szomszédba', az ódalba', a földeken születtem nyolcadik gyereknek, egyszerű paraszt családba. Mit mondjak többet? Jött október, nekünk, kölyköknek meg az iskola. Tanultam, törekedtem. Aztán inasnak álltam. Mindenfelé. Bognárhoz, kádárhoz, kovácshoz. Örökkön fémmel, vassal dolgoztam. Szereltem, berheltem, reparáltam. Érdekeltek a gépek. A tanoncéveket a kolhoz gépállomásán töltöttem. Szivattyú, cséplőgép, traktor. Mindegyiket megbuheráltam. Volt nap, hogy estig maradtam, és nyakig olajosan estem az ágyba.

A frontra gépkocsivezetőként kerültem. Vittem, amit kellett. Embert, lőszert, alkatrészt, ellátmányt. Szüntelen mozgásban. Le nem robbantam, golyó nem fogott. Éreztem a gépet, a gép meg engem érzett. ZiSz teherautó, komám! Sokszor kihúzott a szarból. Majd felrobbantam, amikor megtudtam: levesznek róla. – Kosztya! Kellesz, mint egy falat kenyér! Itt a parancs. BM–13-asra kerülsz.

Mi a redves lófaszér' kell nekem elhagynom a kocsimat, a franc se értette. A parancs az parancs! Mentem. Hékás! Nem tudod, mi az a BM–13? No, én se tudtam!

„Reaktyívnaja artyillerija". Tüzérség. Katyusa, egy komám! Katyusa!

Konzolok, rajtuk rakétákkal. Előttem meg ott áll hordozójuk, régi jó paripám, a ZiSz. Vittem árkon-bokron át a szerkezetet. Ahol kellett, lecövekeltünk, aztán tűz! Amikor legelőször meghallottam a hangját... Hát, kiskomám! Beleeresztettem a nadrágba. A német az meg egyenesen összecsinálta magát! A Katyusa jókora területet felégetett. Beszórt minden négyzetmétert, fedezéket csak a pince nyújthatott.

No de, ahogy kilőtted az összes rakétádat, azon nyomban húzás! Tűnés a picsába! Olyan torkolattüzünk volt, hogy az ellenség tüstént észrevette. Bemérte és rögtön válaszolt. Baszhatta! Mi pillanatok alatt leléptünk. Mire légierejük felocsúdott, eltűntünk. Sokszor eljátszottuk ezt, mígnem elérkezett az a nap.

Abban az évben új járműveket kaptunk. Sirattam a ZiSzt, éljeneztem az újat. Beszarsz, cimbora! „Sztudebekker". Amerikából! Átment mindenen. Ej, amerikanci! Amerikanci! Tisztességesen összerakták. Motorjának ereje, akár Herkulesé. A váltója is fasza. Telerakták mindenféle csecsebecsével: ablaktörlő, belső visszapillantó tükör, ampermérő, üzemanyagszint-mérő. Volt abban minden. Csak hát, olyan volt, mint egy tambovi szűz lány. Kérette magát. A naftánkat ugyanis nem bírta. Arra érzékeny volt. De ha egyszer beindult! No, akkor is az üzemanyaggal pepecseltem, amikor ordítanak: indíts! Egy egység, öt kocsi azonnal előáll, megindulunk. Tőlem! Én kész vagyok, a gépkocsim úgyszintén. A Sztudebekker a hideget nem szereti, nyáron viszont megtáltosodik. Szedelőzködök. Gyerünk! Indítózok. A hadnagyunk tépi fel az ajtót: – Kosztya! Várjál!

Mi a jóisten? Mindenféle alak cihelődik, csapódik hozzánk. Hallgatag moldován kurta mozdulatokkal, hangtalan irányítja az embereit. Azok meg telepakolva, akár a málhás öszvér. A hátukon faláda, acélkerék, ilyen-olyan vascsövek. A szentségit! „Bulocski". Így hívtam őket. Bukta. Buktások. „Minamjotcsiki". Aknavetősök. Mit kerestek nálunk? A tököm tudta. Az ukázt megkaptuk. A feladat végrehajtása után meg szívódjunk fel a délkeleti frontszakasz irányába, a buktásokat pedig tegyük le ott. A moldovai himlőhelyes arca megélénkült, de továbbra se szólt egy kurva szót se, fejbólintással jelezte elégedettségét katonái felé.

Énnekem valahogy nem tetszett ez a nagy szótlanság. Erre a figurára egy veder kormot se bíznék, nemhogy egy egész aknász szakaszt! Amúgy rendesen pakoltak, kérdezgették, mit hova. Nagydarab szibériai fiúk, a hátukon szántani lehetne. Fáradhatatlan hordták a gránátos ládákat meg darabokban az aknavetőket. Alig bírtuk odadrótozni, rögzíteni a teherautó vázához és a konzolokhoz. Amikor nagy nehezen elrendeztünk mindent, akkor álltak elő a farbával: van két tacsankájuk is. Azt hittem, ott helybe' rögtön agyonvágom őket! Hát hova a faszomba tegyünk még két Makszim golyószórót, hevederekkel? Hogy a fenébe visszük el a buktásokat? Megoldottuk. Az egész társaság fürtökbe' csüngött az autókon. Cimbora! Nekem úgy kellett ez a bagázs, mint kóc a seggembe. Mint a zsíros, olajos kenderkóc, úgy!

A mieink! Persze hogy a mieink! Ennek ellenére zabos voltam. A kilövési ponton párolgott el a haragom. Az útról a szántás mellett lejöttünk, bozótos takarásában vonalba álltunk, osztan adjad neki! Te, ezek az aknavetősök úgy

álltak a kocsik mellett, akár öreg tölgy az erdőszélen. Meg se rezzentek. Fel se vették a rakéták sivító hangját. Tudták, ez jámbor szentmise ahhoz képest, ami eztán következik. El kell húznunk innen ízibe! Még az hiányzik, hogy a német ágyúk meg a Stukák ránk találjanak. Tövig nyomom a gázpedált, az biztos. Mindenki kapaszkodjon oda, ahová és ahogy tud!

Több kéz hamar kész, a buktások eszeveszetten tekerik alapállásba a csörlőket, én meg próbálom a szélvédőt védő fémlapokat a kabintetőre visszahelyezni. Az istennek se sikerül. Kórusba' ripakodnak rám: – Mi a faszt pepecselsz, Kosztya?

A kurva életbe! Fel kell másznom a sofőrfülke tetejére, hogy rögzíteni tudjam a lemezeket. Megyek, csinálom szélsebesen, csak ne óbégassanak ezek az isten barmai. Fent oszt első indulatomba' nagyot taposok a vaslapra, rögtön beugrik a helyére. Ha már fenn vagyok, szétnézek a bozót felett a vidéken. Bassza meg! Mindenfelé német! Ennyi szürke egyenruhát! Honnan a kurva anyjukból kerültek ezek ide? Mind jön felénk! A legtöbben abból az irányból, ahonnan mi érkeztünk. Átszakították volna a védvonalat ezek az ördögfajzatok? Gyalogság. Motorosok. Teherautók. „No, mondom, Kuzmics, neked annyi! Itt döglesz meg a sztyeppén." Felbőszülve ordítok a többieknek: – Nyemciiii! A patás ördög húzza a faszára mindegyiket!

A moldovai gyerek feddőn néz fel rám. Mi a faszt ordibálok itten? Nyugodtan, csendesen, mintha színházi súgólyukból szólna, úgy kérdezi: – Hányan? Milyen irányból?

Ennek az embernek helyén vannak a tökei, az kurvaélet! Most látom, nem is tiszt, törzsőrmester.

– Több mint százan! Minden irányból! – felelem.

Erre a törzs megemeli hangját: – Egy percet adjatok! Csak egy percet adjatok!

Feszes, pattogó vezényszavak kíséretében állította fel csapata a fegyvereket. A könnyű, nyári földbe egykettőre fedezékeket ástak. Egy-egy ember ásott, a másikok az aknavetőket szerelték össze, a maradék a gránátokat, hevedereket cipelte. A golyószórók megbújtak a bozótban. Rohan hozzám hadnagyunk: – Kosztya! Túráztassátok a motorokat, amilyen hangosan csak lehet, mintha meglépni készülnénk! Fegyverbe!

Te, cimbora, ezek ketten olyan összeszokottan, olajozottan működtek együtt, mintha évek óta együtt harcolnának! Minden ponton ott vannak, könyökükre támasztva a Spagin géppisztoly. Énnekem ilyen dobtárasom nem volt. Nekünk, sofőröknek egyszerű karabély járt. Jaj, dehogy gépkarabély! Mondasz itt vakokat. Szimpla flinta. Ötlövetű Moszin. Tán a nagyapám is ilyennel harcolt a krími háborúban. Mégis, pajtikám, én szerettem. Pontos, akár a halál. Ötven méterről röptében leszedtem vele a gerlét.

A hadnagy szól: – Kosztyenyka! Most is ez kell! Halálpontosan. Egyes lövéssel. Mindig motorbiciklist. Az oldalkocsisát. A golyószórást.

Emelem a fegyvert, támasztom. A hadnagy tekintetével követi a lőirányt. Kockafejét ingatja:

– Kosztya! Elsőre sose a legközelebbit! Biztos kézzel, első lövéssel mindig a legtávolabbit.

A következő lövéseknél úgyis harangozni fognak a karjaid, azokat ellenséges tűzben kell elengedned. Be ne szarj! Tüzelni csak jelre! Fiam! Számítok rád. Legalább két géppuskást ki kell iktatnod. Talán egy tárat ki tudsz majd lőni. Ne gatyázz tovább, ne tölts újra! Gépkocsira! Kitörési pont az út, iránya pedig amerről jöttünk. A sűrűje. Észnél legyetek, Kosztya! Az összes sofőr észnél legyen! Figyeljétek a buktások gránáttüzét! A tacsankák fedeznek. Nincs bambulás, nincs bámészkodás! Te, én, buktás, sofőr, altiszt, tiszt felőlem akár az atyaúristen is lehet! Sebesülttel, elesettel nem törődni! Nem megállni, mozgásban lenni, az útra kijutni! Onnan pedig tépés! A jelre figyeljetek! A gépkocsikat akarják Kosztyúsa! Ügyesen... A meglepetés, a kezdeményezés nálunk van!

Aztán teljesen váratlanul magához ölelt, orosz módra, háromszor megcsókolt. Ujjam a ravaszon. Várok. Éles füttyszó harsan. Lőttem. A fegyver hátrarúgott. Keményen tartottam a vállgödörben, így is kilengett. A golyószórós előrebukott az oldalkocsi elejére, élettelenül csüngött géppuskáján. Ahogy húztam hátra a závárzatot, felugatnak a Makszimok és könyörtelenül sarabolják a szürke emberáradatot. Tüzeltem a második golyóval. Bassza meg! Nem talált. A harmadik töltényt löktem be. Ekkor már szóltak a nyolcvankettesek, a buktások lőtték be magukat. Egy Opelt telibe kapott a gránát, irtózatosat robbant. A tacsankások egész hevedert sem tudtak kilőni, azonnal helyet kellett változtatniuk. Mindezt, egy komám, összefüggő, tömör gépfegyvertűzben. Mozogtunk, torkolattüzünkre német lövészek válaszoltak, és csak jöttek és jöttek felénk. Amikor a harmadik golyót küldtem meg, akkor harsant fel a moldován vezényszava: – Repeszt nekik! – Furcsán hangzott,

túlontúl idegen akcentussal, mintha bugyborékolnának szavai. Tekintetemmel a lövedék útját követtem, láttam, ahogyan a német irányzó mozdulata megtörik, megpördülve zuhan a porba. Félrepillantva pedig a törzsőrmesterre néztem.

Két kezével nyakát szorongatta, úgy tetszett, önmagát akarja megfojtani. Ujjai között sugárban spriccelt a vér. Toroklövés. Csapata könyörtelenül szórta repeszgránátjait az ellenre. Aki tudott, felugrott a bokrok közül kivágódó teherautókra, aki meg nem, az...

Nekik, a buktásoknak, annak a törzsőrmesternek köszönhetem azt, hogy itt lehetek, hogy ezt az egészet neked, Tyíbor, elmondhattam. Nekik köszönhetem az életemet!

Keze ökölbe szorul, ámde nem a semmit szorítja. Ujjai a vodkásüveg nyakára csavarodnak. Sebes, buzgó mozdulatokkal tekeri le az alumíniumkupakot, nagyot kortyol a flaskából. A többiek is meghúzzák az üveget. Rá se hederítenek a háziasszony „Legalább a gyereket ne itassátok!" kiáltására, szótlanul nyújtják felém a palackot.

A vodkánál irtózatosabb dolgot keresve sem talál az ember. A tiszta alkohol, a denaturált szesz és a patológiai osztály formalinjának színtelenségét és a szagtalanság határán mozgó szúrós aromáját, az éter telt illatát magában egyesítő ital, őszintén mondom, akkor valahogy jólesett. Hosszú, nagy kortyokban csurgott le torkomon, kellemesen elzsibbasztott.

Az egyszerre sok pálinkát ivó ember léha sóhajával, egy szuszra, fogunk között fújtuk ki a levegőt. Azzal a lendülettel, szinte azonos mozdulattal, egy időben töröltük bele ingujjunkba vodkától nedves szánk szélét. Hiába! A szovjet proletár már csak ilyen! Kosztyát igazi vöröskatona módjára, nem lehetett lelőni! Vitte tovább a szót, pillanatokra, ha megpihent.

– Tyíbor! Miért harcoltunk? Mi vitt minket? A hazáért harcoltunk. Igaz. Vitt előre a gyűlölet. A bosszú. Igaz. Megmaradni. Túlélni. Persze. Megmondom én, miért harcoltunk: meg akartuk nyerni a háborút. Győzni akartunk! Hát ezért.

Jóleső, bizsergető fáradtsággal szedelőzködtünk. Hálálkodtam a vacsoráért, a történetmesélésért. A többiek nálam is jobban hálálkodtak érdeklődő figyelmemért, és meghívtak magukhoz vendégségbe. A szovjet embernél a szíves invitálás könnyen megy. Pillanatok alatt kitüntet barátságával, szinte családtaggá fogad. Mégsem zajlik az egész olyan magától értetődően gördülékenyen, mint ahogy azt az egyszerű halandó elképzeli. A szovjet ember számára te nem vendég vagy, hanem „a Vendég". Olyan megbecsült személy, ki nem pusztán a vendégség, az evés-ivás örömeért kapott meghívást – ennél jóval felsőbbrendű, magasztos célok hívtak jó társaságba a terített asztalhoz. Az egyéni szimpátiát, az alakuló barátságot ezek a célok nem írják felül, inkább szilárd alapként szolgálnak. Iménti találkozásunknak a Tanácsköztársaság emlékezete szolgált ilyen alapként. Lázasan kerestük a következő ünnepet, eseményt, amire emlékezve meg tudjuk teremteni újabb összeröffenésünk acélos bázisát. Ez a csütörtök esténk nem alakult rosszul, mindjárt adódott a következő csütörtöki ünnep, április negyedike. Fegya bácsinak sajnos valamilyen elfoglaltsága akadt negyedikén. Május kilencedike szintén kézenfekvő, sőt május elseje is szóba jött, de mindkettő túl messze. Még csak március van! Eléggé lelombozódtunk. Próbáltunk lepattanni a csütörtökről. Nem túl nehéz, hiszen a Szovjetunióban minden nap ünnep. Tényleg! Építők napja, űrhajósok napja, bányász-nap, geológusok, egészségügyi dolgozók, rendőrök, határőrök, halászok, vadászok, erdészek, újságírók, úttörők, kémikusok, sofőrök, pilóták, pedagógusok napja. Tán még a kutyaséltáltatóknak is külön napjuk volt, mi mégsem találtunk megfelelő dátumot. Hirtelen azonban megszállt az ihlet: április tizenegyedike. Csütörtök! Ez az, ami nekünk igazán hiányzik: a poétika. „Gyeny poéziji". Magyarországon ez a költészet napja. Ez jó lesz!

Ami másnapra az egész vécserből maradt, az egy vodkától párolgó, elgyötört test, kínzó fejfájás és az azt elnyomni hasztalan próbáló sós vizes orosz uborka levének savas íze.

Restelltem magam. Nem csupán kórságos állapotomért, még inkább azért, mennyire félvállról vettem az előző napi vendégeskedést. Őszinte szóval vártak, sütöttek-főztek rám, én meg beállítottam két flaska itteni, cirill betűs magyar itókával és a koliban összetarhált otthoni limlommal. Április 11-ére becsületesen rákészülök, az biztos.

Az előadóteremben a szintakszis előadásra képtelen voltam odafigyelni. Nem is jegyzeteltem. A fejemben komplett, kész terv állt össze a költészet napjára vonatkozóan. Megvalósításához be kellett mennem Moszkvába.

Moszkvával áprilisra már igen szépen összenőttünk. A költészet napján olyan „nevezetességébe" tapostam be, ami nem csupán a maga nemében, de általánosan véve is igazi különlegességnek számított. Ez volt az ún. „vengersz-

kij magazin", a „magyar bolt". Amint az elnevezés mutatja, a létesítmény boltként működött, ám a szó klasszikus értelmében mégsem volt üzlet. Diszkréten, inkognitóban húzódott meg egy magas ház aljában, valahol a Kutuzovszkij proszpekten. Feliratot, információs táblát a vásárló itt hiába keresett. Portál, kirakat, nyitvatartási idő teljességgel hiányzott. Tekintélyes méretű és súlyú, tömör vasajtajával inkább sejtetett légópincét, mint kereskedelmi egységet. Ide egyszerű halandó (értsd: szovjet állampolgár) véletlenül talán beléphetett, de vásárolni nem vásárolhatott. A bolt személyzete udvariasan rögvest kitessékelte. Az egység zárt, elkülönített helyként működött. Nem a szovjet belkereskedelem, hanem a Magyar Népköztársaság üzemeltette. Árukészlete teljes egészében otthonról származott, ellátását a Hungarocamion teherautói biztosították. Vásárlóközönsége a szovjet fővárosban és környékén dolgozó tartós kiküldöttekből verbuválódott – illetve a verbuválás szót említenem e helyütt felelőtlenség, hiszen a vevők közé még magyarként is kiváltság volt bekerülni. Moszkvában óriási magyar kolónia nyüzsgött. A diplomáciai testület. A nagykövetség és kiszolgáló személyzete. Kereskedelmi kirendeltségünk a hozzá tartozó vendégházzal és annak teljes stábja. Moszkvában tanuló ösztöndíjasaink, iparvállalataink kinti lerakatainak csapata és családtagjaik. Ebbe a színes társaságba – hála a jó sorsnak – belecsúsztunk mi is, vlagyimiri féléves nyelvi gyakorlatukat teljesítők. A bolt vezetősége kifejezetten kérte, ne látogassuk egyesével vagy kisebb csoportokban, sűrű időközökben az üzletet, inkább írjuk össze, mire van szükségünk, és havonta egyszerre vigyük el. Mi, a vlagyimiri trupp nagy ívben tettünk erre az egészre. Ugyanis jól éreztük magunkat. Azt nem mondom, hogy mindenki, de a társaság 90-95 százaléka egészen biztosan nem számolt vissza a hazaindulás napjáig. Érzésem szerint a garnitúra fele haza se akart jönni, vagy odázta volna az indulást. Ez a hozzáállás gyönyörűen beleillett abba az általános, örök érvényű nagy szovjet kórusműbe, mely az Uniót minden társadalmak és világok netovábbjának írja le. Mi ilyen mélységekig nem jutottunk el. Az a helyzet, hogy különböző tanárképzők diákjai éltető impulzusokat kaptak egymástól, a várostól, az iskolától, a nemzetközi környezettől. A különböző élethelyzetek, a természetes nyelvi élettér a kiküldöttek többségének nyelvi fejlődésében egyenesen csodát tett, ami röviden annyit jelent: „szép csendben" megtanultunk oroszul.

A tanulmányi félév közepén történelmi pillanatnak lehettünk tanúi. A főtitkári posztot március végén Gorbacsov foglalta el. Ez a hétköznapi életre vetítve az égegyadta világon nem jelentett semmit. Az új vezető még hónapokig ismerkedett a Kreml katakombáival, hová nyílnak az ajtók, merre vezetnek a folyosók és így tovább. A mindennapokat továbbra is a poszt-brezsnyeviánus éra légköre jellemezte. Ma úgy mondják, a tespedtség, az ácsorgás, a posvány, a pangás, az apátia. Nekünk valamiféle rendszert, biztonságot jelentett. Az éttermek működtek, a tömegközlekedés járt, a taxik oda vittek, ahová akartuk, az üzletek polcain – olyan, amilyen, de – áruk, a kolhozpiac pedig telis-tele jobbnál jobb étkekkel, igaz, az állami boltokénál kétszer-háromszor magasabb árakkal. Mit bántuk! Minket ez nem zavart!

Dehogy kellett nekünk a magyar bolt.

Hej, milyen jól jött ez nekem! Amikor jókora listával beállítottam, úgy tettem, mintha tanulótársaimnak vásárolnék be. Alapjában véve tényleg az enyéimnek vittem mindent, hiszen a három hadfit és családjukat egy kicsit a magaménak éreztem.

Azt fundáltam ki, ajándékba mindegyiküknek csemegekosarat adok. Ennek akkor otthon nagy divatja volt. Kisebb-nagyobb kosarat, kosárkát megtöltesz mindenféle földi jóval, szépen becsomagolod celofánba, girlanddal díszíted, szalagokkal átkötöd, és kész. Az hétszentség, én úgy teletömöm üzletünk választékából, hogy a Vnyesposziltorg bármely kemény valutás élelmiszerboltjának vezetője is egy álló hétig csorgatná utána a nyálát!

A tettek mezejére léptem. Tizenegyedikén a suliból megléptem, majd csak a délutáni órákra nyitok be. Hajnalban bevágtam magam a taxiba. Indulás! Moszkva, Kutuzov sugárút!

Az üzlet nyitva, a vasajtó nyekeregve mozdul. Gyűrött papírlapot cibál rajta a reggeli szél: „Naszelenyije nye obszluzsivajem!". Helyieket nem szolgálunk ki! Helyben vagyunk. Belépek.

Első látásra egy otthoni nagyközség vagy járási székhely ÁFÉSZ boltja. Amiben jelentősen különbözik, az a relatíve kis hely. Rettentően zsúfolt, látszik, üzemeltetői minden négyzetmétert felhasználtak, igyekeztek minél több árut elhelyezni benne. Ennyiben erősen hasonlított a nyolcvanas évek végén Budapesten megjelent éjjel-nappali kisboltokra. Úgy tudom, a Magyar Népköztársaságon kívül ilyen üzleteket más állam nem üzemeltetett a szovjet fővárosban. A baráti, keleti tömb országai nem tartották fontosnak kinn dolgozó polgáraikat ilyeténképpen támogatni. Az örökkön-örökké saját útját járó Jugoszlávia nemigen törődött efféle dolgokkal, nagyszámú Moszk-

vában ténykedő emberanyaga nem volt. A jugoszláv–szovjet kapcsolatok akkortájt sem fagyosnak, sem forrónak nem mondhatók. Inkább langyosnak. Az mindenesetre elgondolkoztató, mi, magyarok jóval többen éltünk itt, Moszkvában, mint a testvéri, nagy délszláv állam polgárai.

A nyugati országok ilyen piszlicsáré ügyekkel nem foglalkoztak. Kiküldöttjeiket jól kitömték dollárral, és kész.

Igyekeztem a csomag tartalmát úgy összeválogatni, hogy benne legyenek a tipikus magyar stílusjegyek, ízek, aromák. Jellegzetes otthoni finomságok, egy szeletke Magyarország.

Akár Síva, járkáltam ide-oda a talpalatnyi helyiségben. Elsőként szárazáruból vásároltam be. Csabai csípős, Gyulai, Pick szalámi. Mindig árultak igen finom füstölt csülköt. Azt nem mondom, hogy a legjobb keményfával füstölték, az azonban biztos, nem páclének, gyorspácnak köszönhette jó ízét. A csülökkel, szalámival, kolbásszal ágyazom meg a kosarak alját. A szekciót a Globus húskonzerveivel gazdagítom, az összképet pedig az Univer Szövetkezet tubusaival: Piros Arannyal, majonézzel, mustárral színezem. A legfinomabb hazai csokoládénk, a Piros Mogyorós és a Macskanyelv sem hiányozhatott, de a piros és kék Tibi csokinak is ott volt a helye. A gyerekeknek még Duna-kavicsot, rumplarinét, furulyás rágógumit. Borspecialista nem vagyok, nem is voltam soha. Az aszút, szamorodnit azért kerültem, mert a SZU-ban mindenhol lehetett őket kapni. Inkább maradtam a hárslevelű–leányka–olaszrizling triumvirátusnál. A „hosszúnyelűt" itt alig ismerték. Gondoltam, még belenyomok mindegyikbe egy Unicumot, és ennyi. Ezek a termékek és márkanevek egybeforrtak a magyarsággal, hűen reprezentáltak minket. Így állt össze a kassza előtt fejemben a pakk, a kosár. Olyan, akár a karácsonyfa. Néhány díszt még pluszban ráaggattam. Maggi leveskockát, Milde Sorte cigarettát, Dr. Oetker pudingporokat. Mi gyártottuk licencben őket. Apróságok, melyek azt a célt szolgálták, hogy tovább erősítsék a szovjet állampolgárban azt az általános érzületet, véleményt, amit úton-útfélen Magyarországról hangoztatott: „Vengrija? Eta západ!" („Magyarország? Ez Nyugat!").

Fizetek. Az egész hóbelevanchoz hozzácsapok egy üveg Éva vermutot, egy méregerős gulyáskrémet meg két doboz mezítlábas Szimfóniát. Hadd tudja meg a taxis, mi a magyarok istene!

El kell mondjam, majd kibújt a bőréből, annyira örült az apró figyelmességnek. Kicígöltem az egész zsákmányt a Volgához.

Egyetlen húzós feladat állt még előttem. Nagy Moszkvában celofánt szerezni. Nyakunkba vesszük a várost. Vajentorg? Nincs. Cum? Nincs. Nem is láttak. Hiánycikk. Az idő megy, a becsület fogy. Mi a szűzmáriát csináljak? Indulni kéne hazafele. Arról nem is beszélve, az úton valamelyik faluban az asszonyoktól fonott kosarakat is szereznem kell. Kövér perceket ott is bukni fogunk. Sofőröm tartja bennem a lelket. Próbáljuk meg a GUM-ot! Bár nem lesz egyszerű bekeveredni a Vörös térre, de próbáljuk meg! A csúcsforgalomban ez több mint lehetetlen. A taxis – becsületes nevén Foma – nem most szállt le a hat-húszasról. Azonnal feltalálja magát, igazi szovjet ember, a jég hátán is megél. Kérdezi, nálam-e az útlevelem? Mondom, persze. Benne a pecsét, „vijezd dlja szluzsbnüh celej". Szolgálati célból vagyok itt.

Tovább kérdez. Az üzlet blokkja megvan? Mondom, még nem dobtam el.

No, akkor üljek hátra, vágjak komoly képet! Ha a milicija megállít, meg ne mukkanjak, csak mutassam a papírokat, ő majd beszél. „Fontos találkozóra megyünk, az elvtársaknak viszünk ellátmányt." A rendőr is ugyanolyan ember, mint mi. Megérti. Pláne akkor, ha a mondandónkat megtámogatjuk pár májkrémmel, levesporral.

A Kremlig végigdöngetünk a fejeseknek fenntartott, tök üres, lezárt sávon. Villogó zöldön, sárgán repesztünk át. A tulipiroson szintén átmegyünk. Foma csalafinta mosollyal, hátrafordulva magyaráz: az lenne szokatlan, ha a pirosnál megállnánk. A kutya meg nem állít. Gond nélkül parkolunk le a nagyáruház mellett. Megvan a celofán! Zúgunk haza.

Délután a sulit kihagyom, a kosarakkal pepecselek. Csomagolok, celofánozok. Maradt elegendő nemzetiszín szalagom, egyik oldalról ezzel kötöm át a csemegekosarakat. Másik oldalról vörössel. Marha jól mutat! Ezzel többet teszek a magyar–szovjet barátságért, mint az MSZBT egész fennállása óta. Az újabb találkozó, az újabb haverkodás jól sikerült. Cseppnyi lelkiismeret-furdalásom sem támadt az ellógott beszédgyakorlat-órák miatt, hiszen aznap este korlátlan élőbeszéddel hozhattam be lemaradásomat.

Csakúgy, akár ezek a baráti vécserek, a szemeszter szinte észrevétlenül suhant el. Vizsgáztunk, szedelőzködtünk, és indultunk haza. Vonatoztunk vissza a nagy Szovjetunióból hazánkba, hírös kis Magyarországra.

Mintha más világba cseppentem volna. Itthon mennyivel színesebb, gazdagabb, emberibb minden! Itthon még a nap is máshogy süt, még az utca is máshogy kanyarodik! Itthon mintha még a lakótelepi egyenházak is ked-

vesen köszöntenének, ütemre hajladoznának az alattuk megbúvó presszók hangszóróinak harsogó zenéjére. A panelek ide-oda dobálták Michael Jackson *Billie-Jean*jének effektjeit. A vad szintetizátorfutamok között egyszerre rájöttem, ez az itthoni, már-már földöntúli szépség a kinti, megélt élményekkel együtt teljes. Ezek az élmények igen sokat jelentettek. Kedves tárgyakat, embereket. Cimborákat, felebarátokat, barátokat. Egyszeri, megismételhetetlen, avagy annak tűnő élethelyzeteket. Én azonban minél hamarabb szerettem volna megismételni, újra átélni.

XVI.
Lengyel, magyar két jó barát

A szakpárom azt nem engedte meg, hogy esetlegesen újabb részképzésen vegyek részt.

Az minimálisan is halasztással, évismétléssel járt volna. Ez az út tehát zárva.

Az ember, ugye, nem Kárpátaljára (Zakarpatyje) készül, hanem messze-messze Moszkvába és az Arany Gyűrű városaiba. Adminisztratíve pofonegyszerű az egész. Az IBUSZ megszervez mindent. Csoportos út kilőve, ugyanis macerás lefalcolni a turistacsoportról. Itt túl sok előre szervezett program van. Marad az egyéni út. Repülőjegy oda-vissza, minimálisan egy hét szálloda. Az embernek legyen tartása, Olegékhez nem vackolhatom be magam, a nyakukon nem élősködhetek. Az egyéni út amúgy sem engedi meg, hogy szovjet magánszemélynél lakhassak. A legjobb lenne a „Turbaza" Szuzdalban, de annak meg kevés az esélye. Az IBUSZ-ban állandóan azt károgják, „a szovjet fél nem igazolta vissza". Akkor marad valamelyik hotel Moszkvában. El kell érnie a Bessenyei kollégiumi szobáinak szintjét... Ez minimálisan is a „Ljuksz" kategória. Uramatyám! Mennyi pénz! Olyan háromhavi akkori átlagkereset. Teljesen le voltam égve. Úgy álltam ott, mint Noszty Feri. A nagy pénzek elúsztak, akár a Balóthy-domínium. Meg az a sok itthoni éhes száj! Sógor, koma, jó barát, kuzin, drusza, kereszt...

Ennek nagy teljesítményű porszívó, annak ütvefúró. A szokásos nóta. A vonat elhozott még két színes tévét. A szajré kipakolásakor az egyik a szerelvényen maradt. A Szovjet Vasutak így Budapestig vitte. Kutyagolhattam érte Pestre! A lóvé tehát elfogyott, gyakorlatilag teljesen lenullázódtam. „Összvissz" egy sárgaréz ötkopejkásom maradt. Mondanom sem kell, semmiféle értékkel nem bírt, bár talizmánként kísér a mai napig. Szerfelett fontos funkciót tölt be. A lemezjátszóm tűerejét növelem alkalomadtán úgy, hogy egyszerűen ráhelyezem a piköpre. Nem kell babrálnom a precíziós karral és állítgatnom a súlyt. Igaz, csupán egyetlen lemeznél kell használom ezt a

cselt, Csajkovszkij *1812 – nyitány*ánál. Az ágyúlövéseknél van kiemelt szerepe. Az ötös fogja meg, tartja a tűt a barázdában. Hála a szovjet érmének, a nagy dinamika miatt sem ugrik onnan ki, szépen követi a zenei történéseket. Esküdni mernék, a hangkép is tisztább. Az ötkopekes tehát megtalálta helyét az élet bonyolult rendszerében. Hiába simogattam, hasztalan csókolgattam, boldogságot nem hozott. Megfialtatni lehetetlen. Kénytelen-kelletlen muszáj volt beismernem: a Népköztársaság az nem a Szovjetunió. A Szovjetunió nagy, elvtársi kaszinó, hol kis téttel, kevés rizikóval nagyot kaszálhatsz. A Népköztársaság, az más. Hatalmas tétek, óriási rizikó, aztán alig fogsz valamit. Legalábbis a magamfajta egyszerű deák.

A nyolcvanas évek közepén minden megbolydult. Kávéházak, éttermek, presszók, panziók, butikok, lerakatok, játéktermek, kereskedések, klubok nyíltak. Egytől egyig mind azt lehelte az arcomba: „Pénzt! De sokat!".

És akkor itt van, ugye, a tervezett szovjet út. A régi, jó belgrádi haverokról ne is beszéljek! Itt a nyár! Be jó lenne egy bolgár kiruccanás vagy a Balaton! Az Ötvös Csöpi-filmekből jól tudtam, a magyar tenger, az rettenetes pénznyelő!

Mi a frászkarikát csináljak? Szégyen, nem szégyen. Eszembe jutott a költő és közismert sorai:

„Én őt dicsérem csak, az élet anyját, / Kitől jövendő győzelmünk ered."

Bizony. Nincs más kiút. A munka. Annak is a legfajsúlyosabb, legkeményebb, legkönyörtelenebb változata. A kétkezi. Első megközelítésben az ötlet nem sok jóval kecsegtetett. Másodikban sem. Harmadszorra csak-csak elfogadtattam magammal. Valami olyan meló kell, ami fizet, ami megéri. Felkúsztam Pestre. Nem táboroztam le a „Moszkván", inkább saját kezembe vettem sorsomat. Napokig kóválygogtam a hegyvidéken. Aha, ez az. Ez Pest! Pontosabban a budai oldal. A Rózsadomb, a Szabadság-hegy, a Vörös Csillag szálló, a Hotel Olimpia környékén gombamód szaporodtak, nőttek ki a földből egymás után a csilivili villák. Építkezések egész sora mutatta roppant érzékletesen a Népköztársaság társadalmának erőteljes polarizálódását. A budai populáció szociografikus mélységű analízisére kár az időt pazarolni, nekem meló kell, segédmunka! Harmadik napi zarándoklatomon aztán sikerült elszegődnöm.

Ha keresztre feszítenek, se tudom megmondani, miért vettek magukhoz. Talán valaki éppen akkor pattant meg tőlük? Ki tudja... A csapat maga erőteljes, ütőképes, nagy munkabírású, pontosan, határidőre dolgozó formáció. Szervező- és hajtóereje, motorja Ádám. Mérnök, egy kispesti építőszövetkezet vezetője. Rejtély, hogyan tudta összeegyeztetni főállását ennek a szabadcsapatnak az irányításával. Valószínűleg nyári szabadnapjait áldozhatta be, kiegészítve két-három hét betegszabadsággal. Az alakulat tagjai az Állami Építőipari Vállalat, a Közületépítő, a 43-as Építők ügyes kezű kőművesei és mi, segédmunkások. Ház, házrész szerkezetkész felépítése, az ezzel együtt járó alapozás, aljzatbeton, vasbetonszerelés, külső-belső falazás, vakolás, zsaluzás, kémény, válaszfal, áthidaló, kerámiafal, ajtók, ablakok beemelése, bejátszása... Ez a társulat gyorsan, szakszerűen mindent megcsinált. Nekem meg se anyag-, se szerszámismeretem, se tapasztalatom, se hozzáértésem. Csak a két kezem. Tíz órára ötszáz pénzt fizetnek. Sokszor tizenkét-óráznak. Akkor minden plusz óra egy százas, az napi hétszáz. Ez marha jó pénz! Lenne. Ha megtartanának!

A meló szar. Rohamgályán jobb. Habarcs-, malterkeverés, ha befuccsol a gép, kézzel. Anyagot mozgatni csigával vagy puszta kézzel, jó tempóban, ritmusra, mindent időben a mester keze alá. Szerszámokat előkészíteni, mosni, tisztítani, munkaterületet takarítani. IFA-ról fél mázsás cementes zsákokat időre gúlába rakni, a területen elhelyezni. Követ, kavicsot, sódert, meszet, csempét, szigetelőanyagot helyére hordani. Meg mindenek legádázabbja, a „fődmunka".

Alap, árok, gödör. Lehet bármi, egyetlenegyet érzel: ez a saját sírod. Mindezek tetejébe megállás nélkül, folytonosan hallgatod: – Pöcsfej! Balfaszkám! Alszol? Szedd a lábad, tetűkém! E-gye-mis-ta! Elfuserált balfácán! Az isten rogyasztaná rád a rézveretes kék eget!

Ilyen vaddisznók a mesteremberek. Van náluk rosszabb. A régebbi hantrógerek. Lepattant rólam minden, ahogy tudtam, tettem a dolgomat. El ne zavarjanak! Csak el ne zavarjanak! Itt jó pénz van. Marha jó pénz! Ha mély lélegzettel harmincöt napot lehúzok, az hétszázas átlaggal számolva majdnem huszonöt rugó. Mit jelentett huszonötezer forint akkor? Hát... A fősuli diplomás, fiatal könyvtárosának négyhavi bérét. Értékében?

Az év legnagyobb dobásának akkor vitathatatlanul a Queen népstadionbeli koncertje ígérkezett. Ilyen hipersztárok Kelet-Európába igen ritkán vagy egyáltalán nem merészkedtek. A pályája csúcsán lévő négyest valahogy sikerült idecsábítani. A beugró a bulira kilóötven, kétkiló, háromkiló. Előtte ilyen

magas helyárakon itthon senki sem játszott. Szupergrupjaink, az Omega, az LGT nemhogy két-háromszáz, de százötven forintos jegyáron sem merészkedett rajongói elé. Ha nyolcórás melóidőt számolok, akkor is alsóhangon két jegyet azonnal meg tudtam volna venni egynapi béremből. De nem vettem. Lépni alig bírtam, épphogy csak hazavonszoltam magamat. Teljesen leszálltak a tökeim, egyből leheveredtem. Ágyrajáró voltam az ELTE Budaörsi úti kollégiumában. Amint felszabadult egy matrac, azonnal ledőltem. Fejembe nyomtam walkmanomat, beraktam a *Night at the Operát* és odaképzeltem magam a koncertre. *A Love of my Life*-nál aludtam bele az albumba. Tátott szájjal horpasztottam, megfáradt, zsombékon rejtőző, szendergő Toldiként.

Ha Freddie Mercury feltámadna, és a Queen a mai Magyarországra jönne – mert jönne, az tuti –, akkor a jegyárak olyan tizenötezer forintról indulnának. Ha a szabad magyar társadalom gazdasági fejlődését töretlennek és egyenes ívűnek rajzolom és a ma segédmunkásával is megvetetek két tikettet, akkor, aszongya hogy... Akkor az harmincezer forintos napi segédmunkás bért jelent. Melósunk számára ez havi szinten hatszázezer forintos fizu. A polgári demokrácián alapuló gazdasági rendszerben ezt, ugye, különféle terhek sújtják, így a tiszta bér körülbelül háromszázhetvenezer jó magyar forint. Lenne.

A Queent mint egységet állandó, nem devalválódó értéknek véve mily érdekes eredményre jutottam! Persze mondhatjuk, a rock elvont, megfoghatatlan dolog. Badarság értékmérőnek használni! Miért? A rock'n'roll olykor úgy kell, mint egy falat kenyér. Na, jó! Válasszunk mást! Legyen életünk mindennapi, elengedhetetlen része. A kenyérke. A kilós, jó magyar fehér kenyér. Búzalisztből, élesztőből, kovászból készülő, aranybarna héjú, a héjtól nem elváló, nem ragacsos bélű, nem csomós, nem morzsálódó kenyér.

A Népköztársaság sütőipara gond nélkül hozta ezeket a paramétereket. A kor élelmiszeripara adalékanyagot elvétve használt, a lisztet nem keverte, kutyulta mással, az asztalon felejtett karéj nem vált pillanatok múltán fűrészporrá.

Amit viszont nem tudott gond nélkül hozni, az a ma hegyen-völgyön visszhangzott három-hatvanas ár. Nyolcvanhatban a fehér kenyeret kilenc forint hatvan fillérért vesztegette. Ebből a kenyérből naponta negyvenegy kilót vehettem volna. Ez esetben a ma segédmunkásának, amennyiben szeretne napi negyvenegy kilós fogyasztást elérni, akkor... Akkor hogy a fenébe is számoljak? Ma ezerféle gyártó verseng a piacon. Az ún. „akciós" kenyereket,

a száz és kétszáz forint közötti sávot tanácsos nagy ívben kerülni. Frissen talán fogyaszthatók, ám órák múltán atomjaikra bomlanak. A másik csoport a házi, minőségi, avagy kézmíves kenyerek. Ezek mind-mind háromszáz forint feletti kilóárral operálnak. A nyolcvanas évek kenyerének minőségét minden bizonnyal elérik, jó esetben túl is szárnyalják azt. Valahol a két csoport között kell kalkulálnom, a háromszáz forintos árral. Így a jelen segédmelósának napi bére combos tizenkétezer forintot tenne ki. Havonta tehát negyedmillió forint.

Akárhogy és akárhonnan nézem, a huszonötezer, az szép summa! Eszméletlen lassan telnek az órák itt a hegyen. Majd megszakadok. Alig várom az ebédidőt. Külön, félrevonultan, egy orgonabokor tövében kosztolok. Ha odamerészkednék a szakmunkásokhoz, ehetnék végig, haptákban állva. Inkább nem kísértem a sorsot. Napok múltán sem hívnak magukhoz, ami nem baj, a fő az, műszak végén mindig felém vakkantanak: – Hónap gyere!

Továbbra is folyamatosan szidtak, mint a bokrot, de lassacskán a legvadabb szitokszók közé csak-csak belehadarták, hogy „mostmáratibigyereknekisbontsatokegykinizsit!". Idővel közéjük telepedhettem. Semmi szék: szigorúan állva, később malteres vedren ülve ebédelhettem velük együtt. Nekem minden fillért meg kellett fognom! Kajára alig költöttem. Tepertőkrém, parizer, disznósajt, kútvíz – oszt jónapot!

A többiek fejüket csóválva figyelték elemózsiás batyumat.

– Reggelire elmegy, de ebédre sovány! Ide több kalória kell, faszikám! – mondogatták feddőn. Azt, hogy végképp elfogadtak, onnan tudtam, egyre gyakrabban odaülhettem az állványdeszkákból gyógyított ebédlőasztal széléhez. Egymást túlordítva óbégattak felém:

– Hagyjad a picsába a motyódat! Itt van ne! Egyel!

Zsírba' sült hús, oldalas, pörkölt, egész grillcsirkék ármádiája, a Garai tér bugyraiból idekeveredett malacpofa, főtt disznófej tormával. Effélék váltogatták egymást díszes hadrendben nap, mint nap. Ebéd még nem esett olyan jól, mint ezekkel az elvetemült figurákkal. Ezek mit meg bírtak enni! Hát még amit megittak! Sok helyen megfordultam, többek között szovjet földön, de ennyit trinkolni én embert még nem láttam! Amit ez a brigád a torkán legurított, az egészen elképesztő! Hetente egyszer gyűjtöttem össze a munkaterületen az üres üvegeket. Kerítettem valahonnan szabvány postás rafiazsákot, ám a heti termés nem fért bele. Nehezen találtam öblösebbet. Akkora

cuhár, hogy nem igaz. Valószínűleg üveggyapot lehetett benne. A társaság érdeklődve nézte, ahogy levergődök, levonszolom magam vele a fogas végállomásáig. Szót se szóltak. Annyit se, hogy „Tökös, hozz egy Hubertust vagy fél lityi cseresznyét!". Semmit. Ha ezt az irdatlan zsákot lecipelem, minden fillért megérdemlek. A közértben kókadozó kócos hölgyemény komótosan egy Adyt simított ki elém. Ez igen! „Emmán döfi! Emmán megéri!" A hetenkénti üvegtúrával és hatheti keresményemmel, bő nyállal összejött a huszonöt rugó. Teljesen el voltam telve magamtól. Sikerült. Végigcsináltam. Anyagilag gyönyörű szépen felszívtam magam. Megérdemlek egy kis pesti hétvégét. Cseppecske lazulást. Belvárosi promenád, Duna-korzó, teraszok, lebbenő szoknyák, Cuba Libre koktél. Első nap egy cafka, második egy céda, harmadik egy cemende. Pénz meg: volt, nincs. Nem! Szó se lehet róla! Ellenálltam a bűnös városnak, Belzebub csókjának. Tűz, haza! Így tehát az összes suska megmaradt, nem tapsoltam el. Mozgásterem megnőtt. Tengerpart? Balaton? Esetleg szovjet út? Végül maradtam a seggemen.

Évkezdés előtt érdekes, izgalmas hír jutott el hozzám. Ez a füles megbolygatta a fantáziámat. A stadion környékén, nem messze Eszti mama kricsmijétől KISZ-lakásokat adtak át. A költözések megkezdődtek, folyamatosan zajlanak. Az épületekbe jellegükből következően többnyire pályakezdők érkeztek. Egy vidékre szegődött házaspár nem költözött még be. A leghamarabb jövő nyáron tudták helyüket elfoglalni. A köztes, röpke időre megbízható, kulturált, intelligens, tőkeerős, egyedülálló lakót kerestek. A kritériumok közül egyikbe mindenképp, kettőbe pedig kínnal-keservvel, de beszuszakoltam magam. A negyedéves kauciót – kétezer-ötszáz per hó – csuklóból kicsengettem. Egymás tenyerébe csaptunk. Papírozni nem papíroztunk semmit, tökéletesen elég az adott szó. Illetékekről, kiadói többletjövedelemről, annak adóügyi vonzatáról szó sem esett. Miért esett volna? A népköztársaságban akkor az adózás mai formája gyakorlatilag még csírájában sem létezett. Közüzemi szolgáltatásokkal és azok számláival foglalkozni szintén hiábavaló. A havi bérleti díj a rezsit szőröstől-bőröstül tartalmazta. Telefont a kecóba nem vezettek be, azt öt év múlva, a kilencvenes évek elejére ígérték. Ki bánta? A vadi új garzon telefon nélkül is szuper volt. Napfényes szoba erkéllyel, nagyobbacska, tisztességesen felszerelt konyha, tágas fürdőszoba. Becuccoltam a hifimet, lemezgyűjteményem kedvenc darabjait, a könyveimet. Diákként önálló lakásban nekivágni az utolsó évnek! Az nem sem-

mi! Nem a mindennapok alapélménye. Annál jóval több. Lelkesítő kaland. Záróvizsgák, szakdolgozat, gyakorló tanítás ilyen háttérrel bagatell dolgok, valósággal eltörpülnek. A betervezett programok, belgrádi látogatás, szovjet út, pesti csatangolás pedig óriásivá nőnek.

Milyen volt a nyolcvanas évek közepén garzonom ablakából kifelé pislogni? Klassz! Elég klassz! A ma stílusában úgy mondanám: „kúúúl". Elég kúúúl. Az elég szócskát azért teszem hozzá, mert kisebb felhők, fellegecskék meg-megjelentek a boldogság napsugaras égboltozatán. Nem viharfellegek, csak fodros, csipkés felhők, ám mégiscsak felhők. Néhanapján beúszkáltak csapongó gondolataim közé.

Ritkán tűnődtem a jövőn, bár olykor – ki nem – elméláztam. Milyen orosznyelv-tanár leszek? Egyáltalán leszek-e? Miért ne lennék? Ez a szakom. Vegyük hozzá azt, a részképzés óta erőteljesen „szovjetizálódtam", finomabban szólván: én meg az orosz kultúra szinte összenőttünk.

A város általános iskolai tanulóifjúsága az orosz nyelvhez nem így viszonyult. Az oroszt nem utálta, nem undorodott tőle. Azt sem mondhatom, hogy kitartó ellenszenvet érzett iránta. A helyzet ennél jóval súlyosabb volt. A gyerekeken eluralkodott minden rosszak leghatalmasabbika, a közöny. A gyermek nehezen vagy egyáltalán nem talált fogódzót, nem volt késztetése a nyelvtanulás iránt. A Szovjetuniót nem távoli, izgalmakkal teli misztikumnak vélte, hanem olyan meghatározatlan valaminek, amit jobb messziről elkerülni. Szobájának falán, hol korosztályának álomvilága öltött testet, hiába keresett a kalandozó szem orosz popsztárt, a Forma–1 rajtkövéről elstartoló szovjet sportkocsit, ilyesfélét nem talált. Valamirevaló, urambocsá' irigyelt szovjet terméket sem.

Néhány nyelvtanár, színes pedagógiai egyéniség megkísérelte a lehetetlent. Megbontotta a tanulókat körülölelő apátia falát, ám egyre több család mélyebb és mélyebb harapásokkal ette a kefét: mi lesz a gyerekkel, ha elhasal oroszból?

Akkoriban a pedagógustársadalomban nem bírt nagy népszerűséggel a magánóra, különösen nem az egyéni korrepetálás. A szakma anyagi megbecsülése nem verte az eget, társadalmi presztízse azonban megvolt. A tanárember alapbérezése azonos szinten mozgott más értelmiségi csoportok, az orvosok, mérnökök bérével. A tanító bugyellárisa nem gömbölyödött ki, szerény megtakarításokra és még szerényebb tervekre futotta fizetéséből. Fizetési szalag-

ját látván a pedagógust sokféle késztetés fogta el, arra azonban nem érzett különösebb ingerenciát, hogy felzárkóztatást vállaljon. Nem szelt át azért városrészeket, hogy a készülő kelkáposzta gomolygó gőzén átverekedve magát a zavart, suta, bűntudattal teli diák mellé letelepedjen.

Legyen az gondosan lecsutakolt konyhaasztal vagy akár figyelemmel kialakított önálló kuckó. Saját, intim környezetébe sem szívesen emelt iskolai tanulót, privát életében miért is téblábóljon ott a diák. A suliban korrepetálandó csoportban, túlórában oké. No de otthon?

Így tehát kialakult az a termetes piaci rés, amit főiskolai hallgatók, közülük is a végzősök, az ún. kistanárok töltöttek ki.

Tanítani egész embert kívánó, teljes összpontosítást követelő, hallatlanul nehéz feladat. Formálni a másikat, ismeretet belé önteni, azt használható tudásra konvertálni, nevelni, emberek meghatározott csoportjával állandó, szüntelen interakcióban lenni, megérteni és megértetni úgy, hogy e kapcsolat uralkodó eleme mindvégig a derű, a jókedv legyen... Le a kalappal minden tanító, ismeretet átadó előtt! Nem kell mindenképpen pedagógusnak lennie! Lehet gépjárművezető-oktató vagy akár tánctanár! Kőkemény meló ez, akárhonnan nézem. Hát még kancsit, félvakot, világtalant autót vezetni tanítani! Botfülűnek, botlábúnak tánclépéseket mutatni!

Nem. Ezt én nem vállalom. Majd. Pályakezdőként közösséget formálni, osztályban tanítani. Azt igen. De most? Tüzet oltani, válsághelyzetben lépni, sokkhatást megszüntetni, életet menteni... Azt nem. Ám a tanszék kér. „Ismerős nebulók, valamit csak ki lehet hozni belőlük!"

Jól van, jól van. Legyen. Azt már csak magamban teszem hozzá, „záróvizsga után a ti kezetek is úgy kanyarítsa a tollat az indexemben, ahogyan azt kell!".

Két hetedikes és egy nyolcadikos fiúgyerek. Hála a magasságos égnek, úgyszólván mellettem laknak.

A három gyerek minden várakozásomat alulmúlta. A gyors állapotfelmérés azonnal megmutatta: a hajó hatodikban végképp elment. Jószerivel a nyelv egész struktúrája ismeretlen számukra. A nemek rendszere, a névszók ragozása, igeragozás, igeidők... Mind-mind egyetlen nagy fekete lyuk. Az alapfelállás egyszerű: egyiküket sem vállalom. Őszinte szóval megmondom a szülőknek, a fiúkban a tudásnak, a reménynek leghalványabb lámpása sem pislákol.

Tiszta sor. Eljöttem, meghallgattam, megnéztem őket. Nem szeretnék csalóka illúziókat kelteni. Ennyi.

De a tanszék! Meg az a kur-va-ki-ba-szott pénz! Abból aztán sosem elég! Hiába szívtam fel magam nyáron! Vár Belgrád. De jó is ott adni a nagyfiút! Olegékhez se mehetek üres kézzel. Kicsengetni a vonat-, a repülőjegyet, megfelelő moszkvai hotelt szerezni... Kenni az IBUSZT, tömni a Malévet, MÁV-ot. Mindenik tartja a szurtos kezit! A szép, új garzon szintén kéri, követeli a magáét, ugye az se kimondott remetelak. A rosseb vigye el! Belecsaptam a családfők tenyerébe, elfogadtam a szolgálatot. Úgy sakkoztam, heti két nap lezavarok dupla órát, tehát kilencven percet a pujáknál. A három futballmeccsnyi idő agyonzsibbaszt, lefáraszt majd. De nincs mese. Bírnom kell. Negyvenöt percért megszámítok egy ötvenest, a havi albérleti díj kitermelve! Koncepcióm nincs, kiindulópontom azonban van. A pedagógiai alapigazság: minden gyermekben van valami jó. Belekukkantok nyelvtanfüzetükbe, megpiszkálom magyar nyelvi tudásukat. Alaktan, szófajtan nem rossz, a szóelemekkel sincsenek nagyobb gondok, a toldalékok rendszerében nem vesznek el, szavaink szerkezeti felépítése megyeget. Az anyanyelvi alap rendben! Erre lehet építkezni. Ha legalább a cirill ábécé ismerete megvan, valamit elérhetek. Nyolcadikosom sanda, bizalmatlan tekintettel fel-felnézve ír, rendületlen rója a következő szavakat: diszkó, kakadu, taxi, opera, szex, diszpécser, rádió, kolibri. Egytől egyig cirill betűvel. Hiba nélkül levési őket. Az értő olvasás leghalványabb érzülete nélkül betűzi könyvének első leckéjét, igaz, meglepően feszes ritmusban. Oroszfüzete az élet és halál között egyensúlyozó, töredezett írásképű maszatos rettenet. Minden világos. Itt az egészet rohamozhatjuk napestig, mindhiába. Egyes részeket talán kibonthatunk, falatkákba, szeletecskékbe belekóstolhatunk. A kommunikatív nyelvoktatástól, a beszédtől ezer mérföldes távolságra vagyunk, ám valamiféle sikerélményt szerezhetünk. Az a füzetből bizonyossággal megállapítható, az iskola bőszen alkalmazza a szó-, röp-, és részdolgozatok különféle fajtáit. A témazárók is kivétel nélkül írásban történnek. Akkor megpróbálunk felkészülni! Döntök. Önmagamat marcangolva, nehezen, kétkedve, de döntök. Ilyet a módszertani szakirodalom nemigen ismer. Talán a makarenkói pedagógia. A szovjetek annyi mindennel kísérleteznek... Nem. Ez ott sincs. Engem nem érdekel! A cél szentesíti az eszközt.

Lépésről lépésre, figyelemmel, lelkiismeretesen készülünk a számonkérésekre. Tevékeny felügyeletem, tanácsaim, útmutatásom, ellenőrzésem, óvó tekintetem mellett készítik, parányi gyöngybetűkkel írják – a puskát.

A logikusan felépített, rendszerbe foglalt, világos szerkezeti egységekbe tagolt puska képes sorsokat fordítani. Erejét és gyengeségét egyazon dolog adja. A pillanat. Az ésszel megírt és felépített puska szempillantás alatt képes segíteni. Képes passzív, alvó ismereteket előhozni és kétségkívül képes nem létező tudásnak testet adni. Ám csak akkor és csakis akkor, ha használója saját vérével, verítékével hozza létre azt. Jókora falatokat nyel a tiltott gyümölcsből, s miközben környezetét vezeti meg, észrevétlenül saját magát is becsapja. Ugyanis önkéntelenül ismereteket szerez, rendszerez, egyszóval tanul. Úgy számoltam, néhány megszerzett hármassal a fiúk kihomorítják a kettest. Nem. Nem kaptak hármasokat. Ketteseket sem. Négyeseket se. Elkezdtek ötösökkel hazaszállingózni. A szülő meg milyen? Hálás. Mintha a gyereket az imént húztam volna ki a jeges Tiszából. Borítékokat dugdostak a zsebembe, mintha osztályos orvos lennék. Ej, de felelőtlen szerzet a hálás szülő! Ész nélkül dicsekszik úton-útfélen, milyen stramm tanárt talált. Elkezdtek mindenhonnan keresni, még Örökösföldről meg Borbányáról is. Senkit se vállaltam be. Elég a trió! Elégedetten számoltam a százas bankjegyeket. Aztán – elveim ellenére – mégiscsak elvállaltam egy érettségi előtt álló gimnazistát. Ügyvéd apja tripla óradíjat ígért, majd a három ötvenest dérrel-dúrral visszatette bukszájába. Azzal a mozdulattal kisimított előttem két darab Kossuth bankót. Egy „akadémiai" órára. Kétszáz forintnak nem mondhattam nemet. Így is, úgy is a Gyehenna tüzén égek meg. Viszont tele lettem stekszsel. Álmodhatok, tervezhetek.

Nem kell többé malteros ládát húzni, vedreket, cementes zsákot cipelni! Nem leszek én többet senki kapcája!

Az Úr nem ver bottal. Hazafelé botorkálok korrepetálásoktól elnyűtt lélekkel, fáradtan. Postaládámból kikandikáló távirat fogad: „Azonnal telefonaalj! Stop. Aadaam. Stop.".

Húszforintos érmékkel megpakolva, zúgó fejjel keresek telefonfülkét. Mi a franc történhetett? Hát az, hogy a pesti brigád piszkosul elszámította magát. Benézett egy zsíros pasaréti melót és rendesen elcsúszott a határidővel. Minden kézre szükség van. Ádám könyörgött, esdekelve kérlelt. Legalább két hetet szakítsak ki időmből, annyi minimum kell. Hogyan mondhattam volna

nemet? A csapatnak, amelytől többet tanultam az életről hat hét alatt, mint itt a főiskolán hat félév alatt. Igent se mondhattam. Szorítottak tanulmányaim, meg ott volt nyakamon a négy gyerek. A legvadabb káromkodások közepette egyeztünk meg tíz napban. Lankadatlan tizenkét-óráztunk, lámpafénynél nyomtuk. Majd leszakadt a derekam, de megcsináltuk. Megcsináltam. Nyolc zöld ezres ütötte a markomat. Ez száz forinttal lépte túl a faterom havi fizetését. Olyan voltam, akár a mesebeli kiskakas. Jól felszíttam begyemet. Nem vízzel. Pénzmaggal. Ilyenformán a megszokottnál jóval hangosabban kukorékoltam bele azokba a beszélgetésekbe, melyek nap, mint nap végiggörögtek a főiskolás diákság izgő-mozgó, nyughatatlan csoportjain. Ezek az eszmecserék ezer és ezer témát öleltek át, végső kicsengésük pedig szinte minden alkalommal egyetlen nyitott vagy annak tűnő kérdés lett: „akkor mi a pálya?". Különböző időszakok különféle válaszokkal kecsegtettek. Nyolcvanhatban énnekem halványlila fogalmam nem volt arról, mi a pálya. Feltettem a KFT lemezét, s mindjárt rájöttem. A pálya nem lehet más: „Siker, pénz, nők, csillogás". A többiek felvilágosítanak: „A pálya, haversrác! A pálya Lengyelország!". Lengyelország? Nem hangzik rosszul. „Polak, vegier dva bratanki" – ez alaptétel. Különben nekem édes mindegy. Nyugati, keleti avagy déli szláv. Szerfelett jóba' vagyok minddel. Lengyelbe' azelőtt kétszer voltam. Krakkóban. A vár falánál kínált változatos festmények, a város klubjai, a Muza „Polish Jazz"-sorozata, koncertek, SBB, Niemen, Namysłowski, Stańko meg a nehéz időkben is franciás könnyedséggel öltözködő lengyel nők.

Olyan könnyűnek tűnt majd mindegyikbe Barbara Brylskát belelátni! Képzelegni persze nem nehéz, ám a nyolcvanas évtized Lengyelországát nem a puhapihe könnyedség jellemezte. Az ország súlyos, nyögvenyelős időket élt meg. Bulgária, de még inkább Románia felé mutató piszkos, üres üzletek, elhanyagolt éttermek, gyekeces vasúti kocsik, lepusztult szállodai szobák és sztrájk sztrájk hátán. Negyedszázaddal a Lengyel Népköztársaság halála után, „post mortem" nem nagy kunszt okosnak lenni: „mi már akkor tudtuk, akkor láttuk, hogy kampec". A Lengyel Egyesült Munkáspárt nem ér hajítófát se, a szocializmusnak lőttek! Fityfenét! Láttunk mi sok mindent, ám utóbbiakat nem. Ha valaki látta, az gondosan titkolta. Veszekedtünk, vitatkoztunk, aggódtunk, heves szócsatákat vívtunk.

Én azt hangoztattam, a lengyelek egyszerűen lefelé tartó történelmi spirálba kerültek. Náluk ez ciklikus jelenség. Hiába erős, határozott, harcos, büsz-

ke nép a polák, sokszor előfordult: Lengyelország súlyos, hosszú évtizedekre lekerült Európa térképéről, hogy aztán többszörösen megerősödve kerüljön rá vissza. Úgy néz ki, a nyolcvanas évtized éppen ilyen baljós időszak. Bíztam benne, rövidesen eljő a prosperitás.

A többiek – főleg a népművelők – egyöntetűen lehurrogtak: – Emeletes hatökör vagy, a habarcs végleg elvette a maradék eszedet. Ész nélkül építed a nómenklatúra rózsadombi kacsalábon forgó villáit. Ha nem is harminc ezüstér', de nyolcezer forintért habozás nélkül eladod magad. Közben nem látod a fától az erdőt. Te vadbarom! A Szolidaritás éppen hogy az ottani rózsadombi fejesek ellen küzd. Tele van a töke a fafejű veres burzsoáziával. Munkástanácsok kellenek, autonóm dolgozói szervezetek, ők veszik majd át a gyárak, az egész lengyel gazdaság irányítását!" – magyarázták egyre vehemensebben.

Mások – többségében testnevelés szakosok – eltérő módon értékelték a kinti eseményeket. A tesisek izomemberek, egyenes észjárással, ha úgy tetszik, racionálisan működik az agyuk. Pillanatok alatt rövidre zárták a témát: „A hónapokig tartó munkabeszüntetésből sok minden kisülhet, kalács nemigen. Aki nem dolgozik, ne is egyék!

Két dolgot biztosan tudtunk. Az egyik: a lengyel helyzet rossz. A másik: minden rosszban van valami jó. Számunkra utóbbi megállapításban nyílt meg játéktér.

A lengyel gazdaság megroppant. Ha a magyar népgazdaságnak úgy kellett a nyugati deviza, mint egy falat kenyér, akkor a lengyelnek: akár az oxigén. Az utca embere nívós vagy akár csak elfogadható minőségű árut jószerivel csupán valutáért kaphatott. Megnőtt a Pewex, a lengyel valutás boltok száma. A złoty, a nemzeti fizetőeszköz kínkeservesen próbálta betölteni funkcióját. A dollár–złoty feketepiaci árfolyama elképesztő magasságokba szökött, a nyugati pénzek beszerzése igazi élet-halál harccá vált.

Az itthon nehézkesen, ám rendezett körülmények között élő, kalandozásokra mindig készen álló magyar azon nyomban rárepült erre a szitura. Különösen az energikus, örökké mozgékony főiskolás, egyetemista siserahad.

A tranzakció nem volt egyszerű, a ma nyelvén szólva azonban mégiscsak súrolta a kockázat nélküli árfolyamnyereség, az ún. arbitrázs fogalmát. Tehát rizikó nélkül ígért fix, busás nyereséget. Miben állt a lényege?

86-ban egy nyugatnémet márkáért kb. 20 forintot kellett kiperkálni. Legalábbis akkor, ha az állampolgár nem használta fel még hároméves valutakeretét. Ha elszórta, akkor hosszas utánjárással szerezhetett „makit" a feketepiacon. Ez általában a hivatalos árfolyam háromszorosa volt. A lengyel nagyvárosokban az utcai ténfergők habozás nélkül megadtak százhúsz forintnyi złotyt. Igen ám, de a złoty nem forint. A baráti országok fizetőeszközeit nem lehetett a bankban átváltani. A złotyval itthon semmit sem kezdhettem. Az OTP azonnal elhajt vele melegebb éghajlatra. Akkor pedig az egészben mi a pláne? Ráadásul Lengyelbe' nem vehetek semmit! Esetleg Zubrowkát? Krówka tejkaramellát! Akárhonnan nézem, az istennek se jövök rá, ebben az egészben mi az őrületesen nagy lehetőség, mi az a bazi nagy pálya? A földrajz–népművelés szakos társaság megfontolt, széles látókörű egyedek elegye. A választ türelmesen, átgondoltan vezeti elő. Nem magyaráz, inkább higgadtan rávezet a megoldásra. Ismereteit okosan taglalva adja át.

– Na, idefigyelj haversrác! A legfontosabb az összefogás, a barátság, a testvériség! Ahogy mi itt egymással összetartunk, tágabb értelemben úgy kapaszkodunk össze a lengyellel, bolgárral, csehszlovákkal egyszóval a kelet-európai népekkel, a testvéri országokkal. Elvégre a legszebb, legszentebb társadalmat építjük együtt, vagy mi a szösz? Varsói Szerződés? Megvan? Ha minket ütnek, segítenek a többiek. Ha őket verik, rohannak a mi huszárjaink! KGST! Intervízió? Interkozmosz? Dereng valami?

Minket nem ezek érdekelnek, szépöcsém! Hanem a Berlini Egyezmény. Bizony! A megállapodás, melyet a szocialista országok kötöttek az egymás közötti légiutas-forgalomról. Nagy ívben tesznek a léha, profitorientált, kapitalista Nyugatra, és egymás utasait szabott, a nyugatinál jóval alacsonyabb áron hozzák-viszik egymás között a baráti országok légiközlekedési vállalatai…

Abban a szent minutumban leesett a tantusz. Népművelők! Az anyátok szemit! Nem vagytok ti elveszett emberek. Rájöttem, mit lehet, mit kell venni Lengyelországba'! Repülőjegyet! Ej, be kár, hogy Belgrád nyugati relációnak számít. Moszkvába viszont lényegében akkor mehetek, amikor csak akarok!

A nyolcvanas években a repülés az ember életében ünnepnek, exkluzív pillanatnak számított, ám a földöntúli csodák világát már réges-rég nem idézte. Egyre több honfitársunk utazott, ismerte meg a légi utazás előnyeit és kényelmét annak ellenére, hogy ide-oda repkedő fapados légitársaságokat

hírből sem ismertünk. A népeket nemzeti légitársaságok hozták-vitték. A fapados érzületet számunkra a fentebb említett Berlini Egyezmény biztosította. A szocialista országok társaságai a jegyárakat alacsonyan tartották és egymás polgárait olcsón reptették.

Hangozzék bármily furcsán, nem ördögtől való gondolat, volt benne ráció! Elősegítette az egymás közötti gazdasági kapcsolatokat, kidomborodhatott az a gyönyörűséges gondolat, hogy a népi demokráciákban legfőbb érték az ember. Szeretjük, tiszteljük, becsüljük. Boldogsága, jó közérzete mindennél fontosabb. Meglehet, olykor-olykor csúnyán megvezetjük, piszkosul átverjük, ám pénzzel sohasem húzzuk le. A repülésnél maradva bizonyára ez a gondolatsor vezette pl. a Tu–144-es szolgálatba állítását. Míg nyugati testvérére, a Concorde-ra az alap jegyár minimum tízszeresét kellett kicsengetni, addig a szovjet óriásgép Moszkva–Alma-Ata viszonylatának ötvenrubeles árára elég volt egy húszast rádobni…

A tábor országainak lakói nemcsak az „Éljen és virágozzék népeink barátsága!" típusú lózungok alapján csodálkozhatott rá a másikra, hanem a turizmus, az utazás révén valós tapasztalatokat szerezhetett. Már amennyire az adott ország utazási törvényei erre lehetőséget adtak. Mi, magyarok ez idő tájt gyakorlatilag oda mehettünk, ahová akartunk, amennyiben minket, a „Hold sötét oldaláról", a vasfüggöny mögül érkezőket úti célunk, a fogadó ország beengedett. A ma oly népszerű hétvégi városlátogatásokat különösebb akadályok nélkül nyélbe lehetett ütni, ha a polgárnak éppen prágai, szófiai, berlini, varsói vagy bukaresti csatangolásra támadt kedve.

A nyugat európai légiközlekedés általános paraméterei is egészen más erővonalak mentén szerveződtek, mint ma. A tiszta, teljesen szabad versenyt szerződések sokasága korlátozta. Szabályozták azt, hogy a társaságok mikor, milyen áron, milyen repterek között repülhetnek. Honfitársaink külföldi utazásainak motorja nemzeti légitársaságunk, a MALÉV volt. A deregulációs szabályok természetesen nem jelentették a piaci verseny teljes hiányát. A Malévnek minden egyes utazóért meg kellett küzdenie.

Budapesten, a belvárosban úton-útfélen külföldi légitársaságok irodáiba botlott a nézelődő. A Duna-korzón a World Pan American, a Vörösmarty téren az Air India, az Engels térnél a Varig kirendeltség kapott helyet. Az európai nagyágyúk, a Lufthansa, a KLM, az Alitalia, az Air France, a SAS, az Austrian, a Sabena mind-mind a központban tartott fenn irodát. Budapest

szívében lehetett betérni az Aeroflot, a CSA, a LOT, a Balkan az Interflug képviseleteibe. A figyelmes szemlélődő valahol a Tanács körúton botolhatott bele a Taromba. A „Felszabon" a Syrian Air létesített irodát, a centrumban talált helyet az egyiptomi és a líbiai társaság.

Minek szólt ez a figyelem? Az ország általános állapotának? A Magyar Népköztársaságban lehetett valami potenciál? Nyitott kérdések ezek. Egy biztos. Magyarország, különösen Budapest vonzó turisztikai célponttá nőtte ki magát. Miféle figurák fordultak meg nálunk, azt csak az ég tudja. Egy viszonylatot emelek ki, az olaszt. Ennyi „dottore", „professzore", „indzsenyere" soha nem járt nálunk, mint a nyolcvanas évek közepén. A sétány méregdrága szállodáinak teraszairól, kávéházak árnyas napernyői alól harsogták: „Ciao, Bella!". Könnyed, lehengerlő mozdulattal intettek a pincérnek újabb Collinsért, a számlát lezserül a szobaszámra íratva. Utánozhatatlan hanyagsággal gyűrték össze a kemény Marlboro flip boxát, a kiürült Tuborg fémdobozát. Jól szabott, ízléses, passzentos nyári zakóikat illatfelhő lengte be. Csapatostól döngték őket körbe a csinosabbnál csinosabb pesti lányok. A taljánok megvesztek értük, különösen az éppen érettségizett és az egyetemista korosztályért, egyszóval a nehézbombázókért.

Mennyi, de mennyi jövendő szépségkirálynőnkből lett boldog nyugati feleség! Az újdonsült asszonykák a boldogság édes nedűjét hamar megízlelhették. Jobb esetben olívaültetvényen, szicíliai paradicsomföldön, nápolyi cipészműhely ablaktalan pincéjében várták, mikor végez újdonsült férjuruk az ebéddel, hogy aztán a kiürült sálkával nyargaljanak haza a karcos háztartási munkába. Rosszabb esetben szemlesütve ültek a bérelt manzárdban párjukkal együtt, türelmetlenül várva, hozza-e a postás a segélyt.

Igéző, sűrű szempillák alól figyelték emberüket, a délceg digót, kinek fess öltönye, Rolex órája régen visszakerült a kölcsönzőbe. Hol vannak már az Intercontinental bárpultjánál lobogtatott súlyos líra-százezrek, amik az összekuporgatott munkanélküli ellátmányból származtak, s a konyhapénzben soha napján jelentek meg. Igaz, a legeldugottabb toszkánai falu minimarketjében mindig van dobozos kóla, Nutella meg Armani parfüm! Akkor is! De jó lenne otthon, Vásárhelyen vagy a nagyiéknál, Tarjánban! De jó lenne egy Malév-jegy!

Igen, a Malév mindenféle népséget hurcolt ide-oda, le és fel a szélrózsa összes irányába.

A csillagok állása szerint úgy nézett ki, én is stabil utasai közé kerülhetek. Legelső Malév-jegyemet úgy csodáltam, mint pigmeus az üveggyöngyöt. Percekig forgattam, lapozgattam, betűztem a feliratait, a rubrikákat: Malév Hungarian Airlines, Welcome in Duna Club, Member of IATA… Mindent elolvastam. Ezerkétszáz forintot csengettem ki érte a Hotel Buda Penta Malév-kioszkjában. Egy balul sikerült bolgár kiruccanás Várna–Budapest visszaútjára szólt. Rémlik, szerepelt a lapokon a 100.00 Rb jelzés. Itt volt a kutya elásva! A „Fare" mezőben feltüntették a jegy árát transzferábilis rubelben. Transzferábilis rubel. Hej, de szép szókapcsolat! Szinte muzsikál. Zene füleimnek. Pedzegettem, sejtettem, én mi az a transzferábilis rubel. Valamiféle virtuális pénz, tán olyan, mint ma a bitcoin. Egy biztos, a KGST-országok cégei ebben számoltak, ezzel fizették ki egymást, tehát ezt az egységet használták a keleti légiközlekedési vállalatok is. Az árfolyam szabott, félévente, ha átvizsgálják. A złoty utcai kurzusának hektikus mozgását képtelen követni. Az hót ziher!

Akkor egyáltalán nem haszontalan dolog magamban nyugodtan, lassan végigzongorázni, tulajdonképpen mit is kell csinálnom. Korszakos klasszikust idézve: „Sto gyelaty?", „Mi a teendő?".

Złotyért repülőjegyet egyetlen országban, Lengyelországban vehetek. A legcélravezetőbb ezt Varsóban megtenni. Főváros ugye, jól ellátott, kiemelt jelentőségű hely, azelőtt soha nem jártam ott. Világot láthatok! Csekélyke összegért a Báthory, a Varsovia expressz egy éjszaka elrepít vágyaim városába. El kell mondanom, mindkét gyorsvonat újraértelmezte a szardíniásdoboz fogalmát. A spórolós diák ülőhelyet foglalt. A vonaton derült ki, a MÁV egy helyre több helyjegyet is kiadott. Azért, hogy a világ általános egyensúlya meg ne boruljon, megtette ezt a PKP is. Hozzászámítva a kalauzok egyéni haszonszerzésen alapuló gyakori partizánakcióit, gyorsan kialakult az utazó heringek népes, lüktető masszája. A bugyellárisra ebben a tömegben igencsak vigyázni kellett, az ugyanis ezúttal kemény valutával tömötten lapult a póló alatt. A legjobb a nyugatnémet márka és a dolcsi, de az osztrák schilling is megtette. Más valuta szintén oké, ám vigyázva! Az ismeretlen bankjegyek és a sok nulla könnyen összezavarhat!

Te jóságos atyaúristen! Mennyi, de mennyi fiatal visszhangozta, zengte, zúgta a forradalmár harcosok dicső neveit. A taggyűléseken, marxista fejtágítókon

nem emlegették annyiszor José Martí és Ho Chi Minh nevét, mint a Varsóba zakatoló magyar ifjúság. A José Martí International Havanna nemzetközi repülőtere, a vándorló mogyeri törzsek kedvenc célpontja. Ugyanez elmondható Ho Chi Minh-városról, a hajdani Saigonról. Töretlen lendülettel, lankadatlan szállította e helyekre tornacipős hazánkfiait az Aeroflot, a CSA, a LOT.

Én annyiban lógtam ki a sorból, hogy szégyenszemre szüntelen arisztokrata nevet dünnyögtem. Egy grófét, Seremetyevét. Ő alapította néhány lélekkel Seremetyevka települést, melyről a moszkvai nemzetközi repülőtér a nevét kapta. Hiába, no! Szemellenzős voltam. Engem hidegen hagyott mind Vietnam, mind Kuba. Egyetlen úti célt láttam: Moszkva, Seremetyevó.

Néhányszor megjártam a Budapest–Moszkva-távot. Sok szempontból legemlékezetesebbnek a 89-es utazásom bizonyult. Gépiesen intézkedtem. Biztosan haladtam a kitaposott ösvényen. Pesten jó előre lefoglaltam a Varsó–Budapest–Moszkva–Budapest–Varsó-repülőjegyeket. Varsónak mindenképpen szerepelnie kellett az utazásban, hiszen ezért fizethetett az utas złotyban, függetlenül attól, melyik kelet-európai társasággal is kíván repülni. Következetesen a Malévot választottam, mivel a keletiek között magasan a legjobb. (A nyugatiak között is, de ezt akkor még nem tudtam.) Igaz, az Aerofloton és a LOT-on kívül mástól tapasztalatot nem szerezhettem. Az Aeroflot lehengerlő szlogenje megfogott: „The World's Biggest Airlines". Tapasztalt pilóták, tengernyi útvonal, hatalmas szervezet, melyben minden és mindenki fontos – egyetlenegyet leszámítva: az utast.

A Malévnál fontosnak éreztem magam. Kellemes, kulturált környezet, mosolygó légikisasszonyok, udvarias, bőséges fedélzeti kiszolgálás, friss otthoni újságok… Darabka Magyarország. Alig vártam, hogy velük repülhessek.

A ma embere körös-körül olcsóbbnál olcsóbb ócska reklámszövegekbe botlik, melyeket merész marketinges alakulatok izzadnak ki magukból. Hiábavaló idézni őket, egytől egyig az a közös bennük, köszönő viszonyban sincsenek a valósággal. Ellenben a Malév „Szárnyakat adunk vágyainak" jelmondatát magaménak éreztem. Az én vágyaimnak tényleg szárnyakat adott.

Elgondolkodtató, évtized múltán egy italgyártó csente el a szlogent. Új íz, plusz energia, nemzetközi siker, hejehuja! A reklámszakemberek jól dolgoztak, rögtön bedobtam a nedűből egy dobozzal. Azon nyomban, ültő helyemben bealudtam.

Varsóban viszont nem lehetett elszenderedni! Az évtized végére tökéletesen kiismertem a dörgést. Az ulica Listopadán vackoltam be magam, általában két napra. Csukott szemmel is odatalálnék. A Polonez anyósülésén gyakran figyelmeztettem a taxist, ne a Jurij Gagarin felé hajtson, nem a Listopada 29, hanem a Listopada 11. utca a cél. Nagyokat bólogatva repesztett végig a Stalingradzkán, és onnan elfordulva értük el Varsó „Praga" városrészét.

Itt lakott Kasia mama, ki a nagy piacon árult fiával, Janekkel. Összevissza mindent. Gombát, zoknit, bőrtáskát, marabutollat. Mikor mit. Szóba elegyedtünk, megismerkedtünk, összehaverkodtunk. Ha Varsóba vezetett utam, náluk otthonra leltem. Otthonon nem kell valami hű, de nagy valamit érteni. Szűk sarok, régi sezlony, ízletes, gőzölgő herbátka. Amit cserébe felajánlhattam, az az én budapesti hajlékom. Akkor már elszegődtem, a közoktatásban leltem munkára, budaörsi tízemeletes kilencedikjére sikerült bevackolnom magamat. Itt pihenhetett meg Kasia mama, hol szomszédasszonyával, hol a fiúgyerekkel. Ezek a látogatások komoly kommerciális utak voltak. Az üzleti tárgyalások, tranzakciók terepe pedig kivétel nélkül a Kondorosi úti KGST-piac.

Azon a napon óriásira duzzadt, elpilledt tömeg vert tábort a Kultúrpalota előtti LOT-irodánál. A végeláthatatlan sorban megjelentek lengyel bér-sorban állók, mások kempingszékkel, hálózsákkal manővereztek. Nem spontán összeverődött kompánia, szétszórt csoportok tarka elegye volt ez, inkább falka, bősz, elszánt horda. Összetartó erejét a magyar szó, a kényszerű várakozás alatt megosztott tapasztalatok, a megélt kalandok, érdekesebbnél érdekesebb úti történetek kiapadhatatlan tárháza adta. Abban ez a színpompás bagázs egyetlen hangos szó nélkül egyetértett, az otthoni hároméves valutakeretet főbenjáró bűn nyugati utazásra herdálni. Miért? Azért, hogy harmad-, negyedrendű polgárként turistaként toporogj tündöklő kirakatok előtt? Azért, hogy egy taxit se merj leinteni? Azért, hogy egy gyengécske étteremben is parázva rendelj? Azért, hogy finom, csinos kis nőcskét félve szólíts le, aztán előtte meg se mukkanj? Nagy büdös frászt! Inkább terjeszkedj keletre! Törekedj a jó meleg dél felé!

A brancs tekintélyes része Kubába igyekezett. A három évre kiporciózott valutakeretet igazából nem kellett elszórni. Anélkül is úgy élhettél kint, akár a király! Ha különösen vigyáztál dollárkészletedre, akkor akár egy alkirály! Kényelmes szoba, koktélok, külön idegenvezető, búvártanfolyam, napi rumbalecke, étel-ital, ami beléd fér. Kézenfekvő útvonalnak a Varsó–Havanna–Varsó ígérkezett. A LOT Új-Fundlandon gyűjtött erőt az út további részére. A złoty aktuális állapotától függően az oda-vissza út nyolcvan, száz dollárba fájt. Kinek szívszerelme az Aeroflot, az rádobott tizenegy dolcsit, és a Varsó–Moszkva–Havanna–Moszkva–Varsó-etapot választotta. Az Aeroflot Shannonon szívta fel magát a táv leküzdésére. Népszerű, valós alternatívaként létezett a Prága–Havanna–Prága-viszonylat. Tavaszra a złoty annyira megfeküdt, hogy előbbi árak játszva elbírták a budapesti kiegészítő fuvarokat is.

A kompánia másik jelentős eleme a racionálisok, a józanok csoportja. Ők Európát járták. Annak is icipici szeletét, a Varsó–Budapest–Berlin–Budapest–Varsó-vonalat. Váltott lovakkal, LOT-tal, Interfluggal, Malévvel nyargaltak. Fő csapásirányuk a Varsó–Nyugat-Berlin-tengelyen mozgott. Adtak, vettek, igazából amolyan gyűjtögető életmódot vittek. Döntően friss diplomás, pályakezdő, fiatal házasok, kik ily módon szedték össze a saját vidéki házhoz, nagyvárosi panelhez elengedhetetlenül szükséges egy-kétszázezres beugrót.

A harmadik, legkisebb, egyben legzajosabb társaságot az elvetemültek, vagy ahogy őket a sorban táborozó többség gyakran nevezte, a veszettek alkották. Ide soroltak engem is, mondván, ki az a sültbolond, aki a Szovjetunióba jár. Lehet Moszkva, Leningrád, bármi... A veszett fejsze nyele.

Ennek ellenére jelentős kontingens iramodott keletre. A kelet-ázsiai köztársaságok, Szamarkand, Buhara sokakat csábított. Kedvelt úti célként szerepelt Jereván, Tbiliszi, Batumi, Szuhumi. Mások a Krímre, a Jalta–Szocsi–Szimferopol-háromszögre esküdtek. Maroknyi kemény mag istenítette a háborítatlan természet körülölelte fővárost, Ulánbátort. Vadabbnál vadabb sztorik kerengtek a pusztákról, a mongol nőkről, űberelni ezeket több-kevesebb sikerrel az Indokínába tartó különítmények próbálták. Kézről kézre járó téliszalámis szendvicsek és Żywiec sörösüvegek társaságában hallgattuk végig a sűrűn összeszólalkozó világutazókat arról, Hanoi vagy „Hosiminy"? Előbbi moszkvai direkt járattal könnyen elérhető, utóbbihoz taskenti kitérő szükséges, de megéri! Saigon az mégiscsak Saigon! Onnan húsz zöldhasúért rozoga Moszkviccsal áttaxizol Phnompenbe. Ha meg akarod fogni a pénzt, egy ötösért határás buszúton törődhetsz a khmerekhez. Azt se tudtam, hova kapjam a fejem. Észre sem vettem, bekeveredtem a jegyiroda előterébe. Mint egy karavánszerájban, olyan hangzavar ölelt körül. Benn aztán a LOT-os kis-

asszony foglalásomat látva kikalkulálta a sok százezres złotyárat. Cédulára írtam, és átadtam Janeknek, aki beállt helyemre és a fizetőpultnál pozíciót fogott. Kalkulált. Ötven!

Megértettem. A Varsó–Budapest–Moszkva–Budapest–Varsó-útért tehát ötven márkáért kell złotyt váltanom. Mintha ma ezért az útért ötven eurót fizetnék. Négy repülőutat kaptam. Nemzeti légitársasággal, emberes, húszkilós csomaghatárral, bőséges fedélzeti kajával, piával, Okecije, Ferihegy, Seremetyevó repterek repülőtéri illetékével, kedves magyar szóval, otthoni repülőszemélyzettel. Vágtam át magam a tömegen, kezemben a váltott złotyval, siettem a fizetőpulthoz. Boldogan számoltam le a bankjegyeket. A bankók kezdtek eltünedezni a LOT pénztárában. A papírpénzt pörgető finom kis kezecske még a köteg felénél sem járt, amikor befejezte a számolást, és temérdek húszezrest visszatolt elém. Megkíséreltem türelemmel, visszafogottan elmagyarázni, foglalásom nemcsak Varsó–Budapest-, hanem Budapest–Moszkva-retúrt is tartalmaz, szeretném utóbbit is kifizetni. Az ügyintéző szemüvege fölött feddőn közölte: „A jegytömb tartalmazza az egész utat. Mozogjak! Ne tartsam fel a sort!".

Azannyát! Itt valamit rendesen elbaltáztam! Ekkora balekot! A nagy izgalomban összekevertem a „piecdziesatot" a „pietnasciével". A jegyek nem ötven, csupán tizenöt makiba kerültek! Életem egyik legösszetettebb, legizgalmasabb kihívása előtt álltam. Az esti vonatindulásig el kellett költenem harmincöt márkányi, feketén váltott złotyt nyolcvankilenc nyárelejének zaklatott Varsójában.

A złoty vastüdőben, erejét érzékletesen mutatja a lengyel bádogosok példája, akik szívesebben dolgoztak pénzérmékkel, mivel ezek tartósabbak és főleg olcsóbbak voltak, mint maguk az alátétek. A negyedszázaddal ezelőtti Varsó sok mindent megélt, sok mindent ismert. A ráció, az értelem, az értelmes gazdasági cselekvés világát csak foszlányaiban. A lengyel gazdaság több sebből vérzett, a nonszensz, az irracionalitás határát már régen átlépte. Olyan fogalmakat, mint egyenletes áruellátás, választék, árubőség hírből, ha ismert. Ámde pontosan ez, éppen ez engedte meg azt, hogy a kalandozó magyar tizenöt nyugatnémet márkányi összegért több ezer kilométert repüljön keleti kényelemben.

Sajnos helyben újabb helyfoglalást macerás intézni, ahhoz napok szükségeltetnek. Az nem kérdés, valamilyen tartós fogyasztási cikkbe kell befektetnem. A Kultúrpalota szomszédságában terpeszkedik a Centrum, lejjebb

a Sezam. Otthon az ilyen bazi nagy áruházakban bizton találnék, mondjuk kis képernyős, hordozható színes tévét. A Videoton régóta gyártja, talán itt is ráakadhatok valami ilyesfélére... Valahogyan hazacipelném! Nyoma sincs. Csak félmázsás, fakávás monstrumok. Az osztályok között bóklászva derül ki, vehetnék ezer pár vietnami papucsot, bálteremnyi nagyságú perzsaszőnyeget (Tadzsikisztánból, CCCP felirattal) vagy lusztert az Akadémia dísztermébe. Jobb lesz még egyszer körülnézni a rádió-tévé osztályon. Leszegett fejjel, elalélva, szomorkásan sétálgatok ide-oda, míg rám nem mosolyog a szerencse. Hát megérte barangolni! Megérte bámészkodni! Megérte kivárni! Unitra Semi-Slim Hi-Fi System. Külön-külön, ízlésesen kialakított fémházban, akár egy japán csodatorony, feszített szép sorjában erősítő, rádióvevő, magnetofon. Mellettük a hozzájuk tartozó termetes, háromutas hangdoboz. Magasak, felértek a derekamig. Faanyag van bennük, az biztos! Szinte mozdíthatatlanok. Ki bánja! Odaadom őket Janeknek.

Megtaláltam jó öreg Merkurym modernizált változatát. Külön választva tuner és erősítő. Pluszban pedig egy hárommotoros kazettás deck!

Még tovább fokozta örömömet a szaki, aki a szerkezet mellett álldogált. Üvegtégla vastagságú szemüvegén át bizalmatlanul vizslatta a világot, bennem azonban rögtön felismerte a komoly vevőt. Szemöldöke homlokáig szaladt fel, a dioptriák mögül hirtelen jótékony derű áramlott szét. Hozzáértően szerelt, kábelezett, a gépeket külön asztalkára tette, készséges tanulóját kazettákért szalajtotta. Lerítt róla, mindene az akusztika. Áruházi eladótól ritka az a szakértelem és szeretet, amivel hazájának iparát, a készülékeket prezentálta. Hosszasan méricskélt, figyelemmel helyezte el a dobozokat, centiről centire alakította a sztereóteret. Sokáig sustorgott a visszatérő eladósuhanccal, vállait dicsérően paskolva vette számba a hozott kazikat. A *Polskie Nagrania* műsoros kazettáin popzenét és lengyel dzsesszt hallgattunk. Nem kérdés. Az Unitrákat veszem, viszem. Az eladó számol, papírokat tölt, blokkot ír. Gőzöm sincs, miféle nap köszöntött rám itt, Lengyelországban, úgy látszik, személyem földöntúli hatással bír a számukra. A végösszeg nehéz százezrekkel kevesebb annál, mint amire számítottam.

A miértre szüntelen körülöttünk sertepertélő tanuló ad választ: a most befizetett összeg előleg, a berendezéseket úgy két hónap múlva lehet elvinni. Akkor kell majd a számlát rendezni, melynek végösszege képlékeny, a gazdasági helyzet függvényében alakul.

Hogy az a csűrdöngölős, cafrangos, jószagú… Sztornó az egész! Mérgemben vettem három rend pizsamát, raklapnyi hanglemezt, mongol bőrgatyókat, lámpaernyőt, és megvettem Kasia nénének a tarka tánctermi szőnyeget, amiről kiderült, nem tadzsik, hanem türkmén. Maradt lovetta, így Janekkel beverekedtük magunkat – extra vastag jatt árán – a Marszałkowskán feszítő „Szanghaj" étterembe. Végigettük, végigittuk az étlapot, a főúrral taxit hívattunk. Elnehezült testtel terpeszkedtünk el a járgányban, mely ráérősen gurult vissza velünk az áruházhoz. A kombiba egyesült erővel tuszkoltuk be az árut. Közben szemfüles sofőrünk észrevett valamit. Nem messze ponyvás Zsuk cövekelt le. Nemsokára embergyűrű vette körbe a kisteherautót, papírpénzt tartó kezek lendültek a plató felé. Mivel jó néhány ötezrestől sehogy se sikerült megszabadulnom, megfogadtam Janeknek, bármi is legyen a kocsin, mi veszünk belőle. Így került a taxiba öt hosszúkás faláda. Alig bírtuk egyensúlyozni őket ölünkben. Mindegyik tele málnával. Hazaérvén sebesen kipakoltuk a szajrét. Kasia nem tudott megszólalni. Egyetlen szó mégiscsak elhagyta a száját: „Bozse!". Egész álló délután lekvárt meg szörpöt főzött.

Összességében elégedetten préseltem fel magam a Polónia expresszre. Igaz, harmincöt márkát hanyagul elszórtam, ám a hőn áhított repjegyek megvannak! Búsongani nincs okom. Léphetek, mehetek tovább. Tovább, keletre. Mindig csak keletre. Irány a Szovjetunióóó!

Back to USSR!

XVII.
Vissza a Szovjetunióba!

Közeledett a szünidő. A tanév végén, az osztályozó értekezletek elmúltával jószerivel csak az útra koncentráltam. A főiskolás évek hullámzó hétköznapjai eltűntek. Komfortosan berendezkedtem a kilencediken, a panel ablakából a Törökugrató egészen helyre hegyecskének látszott. Látványa rám nyugtatóként hatott. Rémülten vettem észre magamon, kezdek elkényelmesedni, és a kispolgári lét tünetei jelentkeznek rajtam. Olykor-olykor felteszek egy-egy operafelvételt, lapokat nem az újságosnál veszek, hanem előfizetem őket, ebéd előtt alaposan kezet mosok… Nem! Nem kell magam komolyan vennem. Különben is. Az opera erősíti a jellemet, az örökös kézmosás meg gyengíti az immunrendszert, az előfizetés pedig praktikus, mert ily módon biztosan hozzájutok a legkülönfélébb újságokhoz. Azért, hogy nyelvtudásomat karban tartsam és hogy a kinti történésekkel úgy-ahogy képben legyek, járattam a *Lityeraturnaja Gazetát* és a *Moszkovszkije Novosztyit*. Hozzájuk csaptam még az itthoni folyóiratot, a *Szovjet Irodalm*at. A három lap nagyjából teljes és érzékletes képet adott az Unióban történtekről.

Az általános helyzet hasonlított a hatvanas évek nagy nekibuzdulására, a hruscsovi olvadásra. Annál azonban jóval erősebb amplitúdójú, markánsabb, jóval nyitottabb folyamatok indultak meg. Annyiban feltétlenül azonosak, hogy a hruscsovi és gorbacsovi reformok is felülről indultak. Utóbbiak egészen nagy tömegeket hoztak mozgásba, és átfogó, mélyreható változásokat indukáltak. Az újítás szándéka, a nyitottság, nyíltság, az átépítés, az átalakítás okozta reveláció beköltözött az általam előfizetett újságok minden sorába. Sugárzott a *Szovjet Irodalom* oldalairól, lapjain olyan szerzők jelentek meg rendszeres jelleggel, mint Ahmatova, Cvetajeva, Berggolz, Paszternak, Szolzsenyicin. Lehozta Ribakov *Az Arbat gyermekei* című regényét. Eddig bezárt ajtók és ablakok nyíltak ki, a szellemi élet felfrissült, megújult. A szovjet sajtó ilyen jelzéseket közvetített. Ám érkeztek

másfajta jelek is. A postai küldemények között előfordultak a szabványtól eltérő, hosszú, piros-kék szegélyű borítékok. Rajtuk az irányítószám egyenes vonalakkal, mértani pontossággal megrajzolva. A Szovjet Posta küldte. Néhanapján Anna Vasziljevna eresztett meg egy-egy levelet. A rá jellemző részletességgel és tudálékossággal írt mindenről, köztük olyan dolgokról, hogy van Vaszka, az ír szetter vagy Lonya, az angóra kandúr. Meg arról, gyakorlatilag mindenért sorba kell állni, a boltokba nem érkezik áru. Áru pedig van, de az üzletek ajtajáig sehogy sem talál oda. Ha Oleg emberfeletti erővel nem szerezne be mindent, akkor…

Akkor saját szememmel úgyis látni fogom, hogyan alakulnak a dolgok, mi történik.

A Moszkovszkoje Novosztyi segítségével azt már hónapokkal korábban eldöntöttem, mikor indulok. A szemembe ötlő nyúlfarknyi hír meglódította fantáziámat. „A Szovjet Béketanács zenei fesztivált rendez Moszkvában augusztus 12-én és 13-án."

Álmos pillák alól futom át a sorokat, amolyan „TASZSZ jelenti" típusú egyenszöveg. Gépiesen, a zene iránti olthatatlan érdeklődésem és tiszteletem okán olvasok tovább, betűzöm a szerkesztőségi kommentárt. A betyár hétszentségit! Nem hiszek a szememnek!

A rendezvény lelke az örökké izgő-mozgó Sztasz Namin, aki a kétnapos koncertre nemzetközi előadógárdát toboroz. A fellépők: Bon Jovi, Cinderella, Scorpions, Skid Row, Ozzy Osbourne. Velük együtt hazai csapatok szintén fellépnek. A rendezvényre kétszázezer nézőt várnak. Helyszín a Luzsnyiki. A bevételt egy az egyben alkohol- és drogellenes küzdelemre fordítják. A sajtó már most szovjet Woodstock-ként aposztrofálja az eseményt.

Öcsém! Facsiga! Mekkora dzsembori lesz! A korszak szupersztárjai és Ozzy! Ozzy számomra nem szupersztár. Nem megasztár. Nem hipersztár. Idol. Tizenéves önmagam tér vissza benne. A Purple–Sabbath–Zep-szentháromság egyik ikonja. A Beatles után ők lettek az isten. Egyiküket pedig élőben láthatom! A Szovjetunióban! A Központi Lenin Stadionban! Hol máshol!

Azt mondjuk nem értettem, ebbe az egész antidrogos, antialkoholista kampányba hogy kerül bele Ozzy. Színpadra ő tütü nélkül nemigen merészkedik, ám ha már fenn van, akkor eszeveszetten zakatol fel s alá, akár egy megtébolyodott, hasas, ziháló pálinkáshordó. A Mötley Crüe frontembere se az absztinencia felkent apostola…

Meglehet, nem a tiszta, józan élet propagálása itt az egyetlen cél, hanem az, hogy eltérő társadalmak között hidat építhet a rockzene.

Voltam már ilyen koncerten, itthon, a Népstadionban. A 88-as *Human Rights Now* nevű koncertsorozat budapesti állomásán. A kontinenseket átfogó koncertek közül ennek az egyetlennek, a magyarországinak adott otthont ún. szocialista ország. Súlyos gárda nyomta: Sting, Tracy Chapman, Peter Gabriel, Bruce Springsteen. Súlyos volt a beugró is, 250 forint. A moszkvaihoz képest intellektuálisabb csapat, igaz, Springsteen rockzenéje már-már a kemény fémet idézte, egy-egy riffje pedig bármely glam formációt porig alázott volna. Minket, magyarokat a Hobo Blues Band képviselt, tulajdonképpen Hobo izzította be a motort, teremtette meg az alaphangulatot. Szégyent nem vallott. Visszaidézve ezt a monstre pesti koncertet, módfelett kíváncsi lettem arra, vajon a moszkvai nemzetközi mezőnyben hogyan muzsikálnak majd a szovjet együttesek.

A repülőjegyek megvannak! Gyerünk az IBUSZ-ba!

A Felszabadulás téri puccos irodájukat nem szerettem, a Gellért szálló mellett szintén magas lóról beszéltek az emberrel. A Déli pályaudvar kerengőjének apró üvegkalitkájával nem volt különösebb bajom, de a kedvencem a Keleti monumentális, kissé koszlott épületének IBUSZ-lerakata lett. Ki tudja, miért. Tán az emberek miatt? Naponta ingázók, bejárók, keleti gyorsvonatok és helyi vicinálisok batyuzói, csencselők, valutázók, zsebesek, seftesek, zsibongó diákok, MÁV-melósok kavalkádja. Tán azért, mert köztük észrevétlen el tudtam vegyülni…

Meg persze azért, mert itt dolgozik a kulcsember, Ildi, az utazási iroda testes munkatársa. Szakajtó méretű kontya alól óvatos, gyanakvó tekintettel nézi az egyszeri utast. A gyakorlott utazó, mint én, a vizenyős szemekből rögtön kiérzi azt a segítőkész kedvességet, amely az ilyen molett asszonyságokat általában jellemzi. Segítőkészsége szakértelemmel párosul, moszkvai szálloda fronton teljesen tájékozott. A Mezsdunarodnaját felejtsem el. Kemény valutáért megy csak. Kozmosz? Lekérhetjük. Egyszerű halandónak (értsd: magyar turista) reménytelen. Írjunk be a kérőlapra másik két „Ljuksz" kategóriást, az Inturiszt az egyiket biztosan visszaigazolja! Végül három szálloda mellett döntöttünk: Kozmosz, Rosszija, Ukrajna. Egyiküknek be kell jönnie! A legfrankóbb a Kozmosz lenne. A Népgazdasági Kiállítás tőszomszédságában van. Pillanatok alatt elérem a koncertet, a VDNH metróállomásról pedig a városközpontot. Nyitott,

legyezőszerű épülete mintha be akarná kapni az érkező vendéget, mégis elegáns. Az itthoni luxus kategóriát nem ütötte meg, a Flamencóval, Novotellel, Pentával talán partiban volt. A Rosszija és Ukrajna szállók kis jóindulattal az Élmunkás térhez közeli Hotel Volga minőségét hozták. Két hétig tűkön ültem, aztán üveg likőrrel, konyakmeggyel felszerelkezve repesztettem a Keletibe. Álmaim asszonya messziről integetett. Megvan a foglalás! Ildikókban nem csalódhatok! Amire pedig bátran építhetek, az az Inturiszt.

A három felsorolt, kért szálloda közül a Hotel Belgrádot igazolta vissza. Basszus! „Gosztinyica Belgrad". Az meg mi fán terem? A neve nem ébreszt rossz emlékeket. Kár elkámpicsorodni! Szovjet ügyintézés szovjet módra. Ezt már Ildikó teszi hozzá, miközben a „voucsereket" szortírozza. Szakavatott mozdulattal ejti hálós bevásárlószatyrába a piát és a bonbont. Megállás nélkül vigasztal, ne hagyjam el magam! A Hotel Belgrád baró hely, legalább olyan, mint a Körszálló!

A Hotel Belgrád nem volt olyan jó, mint a Körszálló. Két óriási korpusza a Szmolenszkaján tespedt. Hatalmas tömbjei magukban hordozták a szovjet szállodaipar megannyi gigantomán jellegzetességét. Emeletek, millió szoba, nyújtózkodó folyosók, hosszú recepció, az előtérben simán lejátszhatnák a CSZKA–Dinamó-hokimeccset.

Amin igazán meglepődtem: elégedett voltam vele. A bizalmat megelőlegezte a repülőtérről behozó taxis sommás értékelése: „Otel Belgrad? Nyeplóha!". Ha a moszkvai taxis valamiről azt mondja, „Nyeplóha", vagyis nem rossz, akkor az valóban rendben van.

A szálloda a központban, a Szmolenszkaja metróállomáshoz közel helyezkedett el. A nyolcadikról ragyogó kilátás nyílt a Moszkva-folyó szürkés csíkjára meg a Szovjetunió Külügyminisztériumára, a sztálini gótika eme robusztus, sokkoló, mégis csodás épületére. Látványa kárpótolt az Ukrajna szállóért, határozottan kellemes emlékeket hívott elő. Egy az egyben megidézte Varsót, a Kultúrpalotát. A szobát szemrevételezni, elhelyezkedni nehezen sikerült, ugyanis az ajtóban rögtön megjelent a folyosói ügyeletes, a szobaasszony, nyomában két sötét alakkal. Ezek könyörögve kértek, adjak el nekik valamit. Bármit. A cipőfűzőmtől kezdve gyakorlatilag mindenre alkudni kezdtek. Megvámolták a Fegya bácsiéknak összekészített elemózsiás táskát, elvittek két Fékon inget, egy szem pulóveremet. El nem múló hálával köszönték meg gyengélkedő walkmanomat, amiért komplett vagyont fizettek ki. A szerencse fiának nem ezért a hirtelen jött pénzecskéért éreztem magam, hanem a recepciós lány, Taiszja miatt.

Taiszja Szovjet-Oszétia szülötte, sudár termetű, prímabalerinai adottságokkal rendelkező, komoly tekintetű kaukázusi szépség. Előzékeny, készséges, kedves, a vendéget valóban vendégnek tekintő, annak minden ügyes-bajos dolgát a sajátjának érző klasszikus szállodai alkalmazott. Intézi koncertjegyemet, megállás nélkül telefonál ide-oda. Taxit rendel, valakinek fogorvost keres, végül eléri a Goszkoncertet. A biztonság kedvéért rácsörrent a Sztasz Namin Központra. Pilláit sűrűn rezegtetve, bársonyos hangon közli, holnap reggel itt lesz a jegy. Tíz rubel ellenében átvehetem a recepcióban. Hosszan nyugtatgat. Ne izguljak, nem maradok le semmiről, a második napon is fellép az általam Ozziként megnevezett Oszborn nevű elvtárs!

Nyugalmamat végleg stabilizálandó, nekem adja a szálloda rendezvénnyel kapcsolatos egyetlen promóciós anyagát, egy kétszer egyméteres, ólajtó méretű plakátot.

Boldogan repülök ki az utcára, nyakamba veszem a környéket. Sétálgatok az Arbaton. Bedobok két kvászt, hirtelen ötlettől vezérelve indulok el a Tretyakovba. Amit útközben látok, az keményen a földbe döngöl. Sokszor megjártam Moszkvát, de ennyi koldust, elesett embert én még itt nem láttam, mint ezen az augusztusi napon. Alig hagyom el a sétálóutca környékét, mindenhol sorok. Sorok a kenyérbolt, sorok a cipőbolt, sorok az ABC előtt. Egek! Ha itt ez van, mi lehet Cserjomuskiban vagy Szokolnál? A félhomályos metróban az emberek alig beszélgetnek, meg sem szólalnak, egykedvűen merednek maguk elé. A borús hangulat teljesen rám ragadt. Sebaj! Kedvenc képeim messzire űzik! A képtár felé vezető járdát meszes vedrek, szétszórt lécek szegélyezik, a bejáratnál csálé tábla fogad: „Remont".

Vissza az Arbatra. Itt van élet, hömpölyög a jónép. Zenészek, pantomimesek, örök mozdulatlanságba merevedett önjelölt mozgásművészek, árusok, festők keresik szerencséjüket a hullámzó tömegben. Ez a pezsgés hat rám, huszonöt rubelért rajzoltatom le magam. Amíg ülök, jut idő töprengeni. A hirtelen megtapasztalt viszonyok – valljuk be – nyomasztanak. Ami végképp agyonnyom, az egy otthoni kérés.

Én nem tudom, hogy van ez, de mihelyst kitudódik, mennyire „egzotikus" helyre indulok, valaki mindjárt megtalál. Mer' Moszkva az Moszkva! Löki,

nyomja a sódert: „Figyelj, haver! Nem kell semmi! Ha mész, azér' szóljál!". Mindig így kezdődik. Régmúlt időkből előkerült lelkes atyafi, gyerekkori jó barát győzköd: „A harmadik szomszéd „Szovjetből' hozta! Kurva jó! Egyet valahogy szerezhetnél..."

Szerezni szerezhetnék. Az igaz. Horgászbotot. Teleszkóposat. Japánt!

Nem az a vadmarha, aki ilyet kér, hanem az, aki képtelen nemet mondani. Hogy lehetek ennyire ostoba! Közben elkészült a kép. Egyáltalán nem hasonlít. Amennyire karjaim engedik, olyan messzire tartom. Így sem ismerek rá magamra. Inkább elnézek a vászon felett, valahová a messze semmibe. No nézd! A fenébe került ez ide? Ide, a belváros szívébe. „Magazin Ohótnyik". Vadászbolt. Betúrok. Írd és mondd, a polcokon körös-körül mindenféle színben és méretben szákok. Szákok és semmi más. Halászhálók. Emelőhálók. Hálók. Az eladók versenyt örültek nekem, a messziről jött kuncsaftnak. Amennyire örültek, annyira csodálkoztak. Japán horgászbot? Összecsukható? Hol élek én? Ők hetek óta egy tisztességesen összerakott zsebpecát nem láttak, nemhogy japán horgászbotot. Vigyek varsát vagy damilt!

Kóválygó fejjel lépek ki a napfényre. Nem mintha olyan hű, de fontos lenne, mindenesetre foglalkoztat az, mi a szűzangyalát vehetek itten a farzsebemet lefele húzó, gondosan összehajtogatott ötveneseken. Valami emlékezeteset, valami maradandót, valami örök értékűt.

Igen. Ez az egyetlen út. Más választásom nincs. Pedig ki nem állhatom! Ám ez a Szovjetunió. Itt minden vörös. Az arany is. Itt nem ismerik a szót, aranysárga. Helyette aranyvöröst mondanak? Tán az aranyat vörösrézzel keverik? Nekem egyáltalán nem jön be. A jelzés, a karátszám benne van, tehát arany. Elmélkednék tovább, de nem tehetem. Rafinált fényekkel megvilágított üzletben állok, nagyra nőtt szekrények között, üvegvitrinek és savanyú eladók társaságában. Moszkva központi ékszerboltjában vagyok. Vagy egy ravatalozóban. A hangulat síri. Mindenhol piros párnák és bíbor vánkosok. Áru rajtuk semmi. Illetve van. Jegygyűrűk. Masszívak, akár a házasság szentsége. Olyan öt-, hatféle. Kiválasztom a legveresebbet. A legvastagabbat. A legrettenetesebbet. Mit tehetek mást? Ez van, ezt kell szeretni. Mialatt nyugdíjas balett-táncosként mozgatva kezemet barátkozom új szerzeményemmel a tükör előtt, a boltvezető diszkréten megszólal: „Paszport?"

A gyakorlatlan utazó, a mezei turista rögtön útlevele után kotorászna. Nekem azonnal leesett.

Dehogy az útlevél kell! Ezek egészen másfajta passzust kérnek. A tanács anyakönyvi osztályának papírjai szükségesek. A házasságkötés helye, ideje, az esküvő bejelentésének ténye, annak időpontja, a jövendő házastárs neve, az engedélyezés száma, aláírás, pecsét, nagypecsét, körpecsét. Ezen a szent helyen elvtárs jegygyűrűt, csak úgy, „kivagyokmivagyok" alapon nem vásárolhatsz.

Azt a kalánfülű angyalát! Hát itt minden pusztul, halódik? Egy éltet: a rock örök és elpusztíthatatlan!

Vasárnap már nagyon be voltam sózva. A jegy az istennek se akart megjönni. Végül késő délután előkerült. Taxival repesztek a Luzsnyiki felé. Hamar megérkezünk. Türelmetlenül rúgom ki a Volga ajtaját. A stadion betonpillérei ide-oda dobálják a hangot. A levegőbe hasít a Scorpions *Blackout*ja. Gyomromba markol a basszus, szinte megemel. Ha itt kinn ilyen, milyen lehet benn? Fogalmam sincs, hol menjek be, jegyemen se szektor, se sor, se ülőhely.

A stadion területén oda mehetek, ahova akarok. Végül egyenruhás önkéntesek, katonai főiskolások segítenek. A külföldinek kijáró figyelemmel kísérnek, majd dobnak fel igazán frankó helyre, a színpaddal szemközti karéjba. Megdöbbentően jó a hangminőség, a hangulat sodró, a látvány pazar, nehéz golyóstollal visszaadni. Ez az első koncert az országban, mely során a Belügyminisztérium feloldotta a korábbi tiltásokat. Nem előírás ülve, egy helyben maradni. A „műélvezet" minden formája megengedett. A tömeg csápol rendesen. Pogózik, pörög, hörög, táncol, perdül, fordul. Ismeretlenek szorítják, ölelik egymást. Amerikai, brit zászlók keverednek szovjet lobogóval. Ha nem lengene a fekete-piros-sárga német trikolór, azt hinném visszaszaladtunk az időben és térben 45-ig. Mintha a Champs Elysées-n ünnepelné a sokaság a háború végét. Nem! Ez Moszkva. A Lenin Stadion. Százezer ember. A hátsó karéj, ami elé a színpadot építették, értelemszerűen üres, a futballpálya viszont teljesen megtelt és a rockkoncertek megszokott küzdőterévé alakult át. A lenti sokadalom eksztázisban, itt molinók és színes transzparensek között fel-feltünedezik az ukrán sárga-kék, az észt kék-fekete-fehér zászló.

Az egész koncert, az atmoszféra beleillett azokba a folyamatokba, amelyek akkortájt Szovjethont jellemezték. A buli sok más mellett azt kívánta megmutatni, az ország nem zárkózik önmagába, nyitott sok mindenre és számít

fiatal polgáraira. Fontos számára az új nemzedék, mert általa maga is fiatalodik, nem marad zárkózott, mogorva, elaggott vén trotty.

A műsorblokkok közötti szünetekben – addig, amíg az újabb csapat szerkóját és a színpadképet alakították – sikerült szóba elegyednem szomszédaimmal. A harmincas pár öt napot utazott, hogy a fesztivált láthassa. A messzi Szibériából érkeztek, vonaton. Fél napon keresztül álltak sorba jegyért. Az élő emberlánc tíz kilométer hosszan kígyózott, de kitartottak.

A koncert az egekbe repítette őket, rettenetesen jól érezték magukat. Nevetve meséltek otthon maradt kisgyerekeikről, hazájukról, a Bajkálon túli Csitáról. Szibériáról, ahol a földkerekségen a legszebb a nyár. Azt mondanom sem kell, rögtön meghívtak magukhoz, sebesen karcolták lakcímüket Moszkva-térképem hátoldalára. Odaadón, ragaszkodással ölelték egymást. Ugyanolyan erővel szorongattak kezükben egy-egy nagyobbacska textildarabot. Büszkén mutatták a koncert hivatalos pólóját. Szuper, az biztos! Minden porcikáját megtapogatom, olvasom a rányomott infókat, a bevarrott címkét lelkiismeretesen végigbetűzöm: „Macon, Georgia, Made In the USA". Bassza meg! Mekkora jampi lennék benne Pesten! Erről rendesen lemaradtam! Aki arra számít, hogy itt, a stadion környékén kioszkok, bódék, árusok sora tobzódik jelvényeket, sapkákat, zászlókat, kitűzőket, pólókat kínálva, az nagyot téved. Ez 89! Kelet-Európa! A Szovjetunió! Három teherautó kezdés előtt befarolt a betonpillérekhez, „oszt" hadd menjen! Az autókról árulták az amcsi pólókat. Mintha aranyrudakat osztanának! Egy ember maximum négyet vihetett. Nem is aranyrúdnak számított az. Inkább az örök élet elixírjének. Egy „butilkával" legurítasz, tiéd az örökkévalóság. Legfeljebb négy üveggel kaphatsz. Valami ilyet jelenthetett az ott összeszaladt közönségnek ez a póló. Ej, be kár, hogy nekem nem jutott. Arcomra kiült sóvárgó bánatom. Belekezdhetek doktori értekezés hosszúságú mélyanalízisbe, oldalakon keresztül találgathatok, próbálkozhatok. Nem értem. Az istennek se értem. Együttérzés? Testvéri szeretet? Önfeláldozás? Avagy az egész tömör elegye? Esetleg a háborítatlan, tiszta szibériai természet egészséges kisugárzása? Tán ez az igazi „Homo Sovieticus"?

– Tovaris! Nekünk kettő van. Fogadd el, kedveském, fogjad! Legyen számodra örök emlék! Ne feledkezz el rólunk, erről a koncertről! A „Szojuzról"! Barátsággal adjuk. Viseljed egészséggel!

A fellegekben jártam. Közben rázendített a „Park Górkovo". Azt már nagyjából tudom, milyen a mai szovjet ember, mindjárt képet kapok, milyen a mai

szovjet rock. Az tuti, a banda keményen megdolgozik a gázsiért. Ötletesen használja a glam-rock paneljeit, énekese, Noszkov jó torkú, bármely metál banda megirigyelné. Vállán orosz népi motívumokkal díszített stóla, tejfelhajú szólógitárosa balalajka alakú húroson zúz. Zenéjüknek van huzata, lökete. A közönség értékeli őket, igazán akkor pörög fel, amikor a csapat belekezd a Who *My Generation* című örökbecsűjébe. A Gorkij Park ezt a nemzedéki himnuszt ügyesen összefésüli Prokofjevvel, *A jégmezők lovagja* filmzenéjével.

A nap, az este eseményei hatására úgy döntök, kedden elektricskával csorgok le Vlagyimirba.

A hosszú út jó alkalom arra, hogy elbeszélgessek utastársaimmal, a nép egyszerű fiaival. Jó nyelvgyakorlás, megszólal benne a „Vox Populi", a nép hangja.

A kora reggel a Kurszki pályaudvaron talál. A szerelvényen meglepően sok utas, alig találtam ülőhelyet. A „Szerp i Molot" gyárnál sokan leszállnak, a kocsi hirtelen szellőssé válik. A felállás szokásos. Kíváncsi, érdeklődő pillantások szegeződnek rám. Rám, a külföldire, az idegen bolygóról, más naprendszerből érkezőre. A nyelvismeret csodát tesz, néhány perc múltán ötkopekes alapon snapszerozunk. Pörögnek a lapok, pereg a szó. Elsőként a „vendég" beszél. Miről értekezek? Hát a hazámról, a falumról, ahonnan származom. Kissé túlzón, rokokó festő ecsetjével rajzolom meg a dombhajlatok között megbúvó bányásztelepülést. Könnyű egészen röviden leírni: „Csuda priródi". A természet csodája.

Az élet otthon nem fenékig tejfel. A közelmúltban zárt be a vasércbánya. A falut elszomorította a döntés. Aki tehette, nyugdíjba ment, a többiek szétszéledtek. A népköztársaság nem ismeri a munkanélküliséget, a környező településeken szórta szét őket. A maradék pedig a bezárás és a rekultiváció feladatait végzi. Indulattal hallgatják szavaimat. Kórusban zengik: – Ilyen nincs! A szocialista társadalomban bűn bányát, termelőüzemet bezárni! Beszéljek inkább a falumról! A lakóiról…

Lelkiismeretesen szólok mindenről. Milyen a futballpálya, mit lehet hörpinteni a Vasérc presszóban, mit árusít a Csille áruház, mi van a Népboltban, hány emeletes az iskola, merre a pékség, éppen mit ad a mozi.

Akaratom ellenére az előbbinél jóval erősebb indulatokat gerjesztek. Alig hagyjuk el Pokrovot, és ezek az indulatok haraggá változnak át.

– Nálunk a bolt csak nevében bolt! Olyan, akár a pártfőtitkárunk koponyája! Kong az ürességtől. A moszkvaiak órákat állnak sorba az üzletek előtt azért, hogy fonnyadt káposztalevélhez, gubics almához, serventes krumplihoz jussanak. Nézd, elvtárs ezt a gyereket! – Pufók lányka masírozik felém, kezében pemetefű-cukorkát majszol, hajában az elmaradhatatlan vastag szalag. Rajta – a legnagyobb nyári melegben – vadonatúj téli bakancs. – Álló napig jártam Moszkvát, hogy a lábára nyár végére találjak valamit. Se félcipő, se szandál. Semmi. Járassam mezítláb? Vagy szobapapucsban? Bezzeg a Rajsza lábikóján finom francia topánka! Nem jó ez így, elvtárs! Ennek nem lesz jó vége. Ez nem peresztrojka. Ez katasztrojka! Milyen nyíltságról beszélsz? Nem, ez nem glasznoszty. Gluposzty!

Attól, hogy a panaszáradat végképp maga alá temessen, nagybetűs felirat ment meg: VLAGYIMIR. Az állomás előtt Oleg karjaiba futok. A viszontlátás örömével autózunk haza, hozzájuk.

Azért szeretem annyira Anna Vasziljevnát, mert tényleg olyan, akár drága jó anyám. Dicsér, mint egyszeri kalmár a portékáját. Mennyire fess fiatalember lettem, mennyire megemberesedtem! Bármely fehérnép becsületére válnék. Mintha szívem tájékát hájjal kenegetnék, annyira jólesnek ezek a szavak. Nem győzzük kibeszélni magunkat. Kétségkívül a legnagyobb hír, a család új taggal, unokával bővült. A féléves lurkó visít, rúgkapál. Pelenka kéne, de épp elfogyott. Száz kilométeres körzetben sincs. Oleg mozdul, röpke órára ellép. Felesége szakavatott mozdulatokkal, hagyományos textilpelenkával oldja meg a helyzetet. Anyósa ugyanolyan szapora mozdulatokkal pakolja ki a sporttáskámat. Rakosgatja a levesporokat, száraztésztát, húskonzervet, szalámit.

Régóta ismerem Anna Vasziljevnát, ám ilyet tőle még sosem láttam. Amilyen sebesen szortírozott, olyan sebesen potyogtak könnyei a konyhaasztalra. Kövér, sós, üveges cseppek, mint azok a halszemek, amelyek lepecsételt Beluga feliratú dobozokban ültek, és amiket kisírt szemmel dugdosott táskám megüresedett rekeszeibe.

– Tak mi zsivjom! – sóhajtott csüggedten.

– A leningrádi gyerekeknek még ennyijük sem volt! – próbáltam vidítani „nevelőanyámat".

Fáradtan legyintett. A hangulatot a visszatérő örökvidám Oleg dobta fel. Kezében eldobható pelenkák tucatjával meg egy klassz horgászbottal. Teleszkópossal. Igaz, nem „Made in Japan", hanem „Made in GDR", de sebaj! Ez Oleg. Ez a Szovjetunió…

Késő tértem vissza az álmos fővárosba. Ezután még sokszor jártam Moszkvában, ám ez az utazásom volt az Unióba a legutolsó. Az ország egyszer csak megszűnt. Vége lett. Elillant. Eltűnt a történelem sötét, mély, feneketlen sírgödrében.

XVIII.
Vas, érc, bánya és minden más

Nálunk a talicska az furik, a fiú az inas, a bamba az tantula, a rendetlen az patrac, a bolt bót, a volt vót, a polc póc, a nyolc nyóc, Miskolc meg Miskóc.

Magam nem vagyok miskolci, jóval északabbról, az észak-magyarországi bányavidékről származom, a valamikori felső-magyarországi bányavárosok egyikéből, Rudabányáról. A település neve mindent elmond. Akár a déli, akár a keleti, akár a nyugati szlávok nyelvén szólalunk meg, a „ruda" szó mindegyiken ércet jelent. Bánya szavunk szintén szláv eredetű, nyelvünk ásványkitermelő helyet jelöl vele, ószláv eredetije forró üreget, vájatot, fürdőt jelent.

Rudabánya területén és a szomszédos vidékeken már a középkorban rézércet, ezüstöt és rengeteg barnavasércet bányásztak. A település az érett középkorban megannyi kiváltságot biztosító önálló királyi bányavárosi rangot kapott. Lakossága hozzáértő, a bányaműveléshez kapcsolódó, bányászattal foglakozó emberekből állt. Rudabánya büszkén foglalta el helyét a felvidéki bányavárosok között. A késő középkort meghatározó keserű történelmi élmény, az Oszmán Birodalom térhódítása, a török terjeszkedés megpecsételte a város sorsát. Területét vérszomjas lovasok, szpáhik dúlták fel, még északabbra merészkedve tönkretették Rozsnyóbányát, a térséget könyörtelenül kifosztották. A helyzetet súlyosbította a Zápolyák, Thurzók, Csákyk állandó civakodása, a lakosságot sújtó, kibírhatatlan kettős adózás. „Ruda" bányászati jelentősége teljesen megszűnt, szegény földművesek településévé, jobbágyfaluvá, néhány családos tanyává, egyszerű porfészekké vált. Az, hogy megmaradt és nem sodorta el a történelem vihara, névtelen zselléreknek, kétkezi parasztoknak köszönhető.

Földjének kincsei nem maradtak feltáratlan. A fiatal dualista állam felismerte a bányászatban rejlő lehetőségeket. A Monarchia fejlődő ipara egyre több és több nyersanyagot igényelt.

A környező társközségekben lassacskán újra megindult a bányászati tevékenység; Bécsben létrejött a Borsodi Bányatársulat, amely fontos szerepet

szánt Rudabányának. A nagyüzemi bányászat megindulása katalizátorként hatott szűkebb pátriám életére. Az új technológia, az új feladatok új embereket kívántak. Az öröklött adottságok megvoltak az itteniekben, ám szükség volt szakavatott kezekre, szakképzett bányászokra, munkavezetőkre. A „messzi északról", a Szepességből jöttek szakmunkások és sok-sok szakember, al- és főtiszt a fejlett bányakultúrával rendelkező Dobsináról. Az ottaniak magukat bulénereknek nevezték. Őseik a német Érchegységből keveredtek Gömörbe, hol tapasztalatukat, tudásukat és kultúrájukat megőrizve és továbbfejlesztve vívták ki a helyi magyar és szlovák őslakosok őszinte megbecsülését.

Rudabányára leereszkedve eleinte roppant nehezen jöttek ki az itteni, lassacskán kétlaki bányászokká átvedlő nyakas parasztokkal. Kezdetben, a heti „siktát" letudván nyomban hazautaztak otthon hagyott szeretteikhez, úgyszólván ingáztak. Lobbanékony természetük, hirtelen haragjuk kivételes alkalmazkodóképességgel párosult. Ez, no meg az, hogy a dobsinai kobaltbányászat az új-kaledóniai mezők konkurenciája miatt jelentősen visszaesett, a bulénerek végül letelepedtek, gyökeret eresztettek Rudabányán. Idehozták egész családjukat. Nem csupán egyszerű befogadott elemek lettek, hanem a település integráns részévé váltak. Velük érkezett néhány jó barát, ismerős, tót atyafi.

Így változatos kultúrájú, színes karakterrel rendelkező, érdekes, izgalmas helyi társadalom alakult ki, melyre magam igen szívesen emlékezem. Felettébb mozgalmas, tündöklő gyerek- és ifjúkort jelentett.

A település tehát újra sikeressé vált, a Borsodi Bányatársulat jelentős hasznot termelt. A nagybefektető Andrássyak, Rotschildok dörzsölhették tenyerüket. A Társulat megszűntét szomorú esemény, a Trianoni béke okozta. Rudabánya kínnal-keservvel szerzett újabb hírnevet: hazánk egyetlen vasércbányájává vált. A Bányatársulat szerepét a Rimamurány–Salgótarjáni Vasmű Részvénytársaság vette át. A „Rima" az előző időszak eredményeit nem tudta megismételni. Jött a világgazdasági válság, az érckereslet jelentősen megcsappant.

Újabb lendületet a Győri program adott, mely az országot új pályára kívánta állítani, középpontjában a fegyverkezés állott. A programot a totálisan elvesztett háború zárta le, melyben a társadalom addigi szervező, irányító elemei, a hazánkat vezető politikai erők teljesen diszkreditálták magukat. Új társadalmi

rend jött létre, új gazdasági formák. Megszületett a Magyar Népköztársaság. Megtörténtek az államosítások. Rudabánya önálló gazdasági tevékenységet végző állami üzemmé vált. A település történetének új fejezete nyílt meg. E fejezetnek egyáltalán nem nehéz nevet adni. Úgy hívják, aranykor.

Rudabánya csillaga soha máskor olyan magasságokba nem röppent, mint ekkor. Az az erőltetett iparpolitika, amely a háború utáni újrakezdést meghatározta, rengeteg lemondást, nehézséget hozott. A „vas és acél országa" kabát úgy állt Magyarországon, mint malacon a melltartó. Ellenben Rudabánya úgy viselte, mintha ráöntötték volna.

A környékbeli földek kiterjedt ércmezőket rejtettek. Igaz, a Bányatársulat az értékes, magas vastartalmú barnavasércet rendesen megcsappantotta. A gyengébb minőségű pátvasérc azonban korlátlanul rendelkezésre állt. Kohóipari felhasználása nyers, kitermelt állapotában jelent problémát.

Azért, hogy a kohászat ráharapjon, mindenképpen javítani kellett a minőségen. E felismerésen jó mélyen elgondolkodva az állami vezetés úgy döntött, e kis borsodi faluban, „akarommondani" e régi, patinás történelmi bányavárosban valósítja meg az ország egyik legnagyobb beruházását, a Rudabányai Vasércdúsító Mű építését.

Széles e hazában ekkora vállalkozást csak a Sztálin (Dunai) Vasmű és a Tiszalöki Vízlépcső építése képviselt.

A munka dandárját Krupp–Gruson-technológia alapján a vállalatóriás jogutódja, a magdeburgi Ernst Thälmann Nehézgépészeti Művek végezte. A kiegészítő épületeket, létesítményeket az Iparterv és a megye építőipari vállalatai hozták létre. Jóval az átadás előtt elkészült az a lakótelep, amely a dolgozók számára biztosított otthont két- és háromszobás lakásaival. A lakások száma után a népnyelv a „Hatvannégy" nevet adta neki. Máig így hívják.

Aztán újabb és újabb lakások épültek. A dúsító, a bánya biztos megélhetést jelentett, jó pénzt, tisztességes béreket. Hosszú története során Rudabányán négyezer lélek soha nem élt. A bányaüzem közel kétezer embernek adott munkát. A település pulzált, eleven lüktetéssel élte hétköznapjait. Életereje, életöröme az itt élők sokszínű, összetartó közösségéből, áldozatos munkájából fakadt. A történelem során annyi mindent megélt családok a hatvanas-hetvenes évek fordulójára szinte eggyé forrtak, igazi lokálpatriótává váltak. Voltak köztük ilyenek és olyanok. Igyekvők és henyék, törekvők és szerények, vagányok és bambulák. Mindenfélék.

Amikor az itt élőkre, az itteni emberekre emlékszem vissza, vagy akár csak pillanatokra idézem meg őket, akkor a gyerekkor szép emléke tér vissza. A régi játszótársak és a bányavidék. Elég felsorolnom családneveket, régmúlt cimborák, barátok sejlenek fel. Arcok, legyenek bár angyali ábrázatok vagy égetnivaló hétördögök... Egytől egyig kedvesek.

Az országban szerte-széjjel számtalan egyszerű nevű jó magyar família él, ám az igaziak – legalábbis gyerekfejjel úgy véltem – csakis Rudabányán. A Kis, Nagy, Juhász, Kovács, Szabó, Tóth, Varga, Végh, Vincze családok keresztül-kasul behálózták Rudabányát. Ősrégi, különös hangzású nevek visszhangoznak, olyanok, mint a Kerékgyártó, Sóvágó vagy Váraljai.

Aztán az északról, Dobsináról betelepültek: a Breuer, Duck, Darmos, Galicz, Kaiser (Köves), Krechel (Kővári), Keller, Mateisel (Matányi) családok és más, döntően szláv eredetű jövevények, mint a Jancsurákok, Lázárok, Vaszilok.

Természetesen ezek a nevek a teljesség legcsekélyebb igénye nélkül spriccelnek szét most a papíron. Mennyi, de mennyi ember került csak úgy, az ördög tudja, hogy hozzánk. Őket számba venni lehetetlen, egyiküket viszont mindenképpen meg kell említenem. A Hajdúságból fútta ide a sors kavargó szele. Rudai lányt vett feleségül, itt alapított családot, ő lett a vasércbánya főgeológusa, ő helyezte fel településünk nevét a világtérképre. 1967-ben szó szerint belebotlott a világhírbe. Páratlan leletbe, a rudabányai előember, a Rudapithecus hungaricus csontjaiba. Ő volt Hernyák Gábor.

Ezekben az időkben Rudabánya fortyogott, buzogott, pezsgett. Lakói mintha pezsgőfürdőben lennének, jól érezték magukat. Érezték, munkájuk nem hiábavaló. Sokfelé pislogtak, hátrafelé sohasem. Előrefelé néztek.

Ma minden másképp van. Ma ez a vidék Magyarország Száhel-övezete. Nem csak Rudabánya, az egész Észak-magyarországi bányavidék összezuhant, egészen Salgótarjánig. Bedőltek a nagyolvasztók, az ózdi, diósgyőri kohóknak írmagjuk sem maradt. Országos rekordokat dönt a munkanélküliség. Bányászatról beszélni jóindulattal sem lehet. Ruda lakóinak száma vészesen lecsökkent, alig éri el a kétezret. Ami a fénykort idézi, az a vándorlás. A vándorlás intenzitása. Iránya viszont megváltozott. A bevándorlást felváltotta az elvándorlás. Ebben a lesújtó helyzetben a teljesen magára maradó nagyközségnek egyetlen lehetősége maradt. Előre menekülni. A mindent elborító nihil közepette, megfogyatkozva bár, de törve nem, Rudabánya kérte

várossá nyilvánítását. A kulcsot tehát nem adta be, hanem 2007-ben megkapta. Lélegzethez jutott. Érzékelhető gazdasági tevékenység híján jól jön a minden várost megillető állami forrás.

A tágabb térségnek segítő kezet a népköztársaság nyújt. Nem, nem a Magyar Népköztársaság támadt fel. A Kínai Népköztársaság pénzügyi injekciója nélkül a Borsodi Vegyi Kombinát drámai helyzetben találta volna magát. A kínai vásárlóval piaci pozíciója stabilizálódott. Kazincbarcika a környékről jelentős munkaerőt képes felszippantani. A másik segítő kéz egyértelműen az unió. Nem a Szovjet-, hanem az Európai Unió. Baráti közösségek, egész famíliák veszik a nyúlcipőt és állnak odébb, vállalnak munkát Nyugaton. Ha „neadjisten" tipliznénk, Magyarország kiszállna az EU-ból, családok sokasága dőlne kardjába, vagy jóféle penge híján keresne azonnal megbízható fegyverkovácsot.

Az Európai Közösség máshogy is helyzetbe hoz. A pályázati pénzek kétségkívül segítenek túlélni.

Én évtizedekkel ezelőtt elkerültem Bányáról, de ha tehetem, a nyarat vagy annak jó részét otthon töltöm. A főváros forgatagából kiszakadva több mint jólesik az ősi portán pihengetni.

Üldögélni, akár a tojógalamb. Olykor meg-megmozdulok, keresztül-kasul bejárom a falut – bocsánat – várost. Sejtelmes csend vesz körül. Gyerekzsivaj nincs, szünidő van. Ez a csend inkább sajgó üresség, amit egyféleképpen lehet kitölteni. A gondolataimmal.

A bezárt sörkert mellett téblábolva hallom a söröshordók pántjainak érces zörgését, ahogy a fém találkozik az útra szóródott bányakaviccsal, ahogy a kellner sorban gurítja őket a csap alá. Hallom a vasérccel teli billencsek meg az óriási Gödöllő dömperek dübörgését, a központi műhely gépeinek állandó zakatolását. A robbanást, ami persze akkor szólal meg, amikor csöpp gyermekkezem ívbe homorított ujjai éppen a fűben megbúvó zöld gyíkra készülnek ráborulni. Hányszor, de hányszor elátkoztam a bányát! Nektek is éppen most kellett robbantani!

Hallom a delet ütő templom harangját és az ebédszünetben az étterem felé araszoló irodisták sietős lépteit. Ma ugye, se bányairoda, se étterem, se irodisták, se ebéd, se szünet. Amik örök életűek, azok a harangok meg a templomok. Rájuk hárul a feladat, hogy közösségteremtő erővel bírjanak.

Reményt, hitet adjanak, légyenek a mostan formálódó keresztény Magyarország szilárd talapzata.

Én bennük ilyen erőteljes szervező energiát nem érzékelek. Erre az automatikus, periodikus istentisztelet nyilvánvalóan nem elég. Ellenben látok olyan törekvést, mely szeretne a mindennapi élet, a cselekvő lét talpkövéül szolgálni. Eredete visszanyúlik egészen a kora középkorba, a feudalizmusba. Lényegi eleme az Üzenet: „Dolgozz! Alkoss! Remélj! Higgy! Ne hagyd el magad! Meghalhatsz bár csórón, tiéd lesz a Mennyeknek Országa! A Paradicsomban úgyis megboldogulsz!"

Amennyiben találsz valahogyan melót s munkában megfáradt kezeidet valós elismerésért, korrekt munkabérért nyújtod, pénzmagot nemigen kapsz. Bátor, egyenes választ biztosan:

„Az Isten fizesse meg!"

Ha ez mind nem elég, szép csendben önmagad is rájössz: „Segíts magadon, s majdan a Teremtő is megsegít!"

Ez a gyönyörű, biblikus talapzaton nyugvó hármas egység lassacskán tömör masszává áll össze. Ez a gyurma, ez az imígyen összegyúrt maszlag tuszkolja, löki valamerre immáron nemcsak Észak-Borsodot, de egész Magyarországot. Inkább hátra, mint előre. Mondandója rövid, velős: nesze semmi! De azt fogjad, markoljad jó erősen!

Tevékeny közösségek természetesen vannak a mai Rudabányán. Indukátoraik és inkubátoraik az általános iskola, az Érc- és Ásványbányászati Múzeum és a kultúrház. Vakáció idején az iskola érzékelhetetlen, zárva. Ami állandó és hatásos alakulat, az a múltból jön, létének alapját annyiban adja a népköztársaság, hogy a vasércbánya ezekben az időkben egészen hihetetlen módon úgy határozott, teniszpályát épít. Úri sport az érdes, „érzéketlen" bányászkezeknek. Három teniszpálya létesült, a hozzájuk tartozó öltözővel. Megalakult a település tenisz-szakosztálya. Népszerűvé vált, sikert aratott, pillanatok alatt Rudabánya életének szerves része lett. A bányaüzem újabb döntése folytán évek múltán újabb terek épültek. A régi játszótér három plusz egy pályával bővült.

Ma a csapat él és virul, igaz, a régebbi pályákat benőtte a gaz, csak négyen lehet teniszezni. Aktív, elszánt, szívós mag működteti rendszeres versenyekkel, állandó csatákkal, nagy derbikkel, melyek sokszor baráti találkozókká, összeröffenésekké, sütés-főzéssé alakulnak át. Sok helyit vonz, mi több, bu-

dapesti zenész, „miskóci" ügyvéd, szlovákiai vállalkozó is rendszeres vendég. A teniszpálya környékén imígyen vitális közösségi élet alakult ki. Szerveződési pontja, ugye, maga a pálya. Hiányában persze mindenki nézne bele a nagy büdös semmibe.

Kötve hiszem, hogy a jelen Rudabányája valamiféle forrással rendelkezne teniszcentrum építésére.

A másik jelentős összetartó erő is a hatvanas-hetvenes évekből eredeztetheti magát. Az egész országban ekkor bújtak elő a popkultúra első csírái. Helyi csoportosulások, beatzenészek jelentek meg úgyszólván a semmiből.

A korai időkben súlyos gondot okozott akár egy bolgár elektromos gitár beszerzése is. A dúsító, a Központi Gépjavító asztalos üzemeiben bányafából, kiszuperált mosóteknőből, gyúródeszkából fabrikáltak gitárokat. A lelkes fiatalok valahogyan behúrozták, aztán mehet a hepaj!

Mint akkor mindenki, hallás után megtanulva nyomatták a *Luxi* és a *Tánczenei Koktél* húzósabb darabjait. Egykettőre földbe döngölték a fúvószenekar indulóit meg a *Zúg az erdő, zúg a nádas*-féle nótákat. A sűrű tagcserékkel működő csapat ott volt minden iskolai évzárón, szüreti, szilveszteri és locsolóbálokon, hét határra szóló bányásznapokon. A Kultúrház színpada a banda megszokott terepe, később a népkert biztosított betonozott, fedett kis pódiumot számukra. A rendszeres fellépéstől a csapat annyira feldobódott, hogy felvette az „RB" nevet. Folyamatosan ezen a néven játszott, repertoárjába saját szerzeményeket belefűzve. A közelmúltban reaktiválódott, óriási nosztalgiakoncertet adott. Itt régi és mai rudabányaiak találtak újra egymásra és élték meg a fiúknak köszönhetően a már-már elfeledett rudabányaiságot.

Ha közösségekről beszélek, mi sem természetesebb, hogy megemlítem a mi parányi közösségünket, a minden ember életében legfontosabb helyet elfoglaló sejtet, a családot. Alapfelállásunk klasszikus: két gyerekember és a szülők. Történetéről családregényt írni hiábavaló, egyetlen dátumot emelek ki, 1974-et. Ekkor választották meg a fatert a nagyközségi pártbizottság titkárának.

Köszöntötte, gratulált neki fű, fa, a helyi pereputty, a vidékiek, a pesti rokonság, pedig a fater igencsak nehezen állt kötélnek. De jó mostan teli torokból zengeni, danolni, énekelni, „hogyaszongya" a fater már akkor érezte, akkor tudta: az MSZMP kétes elemek gyülekezete, kétes célokkal, rettenetes alakokkal, a nemzet sírásóival. Jobb kerülni a Pártot, mint a pestist, nemhogy

vezető tisztséget vállalni benne. Ha már be kell lépni soraiba, azt csupán azért, hogy belülről bomlassz, és mihamarabb szétverd.

A nagy túrót! Dehogy ezek jártak a fater fejében! Csak számolt. Az egyszerű emberi számítás vezérelte. A munkásosztály élcsapatával neki se kisebb, se nagyobb gondja nem akadt, őt a Magyar Dolgozók Pártja már az ötvenes évek közepén a soraiban tudhatta. A fő bajt maga a hivatal jelentette. Az rendben van, az emberfia kimosakodik. A géplakatos hacukát öltönyre cseréli. No de a haverok? A műhely kollektívája? A megszokott meló? A jól begyakorolt mozdulatok? A baráti környezet? Igaz, a pénz jó negyedével több lenne! Vagy mégsem? Se prémium, se jutalom, se hűségpénz!

Ilyen számító, különös teremtménye az ember a Földnek. A fater sehogy se tudott dönteni. A Vének Tanácsa segítségét nem kérhette. Minden famíliában – így nálunk is – akad néhány bölcs, sokat megélt figura, kinek szavára a közösség sokat adott. Ilyen, tekintéllyel, váteszi erővel bíró jóember volt a műhelyvezető, Józsi bácsi, ki végül szelíd érvekkel, csendes szóval megygyőzte a fatert. A jelölést elfogadta. Megválasztották.

A bányász rezesbanda próbatermében rendezkedett be, mivel az naphosszat üresen állt, csak műszak után használták.

Milyen volt Rudabánya nagyközségi pártbizottsági titkára? Az utókor a korabeli párttitkárokat egykönnyen megrajzolja. A párttitkár krumplifejű, krumpliorrú, a nép nyakán csimpaszkodó hat elemis kókler, aki minden egyes szüret után lenyelt legalább két-három szőlőkarót. A fatert ebbe beleszuszakolni meglehetősen nehéz, bár a nyolc általánosával és a szakiskolával kétségtelen meg lehet próbálni. Igaz, ehhez az eléggé karcsú iskolázottsághoz hozzájön még a marxista egyetem. A jelen ezt az oktatási intézményt foxi-maxinak, okleveles hülyék veretes gyülekezetének titulálja. Abban az esetben viszont, ha ez az esti iskola oktatóként valamiféle jövőbelátót, ún. másként gondolkodót, vagyis ellenzékit bújtatott, avagy tudott soraiban, akkor rögvest tényleges tudást nyújtó, a nemzet kezébe lámpást adó értékes, valós ismereteket közvetítő nagybecsű intézménnyé változott.

A rosseb tudja, a fater melyik padjait koptatta! Az biztos, nem magába forduló, morcos, mogorva legényembernek ismerték. A helyi színjátszó csoport oszlopos tagja, a bányász sportkör, a futballcsapat alapembere. Eleven, mozgékony, csintalan természet, valahol a bohém és a kópé között. Hosszú, langaléta fiú, kit az égimeszelő jelzővel bajos leírni. A falusiak inkább

a „szép szál ember" kifejezést használták. Mindennek el lehetett képzelni. Egynek nem, párttitkárnak. Aztán mégiscsak az lett. Úgy érzem, nem bánta meg. A helyiekkel egész jól kijött, hiszen közülük származott. Közvetlen, szertelen természete miatt közel érezték magukhoz. Kinevezésekor sokan lapogatták, rikoltoztak innen is, onnan is: „Pali! A zsivány hétszentségedet! Az Úristenedet! Te aztán megéred a pénzedet!".

A fatert ez egyáltalán nem bántotta, a bekiabálásokat régről megszokta. A pálya széléről ezerszer többet kapott.

Éppen úgy, mint azon a napon. A Meccsen. Erről a mérkőzésről számtalan visszaemlékezést, beszámolót hallottam, megannyi változatot ismertem. A fater nem szeretett róla beszélni, vonakodva idézte fel. Igazából nem is tudom, miért. Lakkozni, tömjénezni magát jólesett, ám ezt a sztorit valahogy nem kedvelte. Egyszer egy szökőévben, mintegy jutalomként (ballagás, érettségi, felvételi, diploma), hosszas unszolásra nekikezdett.

A rudai csapat akkor a területi osztályban játszott. Próbált feljebb kapaszkodni. A sorozatos győzelmek rengeteg nézőt csalogattak a pályára. Jóval többet, mint ma, mondjuk egy első osztályú MTK-meccsre.

A legcélszerűbb átadni a szót a faternek, mivel, ugye, ő játszott, ő volt a pályán, meg hát az egész sztorit ízes rudai beszéddel a legjobb végighallgatni:

– Hogy vót, hogy nem vót... Hát hogy lett vóna? Úgy vót, hogy aznap is rengetegen gyöttek ki a meccsre. A pálya mindkét ódalán csüngtek. Az út túlódalán, a »Bosznia« házainak ablakaiba fürtökbe lógtak, meg fenn a tőtésen, a csilléknél is tömegek ordítoztak. Ha megfojtanak, se mondom má' meg, kivel játszottunk. Lyukóval? Rudolffal? Somsállyal? Nem is ez a lényeg, hanem az: piszkosul szarul ment a játék! Ilyen van, szépfiam, ilyen a fotball. Előfordul, hogy nem megyen, az istennek se megyen, nem jön össze semmi.

Engemet meg bevágtak a kapuba, mer' ugye, kapus vótam. Fekete mezbe, ahogy kell, akar Grosics, akar Jasin. No, a fejemmel azér nem, de a kezemmel felnyúlva könnyen elértem a felső lécet. Elég abbúl annyi, az ellenfél, azok az ördögfattyak, folyamatosan támadtak. Nyomtak. Szinte megdűlt a pálya, de úgy, hogy azt hittem, menten ránk szakad! Nem tudtunk kigyönni, nem tudtunk kibontakozni, nem tudtunk támadást építeni, nem tudtunk labdát tartani. Behúzódtunk. Tömörültünk. Vagdalkoztunk. Amazok átlövéssel próbálkoztak, megnyútották mindkét szélt, onnan adogattak be lankadatlan. Repültem, öklöztem, védtem. Nézzed ne, a térgyemet! – Mindkét lábán kéretlen húzza felfele a nadrágszárat. Térdei telepettyezve fekete kohósalakkal. – Támadnak szakadatlan. A csatárjaik szüntelen a tizenhatosunkon, középpályás soruk rég átment támadóba, védelmük meg középpályásba. Kapusuk csípőre tett kézzel saját tizenegyes pontján túl. Onnan tüzeli őket. Nyurga jobbszélsőjük szünet nélkül ívelget befele, minden egyes rúgásnál felnéz, tervez, tekinget. A laszti veszélyesen tekeredik be, pörög, de hála az égnek, a gyerek mozdulata mindig kiszámítható. Másik szélsőjük veszélyesebb. Tömzsi, mokány faszi, mint egy csühös, robog a bal ódalon, a védőinket kurvára megkeveri. Egész a szögletzászlóig inal, marha jó a bal lába. Ez osztan baszott ívelni! Erőből tűzte be középre, bazmeg, majd mindig a fődön, deréknél sose magasabban. Marha nehéz fogni. Elég egy berobbanó ember, saját védő, kavarodás vagy csukafejes, oszt kész. Annyi, hogy ennek az agya is egy sróf ra járt, a belső védelem valahogy tisztázott. Egyik támadást vezették a másik után. Akkor mán az egész pálya szidott, átkozott minket. Elhordtak mindennek. A sajátjaink mosdatlan szájából hallgattuk, hogy: „Hej, rudai gyerekek! Mi a fasz van veletek?". Folyamatosan csúfolkodtak, basztattak. Közbe teli torokból zengett: „Hajrá, Bányász!". Nem az, hogy „Hajrá, Ércbányász!". Ezek a kurafiak mán az ellenfelet biztatták. Ilyen szégyent! Begerjedtem. Megmérgesedtem. A jobb szélen gyöttek megint. „Nyurga" csinált egy cselt, osztan a szokásos módon elkezdett nézegetni felfele, akar a fődmérő. A labda az ötös vonalra szédült be. Többen ugrottunk. Az ötösön belül a kapus korlátlan úr! Beletérgyeltem a csatáruk bordájába, stoplival megtapostam, tán még a saját védőm combját is, ahogy emelkedtem, de meglett a játékszer. Nem akartam kiütni, a mellyemhez szorítva zuhantam le a salakra. A kispad ordít: „Tarcsad, Pali!". Ilyenkor valóba jól jön egy kis pihegés, pihenés. Rá hasalsz a labdára, rögtön két-három védőd vesz körül kotlóstyúkként. Van időd szusszanni, csapatod meg rendezi a sorokat. Elhaskoltam én is, de nem tehenkedtem rá a bogyeszre, inkább hemperegtem egyet.

A hempergés lendületét felhasználva gyorsan felpattantam. A lendület ereje tartott, kapus módra, hónajbúl az előttem kavargó embertömeg felett átdobtam a labdát. Ki, ódalra. Messzire. Üres területre. Ahogy kihajítottam, újbúl kaptam fasza, jó erős röst. Azonnal megiramodtam a labdám után. Ki a kapubúl! Az enyimek hirtelen megrémültek, a másikok inkább csak megrökönyödtek. Leghamarabb, az anyja istenit, az összekötőjük eszmélt. Eszeveszetten sprintelt a kidobott labda felé. Rohantam, akar az életemér

futnék. Éreztem, mer' fiam az ember azt érzi, hogy jó ütembe rugózok ki. Tizedmásodperccel a cipője orra előtt pöcköltem el a bőrt. Ütemet tévesztve csúszott végig szökkenő lábam alatt a salakon. Gátfutóként ugrottam át, a lasztit jobb belsővel terelgettem a kezdőkör irányába. A nép meg milyen?! Akar én. Bolond! A cselre, mint akit áramütés ér, felüvölt: „Paliii! Eriggy! Egyedüüüül! Vigyeeed!".

A többiek szintén meglódultak. A túlsó szélen ketten kérték a labdát, kezük az ég felé, úgy tetszik, Szent Pétert akarják lerángatni. Ez nem gyött rosszul. Embereket mozgatott el. Előttem széllelbélelt, pipaszár lábú, cingár, elszánt inas. Át kéne játszanom. Bebőrözni kockázatos, mellette elszaladni dettó. Hosszú küllőivel ha elér, vége. Tán egy testcselt megenne... Mi van, ha nem kapja be? Jobb áttolni a labdát a túlsó szélre, oszt felbátorodó csatársorunk a többit elintézi. Villámgyors ötlettől vezérelve máshogy döntök. Teljes elánnal belevezetem a bogyót cingárba. Ez sok mindenre számított. Köténre, figurára, passzra. Erre nem. Lisztes zsákként borult meg, a bíró előre nyújtott kezei pedig szemaforként jelezték: mehet tovább! Test test ellen! Ekkor mán az egész völgy ordított: „Paliiii! Lőjjel! Rúgd rá!".

A kapus kétségbeesetten rohant vissza az ötösére. Előttem csupán egyetlen játékos, a centerhalf maradt. Erős, izmos, húsos, nagy bajszú, nagydarab ember. A tag rutinos, mingyá átlátta a szitut. Tudta, vagy a labda vagy a baba. Páros lábbal szállt előre, egyenesen belém. Nem a bokámba, nem a sípcsontomba, nem a térgyembe. A combomba. Pillanatra minden elsötétült.

Elájultam vóna? No, egyszer csak simogató fényt érzek, pilláim mázsás súlya alól feldereng az ég kékje. Émelygek. Gyomrom fel s alá szánkázik, a fejem felett ringó felhők mintha rám zuhannának. Ide-oda ugrálnak. Le és fel. Hol közelebb érzem őket, hol távolabbra kerülök tőlök. Hát, fiam! A népek! Azok dobáltak a magasba! Fel-le, fel-le. Az. Ahogy mondod. Beakadt. Csőrrel lőttem el. Nem szitált az semmit. Úgy repült, mintha zsinóron húznák. Be a léc alá. A hátvéd dűtött, borított, de elkésett. Dugó! A jónép bezúdult a pályára. Baszott a világra, a vállára emelt. Alig lehetett őket kizavarni! Győztünk. Így vót, no!

A különleges gól a faternak respektet nemigen, viszont nimbuszt, azt szerzett. Szertelen természete inkább előnyt, mint hátrányt jelentett számára a színjátszók között. Gyerekkoromban szavalóversenyekre gyúrtunk együtt. Vele elmozdulni az Arany–Petőfi–Vörösmarty-triásztól puszta hiábavalóságnak tetszett. Kín-keservvel elevickéltünk Adyig. Utána snitt. Külhoniaktól semmi. Egy kivétellel. Számtalanszor elmondatta velem Rimbaud *Kenyér-lesők*jét.

Ha egy-egy sorra ráéreztem, jól hangsúlyoztam, akkor tanította meg a bicikli-cselt, vagy mutatta be, hogy kell külsővel rúgni, labdát mellre venni.

Mindent egybevetve szülőként mindenképpen jó anyám mögé szorult. Nem mondanám másodhegedűsnek, inkább második hegedűsnek.

Párttitkárként milyen volt? Olyan, mint egyébként. A mozgalomhoz, az élethez való viszonyát talán a legendás Dániel elvtárs szavaival lehet a legérzékletesebben megmutatni. Ezeket a rövid mondatokat Fábri Zoltán a miniszter szerepében, *A tanú* című filmben mondta el:

„A törvény mindenkire vonatkozik. Komonistára tízszeresen, százszorosan!".

Azt meg nem mondom, a fater hogyan képezte le magában ezeket a szavakat. Azt bizton kijelenthetem, párttitkársága egész ideje alatt ugyanabban a telepi, másfél szobás kéróban húztuk meg magunkat, mint azelőtt. Igaz, a szolgálat utolsó éveiben elköltöztünk. Nagyszüleim és nagybátyám halála után ránk maradt az ősi fészek. Parányi vityilló, igazából tódozott-fódozott paraszthász, alig nagyobb, mint előző lakásunk. Értékét a hosszú, szellős udvar és gyönyörű fekvése adta. Rudabánya legszebb, legértékesebb részén, a Rózsavölgyben fekszik. Nem a hegyibe, hanem az aljba', ám így is megjárja.

Azon a nyári délelőttön gatyarohasztó hőség robbant ránk, pedig a nap még messzire járt delelőjétől. A hőséget nem számítva átlagos hétköznap, munkanap. Úgy esett, a faterral otthon héderelünk, nyalogattuk sebeinket. Én valami rossznyavalyát szedtem be, jobbnak láttam a főiskoláról lelépni, és a szülői házban kúrálni magamat. A fater macskajaját nyögte, alig bírt mozdulni, nemhogy a pártirodáig, de a konyháig se tudott elvánszorogni. A kórságot nem számítva egész szépen egymásra találtunk. Én sajgó tagjaimmal próbáltam – szó elszáll, írás megmarad alapon – papírra vésni különféle veretes fogadalmakat. Ezek a fogadkozások kivétel nélkül a „Soha a büdös életbe többet nem italozok, még csak a pohárra se nézek!" gondolatfoszlányok körül csoportosultak.

Csendesen csordogált a napunk. Arról gőzünk se volt, hogy a fatert lélekszakadva keresik a megyéről. A helyén nincs, azt beszélték, még előző délután nyoma veszett. A rudaiak segítőkész emberek, mindjárt mutatták az utat

a szépséges-szép Rózsavölgy felé. Nálunk egyszerű népek laknak, olyanok, akár a szívlapát. Címet minek mondjanak, a párttitkár házát úgyis mindenki megismeri. Szakasztott így voltak ezzel a megyeiek is. A Rózsavölgyet keresztül-kasul bejárták. Különböző házakhoz túrtak be, úgymint a főmérnök, az állatorvos, a főgeológus, a kertész, a téeszelnök, mígnem rátaláltak a völgy legmagasabb épületére. Hangosan kárhoztatták magukat, mi a fenéért nem ide tapostak be legelőször! Ez a magas építmény éppen mellettünk meredezett. Nyurga torzója olyan volt, mint a tatárok nyilai. Teljesen eltakarták előlünk a napot.

Nyomorult állapotunk ellenére szerencsénkre meghallottuk a szomszédból átszűrődő vaskos átkozódást, a végképp eltévedni látszó megyei különítményt. Ezek szitkozódva szivárogtak át portánkra, szinte levegőbe emelkedve libegtek, lengtek. Léggömbnyire dagadt hólyaggal csámborogtak, majdhogynem telecsorgatták a gatyeszt. El nem múló boldogsággal, szépen, sorban könnyítettek magukon az udvari budin.

Amúgy nálunk a fürkész szemek garázst se láthattak, pedig a párttitkárok akkortájt különleges kedvezményekkel juthattak verdához. Az ezerkettes Zsiga kamatmentes hitellel fél éven belül házhoz jönne akkor, amikor a Merkurnál a típusra nyolcéves várólista hízott. Egy ilyen járgánynak ki tud ellenállni? Mi nem, az fix. A fater tekergette a nyakát. „Ez mégse járja! Mit szólnak a népek?"

Végül mégiscsak elkezdett vezetni tanulni. Érzéke nem volt hozzá? Tényleg olyan gyalázatosan ment az autóvezetés? Esetleg ő játszott rá?

A vizsgán rövid úton elhasalt. Jogosítvány nélkül meg nincs külön igénylés, nincs kocsi. Láthatólag megkönnyebbülten kapaszkodott fel a vidéket járó tejes-, kenyeres kocsikra és egyfajta garabonciásként utazta be területét.

Suhancként szerettem nála megülni a pártirodán, aminek akkor már nem a zeneterem adott helyet. Új, tágas pártház épült. Kert, libasorban álló tujákkal, panorámaablakok, gépkocsibejáró. Típusházként épült, de nem spóroltak ki belőle semmit. Egy dologra nem figyeltek oda.

A csillagot egyszerű szerszámacélból készítették, ezért a rudabányai pártházon nem vörös, hanem rozsdavörös csillag trónolt. Benn mindenféle helyiségek: ülésterem, szakszervezeti tárgyaló, méretes előtér, mosdók, tárolók.

Általános iskolás koromban sokszor benéztem ide. A haverok piszkosul irigyeltek. Nem az épület, a fater munkahelye, munkaköre miatt, hanem

azért, mert a fatert következetesen faternek szólíthatom, pedig párttitkár! Valahogy az apám, édesapám túl hűvösnek, hivatalosnak tetszett, az apuka, apuci meg negédesnek. Így a „fater", ritkábban „fati" megszólításokban testesült meg az a szeretet és ragaszkodás, ami a fiút az apjához köti. Meglehet, régi német, buléner reflexek jöttek elő. Valahogy „történelmileg" így alakult.

Szóval néhanapján jólesett megpihenni a pártház hűvösében. Azért néhanapján, mert a fater többnyire kinn, a terepen „agitált", viszonylag ritkán szervezkedett benn, az irodájában.

A tanév végén, közvetlenül a vakáció előtt vánszorogtam be az irodára. Össze voltam törve, mély letargiában, megverten, padlóba döngölten vonszoltam el magam odáig.

Az év végi hagyományos hetedikes-nyolcadikos presztízsmeccset tömött „lelátók", sikító lányok előtt csúnyán elbuktuk. Szégyen! Kikapni a hetedikesektől! Teljesen kihajtottam magam. Ki tudtam volna inni egy egész kerekes kutat. De messze van a telep! Hazáig nem bírom ki. Inkább eltámolygok a faterhoz. A szentháromság, a tanács–templom–pártiroda háromszög közelebb van. Amíg odáig elkecmergek, addig kifacsart testem lehűl, a pártirodán annyit ihatok, akár a gödény, egy füst alatt meggyónom bűneimet és vigaszra lelek.

Disznóm van, a fatert benn találom. Pillanatra néz fel papírjaiból. Ennyi tökéletesen elég neki. Rögvest megállapítja: „Bebuktátok!". Nem hagy megszólalni, folytatja tovább. „Ilyen a foci. Ez mindig benne van. Akkor is benne van, ha a hetedikeseket illene ripityára verni."

A szentbeszéd közepette egyszer csak a sarokban észrevettem fél rekesz üdítőt. Szakszervezeti értekezletről, taggyűlésről, népfront találkozóról, munkásőr-összetartásról, brigádversenyről maradt meg? Kit érdekel? Tíz üveg Sztár narancs. Az a jóféle nedű, amit a népnyelv szőke kólának hívott. Bedöntök vagy hármat! Szomjúhozva nyújtózkodom az első ampulla üdítőért. Csuklómat hirtelenséggel bütykös ujjak ragadják meg és csavarintják hátra: „A Párté!".

Azt a patrac eget! Igen. Ez a fater. Ő a máséhoz soha nem nyúl. Hacsak... Hacsak nem asszonynépről van szó. Igaz, akkor is inkább a helyzettel, semmint pozíciójával élt vissza.

Hogy aztán ez az attitűd erénye volt-e vagy egyéni tragédiája? Meg nem mondom. Mostan úton-útfélen azt hallani, mekkorát szakítottak a párttitká-

rok, mennyi mindent síboltak el. Annyiszor mondják annyian és annyiféle csatornán, hogy bennem állandó belső vibrációt okoz. Énem szinte meghasad, hajlamos vagyok igaznak elfogadni a ma megállapításait, dacára annak, hogy a fateromat legjobban én ismerem. A szorongással teli kíváncsiság bensőmben egyre jobban és jobban nőtt. Akkor próbáltam meg feloldani, amikor a fater évekkel ezelőtt elment közülünk. Szégyen ide, szégyen oda: komódot, kredencet, stelázsit, sifonért, pincét, padlást felkutattam, felforgattam. Meg voltam győződve arról, valahol bizton rálelek a nemzet aranyára, de ha nem a nemzet aranyára, akkor a vasércbánya ezüstjére vagy vaskos pénzkötegekre. Sehol semmi. Nem adtam fel! Oda-vissza kétszer felástam a kertet. Egymást összevissza keresztező vakondjáratokon és egész földigiliszta-nemzetségeket kinevelő vízgyűjtőkön kívül semmi. Harmadik nekifutásra végre találtam valami zsinegfélét, amiről hosszas vizsgálódás után kiderült, nem más az, mint öt marok gatyamadzag. Előkerült még két, muzeális értékkel aligha bíró rozsdaette kandlitető. Ennyi.

Hej, de boldog is lennék, ha annyi százforintos érmém volna, ahányszor a „Namilyenpárttitkárgyerekneklenni?" kérdést hallom. Milyen lenne? Fasza. Olykor úgy tűnik, az egész való világ párttitkár-gyerekek alkotta egységes halmaz. Körülöttem mindenki az én tükörképem. Bár minden egyes mellettem állóra rákérdeznem macerás, a benyomásom az, aki él és mozog, boldog-boldogtalan, az bizony párttitkár-gyerek.

Mikrofonok előtt nyilatkozó tanár-közgazdász, elismert bankszakember, művészettörténész, építész, országgyűlési képviselő, a világot jelentő deszkákon imbolygó, a blúzt utolsó leheletéig nyomató hajdanvolt fekete bárány, vagy éppen nemzetünk oszlopa, a miniszterelnök, teljes életnagyságban.

Ha netalántán elfogynának a gyerekek, ott vannak helyettük a volt párttitkárok. Még több miniszterelnök, miniszterek, elnöki tanácsadók, színházrendező egyetemi tanár, hogy csak a krémjét említsem. Sorolhatnám a végtelenségig, ámde mi végre. Hiszen még magának Kun Bélának unokája is itt bolyong közöttünk…

Az ilyen és hozzájuk hasonló sorstársakba a legnagyobb koncentrációban Budapesten lehet belebotlani. Mivel több mint negyedszázada a fővárosban élek, ez egyáltalán nem tűnik nehéznek. Itt a leggazdagabb a merítés, a tömeg megállás nélkül hömpölyög.

Nem akartam hinni a szememnek, amikor a belvárosi emberhullámban furcsa, szögletes mozgású, ismerős alakot pillantottam meg. A szeszélyes, szeles március ellenére könnyű, világos nyári zakót viselt, nadrágja finom angol szövet. Ing helyett a citrom, a homok és az okkersárga árnyalatait egybeolvasztó garbó óvta zsiráfnyakát. Az összképet egy sétahajó kényelmét nyújtó széles, méregdrága egészségügyi szandál koronázta meg, mely ékkövének kétségtelenül a szürke és fehér szín között lavírozó bolyhos zokni bizonyult. Szentséges Szűz Máriám! Hiszen ez a Pocakos! A gyerekkor tovatűnt darabocskája, valamikori országos cimbora. Meglepni, megelőzni lehetetlenség. Messziről, ágáló karokkal, máglyán pörkölődő eretnekként ordít: „Igooor!". Nem felejtette el hajdani becenevemet, ahogy én sem az övét. Pocakos soha nem volt kövér, gömbölyű vagy hájas. Nevét pocok képéről kapta. Alamuszi ábrázata jóságos, melegszívű fiút takart. Hívtuk Pocoknak, Pocinak, Pocaknak. A végén valahogy a Pocakos név ragadt rajta. Fenemód megörültünk egymásnak. Csak álltunk és álltunk, szemben egymással, kinyújtott kezünk szorosan markolta a másik vállát. Örültünk, mint két elveszett testvér, kiket földrészeken átívelő kutakodással éppen most talált meg a Vöröskereszt.

A Duna-part egyik vendéglőjébe vettük be magunkat. Majd kibújtunk a bőrünkből. Szabadon, zárt „á"-val beszéltünk, mintha csak otthon lennénk. „Vórjal! Móma én fizetek!"

Hangosan, prüszkölve, fújtatva, csúnyán, de felszabadultan lapátoltuk be az ebédet. Hosszan beszélgettünk. Pocakos ügyes-bajos „dógait" intézi Pesten. Amúgy Rudáról réges-rég elkerült, bevonult Miskolcra. Hosszú évek óta fémezik. Kezd belefáradni, de ott a család, muszáj csinálni. Úgy-ahogy megéri. A háromszázezer tisztán megvan. Poci kétszázötvenezer alatt nem hajol le.

Nézem, ahogy porciózza a rizibizit, katonás rendbe rakosgatja a felvágott húsdarabokat. Mintha saját életét rendezgetné. Azt a rendszert, amit a tányérján kialakított, úgy látom, a hétköznapokban is megvalósította. Magyarországon ma az embereknek legalább ennyit kellene keresniük, s akkor az ország valamerre elindulhatna.

Poci elégedetten törli szája szélét, büszkélkedve mutatja második feleségének, a csinos, vékonyka, ám „mellyes" tanítónőnek a fényképét. A gyerekeket, kik hatalmas, fürdőmedencés ház kertjéből mosolyognak bele a lencsébe. Mellettük, a garázsbejárón a családfő kapaszkodik a valaha volt legnagyobb Land Rover vezetőülésébe.

Lassacskán kibukik, az imént említett kettőszázötvenezer naponta értendő. Pocakos havonta ötmillát gereblyéz össze. Ha ez nincs meg, összezuhan. Magától értetődő természetességgel emelkedik fel az asztaltól, emeli garbója alját. Nagy ívben tesz a körülöttünk falatozó vendégekre, izgatottan mutatja a hosszú heget, a műtét helyét. Gyomorfekély.

„Amíg az ember felépíti vállalkozását, bizony sok minden rámegy. Nyugodt perce elvétve, ha akad. A mobil még Barbadoson sem szakad le a füléről. Hol a felügyelet, hol a bank, hol a könyvelő, hol az adóhivatal érdeklődik, nyüzsög, csesztet. Rengeteg lemondással, áldozattal járt, amíg ez a kis cég pályára állt. Az út mindenki előtt nyitva, aki tudja, csinálja utánam! Nemrégen indítottam be a kisolvasztókat. Tíz embernek adok stabil munkát. A nyócvanötezer csont nélkül megvan nekik. Olykor a száztíz is!"

A tanulságos nagymonológ után hunyorítva, tanári tudálékossággal jegyzem meg: „S ha csak három gurigát vennél ki, kettőt pedig begörgetnél bérfejlesztésre?".

Arcának gyerekkorunk rajzolta nevetőgödröcskéi nem tűnnek el. Egyáltalán nem bántja a kérdés, bár pajkos szemében mintha kihunyna a tűz. Zsírfoltos száját öblösre tátva, kalimpáló kézmozdulatokkal felel. Garatján látszik a rizsszemekkel ölelkező apró zöldborsó, úgy rikoltja: „Mós is ennyit fizet!".

Ez a „másisennyitfizet!" visszhangzik bennem, ahogy sietős léptekkel veszem az irányt a Ferenciek tere felé. Bolondos szellő fú, egyszerre hűvös és langymeleg. Újdonatúj télikabátomat nem kell összegombolnom. Lengő aljába bele-belekap a szél, egy-egy lépésnél teljesen kifordul, látszik a fényes bélés és a belső zsebnél belevarrott címke: „Virgin Wool and Kashmere". Feketénél is feketébb színe, egyszerű, egyenes vonalú szabása a jólöltözöttség érzetét kölcsönzi. Indulás előtt hosszú perceken át billegtem a tükör előtt. Tetszett a látvány. Ekkor a gyerek rám mordult: „Kiköpött úgy nézel ki, akár egy börtönigazgató!".

Szülőapát így hátba döfni! Rá sem hederített sanyarú fizimiskámra. Inkább még jobban megforgatta hátamban a kést. „Nem, apa! Mégsem! Inkább, mint egy politikus!"

A sötét kabát mellett bőr irattáskát lóbálva igyekeztem a tér középpontja felé. Szórványos raklap- és térkőkupacok szegélyezték utamat. A térség teljesen átalakult, eltűnt a hídra autókat spriccelő aluljáró. Feljebb elpilledt munkáscsapat költi kései ebédjét. Megfáradva eszegetnek. Én az imént ebédeztem,

mégis összefut a számban a nyál, látván a raklap szálkás deszkáira terített újságpapíron sorakozó császárszalonna-kuszkákat. Észrevesznek. Készségesen elegyednek szóba velem. A társulat szabolcsiak és borsodiak keveréke, a tér ezen részét az ő kétkezi munkája varázsolta ilyenné. Egy hét és felszívódnak, a teret átadják. Csendes szóval említik, a száz-százhúszezer az utóbbi időben összejött. Sietni kellett, nyakukon a határidő, a pénzmag is bővebben csordogált, ugye. Azt pedig még reggel elmondták munkatársamnak: ők be vannak jelentve! Különben a kolléga benn melegszik a konténerben, a főnökkel papíroznak valamit. Hijnye! Ezek nem politikusnak, még csak nem is főfoglárnak, ezek munkaügyi felügyelőnek néztek. Megkönnyebbülve marasztalnak, megismervén a való igazt. Gyanakvásuk végleg akkor roppan meg, amikor a kenyérdarabokat kuszkának mondom, és leülök vadul csámcsogni közéjük.

Kora este evickélek haza, élményekkel telítetten. Hozhat bármit, zárulhat bárhogyan a nap, arra mindig találok időt, hogy zenét hallgassak. A muzsika átmos, szétárad bennem, ha kell, nyugtat, ha kell, felpörget. Egyszerre gondolkodtat el és szórakoztat. Pihentet és segít értékelni a mögöttem hagyott napot. Mások kevernek egy koktélt, háromszor körbefutják a háztömböt, olvasgatnak vagy lehunyt szemmel lazítanak hosszú, hosszú percekig.

Az elmúlt nap elgondolkodtatott, és ha számítom a magam mögött hagyott magyar nyelvi órákat is, akkor egészében véve olyan volt, mintha többszintes múzeum bemutatótermein sétáltam volna végig. Olyan volt, mint egy végtelennek tűnő videoklip.

A lemezjátszóra Muszorgszkij *Egy kiállítás képei*nek zenekari változatát tettem fel. A zene éppolyan, mint az eltávozott nap. Folyamatosan hömpölygő, áradó hangjegyek. Az ősrégi felvételtechnika révén szerző, hangszerelő, karmester, zenekar, hallgató egészen egybeforr. Itt nincsen mikrofonerdő, nincsenek percenkénti vágások, furfangos korrekciók. A muzsika van a maga teljes valójában, Nem azt érzem, hogy a zenészek bekéredzkednek a szobámba, inkább azt, felemelnek és elvisznek a koncertterembe. Oda, ahol éppen játszanak. Plasztikusan, élethűen jelennek meg a képek. Lengyel ökrösszekér, omladozó várépület, katakombák, ijesztő kunyhó, a limoges-i piactér. A vonósok gazdagsága, a fúvósok finomságai, a hangok tapintható tömörsége átölel, s szinte belehajít a piacra igyekvő asszonyok harsány csevejébe. Nem tudom, ám most már érzem, milyen lehet Limoges. Köszönhetően a zenének, szabadon mozoghatok minden tér és időbeli korlát nélkül.

Azon morfondírozom, ha ma a limoges-i piacteret vagy városközpontot felújítanák, milyen erővonalak mentén zajlana a munka. A feladat jellege azonos, a rendelkezésre álló forrás ugyancsak, hiszen az Európai Unió finanszírozná a francia építkezést is. A tervrajzok nyilván mások, ám ennek jelentősége elvész. A fontos az, a francia városnak is ugyanannyi pénz állna rendelkezésére, mint Budapestnek.

A zenészek olyannyira érzékletesen játszanak, hogy egykettőre a limoges-i piacon találom magam. A vásáron alkudozó pletykafészkek helyébe melósokat képzelek. Ha erre a francia munkaterületre bárki is betéved – szándékosan nem használom dolgozik szavunkat – és ott nyolc órát lehúz, ezerötszáz euró alatti bér elképzelhetetlen számára. Legyen az kisegítő-, rakodó-, segéd- vagy betanított munkás, hogy a szakmunkásokról és mesteremberekről ne is beszéljek.

A számunkra biztosított forrás tehát szaftos summa, ám a tér rekonstrukcióján robotoló kétkezi munkás keresete valahol a háromszáz euró tájékára áll be. Pedig legfőképpen ők azok, kik életet lehelnek a halott anyagba, a pauszpapírra álmodott elképzeléseket ők valósítják meg.

Megfordítom a hanglemezt. A zene továbbvisz a tárlókon, képzetem tovább kalandozik a Ferenciek terén és vidékén. A tér átellenes oldalán szomorkás bank portálja várja az átadási ünnepséget. Láthatólag megviselte a felfordulás, konzolok, paravánok és állványok kerítik körbe-körbe a bejárata előtti járdát. Sebaj! Napok múltán minden eltűnik s jöhetnek az ügyfelek százával! A megújult környezet csodákat tesz. A bankfiók homlokzata már most szikrázik, közelmúltban megújult zöld logója fényesen feszít a kirakatüvegen. A régit egy ország ismerte, a modern kor, a világ szüntelen változásai nyugdíjba küldték. Az új márkajel egyszerű formákból építkezik, a zöld két árnyalatával operál, rajta mintha ölelő szülői kar vigyázná gyermekét. Bizonyára ugyanilyen ragaszkodással, szeretettel és bizalommal öleli magához ez a hazai bank ügyfeleit. No de mi a helyzet az alkalmazottakkal?

Benn az ügyféltérben megszokott kép fogad. Vékony monitorok előtt görnyedő, kuncsaftokkal foglalkozó ráérős vagy csak annak látszó dolgozók csücsülnek. A bejáratnál élre vasalt, keményített, gyolcsfehér ingben őr fogad. Nem csupán biztonságot sugall. Intézkedik, terel, irányít, segít. Ha valami komolyabb gubanc lenne, a kasszák készpénzkészletét akarnák erővel megcsapolni, neki kellene a benn levőket óvni, nyugalmat sugározni. Ütés,

maflás, saller, rúgás elsőként őt találja. Ha „ne adj' isten" lövés dördül, a célzott vagy eltévedt lövedéket minden bizonnyal az ő hasfala fogja meg.

Ezért szép összeget kasszíroz, havi javadalmazása olyan háromszáz eurót tesz ki, tehát forintösszege megmarad az öt számjegyű értéken.

Az ügyintézők nemkülönben fontosak. Ők adják a bank igazi imázsát, ők foglalkoznak a betérő kliens gondjával, bajával. Kezükön nap, mint nap milliók mennek át. A pénzintézet működési értékét nagymértékben ők határozzák meg, nem a libazöld logó. Keresményük valahol együtt mozog a kinn, a terepen didergő szakmunkások javadalmazásával. Szerencsés esetben eléri az ötszáz eurós „álomhatárt". Hja, a bér, az drága dolog! Drága pénzbe kerül! Felelősen gazdálkodó pénzintézet nem engedheti meg azt, hogy likviditása megrendüljön, veszélybe kerüljön a betétesek pénze, a részvényesek osztaléka, a közép-, felső-közép- és felsővezetők busás prémiuma, hogy a tulajdonos extraprofitjáról ne is beszéljek.

Akár a kis gömböc, egyre puffad, hízik, nő. Gigantikus erőt mozgósít, óriási összegekért vásárol be, támogat és szponzorál. Legfőképpen a Balkánon terjeszkedik, de leánybankjai megtalálhatóak Szlovákiában és Ukrajnában is. Tőkeereje imponáló. Teljesítménye megsüvegelendő. Hol van már a népköztársaság szeretett egyetlenkéje! Már régen felnőtt, multinacionális, prosperáló nagybankká vált. Állja a versenyt, sőt kitűnik versenytársai közül. Azaz egyetlen vonatkozásban finoman, észrevétlen simul bele a többi bank közé, velük mintegy alig érezhető, láthatatlan kartellt alkotva. Nos, alkalmazottainak tisztességes, európai bért, azt ő sem fizet.

A tér másik oldalán, a hazai bankkal mintegy átlósan szemben „A hazai üzletlánc" boltja húzza meg magát. Neve trükkös, ügyesen játszik a betűkkel. Múltban szunnyadó érzelmekre apellál, lakótelepi ábécék neonfénye lobban fel a betérő vevő sóvár tekintetében. Polcai árutól roskadoznak, választéka, forgalma, az üzlet belső képe bármely európai nagyváros főutcáján megállná a helyét. Nemkülönben árai. A kasszáknál a vonalkódok számjegyekké alakulnak, melyeket hangjegyekként is felfoghatunk. Ez esetben pénztárosunk ugyanabból a kottából játszik, mint akármelyik nyugat-európai szupermarket kasszása. Nálunk azonban a hangzás megtörik, oda a harmónia. Az üzletet ténylegesen működtető árufeltöltők, pultosok, pénztárosok fizetési céduláján fals értékek jelennek meg. Pedig „A hazai üzletlánc" szárnyal. Sorra nyitja boltjait, a minőségre fókuszál, egymás után alakítja ki „Prima" és „Gourmet"

elnevezésű egységeit. Ezzel párhuzamosan használati jogot permetez szét, nyújtózkodik Közép-Kelet-Európában. Egyre képtelen. Elismerni dolgozói állományának odaadó munkáját. Fizetésnek mondott valamit persze folyósít, jellemzően a három-, négyszáz eurós sávban lavírozva.

Kilépve az üzletből nem szűnik a disszonancia. A térbe torkolló utcákon egyenruhás alak serénykedik, szúrós szemmel vizslatja az autók szélvédőjét. Parkolóőr. Az oszlopokon a tarifa alulról nyaldossa a nyugati fővárosok parkolási díjait. Az utcákon szabad hely alig-alig, gombostűt bajos leejteni. Állandóan csilingel a kassza, a bevétel folyamatosan áramlik. Áramlásának iránya meghatározhatatlan. Annyit bizton tudni, emberünk zsebébe igencsak kevéske kerül, javadalmazása éppen eléri a háromszáz eurót. Hová csordogál, kinek a zsebében lapul a bejövő pénzmag? Azt még az összes Szentek, de még maga a Teremtő sem tudja! Az ember föld alá süllyedne szégyenében!

Elég néhány métert aláereszkedni, és meglegyint az alvilág szele. Erős, kíméletlen. Itt, ebben az orkánban Kharónt rögtön elcsapnák. A ladikjára fabrikált vitorla egyedül, mindenféle kormányos nélkül elvinne a pokol legmélyebb bugyraiba. A metró cúgja ez, nincs itt semmiféle szél. A bejáratnál két elszánt férfiú áll az embertelen huzatban. Kulcsemberek ők, a jegyeket, bérleteket ellenőrzik. Munkájuk nélkül a Budapesti Közlekedési Vállalat hatalmas bevételtől esne el. A mamutcég csak a metrón úgy egymillió személyt szállít. Forgalma utasban, forintban irgalmatlanul nagy. Hasonló a hajdani édestestvérhez, a társ-főváros Bécshez.

A Wiener Linien közel ugyanennyi embert visz, viteldíjai majdhogynem megegyeznek Budapestével.

Az egyenesen megrendítő, a császárváros polgára olcsóbban kap heti vagy éves bérletet.

A havi bérlet cirka harmincöt százalékkal drágább, mint Pesten. A különbség egyáltalán nem vág földhöz, különösen nem akkor, ha tudjuk, az U-Bahn ellenőrei ezerháromszáz eurós bér alatt nem vesznek fel munkát. A mieink havi keresménye tokkal, vonóval együtt nem éri el a fenti összeg negyedét.

Mit csinál a BKV vezetése, a menedzsment? Adekvát válasz keresése közben önkéntelenül komoly misztériumjáték alapjait teremtjük meg. Annyi biztos, legyen az nyugdíjas anyóka, avagy ülepén még tojáshéjat egyensúlyozó ifjonc, topmenedzseri státuszuk zsíros fizetést, milliós végkielégítést jelent.

Mindeközben a céget a vállukon cipelő serpák, az ellenőrök, a szűk kalitkákban szorongó pénztárosok, a javítóműhelyekben rakkoló szerelők számára marad a havi háromszáz eurós bér. A járművezetők keresete – ők, ugye, mégiscsak emberéletek elsődleges vigyázói – felkúszhat akár hatszáz euróig is. Bécsben persze a sofőrök kétezret visznek haza úgy, hogy a tarifák azonosak. Egyedüli szignifikáns különbség a vonaljegyek ára. Ez Bécsben kétszerese a miénknek. Az osztrák főváros üzletpolitikája világos: a drága jegyárral a feledékenyeket, az átutazókat, a „pénzes" turistákat sújtja. Mindenki mást bérletvásárlásra ösztönöz. Kedvezményei sokkolnak. Bécsben a gyerekek tizenöt éves korig minden ünnep- és vasárnap ingyen utaznak, valamint a teljes nyári vakáció alatt szintén megilleti őket az ingyenesség. Aztán létezik az ún. Top-Jugendticket, amely egy évig, szeptembertől szeptemberig érvényes, tehát lehet utazni vele az iskolaévet követő nyári szünetben is. Diákok válthatják ki huszonnégy éves korig; kemény hatvan eurót (tizennyolcezer forintot) kell érte kiperkálni. Nem csupán Bécsben utazhat vele az ifjú kalandor, a bérlet érvényes egész Alsó-Ausztriára és Burgenlandra. Kis túlzással a fiatalok bejárhatják vele Ausztria negyedét. Budapest, a BKV szintén kínál éves diákbérletet. Ára 46 200 Ft (kb. 150 euró). Fővárosunk közigazgatási határánál szöges kerítésléccel űznek le a járműről. Ezzel a passzussal ugyanis egy centimétert sem lehet tovább utazni. Embert még nem láttam, ki nálunk ilyen bérletet vásárolt volna. Arról pedig hallgassunk mélyeket, mi történik akkor, ha a tanuló Budakalászon, Gödöllőn vagy Dunakeszin él.

Nem, ne hallgassunk! Jobb az őszinte beszéd! Ez esetben a csemete kénytelen kiegészítő bérletet váltani, így az éves diákbérlet ára hetvenhétezer forint fölé kúszik, tehát úgy kétszázhatvan euró. Szemben a Wiener Linien hatvan eurós árával, ott, ahol a gyerek beutazhatja a fél országot! Alkalmazottainak átlagfizetése ezerötszáz euró (négyszázötvenezer forint) körül mocorog. Nálunk, ha eléri a félezer eurót, rögtön ötszáz gyertyát gyújtok a ferencesek Szent Péter-templomában.

Magam meg nem éltem, de hallomásból ismerem a népköztársaság vaksötét időszakát, az ötvenes éveket. Az emberek félrehúzódva suttogtak: „Fel van jelentve...!". Helyette ma bátran, büszkén lehet harsogni, versenyre kelve a szabad széllel: „A havi százezer bizton megvan! És be vagyok jelentve!".

Valószínűleg ezt zengik búsan a Budapesti Közlekedési Vállalat szorgos munkásai is. Önmagamtól azt kérdezem: mi ez a szerencsétlen, elfuserált konglomerátum, amit úgy hívnak: BKV? Az eurómilliomos szaktanácsadók, a milliós fizetésű vezetők világa, a százezer forintos bérezésű dolgozók földje? Úgy látom, nem más ez, mint a hazám, Magyarország kicsiben. Az elguruló pénzek, a „De be van jelentve!", a „Mós is ennyit fizet!" birodalma.

Ebben az országban mennyi, de mennyi szülő rezzen össze, retten meg, amikor porontya a vacsoraasztal mellett hirtelen megszólal: „Tetszik a természetes anyag. Szeretnék asztalos lenni!", „Lenyűgöz a motorvonatok, a zakatoló kocsik világa! Hogyan lehetnék metróvezető?", „Oly érdekes a magasban! Csodálatosak a háztetők! Jelentkezhetek kéményseprőnek?".

Sorolhatnám napestig az ehhez hasonló mondatokat, csak a szakmaneveket kellene cserélgetnem. Vízvezeték-szerelő, parkettás, kalauz, kőműves, szobafestő, hegesztő, esztergályos, műtős, rendőr, szakács, tanító, tűzoltó, katona, vadakat terelő juhász...

Sorolhatnék százszám másokat. Fenti böcsületes szakmák hallatán az édesapa borzongani kezd, eszelős félelem keríti hatalmába. Elborzadva keresi párját. Ijedten dugják össze fejüket. Nem sajnálják a család utolsó fillérjeit sem. Tulajdonképpen sajnálni nincs mit. Házhoz jövő gyorskölcsön és Amex-kártyájuk leszívása után rohannak pályaválasztási tanácsadóhoz, pszichológushoz, befizetnek különórákra és buzgón imádkoznak: „Édes istenem! Nehogy a gyerek...! Csak ezeket ne! Legyen inkább kommunikációs igazgató, szóvivő, építész, miniszter, póker-világbajnok vagy megasztár! Könyörgünk, bármi! De a fentieket neee! Hisz tudjuk magunkról..."

Vajon milyen társadalmat épít az az ország, mely nem becsüli meg polgárainak munkáját? Képtelen értékelni a valós teljesítményt? Milyen társadalom az, mely erkölcstelenül kihasználja az őt vállain tartó dolgozók tömegeit? Immáron nemcsak a kétkezi munkásokat, hanem pedagógusok, mérnökök, orvosok egyre duzzadó seregét. Pedig a társadalom éltető, lélegző pórusai ők. Milyen társadalom az, ahol ezek a pórusok eltömődnek, nem jutnak oxigénhez? Ez a társadalom lassan szétmállik, szétesik, elrohad. Azt, hogy még mindig él, a kiábrándult és csalódott társadalmi rétegek egymás közötti lankadatlan harcának köszönheti. Ez a háború tartja lélegeztetőgépen. Az egyén hibát saját, kisiklott, az abszurditás határán billegő életében nem talál, önmagát nem kárhoztathatja. Ő a munkáját lelkiismeretesen végzi. A hiba, az

másban van. Mások a vétkesek. Leginkább honfitársai, kik – igaz, a munka másfajta frontján, de – ugyanazt végzik, mint ő, ugyanannak a társadalmi osztálynak robotosai.

A kérdés nyomasztó. Az egymással örök háborúban álló, szüntelen vitázó, civakodó csoportok elegye egyáltalán társadalomnak nevezhető-e?

A népköztársaság társadalmát ismertem. Egyszerű, akár a faforgács: mindenkinek valamit!

Ma más a felállás: valakiknek mindent! Egyik rosszabb, mint a másik! Melyik az egyik és melyik a másik? Igazából nem ez a fontos. A fontos az, eme két rövid megállapítással leírt társadalmi „fejlődési út" egyenesen vezet a végkifejlethez: senkinek semmit! Ez pedig maga az anarchia, a felfordulás, a zűrzavar, a káosz.

Látja a maszatos jelent és talán érzékeli a sötét jövőt több mint félmillió honfitársunk. Nem a szívével, nem a fejével: a lábával dönt. Nagyot dobbant, és itt hagyja hazáját azért, hogy messzi, idegen földön boldoguljon, külhonban gyűjtse egybe a remény halovány fénynyalábjait.

XIX.
Uram! Óvd a királynőt!

Mennyire, de mennyire ismerős helyzet! Úgy érzed, nincs kiút. Nem látsz előre, nem tudsz tervezni, sodródsz, valamerre visz a víz. Azt tudod, nem finom, aranysárga homokpartra, hanem szédítő vízeséshez, rosszabb esetben az oroszlánok itatójához. Jobb minél előbb kikecmeregni a hullámokból! Aztán... Hogyan? Hová? Merre?

A nyolcvanas évek végének fajsúlyos, húsba vágó kérdései ezek. A nép köztársaságában hirtelen minden megbillent. Moszkvából, Varsóból, Várnából nézve az élet szépnek tűnt. Bécsből, Nyugat-Berlinből merevnek, mozdulatlannak. Pedig nem volt az. Budapest semmiképpen sem. Nyugatias arcéllel bíró, lüktető világváros képét mutatta, melynek különös vonzerőt adott kelet-európaisága. Az, hogy a keleti blokkban létezett. A nyugatias karakterrel temérdek dolog együtt járt. Tarka utcakép, eleven kulturális élet, vonzó gasztronómiai kalandok, érdekes klubok, gazdagodó árukészlet, erőre kapó magánszektor és még jobban erőre kapó árak. Jelentősen megdrágult az élet, emelkedtek az energiaárak, megjelent az általános forgalmi adó, új adórendszer, gazdasági változások körvonalai tűntek elő. Viszonylagos árubőség, világútlevél, erősödő mozgáskényszer, a motorizáció nyugati életvitelt vetített rá a hétköznapokra. Ez a nyugati életvitel, avagy annak gyengécske érzete pedig a fogyasztásban, a fogyasztói szokások átrendeződésében jelent meg. Ha fogyasztani, vásárolni szeretnénk, egyvalami jó, ha van: suska. Nélküle nehéz. A bérek azonban stagnáltak. Vásárlóerejüket meghatározni az akkori kétosztatú világban élve nem egyszerű. Keletre pillantva megállták helyüket, nyugat felé pislantva nem rúgtak labdába.

Azt, hogy a jelenben mennyit érnek az akkori fizetések, egyáltalán konvertálhatóak-e a mára, bajos meghatározni. Ám nem lehetetlen.

Amikor tanári pályámat elkezdtem 1987 Budapestjén, rengeteg impulzus ért. Első tanévem izgalmai, a fővárosi élet újdonsága, addig ismeretlen kihívások, lelkesedéssel összekapaszkodó pénztelenség jellemezték első pesti évemet. Pesten keringett a Forma–1-es cirkusz, a Váci utcában Adidas üzlet nyílt, csápjaikat súlyos pénzekért nyújtó szállodák csábítottak. Butikok, kávéházak, éttermek sokasága lepte el a belvárost. Azt rebesgették, Budapestre készül a nyugati életforma emblematikus, robusztus, mindenen átgázoló, számunkra akkor a táltosok erejével bíró csatalova, a McDonald's.

Az üzlet a rákövetkező év tavaszán nyitotta meg kapuit a Régiposta utcában. Akkor az én kezdő tanári fizetésem 6350 Ft volt. Ezért az összegért az amerikai gyorsétteremben 148 darab Big Mac szendvicset kaphattam volna. A ma kezdő tanára gyakornoki státuszának minden áldásával, diplomáját szorongatva, a pedagógusi bértábla szorításában vergődve fillérre pontosan 154 644 forintot szed össze. Ne feledjük! A mában vagyunk, az összeg bruttó érték, kezébe cirka 105 000 pénz kerül. Most a Meki legnagyobb szendvicsét 860 forintért méri. Így emberünk 122 darab Big Mac-kel gazdagodhat. A fejlődés mellbevágó. Csakúgy, mint a pályáját indító tanárember nettó 350 eurós bére.

Az, hogy hazánk, a szabad Magyarország negyedszázad alatt hová jutott, azt, hogy a szabad polgár miféle csuda dolgokat képes csinálni, érzékletesen mutatja a nemzet napszámosának javadalmazása. Meg még sok száz más szakmáé. Hová érkeztünk? Hová jutottunk el? Sehova se. Az ország nem mozdul. Áll, mint a kő. Aki mozdul, azok Magyarország lakói. Sok százezer ember porzik el napnyugat irányába, azokba az államokba, melyeket mi, magyarok szerettünk volna utolérni. A hajdani Közös Piac, az EU alapító országai ezek. Ezen országok állampolgárainak mit jelent havi 350, 400, 500, 600 euró? Semmit. Ezekért a havi bérekért ők fel sem kelnek, meg nem mozdulnak, legyen az bármily rendű és rangú nyolcórás meló. Inkább elkárhoznak.

Elképesztően érdekes az, ahogy idősíkok képesek egymásba csusszanni. Ugyanazt éreztem a nyolcvanas évek végén, mint amit temérdek honfitársam ma érez. A fizum gyengécske, mozdulatlanságra ítél, mozgásteret nem ad. A hétvégi építkezések pluszpénzével és egy sikeres Főtaxis vizsgával meg tudtam moccanni. Budapest falta a pénzt, valóságos csoda, hogy a hétköznapokat és az olykor görbe hétvégéket úgy-ahogy finanszírozni tudtam. Előre nézni, távolba látni, az élet mélyebb kontextusaiba belehelyezkedni hiába próbáltam. Hogy lesz a fejem felett fedél? A pesti lakásárak milliósak. Egy beugróhoz, bankhitelhez szükséges legalább fél milla.

Komoly elhatározásra jutottam. Az egy helyben való tötyörgés, a céltalan molyolás, fészkelődés helyett elrugaszkodom. Meglépek. Lefalcolok egy időre.

Nagyon jól tudom, mit jelent a maiaknak az, elmenni. Itthagyni a hazát, a megszokott környezetet, megválni az anyanyelvtől, elfelejteni ízeket, baráti gesztusokat. Új életritmust felvenni, új életmódot kialakítani, más kultúrában, más viszonyok között keményen dolgozva helytállni. Új életteret, új kapcsolatokat idegenben kialakítani.

Amikor első nyugati próbálkozásomat felidézem, elsősorban rájuk, a jelenkor kényszerű dobbantóira gondolok.

Rövidke tépelődést követve, nem sokkal moszkvai „turném" után egyszerű, hat hónapos turistavízumért folyamodtam az Egyesült Királyság budapesti nagykövetségén. A népköztársaság állampolgárának nem volt egyszerű brit vízumhoz jutnia. Igaz, bonyolultnak sem mondanám. Az IBUSZ-nál befizetett angol turistaút automatikusan beutazási engedélyhez juttatott. Igen ám, de az nem két fillér! Moszkvai utam pedig minden krajcáromat felszippantotta. Maradt a második változat: a meghívólevél. Nagy-Britanniával semmi élő kapcsolatom, ott senkit sem ismerek. Vagy mégis? Mindig minden út a Szovjetunióba vezet! A kinti tanulmányi félév alatt sok-sok embert megismertem. A meglepő az, néhányukat nem csupán megismertem, de továbbra is tartottam velük a kapcsolatot. Közülük a legjobb cimbora vagy inkább kenyerespajtás „Csárli" volt. Odaát, a SZU-ban olyanok voltunk, akár két féltestvér. Egy fekete, egy fehér. Mint a dominó. Valahogy egymásra éreztünk. Sokszor kujtorogtunk együtt, szinte együttesen lélegeztünk. Világok választottak el egymástól, ám ez közöttünk nem okozott semmiféle zavart. A különbségek, a kulturális távolság ahelyett, hogy taszított volna, inkább kíváncsiságot ébresztett. Charlie aztán meglátogatott a főiskolán, utána pedig bejártuk Rudabányát, az egész bányavidéket. Ő a messzi-messzi Nyugat-Afrika, Sierra Leone szülötte, hazája államközi egyezmény alapján küldte a Szovjetunióba tanulni. Az országba tengernyi afrikai diák áramlott, a szovjet állam az afrikaiak szemében szimpatikus szervezetként jelent meg. Fontos szerepet játszott a dekolonizációban, a harmadik világ népeinek önrendelkezési jogainak érvényesítésében. Hozzájárult a szakemberképzéshez. A friss diplomások visszatértek szülőhazájukba, és megpróbálták elősegíteni országuk gazdasági fellendülését. Az ötéves egyetemi tanulmányok után sokukat instabil vagy teljesen megváltozott politikai környezet várta, így ők megkíséreltek felszívódni Európában, döntően a Nyugat-Berlin–Párizs–London-háromszögben. Sierra Leone már akkor sem számított a nyugalom szigetének, ezért Charlie és felesége mint a Brit Nemzetközösség lakosai valahogy tanyát vertek a Temze-parti metropoliszban.

A Nyugati pályaudvar melletti posta viharvert telefonfülkéjéből nemzetközi interurbán próbáltam meg levajazni Csárlival a londoni meghívólevelet. Mérgemben majdnem belevágtam a kagylót a kabinüvegbe, amikor meghallottam: levélről szó sem lehet. Az élet kinn sem habos torta, kismillió gond van. Főleg a letelepedési papírokkal. De nehogy a földhöz csapjam a telefont! Ne hagyjam el magam, mert minden intézve lészen, meghívólevelet majd Pat küld.

Ne izguljak! Kecó lesz, meló lesz, testvérek vagyunk!

Patrick régi vlagyimiri cimbi, Georgetownból, Brit-Guyanából sodródott a Szovjetunióba. Laza, kölyökzsiráf-mozgású szenzitív, örökké mosolygó, életvidám fiatalemberként színesítette a Polinsztitut amúgy is sokszínű csapatát. Kettőnk kapcsolatát könnyű leírni. Jó haverok voltunk, ám tudtuk, egymásért tűzbe kölcsönösen nem mennénk. Igen-igen kellemesen meglepődtem, amikor a levél megérkezett Readingből. Mind külalakjában, mind belső paramétereiben a topon, minden benne volt, aminek benne kellett lennie. Pontosan akkor kaptam meg, amikor a szocialista Magyarország prominens figurája, moszkvai emberünk, volt nagykövet, hajdani párttitkár – mi más – végképp elparentálta a népköztársaságot. Megszületett a harmadik köztársaság.

Amikor őfelsége, a királynő konzuli hivatala kiállította számomra a hőn áhított vízumot és a repülőgép fedélzetén velem, Ferihegyről elemelkedett, akkor már egy új Magyarországnak mondtam búcsút, zsebemben a Népköztársaság régi, ütött-kopott útlevelével.

Elsüllyedtem szégyenemben, ám nem tehettem mást! Le kellett mondanom a Malévről. Minden fillérre szükségem volt. Hihetetlen, de a British Airways jobb árat ajánlott. Az oda- és visszaút dátumai megváltoztathatatlanok és hatvan napon belül vissza kell jönnöm. Az augusztusi visszaút kötelező időpontja kimondottan jól jön majd az „Immigrant Office" repülőtéri ellenőrzőpultjánál, ott, ahol a tulajdonképpeni beléptetésről dönt a tisztvise-

lő. A vízum ugyanis önmagában nem jogosít belépésre. Különben is! Úgyis később jövök vissza! Tele leszek zsozsóval! Majd veszek kinn a visszaútra másik repülőjegyet.

Az igazat megvallva dagadt a mellem. Nyugati légitársasággal repülhetek! Először életemben!

Igaz, két hónapja már mi is Nyugat vagyunk, bár a mindennapi életben – különösen erre az utazásomra kivetítve – az égegyadta világon semmi sem változott. A forint piaci konvertibilitása hipp-hopp módon nem valósult meg. Éltek a valutakorlátozások, a lakosság továbbra sem válthatott nyugati valutát szabadon. Én meg éppen anyagi gödörbe zuhantam, alig bírtam kikecmeregni a göröngyök alól. Vérrel, verítékkel izzadtam ki magamból száz dolcsit.

A Schönherz arab diákjának csengettem ki az árát. Ezzel az összeggel indultam útnak az ígéret földjére, Nagy-Britanniába.

A gépen maléves reflexeim ragyogóan működtek, no meg teljesen elteltem attól, hogy megértettem az egyik hosszú lábú angol sztyuvi csilingelő mondatát. A „Ki kér még valamit?" kérdésre lazán rámutattam a doboz sörre. Kelet-európai fülnek nincs szebb zene a felnyíló doboz pattogó hangjánál. Az alsó szólam viszont kiábrándító volt. Az utaskísérő gyors kiáltása: „... Nájti-nájn!". Basszus! Itt a plusz körökért fizetni kell? A száz dolcsit morcosan simítottam ki. Testvérek között is minimum hatvan font! Kaptam ötvenöt fontot, negyven penny aprót, és rettenetes, langymeleg sört.

A British Airways rögtön levett néhány fontra. Ajaj! A Nyugattal vigyázni kell! Oda se neki. Jobb a tanulópénzt mindjárt az elején megfizetni! Ez a felismerés kissé felvidított. Figyelemmel, gyöngybetűkkel igyekeztem kitölteni a beutazási adatlapot. Pontosan, pedánsan írtam be a meghívólevélben megjelölt majdani lakcímemet és a vízumom számát. Útlevelem számtalan pecséttel van tele, most csak egyetlen stempli vibrál előttem. Mást nem látok:

„Leave to enter for six months. Employment prohibited."

Tojok rá. Megoldom. Megjártam Bulgáriát, Lengyelországot, a Szovjetunióról ne is beszéljek! Ha zöld ágra tudtam vergődni a Kelettel, zöld ágra vergődöm a Nyugattal is. Igaz, az angolom, akár a harmat. Semmi élőbeszéd, semmi tapasztalat. Négy év dekoncentrált nyelvtanulás a gimiben, két szemeszter „fakt" a fősulin, meg a Beatles, meg a Stones. Végül is...

A semminél azért több. Itt van ez a tiltott munkavállalás téma is... A meg-

hívólevél a kamu lakcímmel... Kár ezen kérődzni! Csárli testvér intéz mindent! Könnyebbséget, extra erőt ad még régi jó elvtársnőm, Panna, ki szintén Londonba cuccolta be magát jó hónappal ezelőtt. Együtt „küzdöttünk, harcoltunk a mozgalomban", a szovjet idők örökre összekötöttek minket. Angliai telefonszáma plusz támaszt jelentett.

Ügyesen áthámoztam magam a Home Office kérdezőbiztosán, és egyhamar óriási város közepén találtam magamat. Heathrow város a városban, időszakosan meg-meglóduló tömeg, színpompás üzletek forgataga. Hosszú órát tekeregtem ámuldozó révületben. Szinte véletlenszerűen szúrtam ki a hullámzó utastengerben jó barátomat. Nagydarab fekete ember fehér szalonnadrágban és még fehérebb ingben. Csarliról persze tudtam, hogy nagydarab és befelé, Londonba utazva az is kiderült, mekkora nagy ember. Amíg beérkeztünk Charing Crossba, fél tucatnyian integettek, üdvözölték. Tízmilliós városban néhány óra alatt ennyi ismerős! Nem semmi!

Charing Cross London szíve, a város középpontja. Szememmel kerestem a keménykalapos, vadászsapkás, pipázó angolokat és hegyeztem fülemet, hány „How do you do"-t hallok meg. Teljesen más London élt a képzeletemben, mint amit láttam. Megjártam a moszkvai Lumumba Egyetem diákotthonát, jártam az Aviamotornaján megtelepülő ösztöndíjas világcsavargók kollégiumában, ám népeknek ekkora olvasztótégelyét én eddig sohasem láttam. Minden várakozásomat felülmúlta a város szabad szelleme, lakóinak változatos, színdús kavalkádja.

Hasítottunk tovább, South-East Londonba. A vonatról a főváros délkeleti részén, Plumstead állomáson szálltunk le. Plumstead igazi munkáskerület, tele afrikaival, rengeteg ázsiai – főleg indiai és pakisztáni – lakossal és még több karibival. A Durham Roadon mindenféle népek laktak, bár az utca a viktoriánus Anglia tipikus, zártsorú házait sorakoztatta kiugró ablakokkal, szép homlokzattal, apró díszekkel.

Csárli jogos büszkeséggel vezetett be otthonába, önérzettel mutatta be, milyen kellemes életteret teremtett családjának. A kétszintes házat gyufásskatulyányi előkert és kicsinyke hátsó kert fogta közre. Míg előbbi pusztán díszítő funkciót töltött be, utóbbiban öten-hatan komfortosan pihenhettek, piknikezhettek. A nappaliban ásító kandalló, öreg fabútorok, színes párnákkal beterített szófa, a sarokban hipermodern japán zeneszekrény. A falon, a polcokon afrikai képek, szobrocskák és maszkok.

Charlie felesége, Comfort lapos, sejtelmes pillantásokkal méregetett. Sötét bőre éles kontrasztban állt hófehér burnuszszerű fejfedőjével, mely csaknem eltakarta göndör hajfürtjeit. Ez a turbánféle kiemelte arcának bájos vonásait. Széles orra, egyenes vonalú szemöldöke Miriam Makebára emlékeztetett. Szaggatott, rövid szavakkal rendelkezett, tartózkodó, bizalmatlan pislogással követte minden mozdulatomat. Valami elsőre sehogy sem megfogható, obskúrus kisugárzás áramlott belőle, melyet mintegy megkoronázott különös, ritkán hallott neve. Nem olyan vadromantikus, mint például a Grace vagy a Joy, inkább az otthon melegét árasztó, gondoskodó. Comfort bennem feltétlen bizalmat ébresztett. Amíg az emeleti hálószobában berendezkedtem, addig ő férjével hároméves kisfiát babusgatta.

Az elkövetkező napok akklimatizációval, puritán egyszerűséggel teltek. A hedonista szovjet idők, a vendéglők, bárok, önfeledt taxizás belevesztek a múlt átláthatatlan, hömpölygő ködébe. Rövidke időre csillantak meg. Egyetlen árva napra. Csárli tiszteletemre „welcome partyt", a régi szóhasználattal élve „vécsert" rendezett. Hajdanvolt szovjet sztipendisták gyűltek össze, „vszpaminaty". Emlékezni. Ennek a gigantikus őrsi gyűlésnek számomra két fontos hozadéka volt: az egyik, személyesen is megköszönhettem Patricknak a meghívólevelet, újra együtt ökörködhettünk. A másik, seggére vertem a maradék ötven fontomnak. A buli felhabzsolta az utolsó pennyig.

A további napok Plumstead feltérképezésével, közeli sétákkal teltek. Comfort szerény, beosztó háztartást vitt, melynek lényegi elemei a spórolás és az önmegtartóztatás. Észrevettem magamon, hiányoznak az otthoni kalóriák és gyomortájékon néha-néha belém mar az éhség. Szerencsére elérkezett a hétvége, a vasárnapi ebéd.

Szárított tápióka lisztjéből, vízzel keverve, ütve, gyúrva, gyömöszkölve készül a fufu. Az afrikaiaknak olyan, akár az ázsiaiaknak a rizs vagy nekünk a krumpli. Mi is készítünk effélét, elsősorban kukoricalisztből csinálják. Szerfelett laktató, közismert neve a puliszka. A köret szerepét tölti be, lehet grillezett húsok mellett, de szívesen ül bele különböző levesekbe, mint a daragaluska.

Csárliék valami körömpörköltfélét készítenek, azzal a különbséggel, hogy itt pirospaprikát nem használnak. Helyette különféle afrikai fűszerekkel szórják meg. Ínycsiklandozó illat terjengett. Az adagokat Comfort porciózta tányérunkra, óriási, testes, tömörfém merőkanállal egyensúlyozta a súlyos

cupákokat. Ilyen ízleteset régen ettem, vagy csupán a „legjobb szakács az éhség" szindróma dolgozott bennem? Édes mindegy. Gépiesen nyúltam a kanál felé újabb húsokért. Comfort megelőzött. Fürgén felkapta a nehéz merőkanalat, és olyat húzott vele a körmömre, hogy rögtön úgy beszoptam, mintha finom, otthoni hársméz lenne rátapadva. Szeme villámokat szórt. Ebben a villanófényben világossá vált minden.

Ezt a kis közösséget egyedül az asszony tartja vállain. Charlie masszív munkanélküli, lyukas peták nélkül szerveződnek napjai. A kinti életformát nem tudta máról holnapra a Nyugat megkövetelte paraméterek szerint megvalósítani. Ami a szovjet kasztrendszerben a csúcsot jelentette, az itt a mélységek mélységét. Elektromérnöki vörös diplomájának érték-együtthatója itt, Angliában a zéruspont körül mozgott. Felesége nővérként, három műszakban robotolt benn, Londonban, közkórházban. Fenntartotta a házikót, fizette a rezsit, a részleteket, két éhes szájat tömött be. Engem, a harmadikat már nyilvánvalóan képtelen volt etetni. Jövetelemről semmit sem tudott, arról Csárli kurva szót sem szólt. Érkezésemet az asszony nem tudta hova tenni. Csodaszép teljesítmény az, hogy náluk egy teljes hétig húztam. Ha önként nem lépek le, akkor a ház asszonya nem csupán engemet, de férjét is úgy kivágja, hogy csak nyekken. Nagyobb utazótáskáimat hátrahagytam, legszükségesebb dolgaimat kisebb válltáskába gyűjtöttem. Összepakoltam. Várt új otthonom, az utca.

Az utcai lét kialakításakor két lehetőséget vettem számba. Az első: felveszem a londoni nincstelenek, a „homelessek" életformáját. Megtépem, megszaggatom magam és szutykosan, szurtosan esdeklek, könyörgök, tarhálok alamizsnáért. A módszer lényege a mocsok, a piszok, az elesettség elegyének eggyé gyúrása, bátran alkalmazva a párizsi „clochard-ok" határtalan szertelenségét és szemtelenségét.

A másik: valahogyan betagozódni, belesimulni a polgári létbe, amolyan utcai „citoyenné" válni. Ez utóbbi lehetőséget próbáltam megjátszani.

Számba vettem feladataimat. Meg kellett oldanom a szabad helyváltoztatás mikéntjét, az ide-oda utazást. Tanyát a Plumstead-Woolich térségben vertem, de gyakran kellett bevergődnöm Croydonba, sőt a belvárosba a Trafalgarra, a Victoriához, a Westminsterbe. Ezt csak és kizárólagosan illegális úton, blicceléssel tudtam megvalósítani. Ez Londonban borzasztó nehéz, ám nem megvalósíthatatlan. A metrókapuknál térképpel kezemben megjátszot-

tam az elveszett, meglopott, kétségbeesett turistát. A British Railen a közeledő jegyvizsgáló elől kocsiról kocsira vándorolva próbáltam eltűnni. Harapófogóba kerülve, két kalauz esetén lepattantam a vonatról, és egy másikkal, harmadikkal, negyedikkel araszoltam úti célom felé. Az emeletes buszokon a sofőrök ellenőrizték a bérleteket és jegyet is árultak. Figyelmük – különösen csúcsforgalom idején – lankadt, az elhullajtott, lejárt travel cardokat meg sem kellett buherálnom. Elég volt az érvényesség dátumára ujjammal rácsippentve azt felmutatni, és aló mars! Fel az emeletre! A megállóban pedig észnél lenni! Az ősrégi, „konduktoros"- fellépős route mastereket kerülni! A Leylandok, a Volvók az én paripáim!

A napi szükséges tápérték bevitele nemkülönben fontos feladat. Fia penny nélkül megvalósítani emberes kihívás. Zárás után a croydoni piac elhagyott pultjainak szétdobált ládáit szitáltam meg. Napi étkezésem fontos elemévé váltak a tejtermékek. Jó angol szokás szerint a tejesemberek már hajnalok hajnalán letették a házak elé a friss joghurtot, tejet. Nemsoká' utánuk pakoltak le a kenyeres kocsik. Váltott helyszíneken aztán ezeket a pakkokat – mit tehettem mást – módszeresen megcsapoltam.

A tisztasági alapkövetelményeket becsülettel teljesítettem. A parkok szökőkútjai, vízköpői megmentettek. Ha kellett, bebuszoztam „minden vasutak katedrálisába", a St. Pancrasba. Itt az Intercity első osztályú vagonjainak valamelyikében a patyolattiszta mosdóban urasan megborotválkoztam, rendbe tettem magam. Ha úgy adódott, tovább tátottam a számat a központban, elmentem az Oxford Streetre, csorgattam a nyálam a Virgin Megastore és a HMV polcainál.

A Debenhams kozmetikai osztályán felturbóztam higiéniai minőségérzetemet. A legújabb illattrendek útvesztőjében, az ingyenes teszterek között kutakodva találtam rá a parfümipar viszonylag új motorosára, a Fahrenheitre. Mintha szakajtó ibolyát az elpiszkolódott steklámpa fényében beleejtenél a szerelőakna olajtól sáros mocsarába. Na, ez az illat pont jó lesz nekem ehhez a gerillaélethez! Bármerre is csámborogtam, legyen az a Harrod's, a Selfridge's vagy az Alders, rögtön a szépségpultokat kerestem.

Azon kaptam magam, kezd kialakulni valamiféle életritmus, életmód, alakulnak a hétköznapjaim. Tény, nem jól, de nem is bűn rosszul. Az utcai lét, a vagabond élet fizikálisan meg nem viselt. Mentálisan viszont több erőforrást kell mozgósítani, az ember olykor úgy érzi, földöntúli energiákra van

szüksége. Alapesetben beköszön a londoni utcákon úton-útfélen terpeszkedő templomok egyikébe, megtér, és rimánkodva kéri a Teremtőt, tán önmaga se tudja, mire. Rosszabb esetben marad az Úr házában, sötét boltív homályában megpróbálja felfeszíteni, megdézsmálni a perselyt.

Nekem az óriási, földöntúli erőt kicsike papírlap adta. Annak ellenére, hogy rajta csupa-csupa ángilus felirat állt, a hazát, az elveszíthetetlen, örök biztonságot jelentette. Ez a darab lap a visszaútra szóló repülőjegyem. Ha máskor nem, nyár végén véget érnek viszontagságaim. Eredetileg karácsonyig terveztem, ám ugye így alakult. Időm temérdek, igyekszem hasznosan, érdekesen eltölteni. Be-belesek a National Gallerybe, a British Museumba. Nézelődöm könyvesboltokban, a WHSmith újságos pultjain. Lapozgatom a Tower Records zenei szaklapjait. Hallgatózom a Richer Sounds, a Lasky's üzleteiben. Fáintos brit hangdobozok szólnak a hifi-kereskedőknél. Spendor, Bower & Wilkins, Mission, Mordaunt-Short. Ezek a független boltok lelkiismeretesen prezentálják az új médium, a CD hangját. Egek! Ha lenne lóvém! Va-la-ho-gyan me-lót kell sze-rez-nem! Át- meg átszelem Londont, próbálkozhatnék az ingyenes programmagazin, a *Time Out* terjesztésével... Nagyobb csomópontoknál, metrókijáratok környékén adják a rohanó emberek kezébe. Heti harminc fontot lehetne vele szakítani! Az marha nagy pénz! Talpalok a szerkesztőségbe. Szerkesztőségből a kiadóba, kiadóból a nyomdába, nyomdából a disztribútorhoz. Senki nem tud semmit. Ördög vigye mindegyiket! Kínai, thai, vietnami, arab, török csehók, skót halasok mosogatópultjainál könyörgök. Pillanatra néznek rá szemüveges, fémkerettel övezett bágyadt pofázmányomra. Nem kellek. Rendíthetetlen járom a job centereket, böngészem a kiragasztott hirdetéseket. Semmi. Igaz, telefonálnom kéne...

Pénzmag nélkül? Hogy a fenébe? Meg kellene csörögnöm Pannát. Hol van, merre hajt? Csárlit se lenne éppen bolondság felhívni, bár ő meghagyta: csak akkor hívjam, ha halálomon vagyok, vagy ha már elpatkoltam, vagy akkor, ha pénz áll a házhoz, vagyis ha munkára lelek. Tiszta beszéd, egyenes beszéd, őszinte beszéd. Legalább Csárliban nem csalódik az emberfia.

Nem, nem fáradtam bele az eredménytelen munkakeresésbe, de egyre nehezebben tudtam felfrissülni, regenerálódni. Tudniillik az erőgyűjtéshez egy dolog rendkívül, elengedhetetlenül fontos: a nyugodt, zavartalan alvás. Keservesen ment. Elhagyott építkezésen, park bokrai között, néptelen kapual-

jakban hajtottam álomra fejem. Hiába természetes szövetségesem az akkori elképzelhetetlen, tikkasztó meleg: a zajok, neszek, a libbenő esti szellő okozta koppanások miatt képtelen voltam aludni. Féltem. Jajjal-bajjal, vesződve találtam megoldást. Késő éjszaka bemásztam a lezárt plumsteadi állomásra, a peron melletti betonon megágyaztam magamnak a szombati *Guardian*nal. A vezércikket testemre terítve viszonylagos biztonságban tértem nyugovóra. Vekker ide nem szükséges, hajnalban a rajtam átlépő, munkába igyekvő lábak neszezése ébresztett. Kezdődik a nap! Sóvárogva nézegettem az utazókat. Irigyeltem őket. Mindegyiküknek határozott feladata van, csavar a szerkezetben. Ott, ahol számomra sehogy sem akad hely. Szomorkásan indultam kora reggeli élelemszerző utamra. Őszintén szólva kezdtem ráunni a laktózmenüre és a péksüteményre, igaz, a gyomrom még nem ellenkezett.

Aznap Norwoodban csámborogtam, ott mosolygott rám a vakszerencse. Éppen a Thomas Cook pálmafás plakátjai előtt ábrándoztam, amikor a pulton furcsa papírdarabot vettem észre. Rajta érzéssel megrajzolt hegedű, alatta klarinét. A hangszerek mellett pöcsét: Deutsche Bundesbank. A büdös életbe! Húsz nyugatnémet márka! Hét kemény fontot zsebeltem be érte.

Mindjárt vettem telefonkártyát, beebédeltem a sarki Fish and Chipsben, utána meg bedobtam két hamburgert a Wimpyben. Kifele jövet fülkébe botlottam, és kíváncsian tárcsáztam. Kiderült, Panna Thornton Heat, Norwood és Croydon szorításában, a Talbot Roadon vert tábort. Megcsípett egy segédápoló-helyettesi állást Upper-Norwoodban, az öregek otthonában. Kisegítő meló, a hét bizonyos napjain ugrott be, akkor aztán tolta orrvérzésig. Minden munkák legalja. Élők, élőholtak, nagybetegek etetése, mosdatása, fürdetése, pelenkázása. Heti negyven fontot hozott. Ebből tizenötért bérelte a galambdúc és az alkóv frigyéből született manzárdnak csúfolt szobáját, ami összességében nem volt más, mint jócskán felturbózott ágybérlet. Beszélgetésünkkor arra kértem, ha be kell mennie dolgozni, adja át nekem a matracot. Horpasztanék egy jót, felszívnám magam, legalább egyetlen napra elfeledhetném a kőpaplanos betont. Szerdán adódott alkalom a pihenésre. Panna aznap tizenkét-órázott. Mindenről részletesen kioktatott. Reggel fél hatkor legyek nála. Olyankor a háziúr, a landlord még döglik. Egyébként veretes nagy barom, ha megneszeli, valaki egész nap mocorog fenn, azonnal tartja a piszkos csülkét két fontért. Ne moccanjak, ne mozogjak, a fafödémek és a gipszkarton úgy vezetik a hangot, akár a telefonzsinór. A lenti fürdőszobát

felejtsem el, használata tiszta lebukás. Jövetelemkor intézzem el a dolgom kinn, a lapu között, folyó ügyekre pedig hagyott a matrac mellett üres Gatorade-es üvegeket.

No, ahogy eltűnt, eldőltem, akár a liszteszsák, és húztam a lóbőrt egészen este hétig, mint akit agyonvertek. Arra eszméltem, csörög a kulcs a zárban. Régi jó barátném érkezett haza megfáradtan, kifacsarva. Majdhogynem elszégyelltem magam előtte, akkorát aludtam.

Másnap frissen, újjászületve sétálgattam. Füttyögtem, lestem a csajokat az utcán. Figyeltem, skubiztam az angol nőket. Elkerekedett szemmel fürkésztem őket. Reméltem, találok bennük csipetnyi Liz Taylort, Jane Seymourt, Julie Christie-t, vagy ha őket nem, hát mindjárt szembe jön velem tucatnyi Samantha Fox. Hiába kutattam, kerestem, szemlélődtem. Belőlük egy darabot se láttam. Ellenben rendezetlen hajú, sűrű cigarettafüst-felhőbe burkolózó, széles, kiveresedett térdekkel egyensúlyozó nőt elég sokat. Mellettük éles kontrasztot mutattak az indiai, pakisztáni tünemények. Értük bizonyára két kézzel kapnának a *Káma-szútrát* filmre álmodók. A másik kategória a feketék. Megannyi Donna Summerbe ojtott Whitney Houston. Alapjaiban értelmezték újra a szépség fogalmát. A cerka szinte kiszúrta a nacómat. Persze náluk labdába sem rúghattam. Annyit se mondtak, „papucs!".

Merengve támasztottam a falat és meredten támasztottam homlokomat arra a táblaüvegre, mely mögött magas, teltkarcsú szilfid rendezgetett mindenféle iratokat. Gondolkodás nélkül benyitottam, amolyan „mindent a szemnek" alapon téblábóltam az irodában. Ide-oda toporogva jöttem rá, hova is rángatott be a férfiúi kíváncsiság. A helyiség a Drake Industrial munkaközvetítő iroda. Piaci alapokon működött, élesen különbözött az állami munkaügyi központoktól. Világos, tágas tér, stílusos bútorok, kellemes, dizájnfotelekkel megtámogatott ügyfélsarok élő pálmával. Rendezett polcokon iratdobozok sokasága. A szekrénysor előtt fémasztal névtáblával. A táblácskán: Annabelle. Éneklő név. Amit megénekel, kétségkívül létezik, itt van a szobában. Bármely iroda büszkeségére válna! Feledteti velem mindazt, amit az angol nőkről mondtam. Igazi „english beauty". A mini és midi mezsgyéjén billegő szoknya formás, hosszú lábakkal. Félmagas sarkú, pántos cipő, mely megmutatta bokájának könnyed ívét, sötét, testre simuló Marks & Spencer pólója alatt éppen csak felsejlettek melltartójának rafinériával megrajzolt csipkés fodrai. Mélyen ülő szemeit barackszínű festékkel emelte ki, dús, bársony

barna hajkoronáját feszes kontyba kényszerítette. A feszülő hajszálak közül ki-kikandikáló tincsek apró, pajkos tollpiheként ültek meg halántékánál és aranyszínt vettek fel az üvegportálon át beszűrődő napsütésben. Úgy látszott, az üzletet egyedül viszi.

A Drake Overload mindenféle dolgozót összegyűjtött azért, hogy őket ideiglenes munkaerőhiánnyal küszködő cégek számára közvetítse ki.

Az „overload" szó száz jelentéssel bír, én magamnak egyszerűen „Hórukknak" fordítottam.

A látványtól megigézve, na meg karcsú angoltudásom okán hebegve-habogva, makogva adtam elő magamat. Sablon szövegemet eresztettem el. Budapestről jövök, januárban indul egyetemi félévem, addig szeretnék valamit melózni. Nyelvtudásom még gyenge, a pénz, a fizetés harmadrendű kérdés, inkább csak szeretném magam hasznossá tenni. Gépies, egyszerű munkát szeretnék, ahol nem szükséges sokat beszélni.

Annabelle kedvesen hellyel kínált, és még kedvesebben közölte, per pillanat semmilyen melót nem tud felajánlani. Adataimat azonban készségesen felvette. Csárli mindenre kitanított. Nyugodtan használjam a saját nevemet. A magyar állampolgársággal alapvetően semmi baj, itt, ebben a népek kohójában a kutya se kérdezi, honnan származol. Végezd el legjobb tudásod szerint, amit rád bíznak, oszt annyi. Ami viszont elengedhetetlenül fontos, az az ún. National Insurance Number, a társadalombiztosítási azonosító szám. Kitörölhetetlenül elmémbe vésték a jelzés felépítését. Két betű, hat számjegy és a végén még egy betű. Ebben a formában firkantottam le a teljességgel fiktív számot frissen elkészült személyi lapomra.

Ezentúl naponta benéztem a Drake-be. Olyan drágán, édesen, kedvesen az életbe' még senki nem búgta fülembe azt, hogy „Nem! Nincsen! Semmi...", mint Annabelle. Azon kaptam magam, nem munkáért nyitok be az irodába, hanem a barna gerlice miatt. Hosszú percekre megtelepedtem a fotelben, így gyors, sietős pislogások helyett szabadon legeltethettem a szemem.

Érdekes, a lány nem penderített ki. Mi több, a napnak nyugodalmasabb szakában kaptam ízes angol teát, elpöffenthettem egy szál Benson & Hedgest. Másszor a betérő kuncsaftokat figyeltem, füleltem, miről esik szó. Az ide beeső emberek a királynő azon alattvalói, kik, ha néhány száz év előtt élnek, bizvást azonnal felvételt nyernek Francis Drake bármely hajójára. Kócos, kinyúlt pólós, tornacipős, agyontetovált, a csípőficam és a sántaság között egyensúlyozó figurák. Bőrük alól egyenletesen párolog ki az erjesztett gabona semmivel sem összetéveszthető bukéja. Annabelle soha nem sutyorgott velük, gyorsan, határozottan, pattogósan beszélt hozzájuk. Harccal, küzdelemmel, kínnal raktam össze szavait. Hétfőn reggel... Nem! Nem reggel. Korán reggel! „Forszörti éjem. Míting." Fél ötkor találkozás. Ott lesz Dzson? Dzsonsz? Dzsonszton? Valaki ilyesmi. Fehér Ford „ven"-t kell figyelni. Oké. Ez megvan. De hol? Hol lesz a találkozó? Hova a farkamba kell hétfő hajnalba' menni?

Az világos, Annabelle ebbe a projektbe engem sehogy se akar belevonni. Ki tudja, milyen meló lehet? Kit érdekel? Melóóó! Ez a lényeg. Végre valahára az egyik „lökdkiJóskatekerdbe" mozgású alak miatt többször elhangzott a „míting pojnt". Megvan! Értem! Ismerem! Plumstead Common. Az anyátok istenit! Tudom, hol van!

Hajnal négy után néhány perccel már a téren kolbászolok. Fenn álmosan szedelőzködő csillagok, alattuk még álmosabban gyülekező férfiak. Jó helyen vagyok! Ezek ugyanazok a fószerek, akik a múlt héten a Drake-ben egyezkedtek. Közben piszkosfehér Ford araszol be az utcai lámpa alá. A kandeláber gyér fénye körszakállas alakot világít meg. Tipikusan az az arc, akit a „Fish Fingers" halrudas dobozokon látni. Valóban ő itt a kapitány. Rendezkedik, irányít, felméri a terepet. Nem húzza az időt, rögtön névsort olvas. Fejléces papírról silabizálja a neveket. Barnes, Blake, McKenzie, Taylor meg még három. Kezek lendülnek a magasba. Valaki hiányzik. Körszakáll harsány „Fuck off!"-fal nyugtázza. Még hangosabbat káromkodik és ordítva ócsárolja az irodát, amikor kiderül, én lemaradtam a listáról. Nevemet az istennek se érti, hiába betűzöm. Nagy mérgében a lapra vágja le tollát, majd megenyhülve utasít, írjam be magamat az üres rubrikába. Megteszem. Rettenetes álmosságot mímelve, mélyeket ásítva beveszem magam az utolsó sorba, beülök a D oszlophoz s résnyire nyitott pillákkal alvást tettetek. Az autó pedig csak megy, megy és megy. Már negyven perce úton vagyunk, meg nem állunk. Hova a szűzmáriába visznek? Kimegyünk a világból? Van időm elmélkedni, az ziher.

Milyen munka vár? Bánya? Bányászgyerek vagyok, de onnan lépek, az biztos isten! Az csapatmunka. „Hé, haver! Omlik az oldalfal, lépj odébb!", én meg állok, mint süket disznó a búzába. Belegondolni is rossz! Építke-

zés? Hiába van a vérembe, nyelvtudás híján...? Munkafolyamatok, arányok, anyagnevek, a mesterek utasításai. Kár sorolni! Mire beletanulok, az minimum kéz-, de inkább lábtörés. Vasolvasztó? Izzó fém, kokillák, tüzes szerszámok, izgatott kiáltások. Brrrrr!

Az életben én sok mindennek örültem, de annyira, mint most, ennek a nagyobbacska feliratnak, még soha. Már megvirradt, ám a táblát körülölelő halogénlámpák még rendületlen buzgalommal világították az öles betűket: „Coca-Cola and Schweppes, Uxbridge, England".

Halleluja! Hát engemet mégis csak szeretnek az istenek!

Gyors tájékoztató, mind tartalmában, mind tempójában. Azért vagyunk itt, hogy segítsünk a vállalatnak, ugyanis megnövekedtek az igények. A forróság miatt megugrott a főváros fogyasztása, a wimbledoni versenyeken is egyre szomjasabbak a vendégek. A meleg nyár okán több munkáskézre van szüksége a gyárnak. A munka reggel nyolckor kezdődik, minket a szerződéses partner, a Drake Industrial szállít ide, Nyugat-Londonba. Az éjjeles műszak este nyolctól négyig tart. Szabad nap nincs, szombat, vasárnap is jönni kell. Az üzemben bármelyik gyártott termékből annyit vedelhetünk, amennyi jólesik. Kivinni italt, egy millilitert sem szabad. Ez azonnali elbocsátással jár. (Előbbit lelkiismeretesen betartottam, utóbbit lelkiismeretlenül nem).

Eztán a munkaterületre vittek minket. Három másikkal együtt futószalag mellé kerültem.

A szalagokon huszonnégyes kartondobozokba csomagolt kólás dobozok vitorláztak csigalassúsággal. Ezeket a dobozokat raklapra tornyoztuk, a targonca meg elvitte. Minden óra után tizenöt perc cigiszünet, félidőben negyvenöt perces „löncstájm". Szóval szanatóriumjelleggel telt a munkavégzés. A gyár hipermodern, korszerű gépekkel szerelt, az ebédlő szintén ultramodern. Jóval az utcai árszint alatti árak, konyha bőséges választékkal. Szabad italautomatákkal, ingyen toaster kenyérrel. Itt az első héten lóvé híján a szemem lakott jól. Ki bánta! Ami bántott vagy inkább izgatott, az a fizetés. Nem az összeg, arról meg voltam győződve, csinos kis summa lesz. Hétfőn nyalom majd fel, aznap, amikor átállunk esti műszakra. Addigra kitalálok valami mesét Annabelle számára arról, hogyan cseppentem bele a brigádba. A napok gyönyörűségesen teltek. Beszélgettem, barátkoztam, ismerkedtem. A csapat legfiatalabbjaként az állandó munkások közül sokan kérdezgettek, házi szendvicsekkel kínálgattak, majdhogynem babusgattak. Különösen a

gyártósoron dolgozó asszonyok. Egyikükbe az átlagosnál több anyai érzés szorult, tyúkanyóösztönei erősen dolgoztak benne. A többi asszonysággal összefogva kerek perec kijelentette: akár kisegítő, akár nem, ilyen fiatal gyerek márpedig nem emelhet tizennyolc fontos dobozokat!

Csütörtökön munkaruhában, kék kezes-lábasban, fülvédővel, Coca-Cola feliratos sipkában, kesztyűben szobroztam az „Appletiser" sor mellett. Az Appletiser szénsavas almaital. Arról lehet vitatkozni, almát látott-e, íze, aromája viszont fantasztikusan finom, az otthoni Oázis almára emlékeztetett. Biz' isten nem tudtam eldönteni, melyik a finomabb. A konszern Uxbridgeben rengetegféle itókát gyártott, kólák, narancs- és vérnarancslék, szörpök, szirupok, gyümölcslevek egész ármádiáját. Köztük egyértelműen az Appletiser volt számomra a „number one".

Feladatom az egyszerűbbnél is egyszerűbb. A konvejoron tömör glédában álló, itallal teli zöld üvegekre sűrített levegővel működő automatika üti, szorítja rá a fémkupakot. Néhányszor – elképesztően ritkán – a gép megtöri az üveg nyakát. A repedt, törött, szilánkos butéliákat óvatosan kiemelem a sorból, és a mellettem lévő üvegtemetőbe hajítom. Az élet itt fontos posztra állított. A való világ olyan különleges, általam addig nem ismert, ám lenyűgözően érdekes, hasznos elemével ismerkedtem meg, mint az állva alvás. Olyan tökélyre vittem, hogy néha még álmodtam is.

Hétfőn pedig Annabelle tágra nyílt, csodálkozó, nagy mogyorószemekkel kiállította részemre a százharminchét fontról szóló csekket. A lovettát gond nélkül felnyalintottam a Barclay's Bankban magyar jogsim segítségével.

Azt, hogy a büdös életbe meg nem javulok, eddig is tudtam. Az Our Price Records-ban rögvest picsájára vertem tizenhét fontnak. Nem bírtam ki. Megvettem Bruce Springsteen ötlemezes koncertalbumát.

A héten esti siktát nyomok. A többiek azt mondják, ez majdnem dupla pénz. Ha kitartana a meleg, talán még egy hetet kihúznánk, összesíbolhatnék négyszáz fontot. A társak, a királynő kalózai, régi kipróbált banda. Egyértelműen alkalmi munkákból élnek, mégsem máról holnapra. Ügyesen csusszannak ide-oda a segéd- és betanított munka vékony jegén. Tanítgattak, okítgattak, alakítgattak. A Drake-től nem kell seggre esni. Rajta kívül is van élet. Egy lehetőség a sok közül. Annabelle-től sem kell mindjárt elalélni. Jó bőr, az igaz. Hiába csorgatom a nyálam, régóta a citybeli nagyfőnök tekergeti.

Egyöntetű tanácsuk az, szálljak le a földre, próbáljam meg Croydont. Itt nemsokára kitelik az időnk, úgy eltűnünk, akár a hajnali pára. Nyugat-Croydonban, nem messze a British Rail állomás fölött található a British Bakeries. A kenyérgyár éjjel-nappal, non stop két műszakban üzemel. A műszak reggel hatkor és este hatkor kezdődik. Tizenkét óra. Pénzes meló. Biztatnak, feltétlen próbáljam meg. Ők vasárnap esténként szállnak be, ilyenkor egy napra megvan a hatvan font!

Annyira a Coca Cola nem kényelmesített el, hogy ne vágjak bele. Ötkor hozott vissza a kocsi Plumsteadbe, Uxbridge-ből. Busszal csorogtam le Croydonba. Egyelőre nem akartam mást, csupán körülszaglászni, megmutatni az arcomat. Hamar megtaláltam a koros, de szépen bepucolt emeletes épületet. Hátsó részén, ott, ahol a ki- és bejáró kenyeres kocsikat elnyeli a gyár bendője, tébláboló csoportosulást látok. Beállok a csapatba. Közülünk választ a fehér köpenyes szupervájzor két-három szerencsést, ki felveheti az esti műszakot. Otthon elképzelhetetlen az élelmiszeriparba utcáról hirtelen behúzni munkaerőt. Orvosi vizsgálat, teszt, szakvélemény, százféle papírok. Itt másképpen mennek a dolgok. Kellesz! Gyere!

Napok múltán rajzolódott ki előttem a gyár működésének lényege. A Bakeries napi huszonnégy órában zakatol, két tizenkét órás műszak váltotta egymást a hét végét is beleértve. Ez első hallásra keménynek tűnik akkor is, ha fingom sincs, milyen viszonyok várnak az üzemen belül. Lelkiismeretesen, következetesen mutatom arcberendezésemet reggelente fél hatkor. Jegyezzék meg, véssék emlékezetükbe a munkavezetők! Közben imádkozom, nehogy túl korán kiválasszanak. Akkor húszóráznom kellene. A szerencse még várhat! Elég, ha a jövő héten magához ölel. A várakozók között van olyan, ki öt hete idejár, és semmi. Igaz, nem mutatta magát mindennap. Zsinórban a hatodik hajnalon kókadozok itt, kólagyári éjszakai műszakkal meg félórás, betonon legörgetett szunyával. Mellettem tíz sorstársam húzza ki magát. Előttem pöttöm, tömzsi, bangladesi szupervájzor. Hosszú, göcsörtös kappanujja sokáig köröz, míg végre megállapodik. Egyenes tartású, jó kiállású, érdeklődő fiatalemberen. Rajtam. Lendülettel bök felém: „Young man! Get change!".

Helyben vagyunk! Get change! Értem, hogyne érteném. Válts ruhát! Öltözz át! Irány a munka. A műszakvezető sufnijellegű miniirodájában villámsebesen elintézzük az adminisztrációt. Kitöltöm a papírokat. Név, életkor,

lakcím (ide bevésem a Durham Roadot), telefonszám (megadom az állomás előtti fülke számát). Kétéltű vagy inkább kétéltű emberként kreálok egy új biztosítási számot. Minden valós, igaz, hiteles. Szó nélkül aláfirkantom.

A ruháskosárból fehér sapkát, hajhálót, kezeslábast választok. Az overall úgy, ahogy jó, hosszú ujjak, lengő bokafix. Nem ez a lényeg! A lényeg az, hova kerülök, mit kell csinálnom, milyenek a munkakövetelmények és a munkakörülmények. A gyárépület többszintes, a földszinten állok be, a csomagolók között kezdek. Az emeletről, a fejünk fölül érkező, angol ízlés szerint készült téglakenyereket csomagolja a mi sorunk. Itt azonnal rácsodálkozhatok a nyugati piacgazdaság egyik roppant kifejező, egyben sokatmondó elemére, az árképzésre. Az azonos, tök egyforma kenyerek különböző csomagolást kapnak. Brigádvezetőnk a belső, üzemi telefonon kapja az instrukciókat, a csapat pedig eszerint cserélgeti a gépben a fóliát. Sainsbury, Safeway, Tesco, Gateway, Marks and Spencer. Mindenhová szállít a Bakeries. Pillanatok alatt átváltozik a hatvanpennys Safeway Simple egy-negyvenes Marks and Spencer Extrává. Az én reszortom a becsomagolt darabokat kosárba rakni, a teli műanyag szelvényeket pedig katonásan raklapra helyezni. Közben figyelni, lesni, hová teszem a különböző áruházak kenyérkéit. Nem szabad összekeverni a jelzéseket és márkaneveket. Hovis, Windmill, Tesco Eco. Van belőlük elég. A megtelt raklapokért jönnek a szállítók, ördöngösen mozgó platformos, villás palettaszállítók és háromkerekű targoncások. Ezek ménkű gyorsan, elképesztő ügyesen térülnek-fordulnak. A logisztikát, a raktári melót pakisztániak végzik, ők tartják kezükben a csomagolást is. A szekció középponti figurája viszont brit, a „Gazza" névre hallgat, ám most nincs itt, felszívódott, tán besokallt az állandó tizenkét-órázástól. Lébecol, pihen, ezért vagyok itt, én álltam a helyére. Ki az a „Gazza", miért nincs itt per pillanat nem foglalkoztatott. Százszor jobban zavart, mi lesz, ha a munkavezető műszak végén rám vakkant: „Gyere holnap is!".

Leteszem a lantot hatkor, nyolckor Uxbridge-ben újra a húrok közé csapok. Hangyányit hunyok, szombat reggel ismét meló itt, majd azzal a lendülettel megint meló a Coca Colánál: „nightshift". Az negyven óra munka, néhány perces szendergéssel meg-megtörve. Ha a vasárnap beesne, akkor ötvenkettő. Az bizakodásra ad okot, hogy a futószalag a tetű gyorsaságával mozog és sűrűn leáll. Itten izomlázat nem kapok, az egyszer hétszentség!

A team marha jó, feleslegesen nem járatják a szájukat, nem kiabálnak. A gépek hangja úgyis elnyomna mindent.

Kommunikációjuk mutogatásra, jelbeszédre korlátozódik. Kedvencük két kézjelzés. Az egyik: „Legyen a világban rengeteg baj, gond, probléma, seb, te ezeket ne itt a gyárban keresd! A British Bakeries a földi mennyország." A negyedóránként feltartott hüvelykujj tehát világos. Valahányszor kicsit felpörgök, gyorsabban kezdem rakosgatni a kenyereket, azonnal jön a másik jelzés, a test előtt lefelé mutató, ritmusra himbálózó két tenyér: „Ne siess! Nem hajt a tatár! Take the time!". Jól jöttek a gyakori cigiszünetek, kétóránként „tea time" az öltözőben, a hatórás penzum után ebédszünet a vállalati büfében. A szünetekben feltérképeztem a gyáregységet, bebarangoltam minden zugát. Az első emeleten az előkészítő, a tésztaszekció, adagolók, keverőgépek, kelesztőüstök. Odébb a kemencék. Emelettel fentebb önálló osztály, a „roll section", a süteménykészítők, egyszerűbben zsemlyések.

Teázás közben, nyugodt körülmények között elolvastam a munkaszerződésemet, különös tekintettel bérezésemre. A Bakeries három font tíz pennys órabért fizetett. A nyolcadik óra után rádobott másfél fontot. Miszter Gomez, a sütőrészleg vezetője hívta fel figyelmemet, az esti meló ennél is jobb. A szombatok pedig másfélszeres, a vasárnapok kétszeres órabérrel ketyegnek. A mocskos életbe! Ez temérdek pénz! Nappal olyan negyven font. Ebből lejön az egészségbiztosítás és az adó. Firkálgattam, kalkuláltam, gyököt vontam, négyzetre emeltem. Ha be tudnám ide játszani magam heti három-négy napra, heti kétszázat össze lehetne gereblyézni. Ettől annyira megszédültem, hogy a ceruza végével kavargattam meg a teámat. Az öltözőbe belépő bangladesi hunyorogva világosított fel. Úgy számoljak, kezdő munkavállalót nem terhel adó! Ja, és szombaton jöjjek! Utána szerdán este jelentkezzek a kollégájánál. Megy tovább a buli a földszinten a csomagolóknál.

Mély lélegzet. Ezt a hosszú vágtát letudom valahogy. Ha vasárnap hajnalba' végzek, durmolok valahol. Mindegy hol, csak úgy legyen! Hétfőn a Drake-nél felmarkolom a béremet, aztán... Aztán, ahogy a vak mondotta: meglátjuk!

Vasárnap reggel valóban szélnek eresztettek minket Uxbridge-ben. Hétfőn nyitáskor a bankban colos, kissé kancsi pénztáros számolt le kezembe kétszáztíz zsíros angol fontot. Megállapodásunkhoz híven azon nyomban tárcsáztam Csárlit. Élek, nem haraptam fűbe. Pénz állt a házhoz! Az a melák

annyira örült, mintha ő talált volna munkát. Nevetgélve igazított el. Jöhet az újabb fázis. Kérót kell találni nekem! Diktálta a számot, azonnal karcoltam fel a kezemre. Még hozzátette: bizalommal hívhatom a srácot. Jó haver, botswanai.

Amúgy szegről-végről ismertem, ott hörpölgetett azon a bulin, amit érkezésemkor hoztunk össze. Ez volt az ominózus vécser, amelyen percek alatt legörgette torkán a társaság maradék dollárjaimat. Emlékszem a fickóra! Igen, gaboronei. Nyurga, örökké izgő-mozgó gyerek, amolyan életművész. A többiek azt mondták, három-négy asszonyt tart folyamatosan, de senki nem tudja, melyik az igazi, melyik a felesége. Megfeszültem, annyira figyeltem. Mégse értettem a nevét. Ez a kutya angol nyelv! Rendben, nem olyan, mint a francia, amely azt mondja, „zongora", aztán meg leírja: „hegedű". Az angolban szintén megvan a kiejtési csavar. Nem oly éles, de kétségkívül megvan. Akárhogy összpontosítottam, nem értettem a nevet. Banád, Benán, Banan, Bnana, Bwana... Magamban Banánnak hívtam.

Banán érkezett akkor a buliba a legjobb verdával, kiglancolt Golffal. Szavaiból úgy vettem ki, benn lakik Londonban valamilyen „kanszl fletben". Hosszas koncentrálás és lassú nyelvi asszociációk után leesett a tantusz. Aha! „Consul flat"! Konzuli, konzulátusi lakás! Így már világos a leányzó fekvése!

Türelmetlenül hívom Banánt. Alig cseng egyet, már fel is kapja. Hogyne! Emlékszik rám, tud segíteni, megvan a kunyhó! Persze! A konzuli lakás! Majd megbeszéljük, ne izguljak! Megállapodunk! Háromheti díjat előre virítok, csütörtökönként meg rendesen, szépen tejelek. Óra múlva értem jön és átbeszélünk mindent. Ha egymás markába csapunk, átadja a kulcsokat s rögvest elfoglalhatom lakosztályomat.

Azannyát! Ez könnyen megy! A három hetet kifizetem. Nem gond, majd háromszáz font húzza a farzsebemet. A kenyérgyár még kétnapi béremmel lóg. Azt csütörtökön kappantom fel. Szerdán esti műszakkal indítok... Nem lesz itt baj! Vajon hol lehet a cella? A tököm tudja! Bánom is én! Végre fedél lesz fejem felett!

A maffia sofőrjeire jellemző fülsiketítő gumicsikorgatással, profi drifteléssel vágódik be az utcába és parkol le a Golf. A hangszórókból ezerrel ömlik Jimmy Cliff. Ha létezne fekete James Bond, akkor itt állna előttem. Megjött, itt van teljes életnagyságban Banán. Hamar kiderül rendes neve, Bernard. Pi-

cit félrehallottam. Ugyancsak elértettem a „consul flat" kifejezést is. Banánt annyira szórakoztatja a félreértés, hogy végigröhögi egész tárgyalásunkat. A biztonság kedvéért, nevetését nem visszatartva leírja nekem: „council flat". Tanácsi lakás.

Egyébiránt nem pepecsel, nem alkudozik. Heti hetven font. Tőlem? Kiterítek huszonegy darab tízest és vágtatunk egyenesen a tetthelyre. Zónákat, kerületeket szelünk át. Hová visz ez a jómadár? Johnny Nash énekli a *Rock Me Baby*t, amikor óriási körforgalomhoz érünk. Elephant and Castle. Beevickélünk a Kennington Lane-re. Helyben vagyunk. Előttem magasodik új otthonom, az Ebenezer House.

Az épület tulajdonképpen felhőkarcoló. Húsz emeletet számolok, de lehet, hogy több. A lift a nyolcadik emeletre repít. Szemem elkerekedik, szájam tátva. Lehidalok. A lakás kolosszális. Fantasztikus. Úgynevezett duplex-flat. Kétszintes lakás. Őrzi a kis, kertes angol házacskák hagyományát, két emeletet foglal el. Belmagassága kábé olyan, mint az otthoni panelházaké.

A különbség a két szint. Mintha Pesten, a Havannán vagy Gazdagréten egy család két emeleten élne. Fenn két hálószoba fürdőszobával, lenn nappali amerikai típusú konyhával, méretes erkéllyel. Az apartman teljesen felszerelt, berendezett, bútoros. Bernard átadja a kulcsokat, valamicskét töpreng azon, vajon mesterséges légzést adjon vagy csak úgy, egyszerűen lelépjen. Az utóbbit választja, angolosan távozik. Felváltva, tenyerem külső, belső élével pofozgatom arcomat, el ne ájuljak. A konyhám full extra. Sharp mikró, Candy frigó és mosogatógép, elektromos tűzhely. Az étkezőrész alumíniumbútoros skandináv dizájn. A nappaliban még kavarog a fejem. Komfortos szófa, Ferguson színes tévé és a szekrénysorba gondosan beállított Realistic zeneközpont. Tökösnek tűnő rádióerősítő, kazis magnó, külön polcon Lab 400-as lemezjátszó, hangszedőjén szintén Realistic jelzés. Kétoldalt Optimus állódobozok. Feldobtam a Springsteen lemezt és vagy ötször lenyomtam a *No Surrender*t meg a *Born to Run*t.

Utána kitelepedtem az erkélyre, felnyitottam két hűs Appletisert, és rápöffentettem egy fekete dobozos John Player Specialra. Elvarázsolva simogattam a sötét doboz aranybetűinek dombornyomását. Nyitott papírtábla előtt próbáltam meghatározni pontos földrajzi helyzetemet. Részletes, precíz Falkplan-London térképem segített. Itt vagyok Central-Londonban, karnyújtásnyira Elephant and Castle metróállomástól. Közel a Waterloo pályaudvar,

a „Bárányok földje", Lambeth. Hosszú sétával elérhetem az Imperial War Museumot, itt van az Old Vic. Te jóságos ég! Az Old Vic! Falai között megfordult John Lennon, világot jelentő deszkái biztosan megőrizték lépteit.

Voltam én valaha ekkora nagy király? Mit király? Nagymogul. Császár! Intergalaktikus imperátor! Itt térdepel előttem egész London!

A jót könnyű megszokni, a lakást egyhamar belaktam, a környéket még hamarabb kiismertem. Kenningtonból indulva Brixtonon és Streathamon keresztül a London Roadon elég rövid idő alatt eljutottam Croydonba. A kenyérgyárban heti négy napot húztam le, olykor ötöt.

A „rolls", a „hygiene" és a „mechanics" részlegek kivételével mindenhol melóztam. Saját szememmel győződhettem meg, milyen a munkásosztály helyzete Angliában. Persze az Engelséhez hasonló mélyelemzésre nem vállalkozhattam, inkább csak benyomásaimat rögzítettem.

Az Egyesült Királyságba már az új Magyar Köztársaság polgáraként érkeztem, ám én a Népköztársaságból jöttem. A szocialista Magyarország dolgozói mindig csodálattal teli tisztelettel és gyermeki vágyakozással tekintettek a Nyugatra. Mesés árubőség, surranó automobilok, suhanó szexbombák, korlátlan lehetőségek, jó munkakörülmények, megértő főnökök, működő gazdaság, valós teljesítményen nyugvó egészséges, életerős munkabérek. Otthon ezt a népnyelv megejtő egyszerűséggel, ám a manifesztáció erejével fogalmazta meg: „Nyugaton minden más!".

A nyugati ipari kultúra csúcsait ostromló Coca-Colánál rövidke időt töltöttem. Emlékezetem tiszta, kellemes munkakörnyezetet, modern gépeket, kényelmes munkatempót őriz.

A Bakeries croydoni üzemének indusztriális műveltségi szintje hasonlóan magas, akár uxbridge-i társáé. A gyárépület semmiképpen sem mondható ódonnak, öregecskének azonban igen. A terület rendezett, a technológia fejlett. A gépsoroknál vegyes társaság igyekezett, a volt brit koronagyarmatok mindegyikéből érkezett ide ember. Komótosan, a lezserség gyepűjén mozgó kényelemmel dolgoztak, munkához való viszonyukat az elégedettség, öröm közeli állapot, a jó kedély jellemezte. Boldogságról beszélni balgaság, az földöntúli stáció, kevés földlakónak adatik meg. Szenvedésnek, nyomornak, nyomorúságnak azonban még halovány érzületét is hiábavaló keresni. Persze a British Bakeries nem cirkuszi sátor, hol kedv, öröm és nevetés röpköd ide-oda. A szemekben jó párszor megcsillant a fáradtság, a fásultság, a tizen-

két órás műszak letaglózó monotóniája. Az egyhangúságot együttesen ellensúlyozta a tisztességes bér és az itteni viszonyok között sarjadt egyedi jellegű munkásöntudat. Nem a történelmi, forradalmi önérzet, valami egészen más, ami teljesen hétköznapi formában jelentkezett.

A szürke, lelket őrlő félnapok automatizmusa egykettőre belemar a dolgozóba. Ellene a melós a lehető legegyszerűbben védekezik: se szó, se beszéd, csapot-papot otthagyva megpattan, eltűnik. Besokallt. A lelkiismeretesebbje betelefonál: bedagadt a térde, belobbant a zápfoga, kínozza a csúz. A többség azonban csupán beüzent, majdhogynem fityiszt mutatva tudatta, a héten nem jön.

Miattuk a gyár hébe-hóba összeakaszkodott a szakszervezettel, de valós háborúig nem vitte a dolgot. Inkább elfogadta a jelenséget, és az utcáról rántott be embereket. A jól működő, zárt, automatizált gyártásszerkezet különösebb szaktudást nem igényelt, a melósokat nem ördöngösség cserélgetni. Így sikerült nekem is pozíciót fogni és az üzem minden pontján felbukkanva beilleszkedni a Bakeries dolgozói közösségébe. Zsenge nyelvtudásom nem jelentett akadályt. A gyártás szakszavait hamar megtanultam, az angol proletariátus egyrétű, dísztelen, kompakt nyelvét, a „dock English-t" gyorsan átvettem. Semmi cicoma, semmi nyelvtan. Egyszerű jelen, egyszerű múlt, egyszerű jövő. Akár az élet.

A beszélgetések fő sodra három témát ragadott meg. Ezek fontossági sorrendben a következők:

1. The Weather.

Először azt hittem, merő hagyománytiszteletből említik, aztán rájöttem, az időjárás itt az ember hangulatának alapvető alakítója.

2. The Manchester United

Ez általában véve a foci, szigorúan véve a MU.

3. „Did you push it last night?

„A tegnap este kufircoltál?" kérdés pedig a megalkuvást nem ismerő, a kőkemény szexet örökös középpontba helyező egészséges életfelfogás pengeéles vetülete. Az megint más kérdés, hogy erre éppen az a figura bólint rá a leghatározottabban, ki hónapok óta kézi vezérléssel repked. Egyszóval jómagam.

A fenti témákat egyébként nem szükséges aprólékos részletességével kibontani. A reakció, a válasz tulajdonképpen mindhárom esetben ugyanaz. Az elsőre a szokásos felfelé tartott hüvelykujj és „Yes!", a másodikra ugyanez

és „Yeeees!", a harmadikra mindkét kéz feltartott hüvelykujjakkal és „Yeeeeeees!!".

Különféle altémákat a teaszünetekben az öltözőben és az ebédlőben beszéltünk meg. Az öltöző, mely egyben pihenőhelyiségként is szolgált, puritán, ablak nélküli, neonfénnyel elárasztott hely. Jellegében a hetvenes éveket, a Lenin Kohászati Művek, a Digép munkásöltözőinek világát idézte. Megviselt, karcos fémszekrényei a rajtuk leffegő rozsdás lakatokkal, a leharcolt lapbútorok semmiben sem különböztek tőlük. A zuhanyozók dettó!

Azt nem értettem meg, hogyha a British Bakeries a gyártásban a legmodernebb technikát alkalmazza, anyagmozgatása, tárolási rendszere, egész logisztikai felépítése, gépparkja a csúcson, akkor miért nem áldoz alkalmazottainak kiszolgáló-, pihenőkörnyezetére. Ha pedig nem áldoz, akkor a dolgozóknak muszáj lépni, egy füst alatt erőteljesen szorgalmazniuk kellene a tizenkét órás munkanap helyetti nyolcórás melót.

Különösen az irániak értették meg a kelet-európai, a létező szocializmusból érkező, ott felnőtt munkaerő észrevételeit. Az afrikaiak, indiaiak szintén helyeslően bólogattak. Megértettek engem, ám hajszálnyit sem támogattak. A helyzetet a hosszú szabadságáról visszatért Gazza világította meg.

A gyár vezetése évekkel ezelőtt munkásgyűlést kolompolt össze, szavazásra bocsátva a nyolcórás munkaidő kérdését. A teljes dolgozói állomány egyhangúan a tizenkét óra mellett voksolt. A harmincszázalékos munkabércsökkenést senki nem vállalta be. A pihenő-, az öltöző-, a szaniterrész korszerűsítéséért szintén kár ugrálni, abba a szakszervezetnek is be kell szállnia. Megszalad a tagdíj, újabb bérlevonások. Kinek hiányzik ez? Így jó, ahogy van.

Nézem Gazzát, hosszú karjaival, lapátkezeivel élénken gesztikulál. Bőszen veregeti vállamat, szeme kérdőn villan. Ugye értem már a csíziót? Gyengéden, atyáskodva taszajt a gépsorok felé, ideje ránéznünk az emeletről kimért lassúsággal lefelé vonuló kenyerekre.

Gazza idősebb nálam, harmincas éveit tapossa, krisztusi korban még nemigen lehet. Ágaskodik, ágál, kalimpál, mindenütt ott van, ahol zavart észlel az „erőben". Javítja az elakadó futószalagot, reparálja az akadozó szeletelőkéseket, a töröttek helyére újat pattint be, csomagolóanyagot vételez, matricagurigákat hurcol. Túl vagyunk az éjfélen. Ő cseppet sem álmos, műanyag ládákat egymásra tornyozva eszkábál pulpitust. Annak hegyibe állva, két tenyeréből távcsövet formáz, úgy les végig rajtunk, ahogy Nelson figyelte

hajóit Trafalgarnál. A maga tákolta emelvényről nagyot rikkant: „Hungary? That's how many letters?"

Hány betű lenne, te nagy tudású? „Hát hét!" – süvítem. „No, ma ennyi gólt kaptok Angliától, kurafiak!" – kiabálja Gazza. Ordítva röhög az egész csomagolóüzem.

Hogy a fenébe mehetett ki a fejemből? Hiszen már szerda van, a kísértetek óráján rég túlléptünk. Ma este a mieink játszanak a Wembley-ben! Én meg holnap is éjszakás vagyok! Pedig de jó volna kint lenni! A népköztársaság idején párszor jól elkalapáltuk a nagy pofájú angolokat, igaz, ezt ők is megtették velünk. 81-ben a gimis évfolyamról páran felmentünk Pestre, a Népstadionba. Megnézni az angolokat. Látni, ahogy megtörnek, ahogy a Csapat gyepálja őket...

Jó meccs volt, fontos meccs, presztízsmeccs, vébéselejtező. Valahogy ezeknek a disznó ángilusoknak jött ki jobban a lépés. Focizni tudnak, az biztos! Garaba még egyenlített. Hiába! Az a mázlista Brooking! Így eltalálni! A tizenhatosról lőtte ki a jobb felsőt. Katzirz mozdulni sem tudott. Hej, ha az a Kiss Laci-szóló után eleresztett löket bemegy! Minden másképp alakul... De nem alakult másképp. Anglia 3:1-re győzött. Ez égés. Otthon, a Népstadionban három gólt kapni!

Most, erre a Wembley-meccsre a régiek közül hírmondónak egyedül Garaba maradt. Hátha megint beköszön! A kispadon meg Mészöly! Kálmán képes a válogatottat győzelembe hajszolni! Barátságos meccs ide, barátságos meccs oda, az angolokra ráférne már egy újabb zakó a Wembley-ben! Ha már a népköztársaságnak befellegzett, rajta, itt az alkalom, az új világ focicsapata javíthat az elkeserítő angol–magyar mérlegen.

Gazza szakértelemmel papírlapra rajzol, taktikát alkot, elemez, jósol. Közben megállás nélkül nevet rajtam, rajtunk, magyarokon. Látszik, igazi futballspecialista, becenevét példaképétől, az észak-londoniak Istenétől, a Tottenham játékmesterétől, Paul Gascoigne-tól kölcsönözte. Miközben a Spurs nagymenőinek nevét sorolja, bőszen kaparász a kenyeres ládák mögött. Gary Linekernél tart, ám itt befejezi a dicshimnuszokat, kezében focilabdát egyensúlyoz.

A partvonal mellett bemelegítő játékos könnyedségével próbál mozogni, belsővel terelgeti a lasztit, pöckölné a falra, de csizmaszárral találja el. Félredöntött fejjel követem mozdulatait. Vérbeli támadó középpályás hevülete keveredik paralízises rokkantnyugdíjas mozgáskultúrájával.

Meló után sokszor leszálltam a buszról a Streathamot, Norburyt, Brixtont övező parkok valamelyikénél. Néztem a zöld füvön labdát kergető fiúkat. Komoly szerelésben, stoplist húzva küzdöttek, nyúzták, tépték egymást, akár a bulldogok. Én még annyi labdakezelési hibát, rossz helyezkedést, ütemtévesztést addig életembe nem láttam, mint itt, az angol gyepen. Hogy a fészkes fenébe lehet ennek az országnak ilyen kibaszott jó a labdarúgása?

Kurjantok rövidet Gazzának, tegye át nekem a bőrt. Megrezzen, felém fordul. Ellépek a szalagtól, tisztán várom a bogyeszt, jó tíz méterre tőle. Lábát kifordítja, Charlie Chaplinként oldalaz, hunyorítva méri fel a távolságot. Golfjátékosként összpontosít, jobb lába éppoly mereven lendül, akár a golfütő. A passz se nem lövés, se nem átadás. Ereje van, szerencsére a labda végiggurul a padlón, nem emelkedik el a földről. Iránya jó, megtalál engemet. Cseppecskét erős, de csőrrel szépen alá tudok pörgetni. A laszti egész magasra pörög fel, mellel szelídítem, majd az aláhulló játékszert a combjaimon pattogtatom. Felváltva, hol jobb, hol a bal combomon pattog a labda. Lejjebb eresztem, rüszttel pörgetek alá, váltott lábbal táncoltatom. Újra felemelem combra, még magasabbra pattintom, tüdőre veszem, majd felváltva a combjaimon járatom tovább. Így dekázom vagy harminc-negyvenet.

Gazza üvölt, ő ilyet, ennyire testközelből még nem látott. Nyitott tenyérrel csap a testes, gömbölyű, rugós, piros gombra. A vészleállító működik, a gépsorok megállnak. A csomagolóüzem leáll, technikai hibát jelez. A pakisztáni targoncások beáramlanak a terembe, álmos szemű sofőrök kerülnek elő, megjelenik Kwame, a szakállas ghánai szupervájzor. Gazza harsány „fuck off" kiáltások közepette rendez körbe minden egybegyűltet.

„Baszki! Ezt még egyszer mindenkinek látnia kell!" Magához veszi a petytyest, sürög-forog, rendezkedik. Lassú szóval kérem, ugyanúgy passzoljon. Keményen, tökösen, mint elébb. Majd behugyozik, úgy izgul, annyira koncentrál. Érzi a felelősséget. A bemutatónak nemcsak egyszerű részese, de rajta áll az egész attrakció. Óvatosan lendíti a lábát, most biliárddákó merevségével passzol. A labda ólomlábakon vánszorog el hozzám, alig bírom megemelni. Magam is csodálkozom, hogyan sikerült, de sikerült. Onnan már ment minden, mint a karikacsapás. Egy percet tartottam levegőben a lasztit.

Másnap a gyáron végigsöpört a hír: világbajnok focista dolgozik lenn, a csomagolóban. Sokan ölelgettek, főleg angolok. Vigasztaltak a 0:1 miatt. (Lineker valahogy bekotort egy gólt.)

Egyetlen kapott gól a Wembley-ben egész tisztességes eredmény. Pláne akkor, ha vágtunk volna rá egy hármast!

A mieinknek nem sikerült, viszont én aznap olyan reputációt szereztem, hogy csak na! Két nap múlva a sofőrök egymást túlkiabálva kerestek. Jöjjek azonnal a hirdetőhöz.

A gyári faliújság egyszerű tacepao, ide vési fel a következő heti munkabeosztást a vezetés. Nem hittem a szememnek. Ezerszer végigfutottam a műszakot. Owen: a szokásos nevek. Dough: itt is. Packaging: itt is. Mindenhol a megszokott emberek. A végén egyetlen név. Sway: T. Andreisk.

Bánja a tököm, ha nem tudják leírni helyesen a nevemet! Én úgyis minden hasonlóra reagálok. A kutya életbe! Bekerültem a Bakeries állandó csapatába! Nem kell többé a nap végeztével a munkavezetőket kérdezgetnem: „Holnap jöhetek?". Ennek vége. Mától fogva számolgathatok, tervezgethetek, építkezhetek. „Permanent worker", állandó munkás lettem, ami nagy szó, még akkor is, ha ún. forgó emberként kaptam ezt a tisztet. A „sway" jelentése angolul lengeni, lingeni, himbálni, kerengni, kerengeni. Legfőképpen a táncban fordul elő: „Sway with me!", „Lebegj, libegj, keringőzz velem!".

Itt, a gyárban a „swayin' man" azt jelenti, eme titulus tulajdonosa minden munkafázisban helyt kell hogy álljon. Ide-oda kering a gépeknél attól függően, éppen az adott helyen ki hiányzik huzamosabban. Volt úgy, egy területen két hetet is lehúztam, máshol pedig csak két napot. Javadalmazásom csodaszépen beállt. Nappali munkarendben kétszázhatvan fontot kaptam, este háromszáznyolcvanat. Havi bontásban ez úgy ezerháromszáz font. Ezzel a léptékkel összfizetésem, a „gross pay to date" október végére átlépte a háromezer fontot. Ez volt akkor az az összeghatár, amit nem terhelt semmiféle adó. Háromezer font felett minden keresmény automatikusan adókötelessé vált, az egészségbiztosítást beleszámolva béremet kb. harmincöt százalékos levonás terhelte. Így havi bevételem ezerháromszázról nyolcszázhetven fontra csökkent.

Magyar optikán át a mai négyszáz forintos árfolyamon számolva tisztességes pénz. Sokan tizenkét óráznának itthon szabadnapok nélkül havi háromszázötvenezerért! Azonban a huszonöt év előtti árak Angliában is teljesen megváltoztak. Az akkori nyolcszázhetven font az nem nyolcszázhetven font ma. 1990-ben Londonban az egynapos, öt zónára érvényes „one day travel card" kettő-nyolcvanba került. 2014-ben ugyanez a napi összvonalas

kártya nyolc-kilencven. A lambethi ingatlanirodákat böngészve az Ebenezer House-ban a heti bérleti díj olyan 380 font (plusz rezsi!). Ez úgy combos háromszoros pénzromlás, nem feledve azt, hogy 90-ben a lakást valamiféle suskussal, egyéni megállapodással béreltem, mindenféle irodát kihagyva. A British Bakeries mai munkabérei nem ismertek, a croydoni üzem a kilencvenes évek közepén bezárt, maga a Bakeries az ezredforduló után megszűnt létezni, felvásárolták.

Rettentően örültem, hogy ott dolgozhattam. Több mint elégedett voltam béremmel, izgatottan számolgattam, mennyi lóvéval térhetek haza decemberben.

Majdnem fél éve éltem Londonban, lassacskán londonivá váltam. Komfortosan berendezkedtem, gond nélkül alakultak napjaim. Amennyire szabadidőm és energiám engedte, igyekeztem minél jobban és jobban megismerni a várost. Apró, gyarló szokásaim alakultak ki. Mindig az Iceland-ben és a Sainsburyben vásároltam, kedvencem lett a Woodpecker cider, a Fruit of the Forest Cheesecake és a Mandarin Gateau. Borzasztó jó lemezboltot találtam az East-Croydon állomás mellett, ahol tekintélyes gyűjteményt sikerült összevásárolnom. A tulaj csak könnyűzenét tartott, ám azt elképesztő szortimentben és mennyiségben. A pophoz sorolta a dzsesszt is, volt miből válogatni. Akkoriban pillekönnyű zenéket hallgattam, szinte kizárólag csak nőket, akik a jazz és az „easy" között hintáztak. Shirley Bassey-t, Peggy Lee-t, Caterina Valentét, June Christyt, Nancy Wilsont meg ilyesféléket. Az állandó munkába járást, a pihenőnapok nélküli rendszerből adódó renyhe fáradtságot ezek a lányok finoman oldották fel, pedig a dalok között akadt olyan is, amelyik a melóra emlékeztetett. Rábukkantam a *Sway*re, melyet Julie London rebegett mély, alt hangján. A Superfinál vettem új hangszedőt. Ezzel a Shure-ral Julie telten, kifejezően énekelt; amikor a *Sway*t adta elő, úgy éreztem, mintha puha, lebbenő csókot kapnék. Később belebotlottam Rosemary Clooney és Perez Prado lemezébe. Tüzes, vérbő előadás, valahogy mégsem olyan életteli, mint Julie London turbékoló *Sway*e.

A sok zenehallgatás mellett igyekeztem kimozdulni otthonról. A Crystal Palace stadionban, együtt a többiekkel jól kiordítottuk magunkat szombaton. A Leeds United jött a piros-kékekhez, kinn volt vagy húszezer ember. Más alkalommal elslattyogtam a Royal Albert Hallba megnézni, meghallgatni Dionne Warwickot. Cole Porter-estet állított össze. Nagyzenekarral, újkori

dzsesszdívaként. Dionne kellemes jelenség, simogató hang, lehengerlő fellépőruhák!

Lágyan szvingelő big bandre számítottam, de a sok elektromos kütyü, a szintetizátorok karöltve a Királyi Filharmonikusokkal sehogy sem alkotott egységes egészet. A szimfonikus zenekar Dionne Warwicknak egészen jól állt, viszont egyetlenegyet sikerült így együttesen megölniük: Cole Portert.

Jóval érdekesebbnek és élménydúsabbnak találtam Annie-Sophie Mutter koncertjét. A művészi ereje teljében lévő Colin Davisszel lépett fel a Barbicanban. A Csajkovszkij-hegedűverseny régi, szép vlagyimiri időket idézett. A Wigmore-ban pedig Schiff András játszott Bachot.

A Wigmore Hall már nem fért bele az időmbe, nem tudtam kiszorítani, a nyúlós, hosszú műszak nem engedte. A Notting Hillen felhajtottam a *Goldberg-variációk*at, ez a lemez kicsit megvigasztalt.

Miközben a pénztárgép előtt kisimítottam a bankókat, jólesően áradt szét bennem az érzés: megtaláltam helyem ebben a sokmilliós metropoliszban. Ha apró csavarocskaként is, de beépültem a gépezetbe. Igaz, olyan vagyok, mint Jesse James. Törvényen kívüli. Az is igaz, vérdíj nincs a fejemen. Nem akarnak elkapni sem élve, sem halva. Ezen felbuzdulva úgy határoztam, elnyargalok a Sohóba, rászánok egy százast... Befizetek két vagy három rüfkére! Miért? Nem ördögtől való dolog ez, alig bírtam magammal. Rengeteg minden késztetett erre, egyetlen dolog mégsem vitt rá: galamb lelkem.

Amúgy, amit elterveztem pesti indulásomkor, az gyönyörű szépen kirúgta magát. A munka megyeget, a Bakeries ugyanúgy megbecsül, ahogy én megbecsülöm „őtet". A társakkal megvagyok. Kollektívának nem nevezném őket, a köszönő viszonyt azonban réges-rég túlléptük. Amit kínkeservesen csináltam, az a hajnali fél ötös felkelés. Az ötös buszon csipás, kókadozó brigád éledezik. Kurtán biccentünk, fél szavakkal megértjük egymást. Sofőrünk senkitől nem kér sem jegyet, sem „bus pass"-t. Egy alomból vagyunk mindannyian, kora reggeli proletárok.

A megálló felé botorkálva gépiesen magálltam a kioszkját előkészítő, azt áruval éppen feltöltő zöldségesnél. Bőséges, szemrevaló árukészlettel rendelkezett. Fakávás Morriszából fáradhatatlanul rakodott. Még nem nyitott, ám üzletének lámpái már világítottak a nehéz hajnali ködben. Idővel szóba elegyedtünk. A kicsiny kereskedés lelke, a tulaj-boltvezető eredetileg poznańi. 56-ban, húszévesen felejtette ott magát a kivénhedt szénszállító gőzösön,

melyről a svéd partok közelében dobbantott. Skandináviából Nagy-Britanniába lépett át, letelepedett az országban, és most itt visz zöldséges pavilont Elephant and Castle-nél. Piotrek azon lengyelek közé tartozik, ki az orosz szó hallatán nem fordul el berzenkedve. Angol-orosz-lengyel keveréknyelven vitattuk meg a világ súlyos dolgait. Piotr széles mosolyú, a világot szüntelen magához ölelni kívánó polák, angol teddy mackókról ismerős gombszemei bizalommal pislantottak rám. Kifejező tekintetében nem a felületes kíváncsiságot éreztem. A tősgyökeres londoniakkal ellentétben sokat mesélt magáról és érdeklődve kérdezgetett. Itteni tapasztalataimat szinte hiánytalanul megosztottam vele, illegális helyzetemet azonban nem ecseteltem, a jól bevált „januárban szeretnék angol egyetemre menni" fedőszöveget alkalmaztam. Minden másban a színtiszta igazat szóltam, a másikkal egyenesen beszélő kelet-európaiként béremről, anyagi helyzetemről nyíltan értekeztem, sőt elsőként Piotreknek számoltam be karrierem újabb állomásáról.

Esős, trutymós, zsibbasztó délutánon hívattak a gyár munkaügyi irodájába. Ez a fehérgallérosok, a menedzserek birodalma. Az üzem minden zugában jártam, de itt soha. Vége! Lebuktam. Ennyi. Halottsápadtan nyitottam be a főnökségre, szerencsémre arcom halovány színe belesimult fehér munkaruhámba. A „There's a problem, Toby!" (a kenyérgyárban Toby néven futottam, a Tibort az angol képtelen befogadni) üdvözlés nem sok jót ígért.

A probléma, hála a jó égnek, nem én vagyok, hanem Eddie, a jamaikai. A helyére kéne beszállnom, állandóra. Motyogtam, nyekeregtem, hápogtam. Decemberben lejár a mandátumom, állok odébb, januárban indul a szemeszter. A hátralévő októberi napokat meg a komplett novembert bevállalom. Alákanyarítottam az új munkarendemről és új javadalmazásomról szóló papírokat, aztán elfoglaltam helyemet a „dispense room"-ban. Eddie nem győzött hálálkodni, amiért kimenekítettem szorult helyzetéből. „Forgó emberként" a helyemre került, én pedig a sway pozícióból nyergeltem át a „mérlegszobába".

A „dispense man" a gyárban egyfajta bizalmi állásnak számított. Ő mérte ki az üzem napi nyersanyag adagját, azokat az összetevőket adagolta, osztotta ki, melyeket a gyár huszonnégy óra alatt felhasznált. Két műszaknak kellett bekészítenem lisztet, növényi zsírt, adalékanyagokat, élesztőt, különféle magokat. Ezek kenyértípustól függően alma- és borecet keverékében ázva várnak sorsukra. Szobám tele hetven fontos zsákokkal, rajtuk „Homix",

„Medovis" felirat. Nem kisasszonyfoci őket emelgetni! A helyiségben „Avery" márkájú, kerek számlapos analóg mérlegek. Kétszázhúsz fontig mérnek, tehát jó méterműzsáig. A számok tízfontonként jelölték a mért mennyiséget, picinyke rovátkák pedig kétfontos egységet jelentettek. Unciát a skála nem mutatott. Elődöm, Eddie totálisan összezavarodott az értékek láttán. Ha a „tésztások" kértek még hét font negyven uncia élesztőt, Eddie betolt a keverőkhöz tizennégy fontot. Összevissza mért mindent, láthatólag nem igazodott el a számlap jelzésein. A reggae ritmusára előre-hátra himbálózó fejjel szabadkozott. Az előkészítés nem az ő világa, őt Gary helyett tették ide. Mintha Dartmoorból szabadult volna, úgy örült nekem és az ide-oda vándorló cigányéletnek. Én ugyanúgy örültem, mint ő. Hamar belejöttem az új mesterségbe. Reggel megkaptam a szupervájzoroktól a „sheet"-et, a napi tervet. Két műszakra dolgoztam rá, a dispense mannek nightshiftet nem kellett teljesítenie. Szombaton nyolckor, vasárnap tízkor kezdtem. Mindennap este hatig toltam, heti kétszáznegyven font ütötte markomat ezért a szerfelett felelősségteljes munkának nevezett valamiért. Össze nem tört, de valamiféle lelkiismeretfurdalás-félét mégiscsak okozott az, hogy a napi tíz órára kimért feladataimat röpke két óra alatt elvégzem. A munkafázisokat nyújtottam, akár a rétestésztát. Hat óránál tovább nem jutottam. Olvasgattam, walkmanoztam, ha szürke vagy fehérgalléros keveredett közelembe, buzgón megemeltem néhány zsákot és ráérősen felöntöttem három bili rozst almaecettel. Le és fel csatangoltam a gyárban, lenéztem Gazzáékhoz, az inspekciósok üveges, vizsla tekintetével, hozzáértést mutatva kóstoltam a friss kenyereket az automata sütőknél. A kemencések majd megvesztek nevettükben. Máskor a „hygiene" kék pantallós namíbiai takarítónőivel évődtem.

Kikerekedett szemmel, szelíden figyeltek, akár riadt antilopok.

Csendesen peregtek napjaim, egyre közeledett hazautazásom napja. Reggelente beugrottam Piotrekhez, jószerivel már nem reggeliztem otthon, inkább friss gyümölcsöt majszoltam a buszon és a gyárban, a mérlegszobában. Siettem a zöldségeshez, kiváltképp azóta, hogy a polcoknál mind sűrűbben feltűnt Piotr lánya, Gosia.

Gosia állandó vidámságát leszámítva semmiben sem hasonlított apjára. Vonásait nem őrizte, a lámpák fényében tündöklő sötét tincsei az obszidián színét idézték. Hosszúkás arcát finoman ívelt szemöldöke lekerekítette, dús szempillái hasztalan próbálták elrejteni opálkék szemeit. Hol nevető, hol me-

rengő pillantással követte apja sarkos mozdulatait. Farmernadrágot, sportcipőt viselt, bő, elnyűtt pulóvert kapott magára, alatta sejtelmesen rajzolódtak ki vilmoskörtére emlékeztető, gömbölyded halmai. Ha észrevette, rajta felejtem a tekintetemet, az opálok azonnal haragos óceánkékbe fordultak. Nem ijedtem meg tőlük, de rendesen beleborzongtam, az igaz.

Gosia nem az a fajta lány volt, aki láttán az egyszerű férfiember rögtön felkiált: „jaj, de szép!". Gosia nem volt szép nő, ám rendkívül vonzó jelenség, kisugárzását már a szomszéd utcában éreztem. Serényen segédkezett az üzletben, szaporán szedte rövidke lábait. Hiába bújtatta őket vastag talpú Air Max-be, épphogy vállamig ért. Annak ellenére, hogy csak besegített, Gosia rendkívül ügyesen mozgott a pavilonban. Váltottunk néhány szót, aztán egyre többet beszélgettünk. Vékony, csontos ujjai boszorkányos gyorsasággal rendezték el a pulton a gyümölcsöket. Idővel a lány kérés nélkül készítette elő reggelimet, sebesen pörgette a barna papírzacskó két végét. A staniclikba kedvenceimet tette bele, kameruni banánt és apró szemű, mag nélküli török szőlőt. A napok teltével úgy éreztem, mintha a csomagocskák egyre terebélyesebbé, nehezebbé váltak volna. Ráadásul Gosia értük fia pennyt sem fogadott el. Piotrekre úgy-ahogy rá tudtam tukmálni azt a napi két-három fontot, amibe elemózsiám került, de a lányra sehogy se. Valamit ki kellett találnom. Merész ötlettel betértem a West-Croydoni Argosba. Az Argos mezei katalógus áruház, hol a vevő katalógusból választ, fizet és kész. A tíz-, tizenkét órás meló miatt képtelenség időt szánni bámészkodásra, hosszú nézelődésre, ilyen-olyan boltokat járni, válogatni, bambulni. Az Argos London Road-i egységében vettem meg a nyakláncot. Hitvány, kilenckarátos arany, de mégiscsak arany. Rajta delfint formázó medál. Maga a lánc olyannyira vékony, hogy az első szellő képes lefújni viselőjéről. Azért szép... Egyszerűségében szép. Az értéke cirka kétheti hajnali potya útravalóm árát teszi ki. Nem ez a lényeg. A lényeg az, szívből adom.

Gosia érdeklődéssel nyitogatta a csinos kis dobozkát. A nyakláncot meglátva, mintha földre esett ártáblát emelne fel, unottan tette a dobozt láncostul a polcra.

No, süsd meg, Tibko! Ezzel az ajándékkal nem alkottál nagyot! Ezek után nem várt, kellemes meglepetésként ért a november végi meghívás. Az angolok szeretnek haverkodni, kedvelik a közös kocsmázást, az összejöveteleket, ám otthonukba ritkán hívnak meg, saját életterükbe nem engednek be, ah-

hoz tartós ismeretség, nyomós ok szükségeltetik. E téren valóban hidegek, tartózkodóak. Piotr azonban nem angol. Britnek brit, az igaz, de az angolok hűvössége helyett szláv melegség jellemezte. Jóleső érzéssel töltött el az invitálás, amit Piotrek kézbesített számomra szokásos kora reggeli eszmecseréink alkalmával. Hosszan ecsetelte, mennyire fontos egy jóízű vacsora, kifejtette, ideje kilépnem Ebenezer House-beli legénylakásom egyhangúságából. Megismerhetem feleségét és a hajnali sietségnél jóval kötetlenebbül elbeszélgethetek vele és kislányával. Hétvégére, november utolsó szombatjára beszéltük meg a dínomdánomot. A lehető legjobb időpont, lezárja londoni kalandjaimat.

Hazautazásom repülőjegyét megvettem, a NatWest bankon keresztül hazautaltam a megkeresett dellát. Kipofoztam magamat. Borbély, új séró, új szemüvegkeret a Dollond & Aitchisontól, Benetton pulóver. Baró, szürke Wranglert találtam a Littlewoodsban, a Top Mannél klassz American Eagle csukát.

Az kegyetlenül letaglózott, hogy Croydon egyik szupermarketjében sem találtam magyar bort.

Bemásztam az alsó polcok alá, ahová a román, bolgár meg a szovjet import grúz, moldáv flaskákat suvasztották. Semmi. Végül a Whitgift Center vináriumának minden hájjal megkent vezetője megkönyörült rajtam. Ha előre kicsengetem az árát, szerez Tokajit a föld alól is. Egy hét elég rá. Meg négynapi lakbérem. Most már mindegy. Kicsire nem adok. Amúgy a borokhoz annyit értek, mint imám a disznóvágáshoz. Vinum regum, rex vinorum. Ennyi az összes tudományom. Hét múltán tarthattam kezemben a fél literes palackot. Honnan szerezte a jóember? Fogalmam sincs. Az üveg nyakán piros-fehér-zöld ellenőrzőjegy, a népköztársaság címerével. A címkén: Tokaji szamorodni, édes. 1977. Palackozóüzem: Tolcsva. Ez igen!

Konvencionális, kispolgári, de mit csináljak? Az asszonynép igényli. A Waterloo Station virágárusainál százféle színben pompázó törökszegfű-csokrot válogattam össze. Ez népszerű virág Angliában, télvíz idején is árulják. Napokig a lakás éke, jól bírja a vázában, így előző nap megvettem. Illata jellegzetes, ha összekapaszkodik a Fahrenrheittel, egyenesen bódító.

A Top Shoe-ban reklámáron tettem szert puha velúrbőrből készült könnyű, nyári mokaszinra. Ha vendégségbe megyek, mindig viszek magammal másik, „benti" lábbelit. A vendéglátók által adott papucs, mamusz, avagy

szabadon hagyott zoknis láb, netán a varrásnál elszakadt cérna, a nagylábujjnál éppen érkezéskor kialakuló, a világra diszkréten rácsodálkozó lyukacska illúzióromboló, megölheti viselőjének személyiségét, ezáltal az egész estét.

Sok mindent kipróbáltam Londonban; ami kimaradt életemből, az a tipikus, klasszikus fekete londoni taxi. Horror áron szállítja utasait, de végül bevállaltam. Mekkora mázli! Tapasztalt, lelkiismeretes, segítőkész sofőrrel hajózunk a Kennington Lane-en. A megadott házszámon lakóépületnek hűlt helyét találtuk. Taxisom hamar rájött, a cím nem a Kennington Lane, hanem a Kennington Park Road házát jelölheti. Megkönnyebbülten, de késve löktem be a kicsiny kertajtót. A bejárati kopogtatót már nem értem el, a kapu nyekergésére és az azt követő csattanásra felfigyelt Piotr, és rögtön megjelent a belépőnél. A háziak már kezdtek izgulni, jöttöm gyorsan száműzte aggodalmukat.

Az épület ugyanolyan fehér ablakkeretes, tömör falú Viktória-korabeli épület, mint Csárliék otthona. Itt azonban minden nagyobb. Ez magasabb, háromszintes épület, szélesebb lépcsőkkel, jóval tágasabb helyiségekkel. A nappaliban masszív, nemes tölgyfa bútorok, a falat teljességgel betöltő könyvespolcok, velük átellenben pislákoló tűzzel égő kandalló. Meleget nemigen ad, viszont kellemes hangulatot áraszt. Jobbra apró neszezés hallik, a hang a szellős, levegős konyhából jön. Innen lép elő Piotr felesége. Lassan, nyugodtan, egyenletesen lélegzem, nagyokat, mélyeket nyelek. Vigyázok, nehogy megszédüljek. Elegáns nadrágkosztümöt visel, a barna minden árnyalatát megmutató hajkoronája szabadon omlik csinos blézerének vállára. Szemében a nagymacskák vad tekintete keveredik a kiscicák kedves, simogató pillantásával. Nefertiti és Kleopátra találkozik arcának vonásaiban. Neve Azmina, kit sok-sok évvel ezelőtt Marrakeshből fújt az élet kiszámíthatatlan szele ide, a brit szigetekre. Hosszúdad, törékeny ujjai ellenére kézszorítása férfiasan nehéz, igaz, ehhez nagyban hozzájárul a regiment arany. Gyűrűk és karkötők már-már zavaró sokasága, ékszereké, melyeket az arab nők annyira megejtő természetességgel tudnak viselni. Bronzbarna, kecses nyakán arany foglalatban barnás kövek csillogtak, kiskabátjának sál formájú gallérját szintén borostyán uralta érdekes alakú násfa díszítette. A borostyán egységbe foglalta, megzabolázta buja fürtjeinek dió-, gesztenye- és rozsdabarna, itt-ott vörösen csillámló színeit. Hangja nyugtató, mézes, selymes, eltévedt gerleként zöngő. Azmina a legszebb asszonykorban lévő orientális szépség, annak a szépségnek tipikus

megtestesítője, amit a nyugati nők olyannyira irigyelnek és hasztalan próbálják megtalálni önmagukban. Az biztos, Piotrek rendesen belenyúlt a jóba! Hogy csinálta? Tudja a hóhér! Ámbár... Tudhatom magamról, nem kell ehhez Piotr! Ha a férfiember egyetlen fokkal szebb az ördögnél, nyert ügye van. Gondolatmenetemet, elmélkedésemet az emeleti lépcső reccsenései szakították meg. A recsegésbe-ropogásba tompa koppanások simultak bele.

A grádicsokon szemrevaló, vékonyka boka, a korláton még vékonyabb csukló jelent meg. Fentről lépdesett lefelé Gosia. Rengő, ringó csípőjét magasított derekú, szűk szoknya takarta. Pezsgőszínű, fűzőszerű felsője a homokóra alakját kölcsönözte neki. Haját teljesen kiengedte, rakoncátlan loknijai hullámos, éjfekete hajzuhataggá alakultak. Ember legyen a talpán, ki megmondja: ügyes kezű figaró vagy a természet alkotta-e. Elképesztően finom, áttetsző smink, vadmeggyes-barnás szemek vékony, fekete tusvonallal, hangsúlyos, hosszú pillákkal.

Reggelente a lányt egyszerű, feltűzött hajjal, mindenféle szépítőszer nélkül láttam. Most földbe gyökerezett lábbal álltam. Egyetlen angol szóval könnyen leírható a látvány: „breathtaking".

Anyjával ellentétben semmilyen ékszert sem viselt. Magas, vastag sarkú cipőjében aprócskákat lépve természetesen járt-kelt a szobában. Rutinos magas sarkú cipő viselőnek tűnt, a vaskos, ám kecses toronysarkakon biztosabban állt lábán, mint a Betty Barclay sokat látott próbababái. Élvezte extra magasságát, incselkedve perdült mellém, élcelődve bizonygatta, több mint két inchcsel magasabb nálam. Erre ágaskodni kezdtem, mire vállamba kapaszkodva ő kétségbeesetten tovább nyújtózkodott. Apja játékosan, örvendezve, szinte ösztönösen kiáltott fel: „Milyen szép pár lennétek!".

Önérzettel, határozottan, kissé sértetten igazítottam ki: „Ez így semmiképpen sem igaz. Már most szép pár vagyunk!".

Megkínzott bokával, nevetve huppantunk le a bőrhuzatú szófára. A lendület kavarta levegőben, a magukra találó lángok fényében megcsillant valami. Aztán eltűnt azért, hogy kerekded halmok völgyében, Gosia blúzának kivágásában pihenjen meg. A delfin! A hajszálvékony lánc észrevétlen búját meg a lány nyakának parány pihéi között. A kanapén elhelyezkedve kezét csuklómon pihentette; érintése, akárha török szegfű szirmai hullanának a kezemre. Alig-alig éreztem, mégis több érzékiség szorult bele, mint a King's Cross és a Soho legvadabb bordélyaiba együttesen.

A szófa kényelmét nem sokáig élvezhettem, Gosia nem bírt magával. Felparancsolt s hátam mögött állva, vállamat markolva, mintha játékvonatot játszana tolt, tuszkolt maga előtt ide-oda, le és fel a házban. Esze ágában sem volt a konyha felé venni az irányt. Büszkén mutogatta a marokkói festő Hamri reprodukcióit. A könyvespolcok egybegyűjtötték a lengyel szellem legnagyobbjait. Sienkiewicz, Mickiewicz, Prus, Reymont, Lem, Mrożek, Miłosz, Dąbrowska, Konopnicka...

Belezsibbadt a nyakam, ahogy a könyvek gerincén betűztem a szerzők neveit. Az arab ábécéhez nem konyítok, viszont találtam évszázados, igen szép, francia kiadású *Ezeregyéjszakát*.

A lány szolidan bökdös, lökdös előre polctól polcig. A mozdulatsort kiáltás töri meg: „Nadine! Nadine! Elég! Gyertek!".

Számomra a vacsora tálalásakor derült ki, Gosia két névre hallgat. A Malgorzata mellett megkapta a Nadine-t is. Tényleg olyan nadine-os volt, ahogy az asztalon rendezgette a terítéket meg a török szegfűimet. Úgy hajladozott, akár parti szélben a nádszál.

Az estebéd finom és fantáziadús, különleges fogások sora. Az előétel „sea bass", tengeri sügér, csilipaprikás, fokhagymás, korianderes citromszószban. A halat Gosia készítette, grill híján serpenyőben. Azmina műve a „tagine", mi nem más, mint cserépedény, amiben sok minden érik össze elképzelhetetlenül ízletes raguvá. Az étel lelke a sáfrány, elképesztően jó. Piotr stílusosan szintén cserépedényben szervírozta a hallatlanul gazdag és laktató bigost, a mi székelykáposztánk testvérét. Két marék aszalt szilvával, erdei gombával, borókabogyóval, almával bolondította. Ügyesen egyensúlyozott a babérral, majoránnával, kakukkfűvel. Amivel pedig végképp megnyert magának – no persze kislányát nem számítva –, az a „polski smietana", a lengyel tejföl. Kellemesen savanyú, nem túl nehéz, kicsit szemcsés, mintha lisztes lenne. Kétségkívül tejfel. Mintha otthon lennék! Hogy a szűz máriába nem tudtam ilyen jó, magyaros tejfölt szerezni Londonban?

A vacsora végén szivar alakú, hosszúkás keleti édességet majszoltunk és szamorodnival öblítettük le. Én biz' isten aszúnak éreztem! Hosszan, késő éjszakába nyúlóan beszélgettünk. Mindenről. Angliáról, a kelet-európai változásokról, családról, munkáról, a Bakeriesről, Gosia-Nadine munkájáról. A lány az iskola befejezése után nem tanult tovább, szinte mindjárt elhelyezkedett, a British Telecomnál lett recepciós. Mifelénk úgy mondanák,

egyszerű „kapus". Persze annál azért több, az irodaház recepcióján fogadja és igazítja el a belépő vendégeket. Gosia jól beszél franciául és lengyelül, arabul sem lehet eladni. Jelenleg titkárnői tanfolyamra jár, idővel a cégnél feljebb léphet, Piotr azt bizonygatta, nem feltétlen fontos egyetemre menni. A British Bakeriesnél hamar előbbre juthatok, kitanulhatom a szakma csínját-bínját, a határ a csillagos ég…

Ráéreztem, megéreztem, megértettem a szavak erejét, a beszélgetés folyamát, irányát, lényegét. Értettem a mondatokat. Mi, a két fiatal csevegjünk, cseverésszünk, fecsegjünk, töltsünk együtt több időt, találkozzunk, ismerjük meg egymást…

Egyáltalán nem volt ellenemre az elképzelés, tökéletesen beleéltem magam. Ám nem feledhettem: itt az Egyesült Királyságban én Butch Cassidy vagyok. Sőt. Butch Cassidy és Sundance Kid együtt. Sőt! Én vagyok Clyde Barrow. Gosia viszont nem Bonnie…

Amit itt elértem, a két kezemmel értem el, saját erőmből. Ezzel együtt, általános helyzetemet tekintve mégiscsak megtűrt pária, törvénytelenül dolgozó, illegális figura vagyok, kit Őfelsége Belügyminisztériuma pillanatok alatt kizsuppolhat.

Konyakos poharam a lángok fénye felé fordítva, a tokaji színét hosszasan vizsgálva formáltam szavaimat: „Az egyetemet nem kezdem el, a kenyérgyárat otthagyom. A repülőjegyemet már megvettem, napokon belül visszatérek hazámba."

Gosia – csakúgy, mint az estén véges-végig – mellettem ült. Kezét kezemen pihentette. Engem utánozva, poharát a tűz felé tartotta, az aranybarna nedűn átnézve pillantása megtalált, s így szólt: „Ugye, visszajössz?".

Ez az „ugyevisszajössz" visszhangzott mélyen bennem, amikor csomagjaimat rendezgettem. Szentül megfogadtam, Heathrow-n felkutatom a reptér kápolnáját, és az életemre megesküszöm, hogyha egyszer feleségem lesz, olyan lesz, mint Gosia. Mint Nadine. Éjfekete hajú, szikrázó szemű, simogató pillantását szegélyező szemöldökei pedig olyan ívet rajzolnak, hogy a Westminster Abbey boltozata örökre megirigyelheti.

Örömmel keveredő cseppnyi szomorkodással metróztam ki Heathrow-ra. Határozott fogadalmam jó messzire kergette búsongásomat.

Örültem, hogy hazatérhetek. Hazatérhetek egy új országba, melyet a „nyugodt erő" kormányoz, hol határtalan távlatok nyílnak. Biztos voltam abban, nem kell tíz év, és hazám teljességgel betagozódik a brit polgári demokrácián alapuló, jóléti társadalmat építő államok sorába. Olyan országgá válik, melynek polgárai számára a munka érték, nem csupán érdem. Hol teljesítményüket elismerik, díjazzák, hol akár egy segédrecepciós és egy betanított munkás is bizton tekinthet a jövőbe és felelősséggel építheti fel életét, alapíthat családot.

Mámorító érzéssel töltöttek el ezek a gondolatok, a boldogság érzületével hintettek be. Hirtelen elfelejtettem mindent, tűnő látomásnak tetszett Anglia.

Nem maradt más, csak egy tüneményes lány illó sziluettje és az útlevelembe pecsételt, vastag, fekete vonalakkal rajzolt háromszög. Benne, mintha tussal húzták volna ki, jól látható, kövér betűk: „Embarked".

Utóhang

Hirtelen bújt elő a nap. Fátyolfelhőkön átszűrődő langymeleg sugarai megsimogatják a várost. Az emberek önfeledten élvezik a beköszönő tavaszt, zsibongva lepik el a belvárost. Azt mondják, a nap-éj egyenlőség amellett, hogy nagy titkok hordozója, felrázza, felüdíti a lelkeket. Magam nem érzek semmi különöset. Figyelem a nemrég átadott teret. Eltűntek az árkok, gödrök, barikádok, palánkok. Megszűntek az aluljárók, a térséget sétálók tömege vette boldogan birtokába. Tétovázom, merre induljak el, zavar ez a rendezettség, ez a szépség, ugyanakkor büszkeséggel tölt el. A sétálóutcán az Anna presszó irányába veszem utam. Nem a budapestiek régi törzshelyének számító, már az ötvenes években is működő közkedvelt egységbe, hanem az ellentétes oldalon, a Szabadság hídnál található kávézóba. A korzó lubickol, fürdik az egyre bátrabb napfényben. Városi vajákosok, bűbájosok, kikiáltók csalogatják harsányan, szelíd erőszakkal korty sörre, kupica pálinkára, jó ebédre a bámészkodókat. Színes napernyők, szélfogók, kihúzott sátortetők alatt teraszok nyújtózkodnak. Vendégeik lármás cseveje betölti az egész utcát. A hídhoz érve nem szűnik a zsivaj, összeolvad a kiskörúton csattogó villamosok ütemes zajával. Feljebb üvegkalitka álldogál, a napok múlva megnyíló új, ultramodern metróvonal állomásának liftje. Odébb sóvár, éhes napelemek figyelik a napsütést, gyűjtik az energiát kerékpárkonzolok számára. Ez lesz a főváros másik nagy dobása, izgalmas újdonsága. Biciklis közösségi szolgáltatás, mely gyors helyváltoztatást ígér, egészséges életmóddal ötvözve. Mindjárt kezdődik a próbaüzem!

Ámulok és bámulok, megszédít, megigéz a fejlődés. Itt és most úgy tűnik, ez az épülő, szépülő város, ez az ország épülő, szépülő, elégedett társadalmat, boldog polgárokat ölel magához. Egyszeriben valami érdekes, valami ide nem illő tűnik fel. Majdnem a tér középpontjában nehézteherautó áll. A zsírosbödön és a bili kékjében pompázó vezetőfülke oldalablakából sofőr figyel meredten lefelé. Vigyáz, nehogy járgányának termetes gumiabroncsai

megsértsék a friss térkövet. Való igaz, rakományának súlya iszonyúan megterheli a kövezetet. A plató almával van tele. A kocsi mellett embergyűrű, mely lassacskán rendeződik sorokba. Hiába egyenes a járda, rajta a tömeg nem áll szabályos vonalba, lomhán halad, az ökörhugyozás alakját ölti magára. Apránként lépked előre az autó felé a flaszter melletti udvarba. A sétálók, a turisták nyakukat tekergetik, kíváncsian kérdezgetik az Anna Café készséges pincéreit. Én szintén érdeklődve figyelek. Almaosztás. Válaszolják a felszolgálók. Nézelődőkkel – honfitársakkal és külhoniakkal – ízlelgetjük a fura szót: al-ma-osz-tás. A külföldiek próbálják anyanyelvükre átültetni. Csodálkozva néznek a teherautóra, végül vidáman, elismeréssel gratulálnak. Szívélyes, gondos, leleményes, kreatív nép a magyar! Itt, a belvárosban mily egyszerűen népszerűsíti, hirdeti, reklámozza a híres, zamatos magyar alma nagyszerűségét! Megkapó, izgalmas kísérlet az erre járókat finom, hazai almával kínálni. Ragyogó húzásnak, egyedi marketingötletnek tűnik. Ám csak tűnik. Itt ugyanis nem erről van szó. A pincérek az asztalra terítik az esemény pompázatos, igényes nyomdai munkával készült plakátját. Ezeket a miniposztereket az egész városközpontban, minden talpalatnyi helyre, kapualjakra, házfalakra kiaggatták. A plakátok árából a sorban állók közül jó néhányan beebédelhetnének a korzó bármelyik éttermében. Ezt a belvárosi közjátékot kiagyalói karitatív, szociális alapon szervezték. Együttérzésből, szeretetből. A nincstelenek, lecsúszottak, nélkülözők, szegények iránti szolidaritásból. Almával. Miért nem rajzszeggel, cipőfűzővel vagy éppen petrezselyem zöldjével? Ki tudja! Az almát választották. Hogy keveredett ide ez az alma? Egyáltalán magyar alma-e? Esetleg lengyel, román, szlovák, ukrán almások fáiról rázták le? Milyen fajtához, az almák melyik nemzetségéhez tartozik? Jóízű? Édes? Kellemesen savas? Leveses? Friss fogyasztásra alkalmas minőségi alma? Netán léalma? Takarmányalma? További tárolásra előkészített ipari alma? A Nemzeti Élelmiszerlánc-biztonsági Hivatal vetett rá néhány pillantást?

A teherautó oldalára merőlegesen, a beugró udvarban serény komité tevékenykedik szigorú ábrázattal. Ez a bizottság hivatott eldönteni, ki jogosult almára, ki nem. Arcukon a vakbélgyulladás komolyságával ellenőrzik a sorakozók passzusait. Az arra érdemesek, a „szerencsések" hamar megbecsült emberekké válnak. Almával megrakottan, tetszetős, formatervezett plasztikszatyorral kezükben inalnak a Duna felé. A táskán óriási betűkkel virít a fel-

irat: „A jövő városa". Szeretném kibetűzni a cekker másik oldalát, mi lehet ez a város, ám újdonsült tulajdonosa olyan erővel szorítja azt combjához, teljességgel lehetetlen. Csupán találgatni tudok. Valószínűleg Atlantisz.

A folyó felé talpaló, gyümölccsel megrakott alakok mikrofon mellett, interjúra készülődő elegáns figura előtt haladnak el. Ő az ötletgazda, az akció éceszgébere. Tavaszikabátja az Andrássy út méregdrága üzletéből való, virgács lábaira utolsó divat szerint szabott csőnadrág simul. Tükörfényesre suvickolt félcipőjében két torzonborz hajléktalan hasztalan próbálja kósza fürtjeit megigazítani. Interjúalanyunk magabiztosan, lendületesen beszél, fizimiskájára széles mosoly ül, alkalomhoz illően bazsalyog. Vigyorog, mint a vadalma. Feje fölül, az ódon épület faláról márványtábla néz rá: „E házban élt és alkotott Móricz Zsigmond író." Irodalmunk óriása meglehet itt írta *Egyszer jóllakni* című halhatatlan novelláját. Az, amit Móricz kurta évszázad előtt megrajzolt, íme, újra itt van. Egyszer jóllakni! Almával.

Próbálom, próbálgatom az elém táruló képet elhelyezni agytekervényeim labirintusában, táguló horizonton láttatni, mélyebb kontextusba beépíteni, akár térben, akár időben. Nem megy. Sehogy se megy. Lezárt pillákkal idézem fel életem történéseit. Országokat, városokat, utcákat, tereket. Lassan beúszik emlékeim hajóján a moszkvai Vörös tér, a londoni Piccadilly, a varsói Marsałkowska, a belgrádi Kalemegdan, az ogyesszai Gyeribaszovszkaja, a várnai Dimitar Blagojev. Mutathatnék bármely városra a földgömbön. Nem, ilyen sehol nincs. Elképzelhetetlen. Hangokat keresek, fürkészem, kutatom a megfelelő szavakat. Nem találom őket. Erre nincs ideillő szó. Azokat már elhasználtam a Bolgár, Lengyel Népköztársasággal, a Szovjetunióval kapcsolatban. A szovjet élettér elvitte az összes jelzőt. Felfoghatatlan, megfoghatatlan, érthetetlen, groteszk, nonszensz, abszurd, irracionális... Nem, ezt egyik szó sem képes kifejezni! Ennek ellenére a kérdés izgat, piszkál, birizgálja tudatomat. Miért? Mi végre? Mi okból került ide ez a teherkocsi? Mi vezethette a szervezőt arra a következtetésre: „Itten, Budapest szívében márpedig almát kell osztanunk!". Csakis a zsenialitás. Az a zsenialitás, mely akarva-akaratlan ráérez, rezonál a ma magyar viszonyaira. Hovatovább nem csak ráérez, hanem felfogja, érzékeli, megérti azt. Súlyos társadalmi kérdésekre ad pofonegyszerű, egyenes választ.

Létbiztonság? Alma. Jövőkép? Alma. Perspektívák? Alma. A munka becsülete? Alma.

Önmagam gondolataiba mélyen belemerülve, az egyhangú válaszokat hosszan ismételgetve állok fel a kávéház asztalától. Elmélkedem, gondolkodom, tépelődöm. Tudatom elhomályosul. Csendben, kényszeredetten jövök rá, nem tudok, nem értek én semmit. Nem is tudtam soha. Egyetlenegyet viszont biztosan tudok: születtem a Magyar Népköztársaságban, és ha minden így, ekképp, ily módon, ebben a metódusban folytatódik tovább; ott is földelnek el.

SZTE Klebelsberg Könyvtár
SZEGED
2.

X 249427

A politológus, tanár most nem levéltárak mélyén kutat, nem archívumok polcait rendezgeti, nem merészkedik politikai analízis labirintusába. A könyvlapokon egy letűnt kor mindennapjai elevenednek meg: a munkahely, a guruló forintok, a sarki kisbolt, sport, zene, csók, tánc, utak, utcák, utazások. Országok, népek, arcok tűnnek fel, akik olykor bátran előretekintenek, máskor megverten vonulnak vissza; sokszor azonban ellátnak egészen a máig.

Az általuk megformált szavak, a papírlapokon masírozó betűsorok célja nem más, mint megmutatni az Olvasónak azt az államot, amelyet úgy hívnak: Magyar Népköztársaság.

873
[illegible]
XA 206833

Andreisik Tibor 1964-ben született Miskolcon. 1987-ben diplomázott magyar–orosz szakon a Bessenyei György Tanárképző Főiskolán. Pályáját középiskolai tanárként kezdte Budapesten. Második diplomáját az ELTE Bölcsészettudományi Karán szerezte politológiából 1992-ben. 1994-től a Katedra Nyelviskola orosz nyelvi divíziójának irányítója. 2002-től a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Budapesti Nyelviskolájának magyar mint idegen nyelv szakos vezető tanára. Jelenleg a fővárosban él. Ez az első kötete.

3190 Ft

„Emlékszem, éppen a Keravillban bámészkodtam. A polcokon Munkácsy Colorok sorakoztak, mindegyik bekapcsolva; így együtt valamiféle tört, színes, szélesvásznú élményt adva. Élénkszőke, babaarcú bemondónő csivitel a képernyőkön. A csicsergést csak képzeljük, a hangerő minimumon, ezért jobb híján csak szemezünk vele az üzlet férfi eladóival. Hirtelen a hölgyecske arca elkomorul, ám rendületlenül olvas tovább. Ketten ugranak a potméterekhez:

»…sült Államok sportolói nem vesznek részt a Moszkvai Olimpiai Játékokon.« Nem akartam hinni a fülemnek! Már csak szófoszlányokat hallok; az amerikai kormány, Olimpiai Bizottság, Kongresszus, Szenátus, az Elnök s így tovább. A sistergős tüzes istennyila sejtelmes angyalszárnysuhogásnak tűnt ehhez a hírhez képest. A bejelentés letaglózott bennünket. Most mi lesz velünk? Az ábránd, amit a csodás amerikai futónőkről szőttünk, ábránd marad? Ezekben a kecses, valószínűtlenül hosszú combokban nem csupán a lehengerlő szépséget láttuk, de beleképzeltük egész Amerikát! Az égbe nyújtózó felhőkarcolókat, San Francisco utcáit, a limókat, RaquelWelch darázsderekát, Woodstockot, a Doorst, Marvin Gaye-t, Diana Rosst, a fekete zenét meg minden mást, amit a Charles Bronson-filmekből ismertünk vagy ismerni véltünk. Ami után olyannyira vágyódtunk! Szívünkből-e? Lelkünkből-e? Ki tudja… Inkább valahonnan a gyomorszáj tájékáról jött ez a csodálat és vágyódás. Végtére mindegy. A fő az, kétségkívül létezett. Egy elképzelt életérzés – mily különös – a messzi keleten, a szovjetek földjén válik édes valósággá. Türelmetlenül vártuk Moszkvát, s találkozásunkat a Nyugattal."

9 786155 696053

Andreisik Tibor

Születtem a Magyar Népköztársaságban

Garbo KIADÓ